

MONOGRAFIA NAUKOWA

REKREACJA, TURYSTYKA I TRADYCJE NA OBSZARACH WIEJSKICH

red. Dorota Kozłowska

Monografia naukowa

Redakcja naukowa

dr Dorota Kozłowska, prof. WSWFiT

Recenzenci współpracujący

prof. zw. dr hab. Anna Siniarska Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Rzeczpospolita Polska)

prof. zw. dr hab. Władysław Barkov Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie (Republika Białoruś)

prof. zw. dr hab. Iosif Klimovich Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie (Republika Białoruś)

prof. zw. dr hab. Yauhen Maslouski Poleski Państwowy Uniwersytet w Pińsku (Republika Białoruś)

prof. zw. dr hab. Ryszard Przewęda Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku (Rzeczpospolita Polska)

prof. zw. dr hab. Napoleon Wolański Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku (Rzeczpospolita Polska)

dr hab., prof. nzw. Małgorzata Woźniak Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Rzeczpospolita Polska)

dr hab., prof. nzw. Elżbieta Huk-Wieliczuk Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej (Rzeczpospolita Polska)

dr hab. prof. nzw. A. N. Jakovlev Władystockij Państwowy Uniwersytet Ekonomiki i Turizmu, Władystok (Federacja Rosyjska)

dr hab., prof. nzw. Wojciech Ryszkowski Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie (Rzeczpospolita Polska)

dr hab. inż. prof. nzw. Aleksander Kiryluk Politechnika Białostocka (Rzeczpospolita Polska)

dr hab. prof. nzw. Grzegorz Sowiński Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. E. Szczepanika w Suwałkach (Rzeczpospolita Polska)

dr Halina Hanusz Akademicki Związek Sportowy Zarząd Główny w Warszawie (Rzeczpospolita Polska)

dr Katarzyna Waszczyńska Uniwersytet Warszawski (Rzeczpospolita Polska)

dr Hanka Delbani Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie (Rzeczpospolita Polska)

dr Tatsiana Morozevich-Shiliuk Białoruski Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego w Mińsku (Republika Białoruś)

dr doc. Zhurauksi Aliaksandr Poleski Państwowy Uniwersytet w Pińsku (Republika Białoruś)

dr Hassan Delbani Centrum Naukowe Badań Pedagogicznych przy Ministerstwie Edukacji w Bejrucie (Republika Libańska)

dr Andriey Shpakov Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie (Republika Białoruś)

dr Paweł Siemiński Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu (Rzeczpospolita Polska)

Copyright © by Dział Wydawnictw i Publikacji Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Białystok 2014

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced or transmitted in any form without the prior permission of the Publisher

Na okładce: zdjęcia z III Międzynarodowej Praktyczno-Naukowej Konferencji „Rekreacja, turystyka i tradycje na obszarach wiejskich” pod honorowym patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wicemarszałka Województwa Podlaskiego, Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Wiceprezesa Agencji Rynku Rolnego i pod patronatem merytorycznym Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku zorganizowana przez Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Departament Rolnictwa i Obszarów Rybackich Krajową Sieć Obszarów Wiejskich w Ziołowym Zakątku w Korycinach 21-22 lipca 2014

ISBN 978-83-929836-8-2

Książka dostępna w alternatywnej formie produktowej ISBN 978-83-942142-2-7

Redakcja i korekta techniczna

Edyta Jurczak, Legartis

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ 1. REKREACJA I ZDROWIE SPOŁECZEŃSTWA ZAMIESZKUJĄCEGO OBSZARY WIEJSKIE

- 1.1. Stan biologiczny ludności wiejskiej a przemiany środowiska 5
prof. dr hab. Napoleon Wolański, prof. dr hab. Anna Siniarska
- 1.2. Zdrowotne i regeneracyjne funkcje gospodarstw agroturystycznych południowej części województwa podlaskiego 19
dr Elżbieta Barańczuk, prof. WSWFiT, dr Dorota Kozłowska
- 1.3. Uczestnictwo w aktywności turystycznej i rekreacyjnej kobiet w wieku 50+ zamieszkujących tereny wiejskie 39
dr Hanka Delbani, dr Halina Hanusz
- 1.4. Оценка деятельности общеврачебной практики и участковой службы на селе 51
Ocena ogólnej praktyki medycznej i potrzeb medycyny rodzinnej na wsi
канд. наук доц. Генрих Иванович Заборовский, проф. Иосиф Иосифович Климович, канд. наук доц. Ирина Генриховна Барцевич, О Л Зеньков

ROZDZIAŁ 2. TRADYCJE, KULTURA, FOLKLOR I SZTUKA W CZASIE WOLNYM NA OBSZARACH WIEJSKICH

- 2.1. Walory kulturowe wschodnich obszarów wiejskich na Podlasiu i ich rola w agroturystyce 57
dr hab. inż. Aleksander Kiryluk prof. nzw.
- 2.2. Kulturowanie i popularność warsztatów rękodzielniczych na Suwalszczyźnie 63
dr Dorota Kozłowska, prof. WSWFiT, dr hab. Wojciech Ryszkowski, prof. nzw., mgr Ewa Kulikowska (doktorantka), mgr Tomasz Fiłonowicz (doktorant)
- 2.3. Dziedzictwo wielokulturowe obszarów wiejskich jako produkt turystyczny Podlasia 77
dr hab. inż. Aleksander Kiryluk prof. nzw.
- 2.4. Rola żywienia w podnoszeniu atrakcyjności turystycznej regionów wiejskich 83
dr hab. Elżbieta Huk-Wieliczuk prof. nzw., dr Anna Czeżuk, dr Agnieszka Michalska
- 2.5. Kuchnia regionalna w świadomości studentów z województwa warmińsko-mazurskiego 89
dr hab. inż. Małgorzata Woźniak prof. nzw., dr hab. Elżbieta Huk-Wieliczuk prof. nzw., lic. Marta Młynarska, dr inż. Katarzyna Mierzejewska

ROZDZIAŁ 3. ZAGOSPODAROWANIE I ORGANIZACJA OBSZARÓW WIEJSKICH NA POTRZEBY REKREACJI I TURYSTYKI

- 3.1. Projektowanie kryterium ocen w agroturystyce 95
dr Dorota Kozłowska, prof. WSWFiT, dr hab. Wojciech Ryszkowski, prof. AWF
- 3.2. Ocena jakości wyjazdu studyjnego promującego obiekty turystyczne na wsi 101
dr Dorota Kozłowska, prof. WSWFiT, mgr Ewa Kulikowska (doktorantka)
- 3.3. Organizacje non profit a rozwój turystyki winiarskiej (enoturystyki) w Polsce 109
dr inż. Anna Mazurkiewicz-Pizło

ROZDZIAŁ 4. ORGANIZACJA ROZWOJU WSI, MECHANIZMY WSPIERAJĄCE ROLNICTWO I JEGO PROMOCJĘ. PROGRAMY UNIJNE

- 4.1. Kompetencje z obszaru turystyki i rekreacji nauczycieli wychowania fizycznego. Badania pilotażowe 117
dr Dorota Kozłowska, prof. WSWFiT
- 4.2. Efekty wsparcia rozwoju turystyki wiejskiej w województwie podlaskim ze środków PROW 2007-2013 125
dr Paweł Siemiński, mgr Ewa Kulikowska (doktorantka), mgr Tomasz Fiłonowicz (doktorant)

4.3. Inwestycje w infrastrukturę sportową, turystyczną i rekreacyjną w latach 2011-2014 na terenie gminy Turośń Kościelna	133
<i>mgr Bogdan Olszewski (doktorant), mgr Ewa Kulikowska (doktorantka), dr Małgorzata Olszewska, mgr Tomasz Fiłonowicz (doktorant)</i>	
KRÓTKIE DONIESIENIA	139

ROZDZIAŁ 1.

REKREACJA I ZDROWIE SPOŁECZEŃSTWA ZAMIESZKUJĄCEGO OBSZARY WIEJSKIE

prof. dr hab.
Napoleon Wolański^I

prof. dr hab.
Anna Siniarska^{II}

STAN BIOLOGICZNY LUDNOŚCI WIEJSKIEJ A PRZEMIANY ŚRODOWISKA

*... mądrym dla memoryjału, idiotom dla nauki,
politykom dla praktyki, melankolikom dla rozrywki ...*

Ks. Benedykt Chmielowski, Nowe Ateny, 1745

Streszczenie

Stan biologiczny ludności jest odzwierciedleniem zmian warunków bytowych populacji i stanu środowiska. Obserwacja zmian kolejności wyrzynania się zębów stałych (właściwość wybitnie konserwatywna) wskazuje, że możliwe są epigenetyczne zmiany u człowieka, co przy powtarzalności warunków i stylu życia, może utrzymywać się w kolejnych pokoleniach. W ten sposób zmiany warunków życia i atmosfery społecznej mogą wpływać nie tylko na aktualnie żyjącą ludność, lecz także na zmiany mikroewolucyjne, niektóre z nich trwałe w kolejnych pokoleniach. Stąd planowane kierunki zmian politycznych, społecznych i ekonomicznych powinny być dokładnie przemyślane i eksperymentalnie sprawdzone przez specjalistów w danym zakresie, co do oczekiwanych skutków, powinny więc być przetestowane przed ich realizacją. Jednak taki eksperyment na populacji ludzkiej jest niedopuszczalny, natomiast naturalnym eksperymentem jest obserwacja zmian zachodzących w innych społeczeństwach i państwach. W niniejszej publikacji wskazano na skokowe zmiany o całkowicie odmiennym kierunku i zawirowania w okresie od zakończenia wojny, co do częstości urodzeń i zgonów (szczególnie niemowląt), czas trwania życia, migracji między miastami i wsiami. Odniesienie tych danych do zmian politycznych, wahań zmian dochodu narodowego (PKB), nastrojów politycznych, szczególnie w krytycznych okresach około lat 1951, 1968, 1980, 1990, 2010 może wskazywać na nieoczekiwane zmiany stanu biologicznego ludności Polski i potrzebę kontroli społecznej działań rządów i wpływu partii politycznych na te skutki. Pewne ze zmian, jakie zaszły w rozwoju somatycznym i psychomotorycznym od czasu ostatnich badań z lat 1960-tych powinny być na nowo skrupulatnie zbadane, stąd podano w drugiej części tej publikacji ich skrótowy przegląd i odesłanie do materiałów źródłowych.

Słowa kluczowe: zmiany biodemograficzne, rozwój osobniczy, ludność wsi i miast

BIOLOGICAL STATUS OF RURAL POPULATIONS AND ENVIRONMENTAL TRANSFORMATIONS

Summary

Biological status of human populations is a mirror of changes in living conditions and in environmental condition. The observation of changes in a sequence of permanent tooth eruption (a very conservative attribute) shows that epigenetic changes are possible and that they can be consolidated in subsequent generations by keeping the same conditions and lifestyle. This is a way how changes in living conditions and social atmosphere may influence not only on currently living populations but also on microevolutionary changes which may be persistent in subsequent generations. For this reason the planned directions of political, social and economic changes should be carefully thought and experimentally verified by specialists in a given field as

¹ Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

² Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

to the expected effects. Therefore they should be tested before implementation. In the present publication, the abrupt changes in the rate of births and deaths (mostly infants), in duration of life and in migration between cities and villages, show completely different directions and instability during the period since the end of the war. Reference of these data to political changes, fluctuations in national income (GDP) and political attitude particularly critical around the years: 1951, 1968, 1980, 1990 and 2010 may indicate unexpected changes in biological status of the Polish population and the need for social control of the governmental operations and of the impact of political parties on these effects. The certain changes which have occurred in somatic and psychomotor development since a recent study from the 1960s should be repeated meticulously. Therefore, in the second part of this publication a brief overview and reference to the source materials are presented.

Key words: biodemographic changes, ontogenetic development, rural and urban populations

W iadomo, co najmniej od XIX wieku, że działania władz rządowych i administracji publicznej powodując konkretne skutki w gospodarce i klimacie społecznym, odbijają się także na zdrowiu ludności. Władysław Wścieklica już w 1888 roku wskazywał w patriotycznym dziele *Czy się wyradzamy? Stan sił fizycznych i zdrowia ludności Galicji i Królestwa Polskiego w porównaniu z innymi krajami wschodnio- i zachodnioeuropejskimi, skreślony na podstawie cyfr poboru wojskowego na związek złych warunków bytowych w zabiorach, ze stanem biologicznym ludności polskiej.*

Jan Czekanowski [1948] pokazywał jak na przełomie XIX i XX wieku zmiany koniunktury konkurujących w produkcji i sprzedaży żywności – rolników z kupcami – wpływa na naprzemienne zmiany wysokości ciała ich synów badanych, jako poborowych. Synowie tych rodzin które w danym okresie dominowały w zyskach, charakteryzowali się większą wysokością ciała. Stan biologiczny ludności nazwano wówczas zwierciadłem bytu populacji i stanu środowiska.

Udokumentowaliśmy charakter takich związków w latach 1979-1985, w ramach problemu resortowego PAN na temat *Populacja ludzka, jako bioindykator stanu środowiska* [Wolański 1975, 1989, 1990]. Obecnie przedstawiamy zaktualizowane uzupełnienia w ramach WSWFiT i UKSW.

W stanie wojennym wskazywałem na związek zmian stanu biologicznego z zaburzeniami ekonomicznymi kraju [Wolański 1983], co wykorzystał red. Skalski do publikacji w grudniu 1983 w Tygodniku Powszechnym artykułu wskazującego na ten fakt, jednak cytaty z mojej publikacji wydrukowano, a jego krytyczny komentarz względem polityki rządu cenzura zdjęła.

Tak więc już w od dawna apelowaliśmy do polityków celem zweryfikowania ich działań. Poświęcony temu artykuł dedykowany jest pod koniec PRL-u *Politykom i ekonomistom ku pogłębieniu świadomości śladów (a niekiedy ran), jakie pozostawiają w biologii narodu* [Wolański 1988].

Gdy wprowadzany jest nowy lek, dokonywane są rozliczne i niekiedy długo trwające badania kliniczne, a lek dopuszczany jest do sprzedaży po kilku latach. Jednak przemiany ustroju państwa, typu gospodarki, polityki społecznej są niestety swoistym naturalnym eksperymentem, bez uprzedniego sprawdzenia jego skuteczności i konsekwencji.

Cały proces rozwoju człowieka jest wynikiem zmian przystosowawczych do środowiska. Genom człowieka jest wynikiem selekcji, jakiej dokonała przyroda. Każdy człowiek jest jednak takim, jakim ukształtowały go warunki, w jakich się rozwijał. One limitują jego możliwości, jako organizmu biologicznego, oraz jako osoby ludzkiej. Zjawiska te opisuje epigenetyka, bowiem nie cały genom podlega aktywacji (tzw. ekspresji), a selekcja dokonuje się na podstawie właściwości fenotypowych.

Czynniki limitujące możliwości przeżycia i wydania potomstwa znajdują się w środowisku życia człowieka. Ponieważ środowisko to jest zmienne, tym samym zmienne są warunki rozwoju. Dotyczy to zarówno warunków przyrodniczych, w tym szczególnie klimatycznych, jak i społeczno-ekonomicznych,

ERNEST SKALSKI

BIOLOGIA I EKONOMIKA

„Omalineum” w serii Problemy
11 Naszkowe Współczesności, wyda-
dło w tym roku, nakładem 1 000 e-
gemplarzy, pracę prof. Napoleona Wo-
łańskiego pt. „Zmiany środowiskowe a
na 1 000 urodzeń. W momentach kry-
zysu różnica znów się powiększa na
niekorzyść wsi, co pokazuje, że ogólne
warunki życiowe na wsi ciągle są gor-
sze.
[— — —] [Ustawa z dn. 31VII 81 r.,
O kontroli publikacji i widowisk, art.
2, pkt. 1 (Dz. U. nr 20, poz. 99, zm.: 1983
Dz. U. nr 44, poz. 204)]
Uchwytny wzrost śmiertelności nie-
mowląt i nieuchwytny wzrost zgonów
w innych grupach, zwłaszcza najstar-
szych, nie jest jedynym biologicznym
skutkiem kryzysów. Odczuwają je rów-

kie lata wnosi się, autorkiwick z róż-
ną stronami. Jednakże krzywa wzros-
tu dochodu narodowego w porównaniu
z rokiem poprzednim wykazuje duże
wahania, od blisko 20 do 1–2 pro-

Człowiek i jego kultura jako dynamiczna część ekosystemów (1)

NAPOLEON WOLAŃSKI

*Politykom i ekonomistom ku pogłębieniu świadomości śladów (a niekiedy ran), jakie
pozostawiają w biologii narodu.*

Autor

Przyroda i społeczeństwo, natura i kultura. Jakże często przeciwstawiamy
sobie te pojęcia — zamiast je łączyć. Czy tworząc kulturę człowiek rzeczywiście
uniezależnił się od przyrody, czy zdolny jest nad nią pańować, czy takie
panowanie byłoby dla niego korzystne? Czy istnieje optymalny i jeden tylko
sposób takiej dominacji?

w tym żywienia oraz trybu życia. Bardzo ważny jest także klimat społeczny i czynniki emocjonalne, różne dla wsi i miast. Zmiany przystosowawcze przejawiają się w postaci biodemograficznej struktury populacji.

Wyróżniane są trzy podstawowe metody oceny stanu biologicznego: stan odżywienia, stan zdrowia oraz dynamika urodzeń i zgonów. Stan zdrowia oceniany jest na podstawie wskaźników pozytywnych i negatywnych. Pozytywnym jest stan rozwoju psychofizycznego, w szczególności dzieci i młodzieży. Negatywnymi są zachorowalność i umieralność.

Polska była w ostatnich dekadach i będzie w najbliższej przyszłości ważnym poligonem przemian, które są naturalnym eksperymentem, jaki dokonał się i nadal dokonuje w różnych krajach w odmienny sposób. Na tym tle opracowana być musi wielka strategia przetrwania ludzkości, wobec zagrożeń wynikających z dramatycznego tempa przekształceń środowiska przyrodniczego i społecznego.

Rozpatrzmy więc zmiany stanu biologicznego ludności Polski, jako odzwierciedlenie warunków w jakich żyło nasze społeczeństwo w ostatnich kilku dekadach [Siniarska i Wolański 2006], oraz po zmianie systemu politycznego.

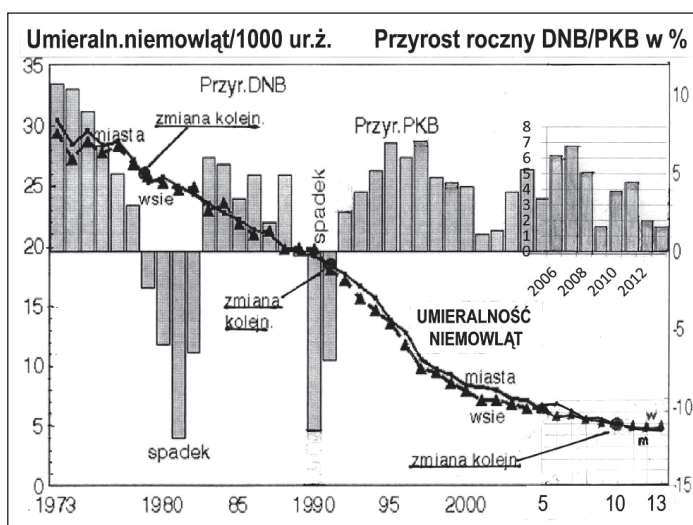
Zmiany stanu biologicznego ludności Polski zamieszkałej na wsiach i w miastach w okresie powojennym

Przykład pierwszy dotyczy zmian umieralności niemowląt na wsiach i w miastach na tle wahań zasobności państwa. Umieralność niemowląt w Polsce, jak i na całym świecie spada w związku z rozwojem gospodarczym, poprawą stanu higieny, żywienia, opieki zdrowotnej i społecznej. Istnieje jednak wyraźny związek wahań umieralności niemowląt ze skokowymi zmianami dochodu narodowego. Co przy tym charakterystyczne, że zarówno gwałtownym spadkom, jak i (co jest niespodzianką) gwałtownym przyrostom dochodu narodowego towarzyszyła zwiększona umieralność niemowląt.

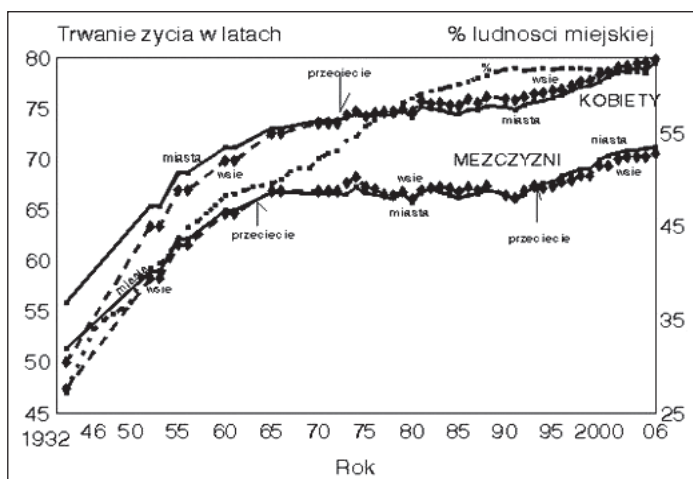
Umieralność niemowląt była do lat 1970-tych wyższa wśród ludności wsi, aniżeli miast. Także okresowe zwwyżki umieralności niemowląt były zazwyczaj silniejsze wśród ludności wiejskiej. W latach 1970-tych większa umieralność występowała w miastach, lecz od roku 1978/79 nastąpiło przekrzyżowanie. W latach 1980-tych większa umieralność występowała na przemian niekiedy w miastach – niekiedy na wsiach [Siniarska i Wolański 2006].

Zjawisko to uległo stabilizacji po transformacji ustrojowej i od roku 1991 lat wyższa umieralność niemowląt notowana była w miastach. Kolejna zmiana tym razem na niekorzyść wsi po raz pierwszy zaznaczyła się w roku 2004, a kolejne przekrzyżowanie nastąpiło w roku 2010 (ryc. 1). Odniesienie umieralności do zmian DNB/PKB wskazuje, że zdrowiu człowieka nie służą żadne gwałtowne przemiany społeczne, ekonomiczne i polityczne. Zdaje się służyć temu stabilizacja, w warunkach pokrycia co najmniej minimalnych potrzeb materialnych, przy poczuciu bezpieczeństwa i satysfakcji z życia.

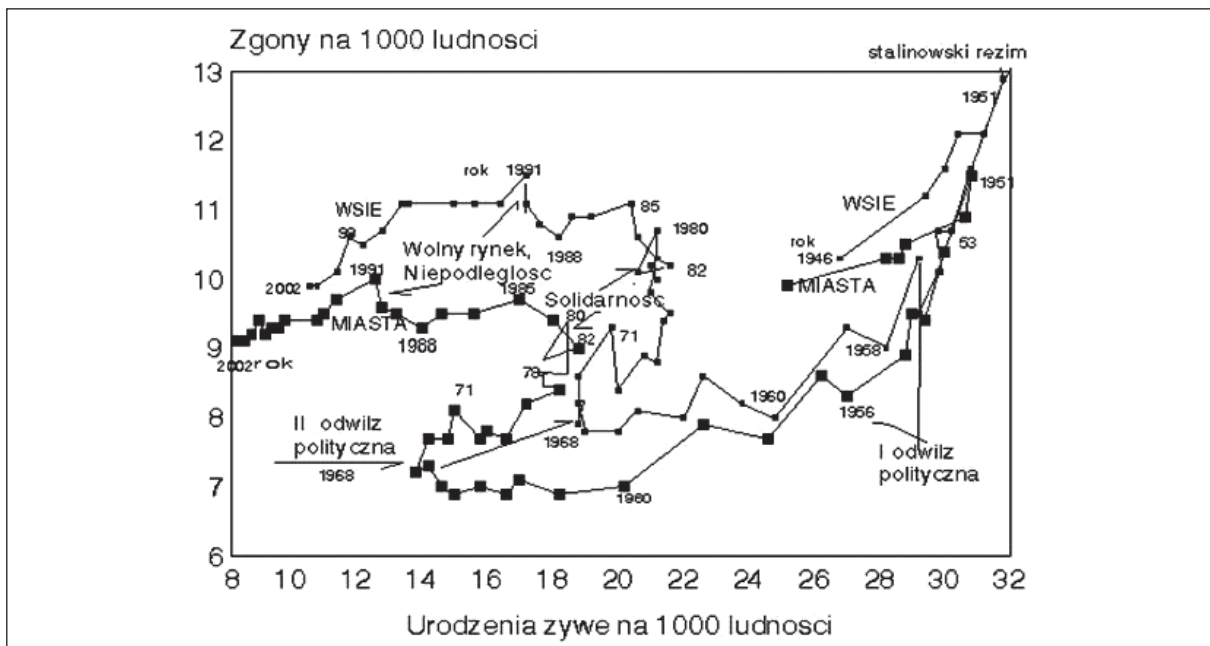
Zmiany stanu biologicznego potwierdzają także zestawienia czasu trwania życia, odmienne na wsiach i w miastach (ryc. 2). Szybkie wydłużenie trwania życia miało miejsce do 1965 roku, potem nastąpiła stagnacja (1965-1991) i ponowne szybsze

Ryc. 1. Umieralność niemowląt w polskich wsiach i w miastach a zmiany przyrostu rocznego dochodu narodowego brutto DNB lub produktu krajowego brutto (PKB) w latach 1973-2013; ważna jest zmiana częstości zgonów niemowląt między miastami i wsiami ok. roku 1979, 1990 i 2010 (ryc. oryginalna)

Ryc. 2. Oczekiwane trwanie życia w momencie urodzin w polskich wsiach i w miastach a procent ludności miejskiej w latach 1932-2006 (ryc. oryginalna)

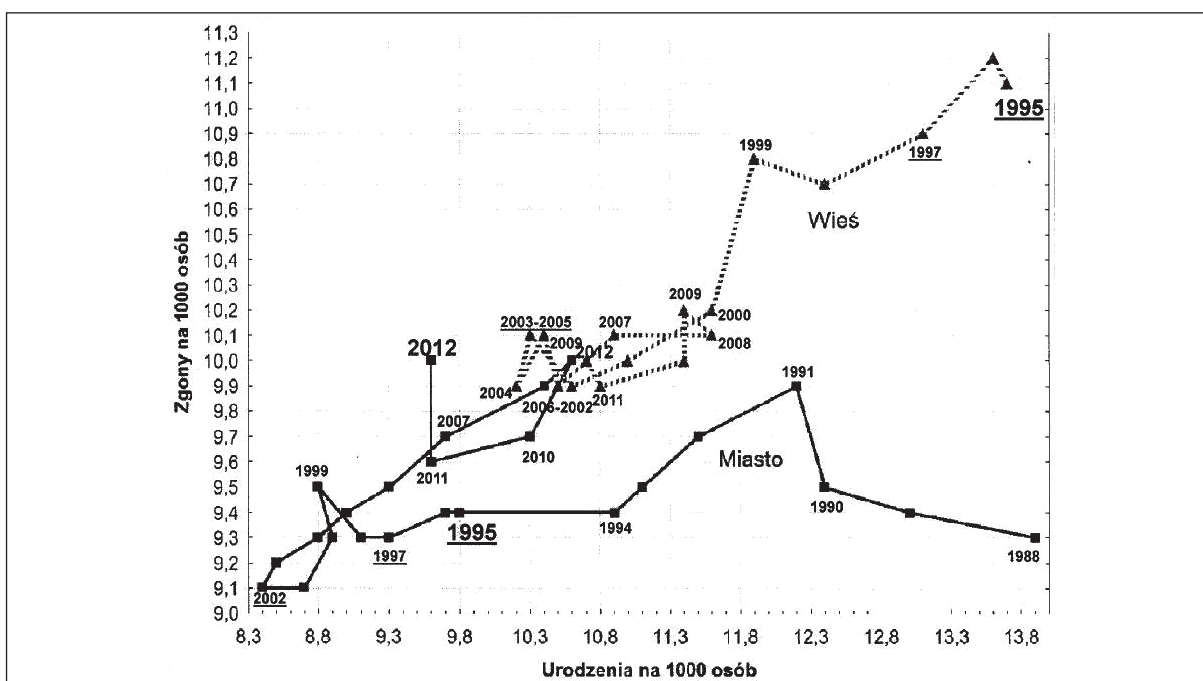
Ryc. 3. Urodzenia i zgony na 1000 ludności w polskich wsiach i miastach w latach 1946-2002 (ryc. oryginalny)

Wskaźnik	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok
Umieralność niemowląt	1950, 1951	1955, 1957	1962	1967	1969-1970	1975, 1977, 1980, 1982	1989-1990	2001
Trwanie życia				1964		1973, 1980	1991, 1994	
Urodzenia/zgony	1951	1956, 1958	1960	1968	1971	1976, 1982	1985, 1988, 1991	1999, 2002/04
DNB/PKB	1949-1952	1955-1956	1958, 1960	1967	1969	1974-1982	1989-1991	2001-2002
Depresja	1952	1956	1962	1967	1969	1981	1990	2001
Przypuszczalna przyczyna wiodąca	Reżim stalinowski	Odwilż polityczna	?	Bunt studentek. Akcje Moczara	Rządy Gomułki	Regres okresu Gierka. Solidarność	Transformacje polityczne i ekonomiczne	Polityczne i ekonomiczne fluktuacje

Tab. 1. Rodzaj informacji uzyskany i rok, w którym wystąpiły drastyczne przekształcenia kierunku zmian stanu biologicznego populacji, mierzonego wskaźnikami urodzeń i zgonów, umieralności niemowląt, czasu trwania życia oraz rocznych zmian dochodu narodowego brutto (DNB) lub produktu krajowego brutto (PKB) i domniemane tego główne impulsy (przyczyny wiodące) w latach 1946-2002 (tabela oryginalna)

wydłużenie od roku 1992 [Siniarska i Wolański 2006]. Mężczyźni w miastach żyli dłużej do roku 1964, gdy procent ludności miejskiej wynosił 49%. Wówczas nastąpiło pierwsze przecięcie czasu trwania życia w mieście i na wsi. Od tej pory dłużej żyli mężczyźni na wsiach. Podobne zjawisko wystąpiło u kobiet 8 lat później. Do roku 1972 żyły one dłużej w miastach, a zmiana nastąpiła od roku 1973, gdy w miastach mieszkało 54% ludności. Na podstawie szeregu badań wiadomo, że mężczyźni reagują wcześniej na zmiany warunków i trybu życia, aniżeli kobiety [Wolański 2006]. Powyższe wyniki także potwierdzają tę prawidłowość. Drugie przecięcie obserwujemy u mężczyzn między rokiem 1993 a 1994. U kobiet podobne zjawisko przypuszczalnie wystąpiło około roku 2013.

W szczególności wyrazisty sposób, reasumując opisywane przemiany porównania wskaźników rodności oraz umieralności. W okresie do 1951 roku wzrastała tak częstość urodzin jak i zgonów. Były to skutki tak wojny i znacznych migracji ludności spowodowanych zmianami granic, jak i powojennych warunków życia. Tendencja odwróciła się w latach 1951-1956, kiedy to obserwuje się początkowo szybki spadek zgonów i urodzeń, potem (od 1956 roku) szybki spadek urodzeń ale powolny spadek zgonów (ryc. 3). Kolejny okres to lata 1970-te, które przypominają okres powojennego wzrostu zarówno urodzeń jak i zgonów. Z chwilą buntów robotniczych i powstania Solidarności, a następnie ogłoszenia stanu wojennego następuje zawirowanie opisywanych zmian. Od roku 1985 (po zakończeniu stanu wojennego) do 1990 zmiany te są podobne do tych z lat 1960-tych. Dopiero początek zmian politycznych od roku 1990 i ich skutki gospodarcze i społeczne powodują początkowo spadek tak urodzeń jak i zgonów (ryc. 3). Trwało to jednak zaledwie 2-3 lata.

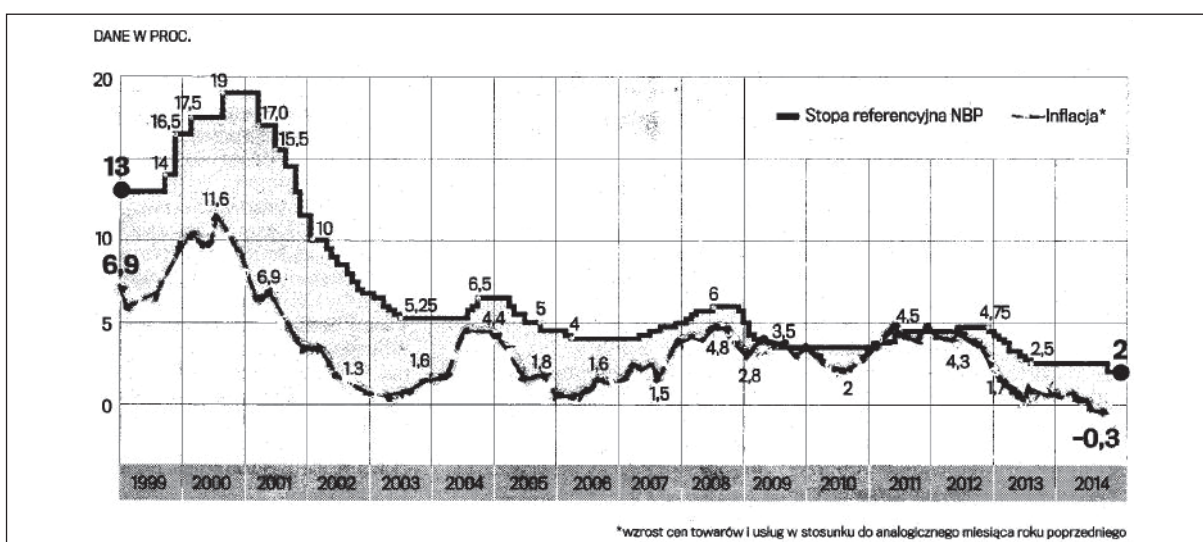

Ryc. 4. Urodzenia i zgony na 1000 ludności w polskich wsiach w latach 1995-2012 i miastach w latach 1988-2012 (ryc. oryginalna)

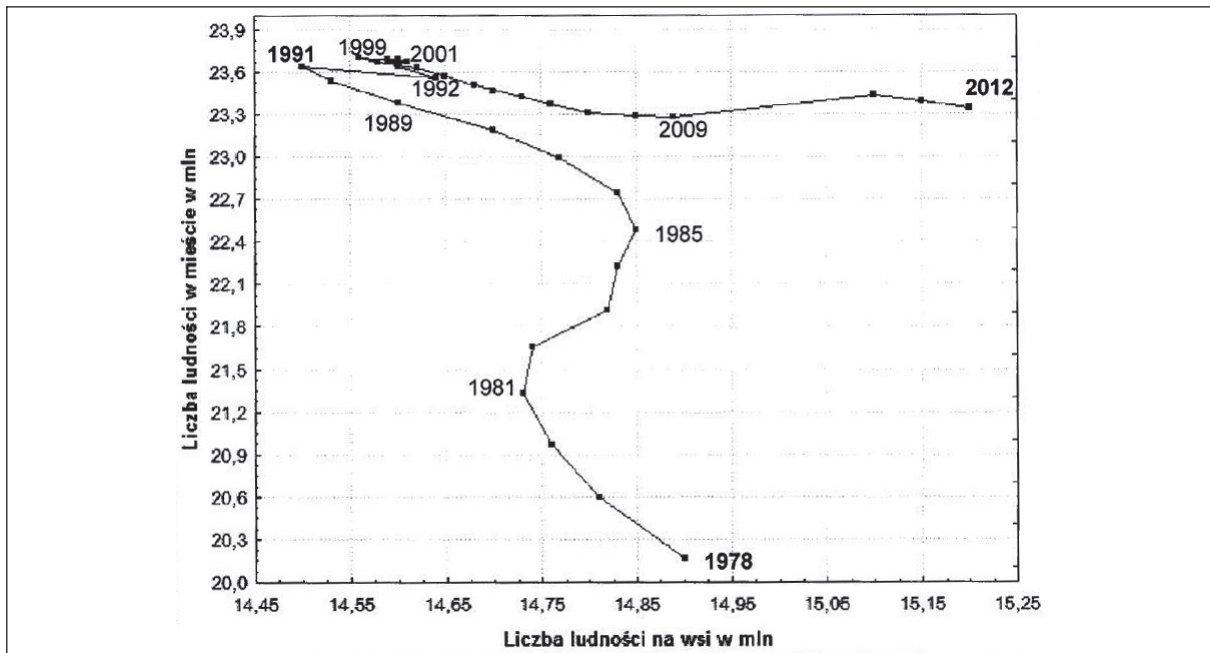
W miastach w latach 2002-2009 nastąpiły niemal takie same zmiany jak w latach powojennych (1946-1951), lecz w przeciwnym kierunku aniżeli w latach 1956-1968 i 1991-2002. Nieco różny jest ich kierunek w roku 1999, oraz widoczne są ponowne zaburzenia w latach 2010-2013. Na wsiach takie zmiany, ale o przeciwnym kierunku, występują w latach 2004-2006 – w porównaniu z latami 2002-2004 (ryc. 4).

Być może, że powyższe zmiany związane są ze stanem gospodarki, co odzwierciedla procent inflacji w danym okresie, a na co reagowała Rada Polityki Pieniężnej regulując oprocentowanie, tzw. stopę referencyjną NBP (ryc. 5)

Powyższe zmiany dotyczą tzw. ruchu naturalnego ludności (urodzenia, zgony, czas trwania życia). Zastanawiające są także zmiany liczby ludności zamieszkującej miasta z tymi którzy zamieszkują wsie. Mianowicie w latach 1978-1981 obserwujemy ubytek ludności na wsi, a wzrost liczebności ludności miast, prawdopodobnie dokonała się migracja ze wsi do miast (ryc. 6). W latach 1981-1985 kierunek ten się zmienia, przybywa zarówno ludności miast jak i wsi, a więc ogólnie przybywa ludności w naszym kraju. W latach 1985-1991 ponownie tym razem znacznie ubywa ludności na wsi, a nieco przybywa w miastach. Od roku 1991 do 2012 ma miejsce systematyczny wzrost liczby ludności na wsiach, z wyjątkiem lat 1992-2001, gdy mają miejsce zawirowania w latach zmieniających się rządów i zmian polityki w zakresie tak ekonomiki jak i spraw społecznych. W latach 2001-2009 jest to szczególnie wyraźny wzrost migracji z miast na wieś, co być może dotyczy

Ryc. 5. Stopa referencyjna NBP i inflacja wedle danych Narodowego Banku Polskiego i Głównego Urzędu Statystycznego (obliczenia i prezentacja W. Gadomskiego 2014)

Ryc. 6. Liczba ludności w mln w polskich wsiach i miastach w latach 1978-2012 (ryc. oryginalna)

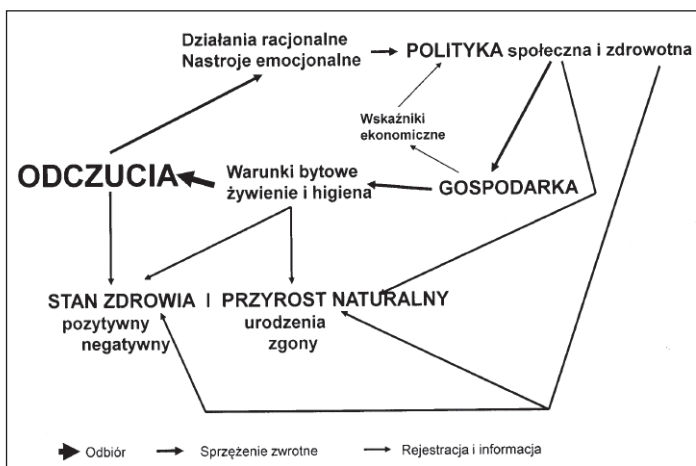
nie zmiany zawodu, lecz ucieczki z powodu uciążliwości życia w miastach a także mody na zamieszkanie we własnym domku pod miastem. W okresie tym cena mieszkania w mieście była większa aniżeli domku jednorodzinne poza miastem.

W świetle zmian w poprzednich dekadach, symptomatyczne są znaczne przekształcenia polityczne i gospodarcze około lat 1991, 1999 i 2002. W latach 1999-2003 i 2009-2012 obserwujemy zawirowania (gwałtowne zmiany kierunków) w miastach oraz w latach 2002-2012 silne zawirowania na wsiach (ryc. 4 i 6). Zmiany te wskazują, że stan biologiczny obiektywnie rejestruje stan gospodarki i nastrojów społecznych. Jest to efekt zmian dokonujących się w organizmach poszczególnych ludzi i w strukturze populacji.

Przypuszczalnie zmiany jakie zachodzą od początku lat 1990, są spowodowane polityką gospodarczą. Modernizacja miejskich zakładów pracy, spowodowała redukcję zatrudnienia, która to ludność odpłynęła na wieś, co z kolei powiększyło biedę tamtejszej ludności. Odzwierciedla to chaotyczny ruch naturalny na wsiach (ryc. 4). Załamania tego kierunku migracji obserwujemy w latach 1993-2000 (ryc. 6). Być może w związku z sytuacją na wsiach następowała częsta zmiana ekip rządzących, bowiem obserwujemy tu wzrastający udział w rządzeniu Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Wskaźnik	Rok 1989-1992	Rok 1992-1995	Rok 1995-1997	Rok 1997-2001	Rok 2001-2005	Rok 2005-2007	Od roku 2007--
Umieralność niemowląt	1988-1990				2004-2005	2006-2007	2009-2010
Trwanie życia		Mężczyźni 1993-94					Kobiety 2012-2013
Urodzenia/zgony	1991--	--1994		1999	2003-2002-	-2006	2009-2012 2008-2009 2011-2012
PKB					2001-2002		2009,2012-2013
Zaburzenia migracji miasto-wieś	1991-1992			1999	2002--	--2005-2007--	--2009-2013
Czyje rządy	Mazowiecki+ Bielecki+ Olszewski	Pawlak+ Suchocka+ Pawlak	Oleksy+ Cimosiewicz SLD	Buzek AWS	Miller+ Belka SLD	Marcinkiewicz+Kaczyński PiS	Tusk PO

Tab. 2. Rodzaj informacji uzyskany i rok, w którym wystąpiły drastyczne przekształcenia kierunku zmian stanu biologicznego populacji, mierzonego wskaźnikami urodzeń i zgonów, umieralności niemowląt, czasu trwania życia, rocznych zmian produktu krajowego brutto (PKB) i migracji wieś-miasto-wieś (nie uwzględniono migracji zagranicznych, w tym czasowych-zarobkowych) oraz nazwiska premierów i nazwy partii rządzących w latach 2002-2013 (tabela oryginalna)

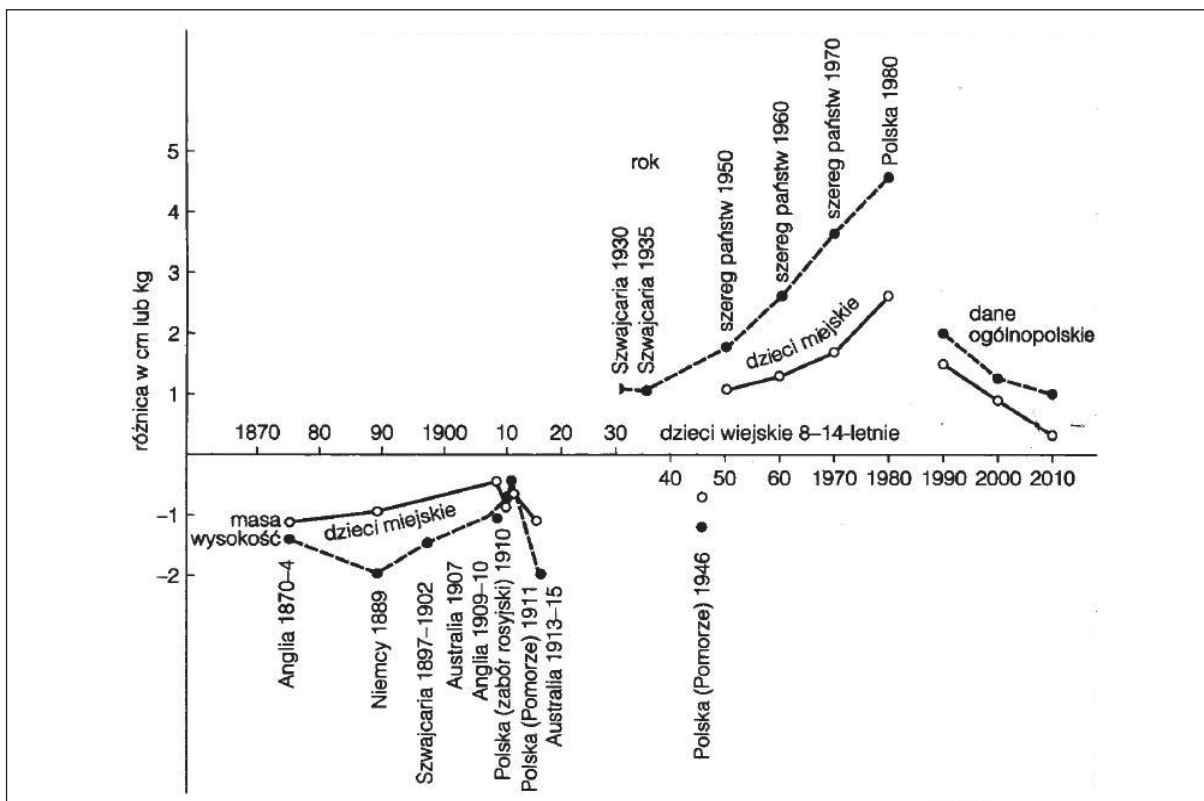
Ryc. 7. Schemat współzależności odczuć społecznych i polityki oraz stanu gospodarki, zdrowia i ruchów naturalnych (ryc. oryginalna)

dzienia (becikowe itp.). Tymczasem diagnoza demograficzna wskazuje, że w latach 2003-2004 ma miejsce spadek urodzeń a w latach 2003-2009 przyrost zgonów. Tak więc przyrost naturalny w latach 2002-2004 był ujemny zarówno na skutek przyrostu zgonów jak i spadku urodzeń. Wskazuje to, że polityka demograficzna powinna być skierowana w pierwszym rzędzie na ograniczenie umieralności, jednak z punktu widzenia ekonomicznego musi być zachowana przewaga ludności w okresie przedprodukcyjnym nad ludźmi w okresie poprodukcyjnym.

Warunki naszego życia poprzez jego styl i tryb, sposób odżywiania oraz emocje związane z tymi warunkami i klimatem społecznym wpływają na stan naszego zdrowia i samopoczucie czyli na dobrostan psychofizyczny. Stąd ważne jest zrozumienie mechanizmów neurobiologicznych, łączących sferę naszego życia duchowego z właściwościami biologicznymi organizmu.

Wpływ zespołu warunków bytowych wsi i miasta

Przebieg rozwoju poszczególnych właściwości organizmu wyraźnie wiąże się z warunkami i trybem życia, odrębnymi dla mieszkańców wsi i miast. Badania w tym zakresie prowadził Zakład Morfofizjologii Rozwoju IMD (1958-1968) a następnie Zakład Ekologii Człowieka PAN (1969-1999). Niestety na skutek braku wyobraźni

Ryc. 8. Wysokość w cm i masa ciała w kg u 8-14 letniej młodzieży miejskiej w odniesieniu do młodzieży wiejskiej w latach 1875-2010 (ryc. oryginalna)

obydwa zakłady uległy zamknięciu. Jednak wyniki ich badań, szczególnie w świetle poprzednio pokazanych tendencji zmian, warte są kontynuacji. Dlatego podamy w skrócie niektóre wyniki z lat 1960-1975, zachęcając do kontynuacji owych badań (oryginalne wyniki: [Wolański i Pyżuk 1973], vide strona internetowa nwolanskibc.worlpress.com). Mogą one być cenną wskazówką dla polityki w zakresie planowania gospodarczego i ochrony zdrowia w kolejnych dekadach.

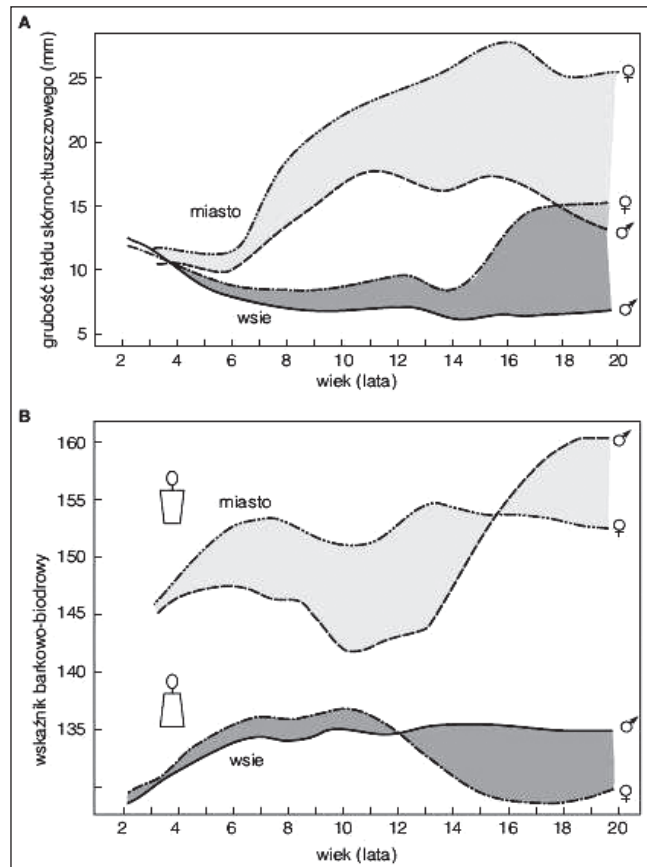
Do okresu pierwszej wojny światowej lepszy rozwój fizyczny wykazywali mieszkańcy wsi, producenci żywności. Miasta w przeważającej większości zamieszkiwał proletariatus, robotnicy najemni. Po tym okresie, na skutek zmian struktury społecznej miast oraz rozwoju gospodarczego, lepszy rozwój wykazują po dzień dzisiejszy mieszkańcy miast (ryc. 8). Przebieg rozwoju wielu cech somatycznych i psychomotorycznych dzieci i młodzieży wiejskiej i miejskiej był przed laty bardzo odmienny [Wolański 2006, 2012]. Do okresu pierwszej wojny światowej lepszy rozwój wykazywali mieszkańcy europejskich wsi, aniżeli miast. Większa wysokość ciała współczesnych dzieci miejskich może się wiązać z bardziej racjonalnym żywieniem i mniejszą częstością zachorowań zaburzających rozwój.

Wyniki badań na temat sprawności fizycznej w różnych środowiskach w Polsce i w Meksyku pokazują jednak na odmienne układy. Wskazuje to na inny rodzaj różnic pomiędzy ludnością wiejską i miejską w różnych krajach, systemach społeczno-kulturowych oraz grupach etnicznych. Przedstawione poniżej wyniki badań przeciwstawiają wieś – miastu, tak jak to miało miejsce w Polsce w latach 1960-tych, a więc przy występowaniu znacznych między nimi różnic w gospodarce, lecz także w innym systemie politycznym i zasobności naszego kraju.

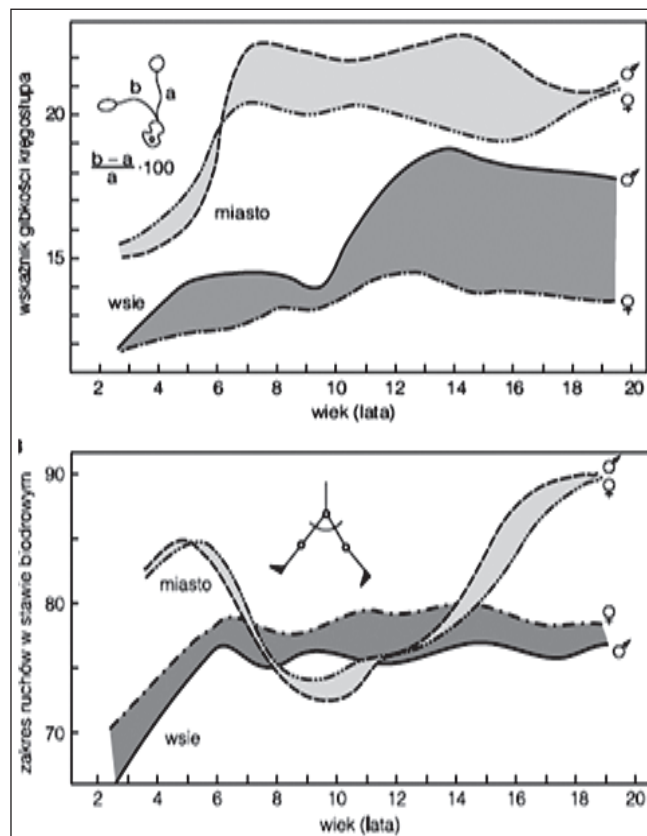
Ogólny stan biologiczny ludności wsi był w drugiej połowie XX wieku gorszy niż mieszkańców miast. Większe zasoby tkanki tłuszczowej u dzieci miejskich wiążą się z lepszym odżywianiem i mniejszym obciążeniem pracą, jakie ma miejsce w tych populacjach w porównaniu z populacjami wiejskimi (ryc. 9).

Silniejszy rozwój bioder ludności wiejskiej mógł wiązać się z dłuższym dystansem, jaki pokonywali mieszkańcy wsi przy braku lokalnej komunikacji (ryc. 9). Szkoły położone często były w sąsiedniej wsi, droga między domem i szkołą, czy do sklepu była pokonywana pieszo. Już dzieci pomagały w pracy w polu i zagrodzie, co różniło je od siedzącego trybu życia, szczególnie typowego dla współczesnych dzieci miejskich. Owe czynności lokomocyjne już od młodości stymulowały rozwój pasa biodrowego.

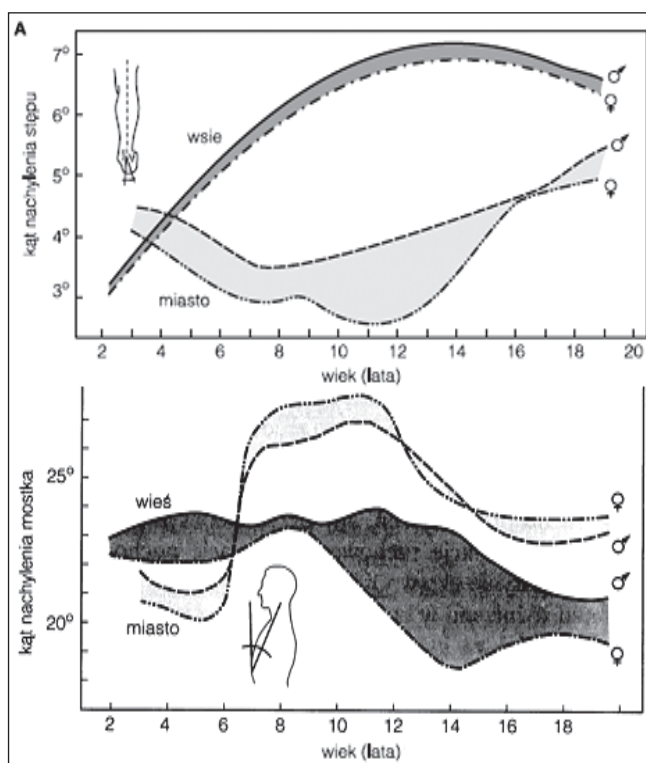
W szkołach miejskich, z reguły wyposażonych w sale gimnastyczne, przez cały rok był

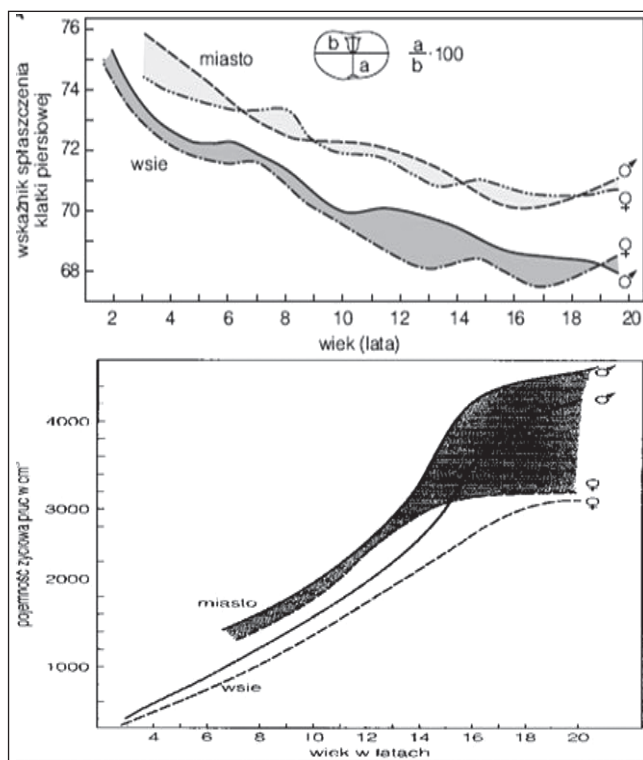
Ryc. 9. Grubość fałdu skórno-tłuszczowego oraz wskaźnika szerokości barków do bioder u polskiej ludności wiejskiej i miejskiej w latach 1960-1975 (ryc. oryginalna)

Ryc. 10. Wskaźnik gibkości kręgosłupa i zakresów ruchów aktywnych w stawie biodrowym u polskiej ludności wiejskiej i miejskiej w latach 1960-1975 (ryc. oryginalna)

Ryc. 11. Kąt wychylenia pięty od pionu (im większy większe płaskostopie) i nachylenie mostka u polskiej ludności wiejskiej i miejskiej w latach 1960-1975 (ryc. oryginalna)

Ryc. 12. Wskaźnik spłaszczenia klatki piersiowej oraz pojemność życiowa płuc w cm^3 u polskiej ludności wiejskiej i miejskiej w latach 1960-1975 (ryc. oryginalna)

jest z mniejszą ich mineralizacją, częstszym występowaniem niedoborów witaminowych i (rzadkiej już współcześnie) krzywicy. Ten typ ustawienia kolan bardzo rzadko zdarzał się u małych dzieci w miastach, natomiast nasilony był w zabiedzonych wsiach, jakie badaliśmy w okresie powojennym [ryc. 13, Wolański 1975].

Poważnym zmianom ulegały z wiekiem krzywizny kręgosłupa u mieszkańców miast. W dzieciństwie drastycznie powiększała się u nich kifoza piersiowa, a zmniejszała lordoza lędźwiowa. Zrównoważenie krzywizn

realizowany obszerniejszy program wychowania fizycznego, wszechstronnie usprawniający aparat ruchu, co z rzadka zdarzało się (przynajmniej w okresie prowadzonych przez nas badań) w szkołach wiejskich. Gibkość kręgosłupa ogólnie większa była u mieszkańców miast aniżeli wsi, większa też u chłopców aniżeli u dziewcząt, z wyjątkiem okresu przedszkolnego (ryc. 10).

Aktywny zakres ruchów kończyn dolnych wraz z wiekiem powiększa się u dzieci wiejskich w okresie do rozpoczęcia nauki szkolnej, potem jest dość stabilny. Zakres ruchów u dzieci wiejskich stale jest większy u dziewcząt aniżeli u chłopców. W miastach większy jest u chłopców niż u dziewcząt, jednak w wieku przed- i pokwitania jest większy u dziewcząt (ryc. 10).

Wysklepienie stopy w momencie rozpoczęcia chodzenia (w drugim roku życia) jest podobne u dzieci wiejskich i miejskich. Następnie aż do okresu dojrzewania płciowego stopa ulegała spłaszczeniu u dzieci wiejskich chodzących w większości boso i przebywających pieszo duże dystanse w drodze do szkoły, przy pracy w polu itp. [ryc. 11, Wolański 1975, Siniarska i Wolański 2006]. Natomiast stopa dzieci miejskich chodzących w obuwiu i korzystających z miejskich środków transportu – jest lepiej wysklepiena i ta tendencja z wiekiem ulega dalszej poprawie. Co bardzo istotne w okresie dorastania i zmiany trybu życia oraz bardziej powszechnym noszeniu obuwiu przez obie te grupy ludności, różnice w znacznym stopniu, już w okresie naszych badań, ulegały wyrównaniu.

Zmiany kształtu klatki piersiowej były podobne w obu środowiskach. Bardziej płaskie klatki piersiowe dzieci i młodzieży ze wsi wiązały się być może z cięższą pracą fizyczną (ryc. 11 i 12). Obciążenia fizyczne kończyn górnych powodują bowiem rozrost klatki piersiowej wszcz. Większa pojemność życiowa płuc (VC) występowała u ludności miejskiej, co być może związane było z zanieczyszczeniem powietrza i mniejszą w nim dostępnością tlenu. Z kolei większa VC u chłopców aniżeli u dziewcząt związana była z ich większą masą ciała, a więc większymi potrzebami energetycznymi [ryc. 12, Wolański 1975].

Ukształtowanie nóg wiązało się zarówno z obciążeniem ruchowym kończyn dolnych, jak i mineralizacją kości. Iksowate (koślawe) ustawienie kolan wiąże się z wysklepieniem stopy, bardziej płaska stopa dzieci wiejskich w przypadku chodzenia boso (odchylenie osi ścięgna) wpływała na koślawe ustawienie ich kolan. Beczkowate (szpotawe) ustawienie kolan może być związane

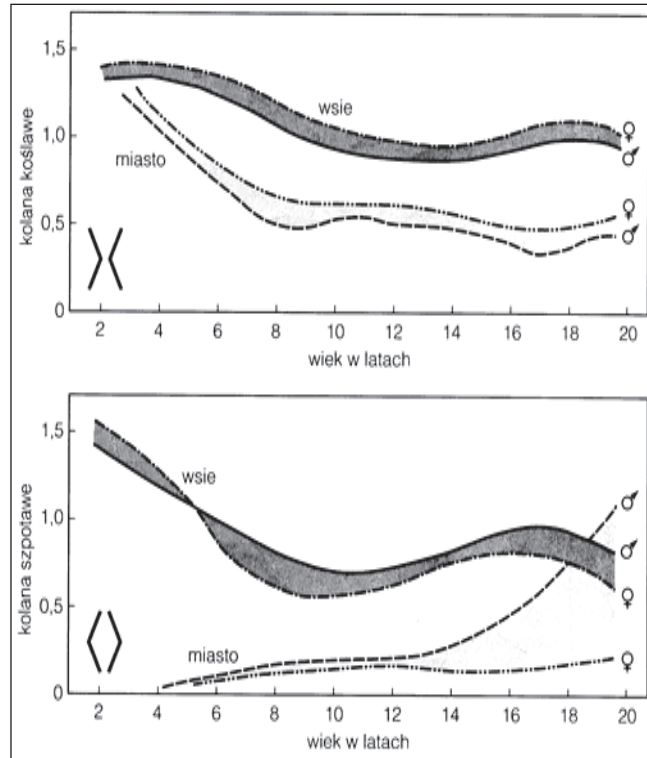
następowało od okresu dojrzewania, zaburzenia obserwowane były w tym okresie u dziewcząt wiejskich [ryc. 14, Wolański 2006, 2012].

Różnice miasto-wieś były odmienne w poszczególnych regionach naszego kraju. W okresie okupacji na niektórych terenach lepszy rozwój wykazywali mieszkańcy wsi, co mogło się wiązać z większą dostępnością żywności produkowaną na wsi. W latach naszych badań większe różnice występowały pomiędzy wsiami, aniżeli średnio pomiędzy miastami, a nawet kohortami ludzi o odmiennym zawodzie lub populacji zamieszkujących małe miasteczka i wsie. Odmienność lokalizacji, organizacji oraz trybu życia poszczególnych wsi powodowała odmienny stan biologiczny ich ludności. Przykładem mogą być dwie sąsiednie wsie Brzozówka (rozrzucana na skraju lasu) i Jeglijowiec (zmeliorowana ulicówka) należące do tej samej gminy i parafii Kadzi-dło, które bardzo różniły się między sobą [Wolański i Szemik 1986]. Choć były odległe od siebie w linii prostej jedynie o 5 km, nie łączyła je żadna bezpośrednia droga. Tę pierwszą z gminą i parafią łączyła nieutwardzona droga leśna, tę drugą *asfaltówka*. Ludność tych dwóch sąsiednich wsi wykazywała większe różnice w stanie biologicznym niż występujące między warstwami społecznymi w miastach (ryc. 15).

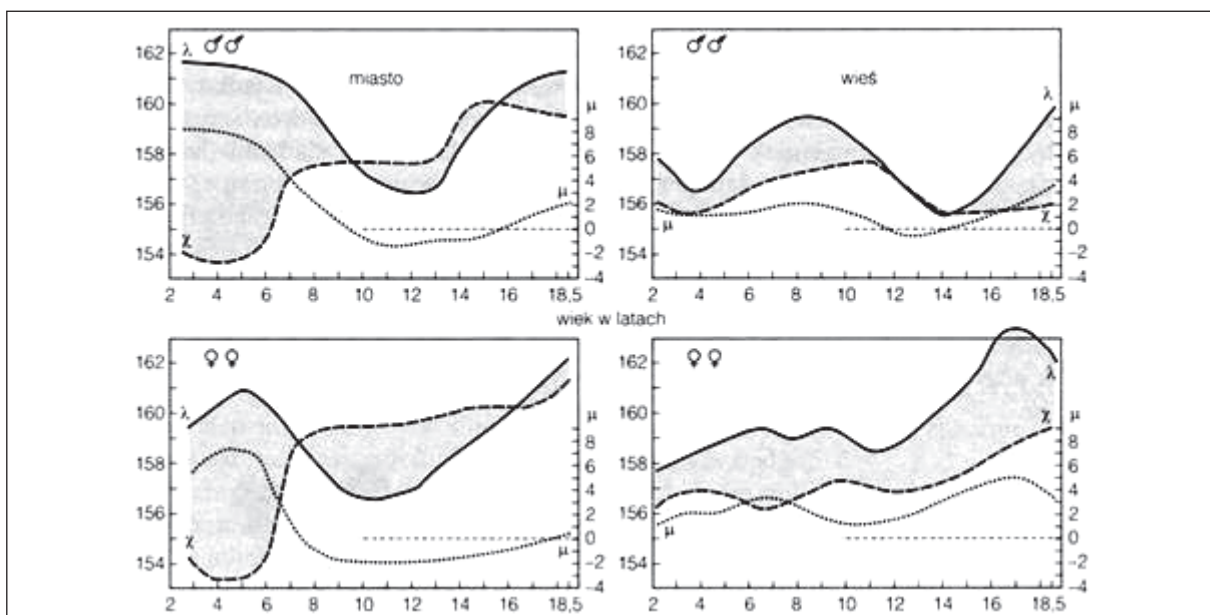
Jak z powyższych badań wynika uwarunkowania rozwoju wynikają z uprawianego zawodu, trybu życia i sposobu żywienia się. Znaczną część badań poświęciliśmy aparatowi ruchu i sprawności psychomotorycznej. O ile uwzględnić 5 aspektów motoryczności: siłę, szybkość, zwinność, wytrzymałość i wydolność, obserwowaliśmy odmienne zmiany przystosowawcze w środowiskach: wiejskim, miejskim i wielkoprzemysłowym [Elżanowska i Siniarska 1982, Wolański i Szemik 1986].

Ludność wsi (głównie rolnicza) charakteryzowała w testach psychomotorycznych: znaczna zwinność w biegu, duża siła statyczna, mała głębokość kręgosłupa, słaba pamięć ruchów, słaba orientacja przestrzenna, mała siła eksplozywna (moc) kończyn dolnych i niska wytrzymałość.

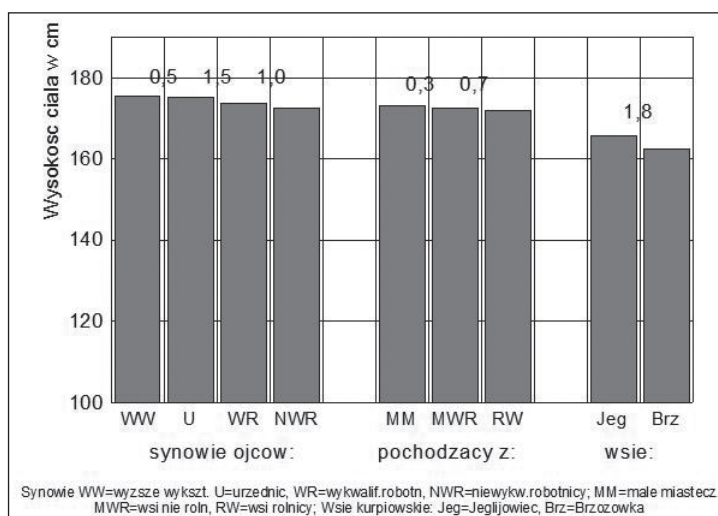
Ludność miast cechowała: dobra pamięć ruchów (czucie proprioceptywne), znaczna celność w rzutach i wysoka wydolność tlenowa, natomiast

Ryc. 13. Odsetki kolan koślawych (iks) i szpotawych („ułańskie”) u polskiej ludności wiejskiej i miejskiej w latach 1960-1975 (ryc. oryginalna)

Ryc. 14. Zmiany z wiekiem lordozy lędźwiowej (l), kifozy piersiowej (c) oraz wskaźnika zrównoważenia kifozy z lordozą (m) u dziewcząt i chłopców ze wsi i miast w latach 1960-1975 – większy kąt oznacza mniejszą krzywiznę, zrównoważenie krzywizn oznaczone jest, jako 0 (ryc. oryginalna)

Ryc. 15. Wysokość ciała mężczyzn z różnego typu miejscowości i warstw społecznych (dane Bielicki i Welon 1982, Szemik 1986 oraz Bielicki i Waliszko 1991 – rycina oryginalna)

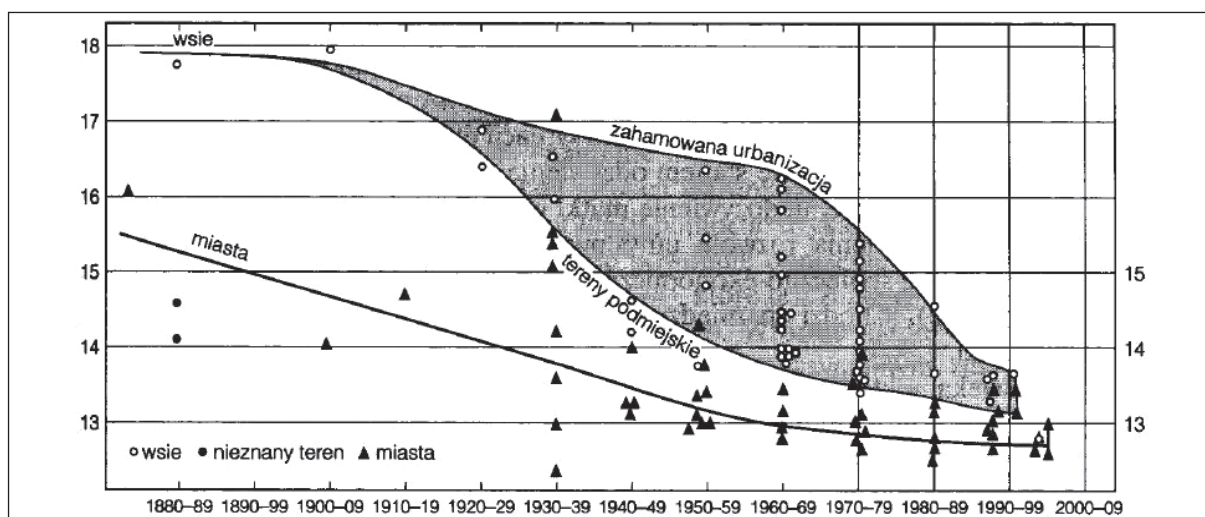
wieniem pojęcia miasta. Stale ważną rolę odgrywają migracje, na skutek *wypychających sił* w związku z warunkami życia na wsi: szybszym przyrostem populacji, dzieleniem pól między potomstwo, ubóstwem i brakiem zatrudnienia, złymi warunkami higieny domostw i zagród oraz brakiem szkół. Drugą przyczyną jest *siła przyciągania* miasta: lepszy standard życia polegający na łatwiejszym zatrudnieniu i wynikających stąd wyższych zarobków, lepszej opiece zdrowotnej, wyższym poziomie higieny, dostępności ośrodków kultury. Małe gospodarstwa nie są w stanie wyżywić nawet własnej rodziny, dopiero duże farmy są dochodowe.

W Polsce w rolnictwie pracowała w 1950 r. ponad połowa ludności, 29% w 1982, a obecnie wedle różnych szacunków kilkanaście procent. W 2005 podobny odsetek mieszkańców wsi pracuje w mieście. Dla porównania w krajach zachodniej Europy i w Stanach Zjednoczonych pracuje w rolnictwie 2-7% ludności. Wsie się wyludniają i różnicują, ubywa użytków rolnych. Występują wyraźne różnice demograficzne: Zmienia się wiek rodzenia dzieci i spada liczba potomstwa. Z wiekiem matki w okresie ciąży wiąże się stan biologiczny jej dzieci, najbardziej korzystny wiek matki to 26 a 32 lat. Większą rodność wykazują kobiety wiejskie, ale o ile różnice w roku 1950 przyjąć za średnie, znaczne były one w roku 1976, a małe w 2001.

Wraz ze wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej i dopłatami do rolnictwa, zmieniała się okresowo sytuacja wsi. Opisane poniżej zjawiska, badane przez nas przed niemal pół wiekiem, mogły ulec obecnie zmianie.

Odmienne były odstępy intergenetyczne (rodzenia kolejnych dzieci) między mieszkańcami wsi i miast. W latach 1970-tych kobiety na Suwalszczyźnie rodziły najwcześniej i odstępy intergenetyczne były najkrótsze, znacznie dłuższe w miasteczkach i miastach. Zwiększały się wraz ze stopniem uprzemysłowienia i urbanizacji.

Dziewczęta zazwyczaj dojrzewają z tej porze roku, w której się urodziły. Istnieją jednak czynniki odchylające od tej prawidłowości. Przypuszczalnie było to wynikiem odmiennego natężenia czynnika stresowego w zależności od miejsca zamieszkania. Potwierdziły to badania w Szczecinie na kobietach przybyłych głównie ze wschodnich terenów wiejskich przedwojennej Polski [Wolański 1970].

Ryc. 16. Wiek menarche (pierwszej stałej miesiączki) u polskich dziewcząt miejskich i wiejskich (z terenów podmiejskich oraz o zahamowanej urbanizacji) w latach 1870-2000 (ryc. oryginalna)

Od 140 lat obserwujemy coraz wcześniejszy wiek dojrzewania zarówno na wsi jak i w mieście. Od lat 1920' na wsiach następuje znaczne zróżnicowanie tempa dojrzewania. Szczyt zróżnicowania wystąpił w latach 1960-70 i od tej pory następuje zmniejszenie różnic wobec procesu urbanizacji i jego wpływu na tereny podmiejskie (ryc. 16). Jednak odnotowano różnice w wieku dojrzewania między dziewczętami wiejskimi a miejskimi także o podobnym: żywieniu, spożyciu białka zwierzęcego i pochodzeniu społecznym [Charzewska, Ziemiański i Lasecka 1976].

Podsumowanie

Na zakończenie staramy się odpowiedzieć może na najważniejsze pytanie: czy owe skutki zmian zachodzących w biologii społeczeństwa są tymczasowe i odwracalne, czy też mogą mieć bardziej trwałe skutki dla przyszłych pokoleń?

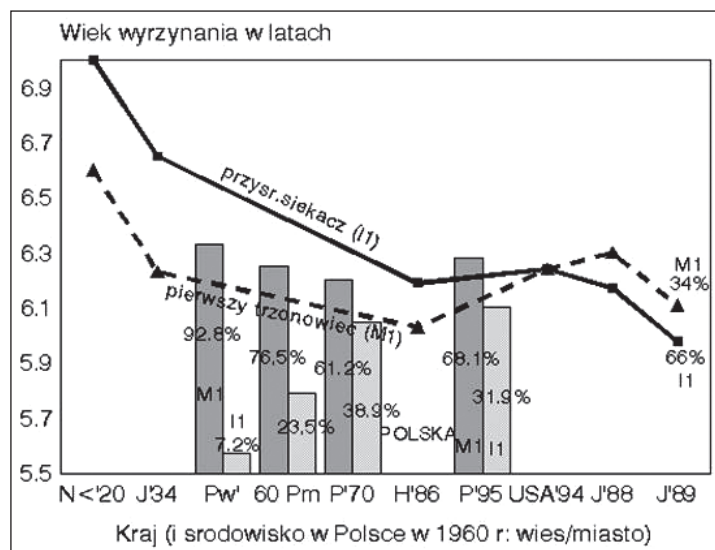
W ewolucji zwierząt Naczelných (*Primates*) nastąpiło przesuwanie się na późniejszy wiek wyrzynania się pierwszego trzonowca – M1. Zjawisko to jest uwarunkowane genetycznie, stąd uważane za konserwatywne. U Naczelných zmiany te następowały na drodze doboru naturalnego, jednak istnieją niedawno ujawnione mechanizmy, które w powtarzających się warunkach środowiskowych i przy zabezpieczeniach kulturowych mogą powodować utrzymywanie się nowo powstających zmian w skali populacji, dotyczy to społeczeństw ludzkich. Zmiany w zakresie wyrzynania się zębów tak mlecznych, jak i stałych u człowieka są obserwowane od dawna, wcześniejszy jest wiek ich wyrzynania się u ludności miast aniżeli wsi.

Od kilkunastu zaledwie lat intensywne badania dotyczą ekspresji genów, to jest ich przejawiania się. Wpływ na to wpływ ma, jak uczy epigenetyka (epilog do [Wolański 2012], stanowiący prolog do ekologii człowieka [Wolański 2006]), nie tylko żywienie, ale i emocje poprzez metabolizm komórek. W związku z tym zupełnie nieoczekiwane dla polityków i ekonomistów mogą one powodować skutki w dalszych biodemograficznych losach społeczeństw, co może mieć konsekwencje dla istnienia ludzkości.

Czy więc można świadomie kształtować środowisko i tryb naszego życia w danych warunkach polityczno-ustrojowych, poziomie ekonomicznym, stanie i siłach przyrody? Czy możliwe jest polepszanie bytu z jednoczesnym umacnianiem zdrowia?

Naświetlenie tego zjawiska może stanowić przykład zmian wieku i kolejności wyrzynania się zębów stałych w ciągu ostatnich dekad w różnych społecznościach na tle warunków i stylu ich życia. Wraz ze zmianami związanymi ze sposobem żywienia się, trybem życia, urbanizacją i uprzemysławianiem następują zmiany w wieku i kolejności wyrzynania się zębów stałych (ryc. 17). Wskazuje to, że opisywane w tej publikacji zmiany w stanie biologicznym populacji mogą okazać się niebezpieczne, gdy dokonywane są bez uprzedniego rozpoznania możliwych ich skutków [Wolański 2006, 2012].

Większość badaczy uważa, że ewolucja gatunku *Homo sapiens* się zakończyła, a może nawet nie ulega już zmianom ewolucyjnym rodzaj *Homo*. Opinia ta wynika z obserwacji skutków zachowań kulturowych osłaniających przed naturalną selekcją. Jednym z kryteriów oceny tego zjawiska może być bardzo konserwatywna, genetycznie uwarunkowana, właściwość, jaką jest kolejność wyrzynania się zębów stałych. Przykłady zmian kolejności wyrzynania się zębów stałych mogą świadczyć, że biologiczna ewolucja rodzaju *Homo* trwa. Poza zmianami, których oczekujemy, że będą pozytywnymi, przy tej okazji często pojawiają się niekorzystne skutki uboczne. Współcześnie dokonujemy zmiany środowiska i trybu życia ludności, bez rozpoznania jak to może wpłynąć na następne pokolenia. Selekcji podlegają fenotypy, ale skutki są przekazywane genetycznie. Pewne rozpoznania w tym zakresie istnieją i znają je specjaliści z zakresu biodemografii, biologii człowieka i neurobiologii itp. Jednak nie oni są specjalistami od polityki i gospodarki,

Ryc. 17. Wiek (w latach) i kolejność (w procentach) wyrzynania się stałego przysródkowego siekacza (I1) i pierwszego (przedniego) trzonowca (M1).

Linie proste i przerywane odnoszą się do wieku wyrzynania, słupki do częstości wyrzynania danego zęba w danej populacji i roku. Dane dla Niemiec przed rokiem 1920 (N < 20), Japonii z różnych populacji w latach 1934, 1988 i 1989 (J'34, J'88 i J'89), Polski ze wsi i miast w roku 1960 (Pw'60 Pm), oraz miast w roku 1970 (Pm'70) i 1995 (P'95), Hiszpanii w roku 1986 (H'86) i w USA w roku 1994 (USA'94). (ryc. oryginalna według danych różnych autorów – Wolański, Siniarska, Henneberg 2007)

a jedynie wskazywać mogą na skutki owych działań. Jak wspomnieliśmy (ryc. 7) odczucia społeczeństwa zazwyczaj o rok wyprzedzają obserwacje polityków. Stąd tak ważne jest badanie opinii społecznej, które jest zazwyczaj pojmowane jako subiektywne, jednak badania zmian biodemograficznych są dowodem niepodważalnym. Stąd apel do polityków i ekonomistów o zaznajamianie się z nimi.

Staraliśmy się wykazać, jak bardzo opinia społeczna jest ważna, a wskaźniki stanu biologicznego mogą informować polityków o skutkach ich działania, zaś społeczeństwo zachęcać do wywierania presji na polityków celem korygowania ich działań.

Zawirowania stanu biologicznego ludności Polski w okresie powojennym, szczególnie uwidocznione w okresie zmian politycznych budzą niepokój, lecz szczególnie drastyczne wydają się zmiany w okresie ostatnich dwóch dekad, gdyż wskazują na bezwładne i doraźne zmiany zapewne związane z publikacjami wyników badań opinii publicznej i wyborami do władz. Może to wskazywać na niedojrzałość naszej demokracji.

Osoby pracujące naukowo w zakresie poruszonej w referacie problematyki zachęcamy do zastosowania przedstawionego sposobu prezentacji zmian demograficznych i ekonomicznych, co spowoduje głębsze zastanowienie się i postulaty, co do naszej przyszłości.

Na zakończenie podkreślamy raz jeszcze, że celem naszej analizy i jej publikacji jest sprowokowanie nacisku społeczeństwa na władze państwowe aby w planowaniu działań i administrowaniu we wszelkich dziedzinach życia, brały pod uwagę biologiczne skutki jakie owe czynności wywołują w organizmach obywateli oraz w skali populacji różnego rodzaju siedlisk ludzkich, grup zawodowych i warstw społecznych.

Zmiany biodemograficzne zazwyczaj częściej się pojawiały wraz ze zmianami ekip rządzących i ugrupowań politycznych (tabela 1 i 2). Jest to znamienna uwaga i wskazuje na możliwości oddziaływania poprzez wybory do ciał ustawodawczych i władz rządowych, a następnie naciski na nie opinii publicznej.

Literatura

1. Charzewska J., Ziemiański Z., Lasecka E., 1976. *Menarcheal age, nutrition and socio-economic environment*. Studies in Anthropology, 2:47-51.
2. Czekanowski J., 1948. *Zagadnienia antropologii. Zarys antropologii teoretycznej*. Księgarnia Naukowa T. Szczęśny, Toruń (vide *Plastyczność wzrostu*:46-50)
3. Elżanowska D., Siniarska A., 1982. *Sprawność psychomotoryczna ludności z terenów o różnym stopniu uprzemysłowienia*. W: „*Ekologia Populacji Ludzkich*”: 667-705, pod red. N. Wolańskiego i A. Siniarskiej, Ossolineum, Wrocław, 1982
4. Siniarska A., Wolański N., 2006. *Stan biologiczny populacji ludzkich a przemiany środowiska społeczno-ekonomicznego*. Studia Ecologiae et Bioethicae, 4:17-41
5. Skalski E., *Biologia i ekonomika*. Tygodnik Powszechny, grudzień 1983
6. Wolański N., 1970. *Stan biologiczny i procesy integracyjne populacji miasta Szczecina w 25-leciu PRL*. Przegląd Zachodnio-Pomorski, 14(4):5-39
7. Wolański N., 1975. *Stan biologiczny ludności wiejskiej w Polsce (Kierunki rozwoju – stan obecny – perspektywy)*. Wieś i Rolnictwo, 1(6):75-122
8. Wolański N., 1983. *Zmiany środowiskowe a rozwój biologiczny człowieka*. Ossolineum, Wrocław
9. Wolański N., 1988. *Człowiek i jego kultura jako dynamiczna część ekosystemów*. Nowe Drogi, 12(475):51-69
10. Wolański N., 1989. *Populacja ludzka jako bioindykator stanu środowiska (Środowiskowe uwarunkowania rozwoju biologicznego ludności Polski)*. Nauka Polska, 1(242):31-56
11. Wolański N., 1990. *Biologiczne właściwości małżonków w związku ze społeczno-kulturowymi i ekonomicznymi warunkami życia na wsi i w mieście*. Wieś i Rolnictwo, 3(68):41-54
12. Wolański N., 2006. *Ekologia człowieka. Podstawy ochrony środowiska i życia człowieka*. Tom 1 i 2. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
13. Wolański N., 2012. *Rozwój biologiczny człowieka. Podstawy aukuologii, gerontologii i promocji zdrowia*. Wydanie 8, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
14. Wolański N., Pyżuk M. (eds), 1973. *Studies in Human Ecology*, vol. 1, PWN, Warszawa
15. Wolański N., Siniarska A., Henneberg M., 2007. *Phylo- and ontogenetic perspectives of human ecology*. In: *New Perspectives and Problems in Anthropology*. Edited by E.B. Bodzsar and A. Zsakai. Cambridge Scholar Publishing, Newcastle upon Tyne, pp: 147-167
16. Wolański N., Szemik M. (eds), 1986. *Growth and socio-economic conditions*. Studies in Human Ecology, vol. 7, PWN, Warszawa

dr Elżbieta Barańczuk^I

dr Dorota Kozłowska^{II}

ZDROWOTNE I REGENARYCYJNE FUNKCJE WYBRANYCH GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH POŁUDNIOWEJ CZĘŚCI WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Streszczenie

Świadomość budowania profilaktyki i zachowania zdrowia oraz zwiększające się potrzeby klientów-gości, a także coraz większa konkurencja zmobilizowały właścicieli obiektów agroturystycznych do podwyższania jakości świadczonych usług, w tym świadczenia usług zdrowotno-profilaktycznych.

Celem niniejszego opracowania była analiza oferty profilaktyki i zachowania zdrowia wybranych obiektów agroturystycznych oraz analiza SWOT działalności obiektów południowej części województwa podlaskiego. Do realizacji celu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i analizę SWOT. Analiza wykazała, że gospodarstwa agroturystyczne oferują usługi dbania o zdrowie i wzbogacają ofertę związaną z rekreacją i zachowaniem zdrowia.

Słowa kluczowe: funkcja zdrowotna, funkcja regeneracyjna, gospodarstwo agroturystyczne, południowe Podlasie

HEALTH AND REGENERATIVE FUNCTIONS SELECTED AGROTURISMO FARMS FROM THE SOUTHERN REGION OF PODLASIE

Summary

Building awareness of prevention and maintaining health and increasing customer-guests needs, as well as increasing competition mobilized the accommodation owners to increase the quality of services, including health and prevention service.

The aim of this study was to analyze the offer prevention and behavioral health agroturismo farms and SWOT analysis of business objects the southern part of the region of Podlasie. To achieve the objective was used method of diagnostic survey and SWOT analysis. The analysis showed that farmhouse offer service to care for health and enrich the offer associated with recreation and health behavior.

Key words: Health function, regenerative function, agroturismo, the southern region of Podlasie

Wprowadzenie

Kultura fizyczna to obok natury materialnej i duchowej część składowa kultury społeczeństwa, mająca za zadanie kształtowanie rozwoju fizycznego człowieka i jego fizycznych uzdolnień [1]. Składa się na nią wychowanie fizyczne, sport, rekreacja ruchowa, rehabilitacja ruchowa oraz turystyka. Każda z tych części, oprócz celów wspólnych, stawia sobie również zadania swoiste, rozmaicie rozkłada akcenty, przyjmuje odmienne hierarchie ważności i wartości [7].

Najczęściej motyw kultury fizycznej zawiera w sobie następujące przesłanki podejmowania podróży turystycznych:

- zdrowotne i lecznicze, w tym rehabilitacyjne w sensie ruchowym,
- wypoczynkowe i relaksacyjne, w tym eskapistyczne,
- rekreacyjne i ludyczne w sensie ruchowym,
- sportowe:
 - w sensie czynnego uczestnictwa w zawodach sportowych lub podejmowania aktywności o charakterze współzawodnictwa,
 - w sensie biernego uczestnictwa w wydarzeniu w roli widza,
- chęć osobistego doświadczenia ruchu przez postawienie się w sytuacji konieczności pokonywania drogi w sposób psychofizycznie aktywny,

^{I,II} Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

- chęć „sprawdzenia się” w warunkach trudnych i niecodziennych w celu weryfikacji własnych możliwości psychofizycznych, konfrontacji z własnymi słabościami,
- chęć przeżycia przygody, doświadczenia ryzyka,
- poznawcze – w odniesieniu do materialnej i duchowej sfery kultury fizycznej [10].

Zagospodarowanie terenu dla potrzeb kultury fizycznej to działalność człowieka, która ma na celu przystosowanie środowiska geograficznego do potrzeb aktywności fizycznej. W zależności od położenia infrastruktura dla potrzeb kultury fizycznej jest realizowana inaczej. Zagospodarowanie terenów leśnych polega na utworzeniu łatwo dostępnych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych i konnych, ścieżek edukacyjnych pieszych i rowerowych. Podobnie jest z obszarami o wysokich walorach przyrodniczych takich jak parki narodowe i krajobrazowe. Zagospodarowanie terenów gdzie występuje dużo akwenów wodnych polega na utworzeniu łatwo dostępnych plaż, kąpielisk, pomostów do wędkowania, wypożyczalni sprzętu do uprawiania sportów wodnych. Poza wymienionymi należy również wspomnieć o pozostałych obiektach zagospodarowania dla potrzeb kultury fizycznej, takimi jak: boiska sportowe, hale sportowe, pływalnie kryte i odkryte, skocznie i szlaki narciarskie.

Za rekreację powszechnie uznaje się zajęcia podejmowane w czasie wolnym dla odpoczynku, pomnażania zdrowia, rozrywki i samodoskonalenia, obejmujące wszystkie formy aktywności [9].

Wśród wielu różnych rodzajów rekreacji przede wszystkim wyróżniamy:

- rekreację fizyczną (ruchową),
- rekreację twórczą,
- rekreację kulturalną,
- rekreację rozrywkową [9].

W dzisiejszych czasach wzrastają oczekiwania w stosunku do form rekreacji, co ma wpływ na wybór oferty, a to z kolei przekłada się na rozwój oferowanych form rekreacji.

Aktywność ruchowa coraz częściej jest traktowana jako stały element zdrowego trybu życia, co powoduje stale rozwijającą się infrastrukturę sportową. W zależności od położenia i warunków geograficznych są to szlaki turystyczne, spływy kajakowe i inne sporty wodne, trasy do nordic walking, trasy rowerowe różnej długości i o zróżnicowanym stopniu trudności, skałki wspinaczkowe, parki linowe, trasy i wyciągi narciarskie, stadiony, boiska i hale sportowe, pływalnie z zapleczem (zarówno kryte jak i odkryte), kręgielnie, pola do golfa, trasy motocrossowe, szlaki do jazdy konnej i szkoły jeździeckie, trasy do jazdy samochodami terenowymi i quadami, rozgrywki paintballowi.

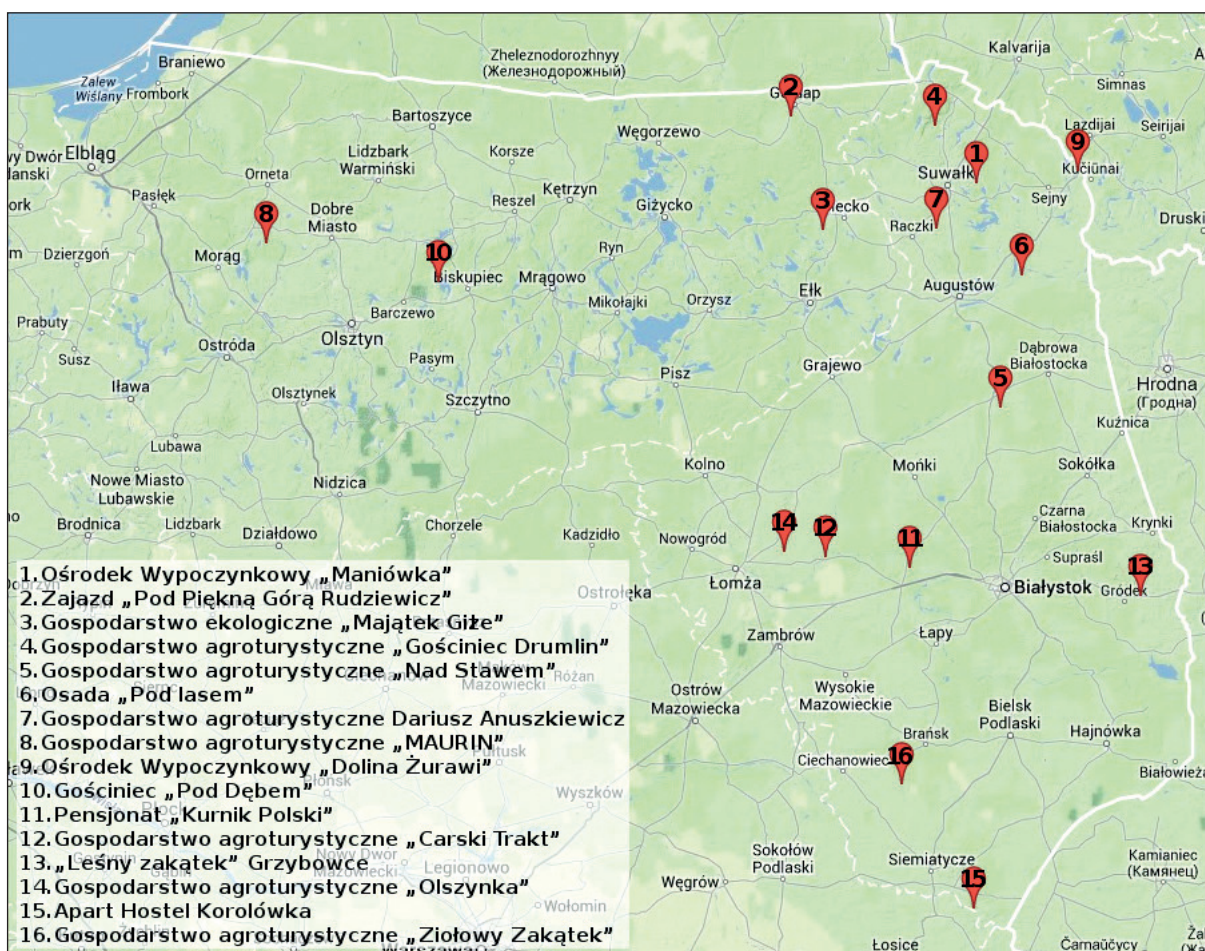
Zainteresowanie wypoczynkiem blisko natury rośnie zarówno wśród Polaków, jak i turystów zagranicznych.

Agroturystyka, która umożliwia wypoczynek połączony z obserwacją i uczestnictwem w codziennych zajęciach jej stałych mieszkańców, możliwość korzystania z produktów gospodarstwa, a także z innych, które to gospodarstwo stwarza (np. jazda konna)[8], cieszy się dużą i wciąż rosnącą popularnością.

Polska posiada korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki, szczególnie północno-wschodnia część naszego kraju. Posiada ona korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, które w dużym stopniu predysponują do świadczenia usług agroturystycznych. Północno-wschodnia część Polski to przede wszystkim województwo podlaskie i warmińsko-mazurskie, które posiadają dobrze rozwiniętą sieć szlaków turystycznych, pieszych i rowerowych. Znajduje się tu znaczna ilość rzek i jezior sprzyjających rozwojowi turystyki wodnej. Ponadto jest tutaj wiele muzeów i mniejszych izb regionalnych. W ostatnich latach poprawia się również baza rekreacyjno-sportowa, budowane są nowe pływalnie, korty tenisowe, powstają wyciągi nart wodnych (między innymi w Augustowie) czy też wyciągi narciarskie w Szelemencie czy Gołdapi. Rozwój działalności agroturystycznej w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim jest efektem uwarunkowań zarówno o charakterze przyrodniczym, kulturowym, społecznym, ekonomicznym jak i organizacyjnym. Dzięki korzystnym warunkom przyrodniczo-kulturowym oraz dużej liczbie atrakcji, województwa te stały się znaczącymi usługodawcami na krajowym rynku agroturystycznym. Powstały liczne gospodarstwa agroturystyczne z szeroko rozwiniętą ofertą usług turystycznych, nastąpiła wyraźna poprawa jakości świadczonych usług oraz standardu obiektów bazy noclegowej.

Województwo podlaskie posiada unikatowe zarówno w skali Polski, Europy jak i świata walory przyrodnicze. Posiada fragmenty pierwotnej Puszczy Białowieskiej oraz unikatowe bagna w dolinie Biebrzy z rozlewiskami Narwi. Wyróżnikiem jest także wielokulturowość i wielowyznaniowość jego mieszkańców co tworzy niepowtarzalny klimat tej części kraju. Spośród wielu istniejących gospodarstw agroturystycznych tego regionu do realizacji wybrano siedem zasługujących na uwagę gospodarstw położonych w południowej części województwa podlaskiego (mapa 1):

1. Gospodarstwo „Nad Stawem” w Okopach
2. Pensjonat „Kurnik Polski” w Nowym Mieście
3. „Carski Trakt” w Sulinie
4. „Leśny Zakątek Grzybowce” w Grzybowcach
5. „Olszynka” w Olszynach
6. Apart – Hostel „Korolówka” w Mielniku
7. „Ziołowy Zakątek” w Korycinach.

Mapa 1. Położenie wybranych gospodarstw agro i eko turystycznych [16]

Materiał i metody

Celem opracowania była analiza SWOT wybranych gospodarstw ukierunkowanych na realizację funkcji zdrowotnych i regeneracyjnych. Zastosowano następujące techniki badawcze:

- analiza dokumentów źródłowych – do opisu wybranych obiektów na obszarach wiejskich, w oparciu o następujące kryteria:
 - A. Położenie.
 - B. Główne kierunki działania.
 - C. Oferta noclegowo-żywnościowa.
 - D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacji i sportu.
 - E. Imprezy cykliczne i inne imprezy.
 - F. Inne oferty obiektu;
- analiza SWOT – przeprowadzona do oszacowania wad i zalet, jak również szans i zagrożeń każdego analizowanego obiektu na obszarach wiejskich.

Wyniki badań

Opis wybranych obiektów agroturystycznych północno-wschodniej Polski

Gospodarstwa agroturystyczne w południowej części województwa podlaskiego wybrano w oparciu o ich atrakcyjność i różnorodność oferowanych usług (mapa 1).

1. Gospodarstwo agroturystyczne „Nad Stawem”

A. Opis gospodarstwa i położenie

Gospodarstwo położone jest we wsi Okopy w województwie podlaskim, powiecie sokólskim, gminie Suchowola (mapa 2).

Otoczenie gospodarstwa to wzgórza, lasy i łąki Podlasia (fot. 1). Gospodarze biorą udział w programie „Gospodarstwo przyjazne rowerom”, są również laureatami Ogólnopolskiego Konkursu „Zielone Lato 2001” [12]. Główną atrakcją okolicy jest rzeka Biebrza.

Okopy to miejscowość rodzinna księdza Jerzego Popiełuszki. We wsi można odwiedzić dom, w którym urodził się ksiądz, pomnik – głaz z tablicą poświęconą księdzu Popiełuszce oraz kapliczkę, duży, drewniany krzyż, pomnik za domem Popiełuszki, upamiętniający II Wojnę Światową.

B. Główne kierunki działania: Gospodarstwo ukierunkowane jest głównie na organizowanie wypoczynku dla rodzin z dziećmi oraz grup zorganizowanych. Istnieje również możliwość zorganizowania tutaj imprez integracyjnych, imprez rodzinnych i sylwestrowych oraz wycieczek do Biebrzańskiego Parku Narodowego [12].

C. Oferta żywieniowo-noclegowa

Gospodarstwo oferuje całodzienne wyżywienie z miejscowych produktów oraz możliwość samodzielnego przygotowywania posiłków w specjalnie do tego urządzonej kuchni dla gości.

Do dyspozycji gości znajdują się tutaj cztery pokoje dwuosobowe z łazienkami, apartament czteroosobowy z aneksem kuchennym oraz kilka drewnianych domków czteroosobowych. Wszystkie pokoje dla gości wyposażone są w telewizory i łącza WiFi [12].

D. Dostępność urządzeń i obiektów rekreacyjno-sportowych

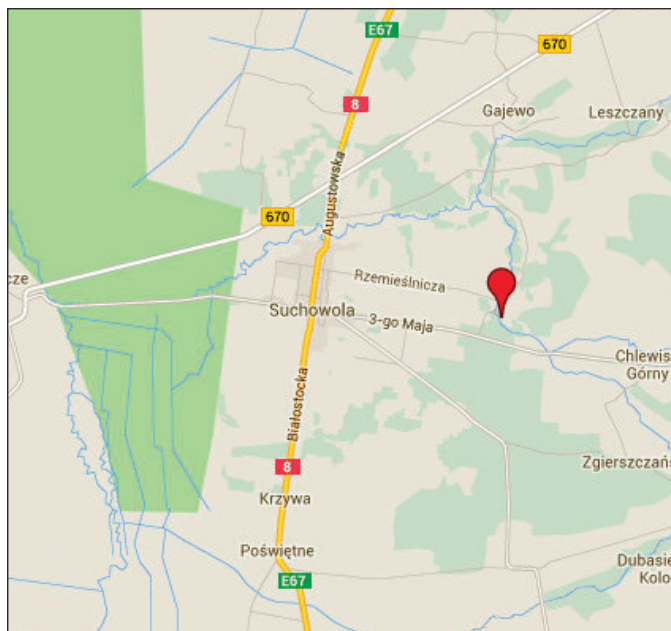
Na terenie gospodarstwa znajdują się:

- plac zabaw dla dzieci,
- odkryty basen z brodzikiem dla dzieci (możliwość skorzystania z usług instruktora nauki pływania),
- kort tenisowy,
- stadnina koni, gdzie początkujący uczą się jeździć na lonży, natomiast doświadczeni jeźdźcy mogą korzystać z przejażdżek konnych w plenerze,
- rowery [12].

E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

Gospodarstwo w ramach podniesienia atrakcyjności pobytu organizuje wraz z innymi, okolicznymi gospodarstwami agroturystycznymi, wyprawy po Biebrzy dla grup, między innymi są to:

- wyprawy dla miłośników przyrody organizowane przez cały rok – *Biebrza w pigułce* to wyprawa połączona z około 5 kilometrowym marszem dla grup 4–19 osobowych;
- *Wyprawa na łosia* – jest to wędrowka do ostoi łosia z możliwością podejrzania tych zwierząt w ich naturalnym środowisku; wyprawa jest organizowana od wiosny do jesieni dla grup 4–8 osobowych;
- *Spływ na bobry* – umożliwiający oglądanie bobrów pływających wokół łodzi; spływy organizowane są od wiosny do jesieni dla 4–10 osobowych grup;
- *Tropienia w rewirze wilków* – jest to wyprawa na legendarne Czerwone Bagno i Uroczysko Grzędy, gdzie można poznać tajniki życia trzech mieszkańców bagien: łosia, wilka i rysia; wyprawy organizowane są od wiosny do jesieni dla 4–10 osobowych grup;

Mapa 2. Położenie gospodarstwa agroturystycznego „Nad Stawem” [16]

Fot. 1. Gospodarstwo agroturystyczne „Nad stawem” [12]

- „W królestwie bobra i rosiczki” – to wyprawa dla rodzin z dziećmi powyżej piątego roku życia; obejmuje poznanie świata owadożernej rosiczki i odwiedziny w królestwie bobrów; jest organizowana dla 20–40 osobowych grup w okresie wiosna – lato;
- „Młodzi tropiciele” – zajęcia dla rodzin z dziećmi powyżej piątego roku życia, gdzie przechodzi się przyspieszony kurs rozpoznawania zwierząt po tropach; można wziąć udział w turnieju łuczniczym; zajęcia organizowane są od wiosny do jesieni dla 20–40 osobowych grup;
- „Odkrywczy przyrody” – nauka poprzez zabawę, dla rodzin z dziećmi powyżej trzeciego roku życia, w takich miejscach, jak Dolina Biebrzy i Narwi; organizowane są od wiosny do jesieni dla 20–40 osobowych grup [12].

2. Pensjonat „Kurnik Polski”

A. Opis gospodarstwa i położenie

„Kurnik Polski” (fot. 2) mieści się w kolonii Nowe Miasto, w dolinie Narwi, 3 kilometry od Tykocina, w Kotlinie Biebrzańskiej, w województwie podlaskim, powiecie białostockim, gminie Tykocin (mapa 3). Pensjonat to miejsce, w którym goście mogą poczuć się jak na prawdziwej wsi, obcując z przyrodą, obserwując zwierzęta (koty, konie, kury). Ośrodek czynny jest cały rok i ma przygotowaną ofertę, żeby uatrakcyjnić swoim gościom pobyt niezależnie od pory roku. Kurnik specjalizuje się w hodowli koni [5].

W okolicy znajduje się Kościół Trójcy Przenajświętszej w Tykocinie, Alumnat Wojskowy (Zakład Dla Inwalidów Wojennych w Tykocinie został wzniesiony w latach 1633–1636; pełnił rolę przytułku i szpitala dla żołnierzy weteranów wywodzących się ze szlachty wyznania katolickiego), Wielka Synagoga w Tykocinie (druga co do wielkości i jedna z najstarszych synagog w Polsce), zamek w Tykocinie z XVI wieku, Pomnik Orła Białego [5].

B. Główne kierunki działania

„Kurnik Polski” specjalizuje się w organizowaniu różnego rodzaju imprez integracyjnych, warsztatów dla grup zorganizowanych i indywidualnych gości. W swojej ofercie ma przygotowane interesujące warsztaty, między innymi innowacyjne programy szkoleniowe, coachingowe dla firm i osób indywidualnych, warsztaty ekologiczne, festyny, targi, warsztaty naukowe, imprezy zorganizowane dla dzieci i młodzieży [5].

C. Oferta żywieniowo-noclegowa

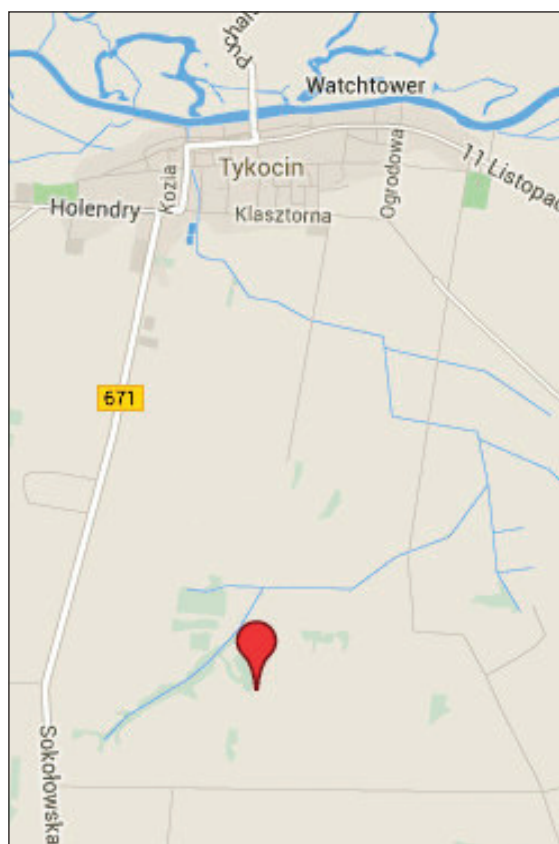
Baza noclegowa gospodarstwa składa się z pokoi z łazienkami, w których łącznie może mieszkać około 14 osób. Ponadto znajdują się tu miejsca do rozbicia namiotów.

Pensjonat zapewnia swoim gościom całodzienne wyżywienie, głównie specjalizując się w kuchni regionalnej.

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

„Kurnik Polski” zapewnia przede wszystkim bogatą ofertę hippiczną:

- nauka jazdy konnej dla dzieci i dorosłych;
- kilkugodzinne zwiedzanie okolicy z grzbietu konia;
- kilkudniowe rajdy konne;
- warsztaty łucznictwa konnego;

Mapa 3. Położenie pensjonatu „Kurnik Polski” [16]

Fot. 2. Pensjonat „Kurnik Polski” [5]

- nauka władania orężem z konia (lance, szable i łuki);
 - zgrupowania sportowe: ujeżdżanie i skoki;
- Ponadto gospodarstwo oferuje inne niekonwencjonalne sposoby aktywnego spędzania czasu:
- zajęcia z żonglerki;
 - nauka tańca brzucha, flamenco, tradycyjnych tańców cygańskich, fire show, tańców ludowych, historycznych i klasycznych [5].

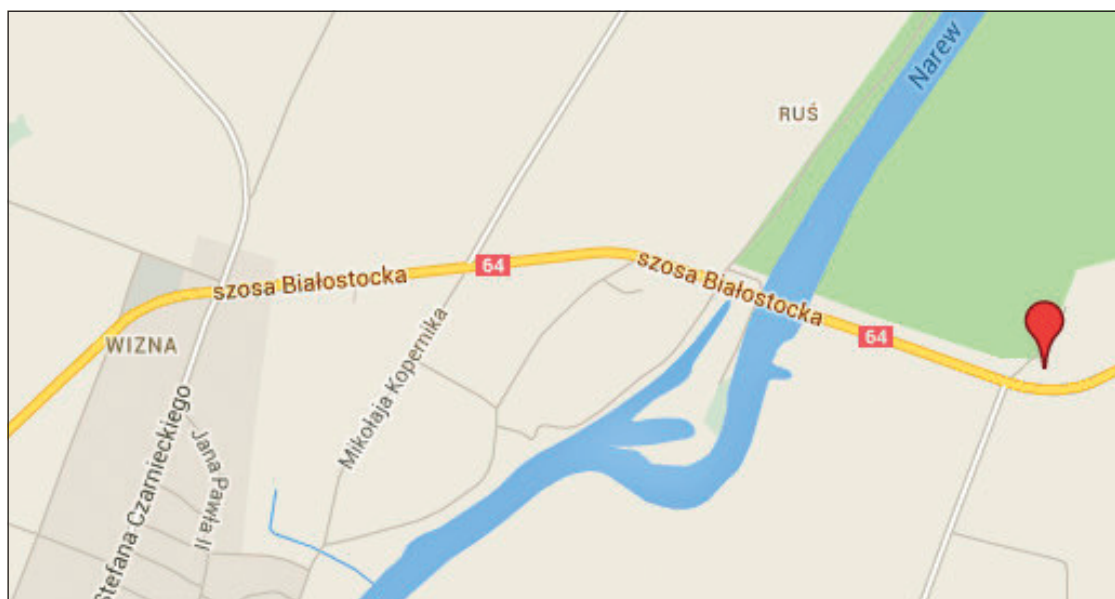
E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

- wakacje hippo – artystyczne dla dzieci w wieku 8–15 lat – obejmują zajęcia sportowe (nauka jazdy konnej od podstaw: jazda na lonży, jazda w zastępie, jazda indywidualna), zajęcia sportowe w grupach, zajęcia artystyczne (warsztaty recyklingowe, warsztaty stolarskie, malarskie, masa solna), warsztaty muzyczne (tworzenie instrumentów naturalnych oraz zajęcia taneczno – rytmiczne i kuglarskie), zajęcia rekreacyjne (wyprawy i zajęcia survivalowe), ciasteczkowe warsztaty kulinarne, wycieczka do Tykocina i rejs po Narwi, piknik na wałach średniowiecznego grodziska, dojenie krów i karmienie zwierząt w gospodarstwie;
- „Hen party” czyli babski wypad na Podlasie – jest to oferta skierowana do grup 6–12 osobowych w okresie od września do grudnia; oferta zawiera między innymi warsztaty kosmetyczne, jazdę konną dla początkujących i zaawansowanych, pokazy tańca połączone z nauką oraz przejażdżki po okolicy wozami konnymi;
- „Rajski kurnik na Karczaku” – oferta całoroczna skierowana do 4–8 osobowych grup, obejmująca pływanie gondolą, kajaki, pokazy fire show, wycieczki historyczno – przyrodnicze, warsztaty tkackie, jazdę konną;
- „Show kulinarny” to oferta weekendowa dla 10 osobowych grup; są to wiejskie warsztaty kulinarne; obejmują między innymi gotowanie według przepisów kuchni staropolskiej, śródziemnomorskiej lub żydowskiej;
- „Polowanie na dzika”, które obejmuje udział w prawdziwym polowaniu na dzika oraz imprezy towarzyszące, takie jak ognisko, wycieczka przyrodniczo – krajoznawcza; wypad weekendowy dla 15–50 osobowych grup;
- „Warsztaty recyklingu dla początkujących” – jest to oferta dla grup 6–12 osobowych;
- „Prawdziwy kulig szlachecki z Kmicicem i Oleńką”, czyli kulig ścieżkami Puszczy Knyszyńskiej,
- wycieczka szlakiem rękodzieła ludowego Podlasia połączona ze zwiedzaniem kuźni, pracowni garncarskiej, kultywującej XVIII wieczne tradycje, pracowni łyżkarstwa; jest to wyjazd weekendowy dla grup 15–50 osobowych [5].

3. Gospodarstwo agroturystyczne „Carski Trakt”

A. Opis gospodarstwa i położenie

„Carski Trakt” powstał w 1999 roku a znajduje się w miejscowości Sulin, w województwie podlaskim, w powiecie łomżyńskim, w gminie Wizna (mapa 4). Gospodarstwo znajduje się przy dawnej drodze łączącej Łomżę z carską twierdzą Osowiec. Właściciele oprócz prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego (fot. 5) zajmują się czynnie gospodarką ekologiczną z uprawą zbóż i hodowlą konika polskiego i prowadzeniem sklepu. Jest to obiekt całoroczny, mający do zaoferowania swoim gościom ciekawe atrakcje o każdej porze roku. Atrakcją turystyczną jest zorganizowana na terenie Carskiego Traktu Izba Historyczna Ziemi Wiskiej (fot. 6) [11], dzięki której kręcony był tutaj odcinek programu telewizyjnego „Było... nie minęło”, poświęcony podróżnikowi Stanisławowi Brykalskiemu.

Mapa 4. Położenie gospodarstwa agroturystycznego „Carski Trakt” [16]

Gospodarstwo znajduje się w południowym basenie Biebrzańskiego Parku Narodowego, niedaleko Narwiańskiego Parku Narodowego i kilka kilometrów od Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi, w wzdłuż rzek Narew i Biebrza. W okolicy znajdują się również miejscowości interesujące pod względem historycznym: Piątница, którą od strony wschodniej otacza pierścień ogromnych fortyfikacji carskich (ziemnych i betonowych z 1890 i 1908r), teren ciężkich walk w wojnach 1920 i 1939r, Drozdowo z Dworkiem rodziny Lutosławskich, Nowogród, w którym mieści się jeden z największych w Polsce skansenów budownictwa kurpiowskiego i kościół parafialny p.w. Panny Marii oraz Tykocin z barokowym kościołem, synagogą, w której mieści się muzeum, pozostałościami cmentarza żydowskiego, częściowo odrestaurowanym zamkiem królewskim oraz zabytkowymi kamieniczkami przy rynku [11].

B. Główne kierunki działania

Gospodarstwo specjalizuje się w organizacji wypoczynku rodzinom, osobom indywidualnym oraz grupom zorganizowanym. Ponadto organizowane tutaj są szkolenia, konferencje i imprezy integracyjne dla firm [11].

C. Oferta żywieniowo-noclegowa

Gospodarstwo posiada w swojej ofercie około 18 miejsc noclegowych w pokojach dwuosobowych z łazienkami oraz stryżkiem, gdzie może przenoćować 12 osób w jednym wspólnym pomieszczeniu.

Gościom oferuje się tutaj całodzienne wyżywienie oparte na przepisach kulinarnych kuchni regionalnej oraz jedzenie dostosowane do diet jakie stosują goście. Kuchnia z „Carskiego Traktu” zdobyła I nagrodę w Ogólnopolskim Konkursie Kulinarzym [11].

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

Na terenie gospodarstwa gościom oferowane jest:

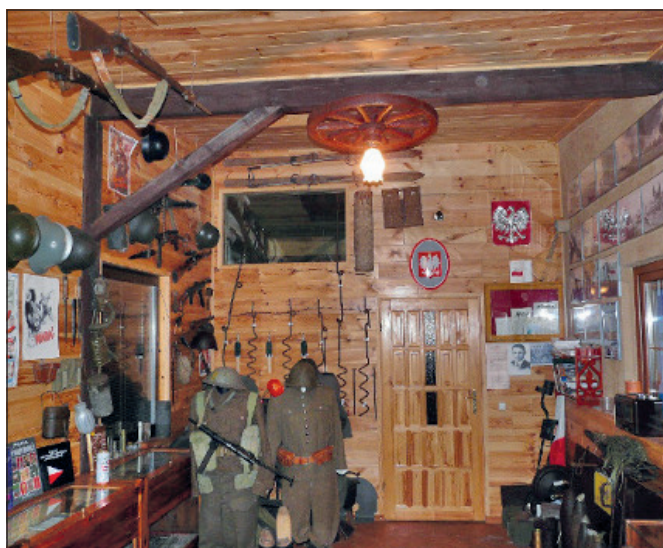
- łowienie ryb;
- pływanie kajakami lub łodzią;
- piesze wędrówki z przewodnikiem po Biebrzańskim Parku Narodowym;
- zbieranie grzybów;
- 31 kilometrowa trasa rowerowa (możliwość wypożyczenia rowerów u gospodarzy).

W okolicy dostępne są następujące atrakcje:

- przelot nad wybranym terenem w wynajętym balonie;
- strzelanie z:
 - broni czarno prochowej,
 - wiatrówek,
 - prawdziwych pistoletów;
- paintball w terenie wybranym przez gości;
- przejażdżki samochodem terenowym;
- przejażdżki quadem po okolicy;
- przejażdżki konne dla dorosłych i kuczki dla dzieci [11].

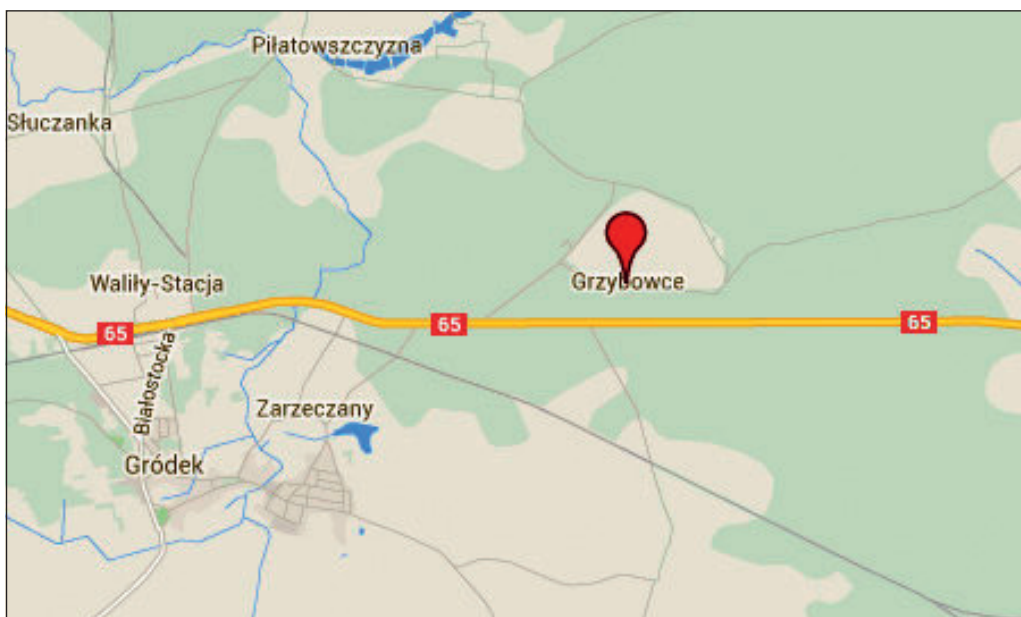
Fot. 5. Gospodarstwo „Carski Trakt” [11]

Fot. 6. Izba Historyczna Ziemi Wiskiej [11]

E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

- All Inclusive – siedmiodniowy pakiet pobytowy, w skład którego wchodzi wycieczki do miejsc interesujących historycznie; Jarmark w Jedwabnem, którego tradycja ciągnie się od 1736 roku; piesza wycieczka z przewodnikiem po Biebrzańskim Parku Narodowym; spływ kajakowy po Biebrzy i Narwi; dzień militarny obejmujący wyjazd na strzelnicę; forty carskie, wizyta w izbie historii lokalnej;
- Gospodarze są współorganizatorami tematycznych wypraw po Biebrzy, które szczegółowo opisano omawiając gospodarstwo agroturystyczne „Nad stawem” [11].

Mapa 5. Położenie gospodarstwa agroturystycznego „Leśny zakątek Grzybowce” [16]

4. „Leśny zakątek Grzybowce”

A. Opis gospodarstwa i położenie

„Leśny zakątek” położony jest we wsi Grzybowce, w województwie podlaskim, w powiecie białostockim, w gminie Gródek (mapa 5). Jest to obiekt położony w sercu Puszczy Knyszyńskiej (fot. 7). Gospodarstwo za

Fot. 7. „Leśny zakątek Grzybowce” [13]

swoje największe atuty uważa czyste powietrze, malownicze krajobrazy i nieskażone wody. Właściciele zajmują się wytwarzaniem produktów do przygotowywania posiłków [13].

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że na terenie gospodarstwa znajduje się sauna norweska (fot. 8), czyli balia kąpielowa z masażem powietrznym i sauna tradycyjna.

Okolice słynie z wielu atrakcyjnych turystycznie miejsc. Niewątpliwie należy do nich wieś Kruszyniany, w której mieści się meczet, zbudowany pod koniec XVII lub na początku XVIII wieku. Kolejną atrakcją Kruszynian jest mizar (cmentarz muzułmański) oddalony od świątyni o około 100m. Najstarszy kamień nagrobny jaki udało się odczytać, pochodzi z 1744 r. Tutaj znajduje się również gospodarstwo prowadzone przez małżeństwo Tatarów, gdzie można spróbować kuchni tatarskiej. Kolejną atrakcją jest Puszcza Knyszyńska z bogactwem zwierząt leśnych, takich jak sarny, jelenie, losie, wilki. Można też spotkać żubra – symbol Puszczy Białowiejskiej. Ponadto można zwiedzić Muzeum Ikon w Supraślu, cmentarz żydowski w Krynkach, muzeum przyrodnicze i Stację Kresową w Poczopku, arboretum w Kopnej Górze [13].

Fot. 8. Sauna norweska [13]

B. Główne kierunki działania

„Leśny zakątek” to miejsce przeznaczone na wypoczynek rodzin z dziećmi w plenerze. Dla

dzieci przygotowany jest plac zabaw z piaskownicą, huśtawką, zjeżdżalnią i basenikiem dziecięcym. Poza tym istnieje możliwość zorganizowania szkoleń, imprez integracyjnych oraz uroczystości rodzinnych [13].

C. Oferta żywieniowo-noclegowa

Na terenie posesji znajdują się trzy domki, w których mieszczą się pokoje do wynajęcia, mogące pomieścić łącznie około 18 osób. Pokoje posiadają własne łazienki.

Gospodarstwo oferuje swoim gościom całodzienne wyżywienie. Posiłki przygotowywane są z ekologicznych produktów własnych lub z okolicznych upraw ekologicznych. Potrawy kuchni „Leśnego zakątka” wywodzą się z prostej, tradycyjnej kuchni kresowej [13].

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

Gospodarstwo oferuje:

- turystykę rowerową (rowery do dyspozycji gości);
- jazdę konną;
- nordic walking;
- przejażdżki quadami;
- wędkowanie;
- grzybobranie;
- piesze wędrowki licznymi szlakami turystycznymi.

Dodatkowo można wybrać się na wycieczki krajoznawcze po dziewiczych terenach Puszczy Knyszyńskiej (off-road) [13].

E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

Obiekt jest świetną bazą wypadową do niedalekich Kruszynian, gdzie co roku organizowane jest święto Sabantuj. Jest to tatarskie święto ludowe obchodzone po zakończeniu wiosennych prac polowych. Ma ono charakter pikniku rodzinnego oraz sportowego: przeciąganie liny, bitwa na równoważni, rzucanie podkową, wspinanie po słupie. Kolejną imprezą cykliczną w Kruszynianach jest Ogólnopolski Festiwal Kuchni Tatarskiej, połączony z degustacją tatarskich specjalów [13].

5. Gospodarstwo agroturystyczne „Olszynka”

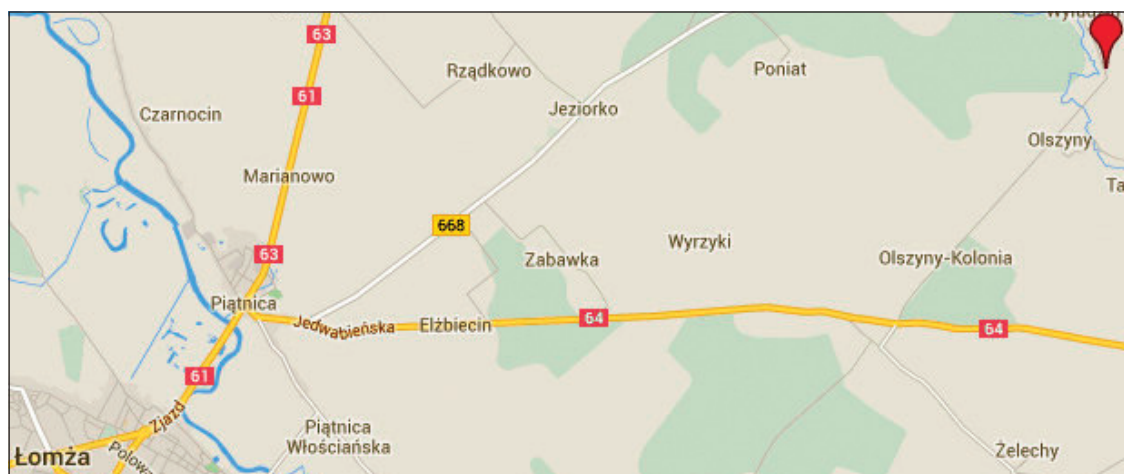
A. Położenie i opis gospodarstwa

„Olszynka” (fot. 9) znajduje się we wsi Olszyny, w województwie podlaskim, powiecie łomżyńskim, gminie Piątnica (mapa 6). Ośrodek mieści się w samym sercu Zielonych Płuc Polski. Teren ośrodka to 3 hektarowe, ogrodzone siedlisko z dwoma stawami rekreacyjno-wędkarskimi.

Przez środek obiektu przepływa rzeka Łojewek, co stanowi dodatkową atrakcję [14].

Dla dzieci przygotowany jest basen, trampolina, mini zwierzyńiec oraz plac zabaw z huśtawkami, piaskownicą i zjeżdżalnią.

Głównym miastem atrakcyjnym turystycznie jest Łomża z wieloma zabytkowymi kościołami, szpitalem żydowskim, zespołem cmentarzy wyznaniowych pochodzącym z początku XIX wieku, który łączy w sobie trzy cmentarze: rzymskokatolicki, ewangelicko-augsburski i prawosławny. Kolejnym miasteczkiem jest Piątnica, pod Łomżą, które od strony wschodniej otacza pierścień ogromnych fortyfikacji carskich, ziemnych i betonowych z 1890 i 1908 r.

Mapa 6. Położenie gospodarstwa agroturystycznego „Olszynka” [16]

B. Główne kierunki działania

Gospodarstwo czynne jest od wiosny do jesieni. Zimą ośrodek jest zamknięty dla gości. Gospodarze oferują wypoczynek osobom indywidualnym, rodzinom z dziećmi. Istnieje również możliwość organizowania jedno- i kilkudniowych imprez integracyjnych dla firm w przeznaczonej do tego celu sali konferencyjnej. Poza tym gospodarze organizują dwu- i trzydniowe biwaki dla uczniów [14].

C. Oferta żywieniowo-noclegowa

Ośrodek oferuje 31 miejsc noclegowych w domkach krytych strzechą, w pokojach dwu-, trzy- i czteroosobowych, z własnymi łazienkami, z wystrojem wewnątrz utrzymanym w wiejskim klimacie.

Ośrodek zapewnia swoim gościom całodzienne wyżywienie z potrawami kuchni regionalnej [14].

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

W gospodarstwie znajdują się:

- plaża;
- trampolina dla dorosłych i dzieci;
- stawy wędkarskie;
- boisko do siatkówki;
- miejsce rozgrywki paintballowe;
- strzelnica sportowa;
- quady i tory dla quadaów;
- jazda quadami w terenie;
- liny zjazdowe;
- ścianka wspinaczkowa;
- stanowiska łucznicze;
- rowery;
- kajaki;
- zorbing.

Fot. 9. Gospodarstwo agroturystyczne „Olszynka” [14]

E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

- jednodniowa przygoda survivalowa
 - a) „Dziecięce Figle” – dla dzieci w wieku 5–8 lat; w programie: malowanie twarzy, zabawy ruchowe na placu zabaw, robienie balonowych zwierządek, wizyta w mini zwierzyńcu oraz skoki na trampolinie
 - b) „Integracja” – aktywne spędzanie czasu na łonie natury, które jest okazją do wspólnego poznania się; program obejmuje zestaw gier i zabaw angażujących całą grupę, zajęcia wspinaczkowe pod okiem instruktora, zajęcia strzeleckie – łuki
 - c) militarne manewry – scenariusz tego dnia nawiązuje do typowych akcji militarnych i obejmuje tor przeszkód, zadania chemiczne, musztrę wojskową, strzelanie z broni pneumatycznej, grę terenową z mapą i kompasem
 - d) „Alpinistyka”, w skład której wchodzi: tyrolka, ścianka wspinaczkowa, zestaw gier integracyjnych, węzły alpinistyczne, mosty linowe nad wodą
 - e) „Survival”, zapewniający bezpieczną dawkę adrenaliny; w programie: tor przeszkód OSF¹, strzelanie ASG do tarczy, strzelanie z łuku, gra terenowa poza ośrodkiem
 - f) „Gra Zespołowa” – zajęcia grupowe na świeżym powietrzu obejmujące: spacer Olszyniaka, szukanie Dinozaura, strzelanie z łuków, grę terenową, wspinaczkę jaskiniową [14].
- dwu- lub trzydniowe biwaki przygody podobnie są podzielone tematycznie, między innymi na:
 - a) „Biwak integracyjny” – jeden z najpopularniejszych sposobów na spontaniczne i trwałe tworzenie lepszego i zgranego zespołu; w programie: zestaw gier i zabaw integracyjnych, zajęcia linowe, ścianka, wspinaczka, konkurs Robin Everest czyli budowanie wieży z asekuracją, megapiłkarzyki, sprawnościowy tor przeszkód, zawody łucznicze, strzelanie z broni pneumatycznej;
 - b) „Biwak militarny” – jest to przygoda, w której liczy się nie tylko ciężka fizyczna, ale i sprawność umysłowa (zdolność logicznego myślenia, czy umiejętność budowania strategii); program realizowany przez instruktorów: strzelanie do celu ASG, nauka alfabetu morsa i szyfrów, zabawy z wykrywaczem metalu, musztra, zabawy ruchowe w wojskowym klimacie, zajęcia ze spadochronem desantowym, zajęcia z wykorzystaniem sprzętu przeciw chemicznego, tor przeszkód, podchody [14];
- zielone szkoły podzielone na dni: *integracyjny* z zestawem gier i zabaw integracyjnych, zajęcia linowe, ścianka, wspinaczka, sprawnościowy tor przeszkód; „biebrznięty” z wycieczką do Biebrzańskiego Parku Narodowego z przewodnikiem (trasa ok. 120km); w programie między innymi wizyta w centrum edukacji BPN

¹ Sprawnościowy tor przeszkód

w Osowcu, wędrówki podziemiami Carskiej Twierdzy, poszukiwania owadożerne rosiczki czyli wędrówka ścieżką przyrodniczą, podziwianie Doliny Biebrzy z wieży widokowej; *dzień kurpiowski* z wycieczką do Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie [17], zwiedzanie z przewodnikiem jednego z największych muzeów na wolnym powietrzu w Europie, zwiedzanie Łomży, zwiedzanie Muzeum Przyrody w Drozdowie; *dzień sportowy* z zawodami łuczniczymi, strzelaniem z broni pneumatycznej, piłką siatkową, badmintonem [14].

6. Apart Hostel „Korolówka”

A. Położenie i opis gospodarstwa

Dworek (fot. 10) położony jest w centrum Mielnika. Jest to wieś położona na Wysoczyźnie Drohiczyńskiej, w województwie podlaskim, powiecie siemiatyckim, gminie Mielnik nad rzeką Bug (mapa 7).

Gospodarze współpracują z okolicznymi firmami w celu zapewnienia swoim gościom jak najlepszej rozrywki podczas pobytu u nich. Jedną z form współpracy jest zapewnienie dzieciom dostępu do napełnianych powietrzem zamków, zjeżdżalni czy labiryntów.

Ciekawostką jest znajdująca się w pobliżu winnica Korol, którą goście „Korolówki” mogą zwiedzać nieodpłatnie. Poza tym w okolicy znajdują się Ośrodek Dziejów Ziemi Mielnickiej, kopalnia kredy, Rezerwat Przyrody Uszeście, Święta Góra Grabarka, stadnina koni w Janowie Podlaskim, Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, Białowieski Park Narodowy [15].

Fot. 10. Apart Hostel „Korolówka” [15]

B. Główne kierunki działania

Gospodarzom przyświeca jeden cel: zapewnić swoim gościom relaks, sport i rekreację. Ofertę swoją kierują do osób indywidualnych i rodzin z dziećmi w sezonie wiosenno-letnim.

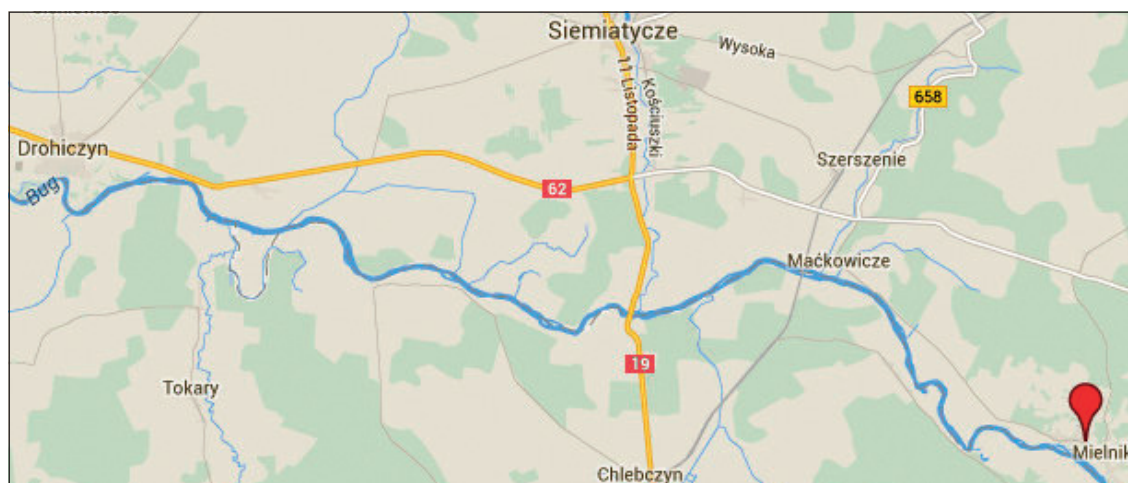
C. Oferta żywieniowo-noclegowa

Dworek posiada pokoje gościnne z łazienkami, mogące pomieścić 15 osób. Do dyspozycji gości jest także w pełni wyposażona kuchnia do samodzielnego przygotowywania posiłków oraz salon z jadalnią. Obiekt posiada również hostel, w którym znajdują się 24 miejsca noclegowe z oddzielną łazienką i wejściem. Oprócz samodzielnego przygotowywania posiłków można skorzystać z oferty położonej tuż obok Dworku Tawerny Relax, która oferuje domowe obiady [15].

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

Gospodarze przygotowali ofertę dla osób lubiących wypoczywać aktywnie tzw. Active Adventure w skład której wchodzi:

- zorbing dla dzieci w specjalnie przygotowanym basenie;
- wycieczki rowerowe szlakiem kupieckim lub szlakiem bunkrów (linia Mołotowa);
- wędkowanie z łodzi rybackiej;
- rozrywki paintballa;

Mapa 7. Położenie Apart Hostel „Korolówka” [16]

- spływy kajakowe;
- rejsy łodziami tradycyjnymi;
- wycieczki trójkołowcami i czterokołowcami.

W okolicy do dyspozycji gości są:

- siłownia, gdzie można skorzystać z fachowej porady instruktora;
- dwa boiska do piłki nożnej;
- boisko do siatkówki;
- boisko do siatkówki plażowej [15].

E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

Brak informacji na temat imprez.

7. Gospodarstwo agroturystyczne „Ziołowy Zakątek”

A. Położenie i opis gospodarstwa

„Ziołowy Zakątek” znajduje się w miejscowości Koryciny, w województwie podlaskim, powiecie siemiatyckim, gminie Grodzisk (mapa 8).

Gospodarstwo (fot. 11) swoją działalność opiera na hodowli ziół i ich wykorzystaniu w kuchni oraz medycynie. Kulturowane tutaj są również stare tradycje i obrzędy zielarskie [6].

Dumą gospodarstwa jest Podlaski Ogród Ziołowy, który w 2011 roku otrzymał status ogrodu botanicznego. Zajmuje on powierzchnię 15 hektarów, w którym znajduje się ponad 900 gatunków roślin leczniczych i aromatycznych [6].

Przy gospodarstwie powstała firma Dary Natury, która produkuje mieszanki ziołowe, herbatki, kawy, przyprawy, zioła do kąpieli, surowce zielarskie, owoce suszone, ekologiczne nasiona na kiełki oraz oleje tłoczone na zimno. Na terenie ogrodu powstał Ośrodek Edukacji Przyrodniczej, który zapewnia różne formy aktywności dzieciom, młodzieży i osobom dorosłym [6].

„Ziołowy Zakątek” został wybrany jednym z 32 hitów turystyki wiejskiej w Polsce. Ekspertyzę przygotowała Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W okolicy znajdują się takie atrakcje, jak: Puszcza Białowieska, Rezerwat Żubrów w Białowieży, Święta Góra Garbarka, Drohiczyn, czy Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu.

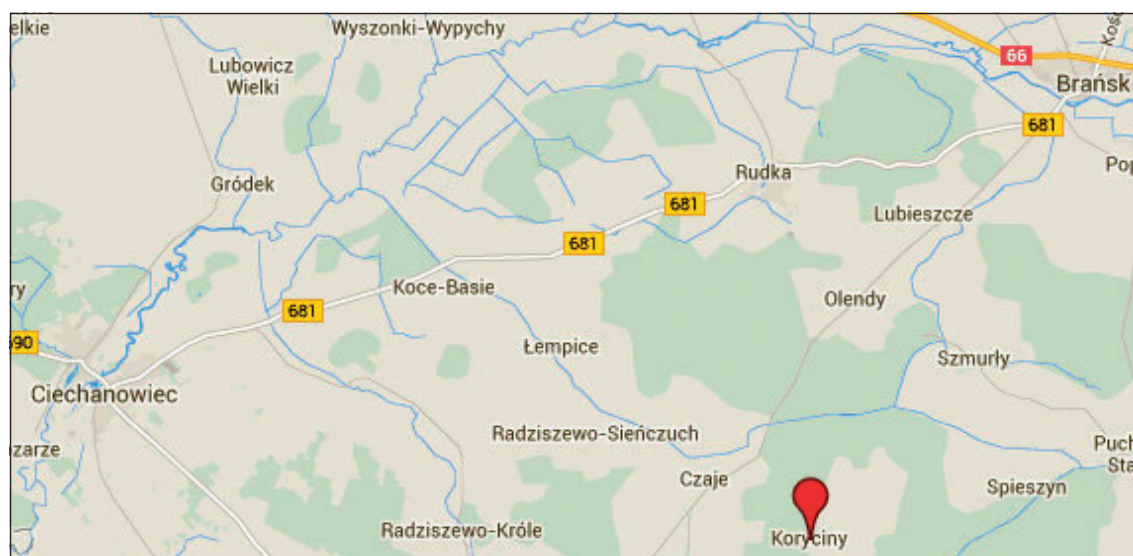
B. Główne kierunki działania

„Ziołowy Zakątek” posiada interesującą ofertę skierowaną do osób indywidualnych, grup zorganizowanych, dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, młodzieży oraz firm.

C. Oferta noclegowo-żywniowa

Gospodarstwo swoim gościom zapewnia noclegi w pokojach dwu-, trzy- i wieloosobowych oraz w dwóch apartamentach rodzinnych, składających się z salonu, sypialni małżeńskiej i pokoju trzyosobowego. Pokoje posiadają osobne łazienki oraz wyposażone są w telewizory. Łącznie znajduje się tutaj 120 miejsc noclegowych [6].

„Ziołowy Zakątek” w swojej ofercie posiada całodzienne wyżywienie, którego menu oparte jest na ekologicznych produktach i ziołach. Specjalnością Zakątka jest kuchnia podlaska [6].

Mapa 8. Położenie gospodarstwa agroturystycznego „Ziołowy Zakątek” [16]

D. Dostępność obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych

Gospodarstwo oferuje:

- ścieżki dydaktyczne dla dzieci i dorosłych, są to wycieczki po lesie z przewodnikiem uczące rozpoznawania dziko rosnących roślin;
- jazdę konną;
- wypożyczalnię rowerów;
- wędkowanie;
- samodzielne zbieranie i przetwarzanie ziół i owoców leśnych;
- grzybobranie [6].

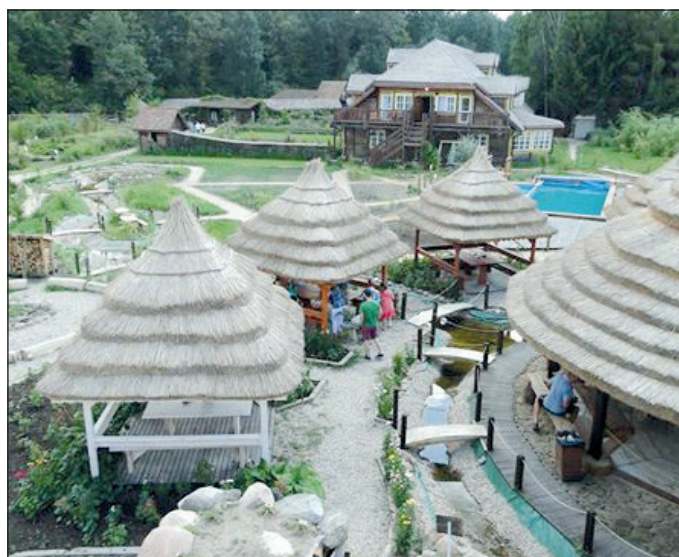
E. Imprezy cykliczne i inne imprezy

Gospodarstwo oferuje pakiety pobytowe edukacyjne:

- pakiety edukacyjne dla przedszkolaków i uczniów klas I–III – są to pobyty krótkoterminowe (jednodniowe) i długoterminowe; w ofercie znajdują się między innymi wycieczka po gospodarstwie, wycieczka po ogrodzie botanicznym, szukanie tropów i śladów obecności zwierząt, samodzielne komponowanie aromatycznych mieszanek ziołowych, grzybobranie połączone z nauką rozróżniania grzybów jadalnych i trujących. Jest to oferta dla grup 25 osobowych [6];
- pakiety edukacyjne dla klas IV–VI szkół podstawowych również oferują pobyty krótko- i długoterminowe dla 25 osobowych grup; w pakietach znajdują się między innymi zwiedzanie Ogrodu Ziołowego, ścieżka dydaktyczna, gdzie uczniowie poznają dziko rosnące w lesie rośliny, wizyta w zagrodzie zwierząt gospodarskich;
- pakiety edukacyjne dla uczniów gimnazjum obejmują pobyty krótko- i długoterminowe dla 25 osobowych grup; w skład pakietów wchodzi badania właściwości gleby, rozpoznawanie roślin jadalnych w lesie, nauka określania czystości wody na podstawie właściwości fizycznych i chemicznych;
- pakiety edukacyjne dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych podzielone są na pobyty krótko- i długoterminowe dla 25 osobowych grup; w pakiecie znajdują się zwiedzanie Ogrodu Ziołowego połączone z nauką rozpoznawania ziół i ich wykorzystywania w medycynie, kuchni i obrzędach ludowych [6].

Ponadto, w okresie letnim co roku organizowane są:

- Nadbużańskie Ziołowe Spotkania, które promują zielarstwo, zdrową żywność, rękodzieło, twórców ludowych oraz muzykę ludową Podlasia;
- Konferencje Zielarskie Kobiet organizowane przez Warszawski Uniwersytet Medyczny.

Fot. 11. Gospodarstwo agroturystyczne „Ziołowy Zakątek” [6]

Analiza SWOT wybranych obiektów agroturystycznych południowej części Podlasia

1. Gospodarstwo agroturystyczne „Nad Stawem” we wsi Okopy

Gmina Suchowola położona jest w północnej części Niziny Podlaskiej. Obszar gminy głównie zajmują tereny rolnicze, w związku z czym jest idealnym miejscem do produkcji ekologicznej żywności. Poza tym gmina wchodzi w skład makroregionu funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”. Część obszaru gminy objęta jest granicami Biebrzańskiego Parku Narodowego. Gmina Suchowola położona jest w niewralgicznym punkcie, w którym krzyżują się drogowe szlaki turystyczne w kierunku Pojezierza Augustowskiego i Suwalszczyzny oraz Biebrzańskiego Parku Narodowego [4].

Gospodarstwo „Nad Stawem” zapewnia swoim klientom dostęp do takich atrakcji jak basen czy kort tenisowy.

Szansą gospodarstwa agroturystycznego „Nad Stawem” (tab.1) jest: atrakcyjność położenia oraz baza noclegowa w domkach letniskowych.

Słabe strony gospodarstwa to: brak nagród i certyfikatów jakości oraz brak promocji i rabatów.

Tabela 1. Analiza SWOT gospodarstwa agroturystycznego „Nad Stawem”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „NAD STAWEM”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • czyste powietrze atmosferyczne; • niewielkie zanieczyszczenia środowiska; • atrakcyjne walory przyrodnicze; • liczne szlaki turystyki pieszej, rowerowej i wodnej; • położenie przy ważnych arteriach komunikacyjnych; • rozwój bazy turystycznej; • bliskość przejścia granicznego; • dostęp do środków funduszy strukturalnych i innych środków zewnętrznych umożliwiających rozwój infrastruktury; 	<ul style="list-style-type: none"> • słabo rozwinięta infrastruktura komunikacyjna; • uciążliwy pod względem zanieczyszczeń i hałasu transport samochodowy; • zły stan techniczny dróg;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „NAD STAWEM”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość porozumiewania się w językach obcych; • atrakcyjne położenie wśród wzgórz i lasów; • dostępność i różnorodność ofert dla grup zorganizowanych; • atrakcyjna baza noclegowa; • możliwość wykupienia całodziennego wyżywienia; • możliwość samodzielnego przygotowywania posiłków; • dostępność pakietów pobytowych; • dostępność obiektu przez cały rok; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak nagród i certyfikatów jakości; • brak przystosowania dla osób niepełnosprawnych; • brak promocji i rabatów;

Źródło: opracowanie własne

2. Pensjonat „Kurnik Polski” w kolonii Nowe Miasto

Gmina Tykocin położona jest na terenie Narwiańskiego Parku Narodowego, obszaru chronionego krajobrazu „Doliny Narwi”, strefy ochronnej – otuliny Biebrzańskiego Parku Narodowego, rezerwatu przyrody – Szlągówka [3].

Pensjonat „Kurnik Polski” znajduje się w kolonii Nowe Miasto, z widokiem na dolinę Narwi w bezpośrednim sąsiedztwie lasów.

Tabela 2. Analiza SWOT Pensjonatu „Kurnik Polski”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE PENSJONATU „KURNIK POLSKI”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • bogate zasoby przyrodnicze; • bogate zasoby rekreacyjne; • dobrze zachowane, bogate środowisko dziedzictwa historyczno-kulturowego; • rozszerzona i wciąż doskonalona baza turystyki i wypoczynku; • dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych i przebiegająca przez gminę droga krajowa; • dobre połączenie komunikacyjne; • szlaki turystyczne kajakowe, rowerowe i piesze; • kultywowanie tradycji dorocznych imprez kulturalnych; • powstawanie organizacji lokalnych (Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tykocińskiej, Narwiańskie Stowarzyszenie Krajoznawcze im. Z. Bujnowskiego); 	<ul style="list-style-type: none"> • niedostatecznie rozwinięta baza turystyczna; • sezonowość ruchu turystyczno – wypoczynkowego; • duże bezrobocie i niski poziom dochodów ludności na jednego mieszkańca; • zbyt małe nakłady na promocję gminy;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE PENSJONATU „KURNIK POLSKI”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość pobytu ze zwierzętami domowymi; • atrakcje dla dzieci; • atrakcyjność pobytu dla dorosłych; • atrakcyjność oferty dla grup zorganizowanych; • niekonwencjonalna oferta aktywnego wypoczynku; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak możliwości porozumiewania się w językach obcych; • brak przystosowania do osób niepełnosprawnych; • brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków;

- atrakcyjność organizowanych warsztatów artystycznych;
- atrakcyjność bazy noclegowej;
- dostępność całodziennego wyżywienia;
- możliwość obcowania ze zwierzętami gospodarskimi;
- atrakcyjne pakiety pobytowe;
- zdobywanie nagród za jakość usług i wygląd gospodarstwa.

Źródło: opracowanie własne

Mocne strony Pensjonatu „Kurnik Polski” (tab.2) to kultywowanie tradycji corocznych imprez kulturalnych, niekonwencjonalna oferta aktywności fizycznej.

Słabe strony to przede wszystkim brak możliwości porozumiewania się w językach obcych, co właścicielom ogranicza dostęp do turystów zagranicznych oraz brak przystosowania do osób niepełnosprawnych.

3. Gospodarstwo agroturystyczne „Carski Trakt” we wsi Sulin

Gmina Wizna położona jest na terenie obszaru objętego ochroną prawną w dolinie Narwi i Biebrzy i wchodzi w skład ekologicznego systemu obszarów chronionych w kraju. Obszar ten stanowi fragment Biebrzańskiego Parku Narodowego i jego otuliny oraz Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego, Doliny Narwi i jego otuliny. Głównym źródłem zarobkowania w gminie jest rolnictwo.

Gospodarstwo istnieje od 1999 roku i specjalizuje się w gospodarce ekologicznej z uprawą zbóż oraz hodowlą konika polskiego. Jest to obiekt całoroczny.

Tabela 3. Analiza SWOT gospodarstwa agroturystycznego „Carski Trakt”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „CARSKI TRAKT”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • położenie w obszarze Zielonych Płuc Polski; • istnienie tras turystycznych (pieszych, wodnych) oraz ścieżek rowerowych; • walory krajobrazu podlaskiego; • czyste środowisko naturalne; • wielokulturowość, wielowyznaniowość i wieloetniczność zamieszkującej ludności; • położenie na obszarach chronionych; • rosnąca popularność turystyki kulturowej; • bogata historia i tradycja regionu zachowana w licznych zabytkach architektury i kultury; • wykorzystanie licznych akwenów wodnych do wędkarstwa; • położenie w pobliżu dużych miast; 	<ul style="list-style-type: none"> • słabo rozwinięta baza turystyczna; • ograniczenia wynikające z położenia na terenach chronionych; • zły stan techniczny dróg; • wysoka stopa bezrobocia;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „CARSKI TRAKT”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość porozumiewania się w językach obcych; • możliwość uzyskania rabatów i obniżek cen; • atrakcyjne pakiety pobytowe dla grup zorganizowanych; • atrakcyjne pakiety pobytowe dla rodzin z dziećmi; • atrakcyjność oferty dla dzieci; • organizacja ciekawych wycieczek po Biebrzy; • elastyczność w dostosowaniu się do oczekiwań klientów; • atrakcyjna oferta noclegowa; • atrakcyjna oferta całodziennego wyżywienia; • istnienie Izby Historycznej Ziemi Wiskiej; • posiadanie nagród i certyfikatów jakości; • atrakcyjność położenia dla ornitologów i przyrodników; • dostępność całodziennego wyżywienia; • możliwość uczestnictwa w pracy w gospodarstwie; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak przystosowania do osób niepełnosprawnych; • brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków; • brak współpracy z biurami turystycznymi;

Źródło: opracowanie własne

Mocnymi stronami „Carskiego Traktu” (tab.3) jest dbałość o jakość i różnorodność usług oferowanych klientom oraz organizowanie atrakcyjnych wycieczek po Biebrzy.

Słabą stroną gospodarstwa jest brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków, co jest szczególnie niekorzystne dla osób o mniej zasobnym portfelu oraz brak współpracy z biurami turystycznymi, co się przekłada na ilość i jakość reklamy oraz jej dostępność.

4. „Leśny zakątek Grzybowce” w Grzybowcach

Gmina Gródek położona jest na terenie Zielonych Płuc Polski, w Puszczy Knyszyńskiej. Mieszkańcy gminy przywiązują ogromną wagę do kultywowania tradycji i przekazywania jej następnym pokoleniom. Do najważniejszych walorów kulturowych gminy możemy zaliczyć folklor, wielowyznaniowość (zabytki sakralne, tradycje i obrzędy religijne), zabytki i pozostałości kultury przemysłowej i użytkowej oraz zabytki historyczne.

„Leśny Zakątek” to gospodarstwo agroturystyczne stworzone do odpoczynku w kameralnym otoczeniu.

Tabela 4. Analiza SWOT „Leśnego Zakątka Grzybowce”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE „LEŚNEGO ZAKĄTKA GRZYBOWCE”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • piękne lasy i bogata roślinność tworzące idealne miejsce do aktywnego odpoczynku, idealne miejsce na edukację ekologiczną; • liczne gatunki zwierząt, w tym żubr; • występowanie rzek, źródeł i mokradeł; • występowanie szlaków turystycznych, pieszych i rowerowych; • dziedzictwo historyczne i kulturowe; • wielokulturowość, wielowyznaniowość i wieloetniczność zamieszkującej ludności; • bliskie sąsiedztwo przejścia granicznego z Białorusią; • międzygminne inicjatywy sprzyjające rozwojowi; 	<ul style="list-style-type: none"> • niewykorzystanie walorów turystycznych gminy; • zagrożenie pogorszenia się stanu środowiska przyrodniczego, związane z istniejącym przejściem granicznym; • bezrobocie;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE „LEŚNEGO ZAKĄTKA GRZYBOWCE”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość uzyskania rabatów; • możliwość porozumiewania się w językach obcych; • dostępność placu zabaw dla dzieci; • atrakcyjna oferta dla dorosłych; • dostępność oferty dla grup zorganizowanych; • atrakcyjność bazy noclegowej; • atrakcyjność oferty całodziennego wyżywienia; • możliwość samodzielnego przygotowywania posiłków; • możliwość wspólnego pieczenia chleba; • elastyczność w dostosowaniu się do potrzeb i oczekiwań klientów; • współpraca z regionalnymi firmami turystycznymi; • posiadanie nagród i certyfikatów jakości; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak pakietów pobytowych; • brak przystosowania do osób niepełnosprawnych;

Źródło: opracowanie własne

„Leśny Zakątek” posiada wiele mocnych stron (tab.4), do których należą między innymi elastyczność w dostosowaniu się do potrzeb i oczekiwań klienta, możliwość wspólnego pieczenia chleba.

Gospodarstwo posiada również słabe strony, takie jak brak pakietów pobytowych, które zazwyczaj wiążą się z niższą ceną pobytu, czy brak przystosowania do osób niepełnosprawnych.

5. Gospodarstwo agroturystyczne „Olszynka” we wsi Olszyny

Gmina Piątnica położona jest w obrębie Wysoczyzny Kolneńskiej oraz Doliny Dolnej Narwi stanowiącej część makroregionu Niziny Północnomazowieckiej. Południowa część obszaru gminy położona w dolinie rzeki Narwi wchodzi w skład obszaru Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi i jego strefy ochronnej. Natomiast południowo-zachodnia część obszaru gminy położona jest w Obszarze Chronionego Krajobrazu Równiny Kurpiowskiej i Doliny Dolnej Narwi.

Gospodarstwo „Olszynka” położone jest na 3 hektarach ziemi, znajdują się tutaj dwa stawy rekreacyjno-wędkarskie z plażą do kąpiei, przez środek gospodarstwa przepływa rzeczka Łojewek.

Tabela 5. Analiza SWOT gospodarstwa agroturystycznego „Olszynka”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „OLSZYŃKA”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • dobrze zachowane środowisko naturalne; • bogata sieć akwenów wodnych; • atrakcyjne położenie w układzie komunikacyjnym; • sąsiedztwo atrakcyjnego turystycznie miasta Łomża; • miejsca atrakcyjne dla przyrodników, szczególnie dla ornitologów, wędkarzy i myśliwych; • miejsca atrakcyjne dla organizacji rajdów, szkół przetrwania; • oryginalna i żywa kultura kurpiowska; • istnienie regionalnego systemu informacji i promocji turystycznej oraz jego włączenie w system krajowy i międzynarodowy; • wielokulturowość, wielowyznaniowość i wieloetniczność zamieszkującej ludności; • rosnąca popularność turystyki kulturowej; 	<ul style="list-style-type: none"> • słabe zalesienie obszaru; • zły stan techniczny dróg; • wysoka stopa bezrobocia;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNEGO „OLSZYŃKA”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjność oferty dla dzieci (mini zoo, plac zabaw, basen); • atrakcyjność ofert dla szkół (biwaki przygody, zielone szkoły, szkoły przetrwania); • dostępność oferty dla grup zorganizowanych; • atrakcyjna baza noclegowa; • atrakcyjna oferta całodziennego żywienia; • akceptowanie pobytu ze zwierzętami domowymi; • współpraca z firmami turystycznymi; • elastyczność w dostosowaniu się do potrzeb i oczekiwań klientów; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków; • brak możliwości porozumiewania się w językach obcych; • brak nagród i certyfikatów jakości;

Źródło: opracowanie własne

Mocne strony gospodarstwa (tab.5) to atrakcyjna baza noclegowa (niekonwencjonalne domki), istnienie mini zoo, oraz atrakcyjne oferty indywidualne dla szkół i grup zorganizowanych.

Słabe strony „Olszynki” to brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków, co jest niekorzystne dla klientów o mniej zasobnym portfelu oraz brak możliwości porozumiewania się w językach obcych, a położenie gospodarstwa daje mu szansę na goszczenie turystów z zagranicy. Brak nagród i certyfikatów, co dla wielu klientów jest jednym z warunków, które decydują o wyborze miejsca pobytu.

6. Apart Hostel „Korolówka” w Mielniku

Mielnik to gmina wiejska położona na prawym brzegu rzeki Bug, w narożniku utworzonym przez rzekę Bug i wschodnią granicą państwa z Białorusią. Lasy gminy wchodzi w skład Krainy Mazowiecko – Podlaskiej. Gmina Mielnik jest częścią Rejonu Nadbużańskiego i jest zaliczana do rejonów o najkorzystniejszych warunkach do rozwoju turystyki, szczególnie wodnej i wypoczynku sezonowego.

„Korolówka” to dworek położony na wzgórzu, który dysponuje miejscami noclegowymi na każdą kieszeń.

Tabela 6. Analiza SWOT Apart Hostelu „Korolówka”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE APART HOSTELU „KOROLÓWKA”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • urozmaicona rzeźba terenu; • bliskie położenie obiektu kultu religijnego Grabarka o znaczeniu międzynarodowym; • niewielka odległość od Warszawy i przejść granicznych z Białorusią; • dobra technicznie sieć dróg; 	<ul style="list-style-type: none"> • trudności komunikacyjne ze względu na położenie na uboczu; • słabo rozwinięta baza turystyczna; • duża odległość od większych miast; • niewystarczająca promocja;

- położenie na terenie gminy atrakcyjnych terenów chronionych w tym Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego;
- bogate dziedzictwo kulturowe;
- możliwość pozyskiwania środków pomocowych z UE;
- wzrastające na rynku krajowym i zagranicznym zainteresowanie agroturystyką;

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE APART HOSTELU „KOROLÓWKA”

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjna baza noclegowa dla mniej i bardziej zamożnych klientów; • możliwość samodzielnego przygotowywania posiłków; • atrakcyjna oferta sportowa; • atrakcyjna oferta dla dzieci; • dostępność Winnicy Korol; • możliwość porozumiewania się w językach obcych; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak oferty całodziennego wyżywienia; • sezonowa dostępność obiektu; • brak oferty dla grup zorganizowanych; • brak pakietów pobytowych;

Źródło: opracowanie własne

Mocne strony obiektu (tab.6) to atrakcyjna baza noclegowa (posiada między innymi hostel z 24 miejscami noclegowymi, co jest szczególnie ważne dla młodych turystów), owocna współpraca z lokalnymi firmami mogącymi dostarczyć gościom rozrywki oraz dostępność Winnicy Korol, która stanowi niewątpliwą atrakcję turystyczną.

Słabe strony obiektu to między innymi brak pakietów pobytowych oraz oferty całodziennego wyżywienia.

7. Gospodarstwo agroturystyczne „Ziołowy Zakątek” w Korycinach

Gmina Grodzisk położona jest w obrębie Wysoczyzny Drohiczyńskiej. Na terenie gminy znajduje się park podworski, podlegający ochronie przyrody.

Gospodarstwo zajmuje się uprawą ziół i ich wykorzystaniem w kuchni i medycynie.

Tabela 7. Analiza SWOT „Ziołowego Zakątka”

UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE „ZIOŁOWEGO ZAKĄTKA”	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • walory środowiska przyrodniczego (czyste powietrze, lasy); • atrakcyjny krajobraz terenów nadbużańskich; • dobre warunki dla uprawiania turystyki aktywnej; • dostępność szlaków turystycznych pieszych i rowerowych; • sukcesywna promocja regionu; • długość okresu zimowego sprzyja rozwojowi rekreacji zimowej; • bogate dziedzictwo kulturowe; • rosnące zainteresowanie turystyką weekendową i świąteczną; • coraz większy popyt na produkty zielarskie związany z rozwojem ziołolecznictwa i wykorzystaniem ziół w racjonalnym żywieniu; • bogate zasoby dziedzictwa kulturowego regionu: Drohiczyn, Siemiatycze, Słochy, Mielnik; • dostępność funduszy pomocowych UE; 	<ul style="list-style-type: none"> • słabo rozwinięta informacja o dziedzictwie kulturowym regionu; • wysoka stopa bezrobocia; • zły stan techniczny dróg; • rozwój agroturystyki;
UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE „ZIOŁOWEGO ZAKĄTKA”	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • dostępność Podlaskiego Ogrodu Ziołowego; • dostępność Ośrodka Edukacji Przyrodniczej; • dostępność atrakcyjnych zajęć edukacyjnych dla dzieci; • dostępność atrakcyjnych zajęć edukacyjnych dla dorosłych; • dostępność oferty dla grup zorganizowanych; • możliwość uczestniczenia w warsztatach zielarskich; • atrakcyjność bazy noclegowej; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak możliwości porozumiewania się w językach obcych; • brak przystosowania do osób niepełnosprawnych; • brak pakietów pobytowych; • brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków;

- dostępność oferty całodziennego wyżywienia;
- możliwość samodzielnego wykonywania mieszanek ziela-
skich;
- dostępność urządzeń do uprawiania turystyki aktywnej;
- posiadanie nagród i certyfikatów jakości;

Źródło: opracowanie własne

Mocne strony „Ziołowego Zakątka” (tab.7) to między innymi istnienie na terenie gospodarstwa Podlaskiego Ogrodu Ziołowego, powstanie i działalność Ośrodka Edukacji Przyrodniczej.

Słabe strony to brak przystosowania do niepełnosprawnych, co biorąc pod uwagę specyficzną działalność gospodarstwa jest ogromną stratą, oraz brak możliwości samodzielnego przygotowywania posiłków, co jest niekorzystne dla osób mniej zamożnych.

Podsumowanie i wnioski

Badania wykazały, że najmocniejsze strony na potrzeby aktywnego spędzania czasu posiada Gospodarstwo Agroturystyczne „Olszynka” w Olszynie. Jest to wynikiem ciągłego rozwoju i wzbogacania oferty wspomnianego gospodarstwa.

Najwięcej słabych stron można znaleźć w:

- Apart Hostel „Korolówka” w Mielniku,
- Gospodarstwie Agroturystycznym „Carski Trakt” w Sulinie,
- Gospodarstwie Agroturystycznym „Nad Stawem” w Okopach.

Głównymi zagrożeniami w realizacji zajęć rekreacyjno-sportowych w wybranych obiektach mogą być między innymi:

- brak odpowiedniej kadry instruktorskiej,
- niedostateczna dbałość o posiadaną infrastrukturę rekreacyjno – sportową,
- niewystarczający w stosunku do oczekiwań klientów rozwój oferty.

Jednym z głównych problemów jest niewystarczająca reklama powyższych obiektów w mass mediach w związku z czym trudno jest znaleźć obiekt z interesującym zapleczem rekreacyjno – sportowym. Poza tym brak przystosowania obiektów do niepełnosprawnych powoduje, że mnóstwo osób nie może skorzystać z oferty obiektów. Znaczące jest również to, że wiele gospodarstw nie posiada pakietów pobytowych, co często stanowi utrudnienie dla rodzin mniej zamożnych.

Reasumując powyższe rozważania można stwierdzić, że coraz więcej obiektów turystyki wiejskiej kieruje swoją ofertę do osób lubiących wypoczywać aktywnie w związku z czym stale ulepszają swoją infrastrukturę rekreacyjno – sportową.

Wnioski:

1. Powyższa analiza stanowi tylko „wycinkową” ocenę obiektów na obszarach wiejskich.
2. Praktycznym byłaby analiza obiektów na obszarach wiejskich pod kątem ich atrakcyjności.

Literatura

1. Barankiewicz J., *Leksykon wychowania fizycznego i sportu szkolnego*, Warszawa 1998,
2. Balińska A., *Konkurencyjność produktu turystyki wiejskiej w opinii turystów*, „Acta Scientiarum Polonorum”, Warszawa 2010, Nr 9(4)
3. <http://bip.um.tykcocin.wrotapodlasia.pl>
4. <http://bip.um.suchowola.wrotapodlasia.pl>
5. <http://kurnikpolski.com>
6. <http://ziolowyzakatek.pl>
7. Krawczyk Z., *Socjologia kultury fizycznej*, AWF Warszawa 1995,
8. Jarzyna S. J., *Agroturizm w Polsce, jego misja, rola i cele*, „Biuletyn Polskiej Izby Agroturystyki”, 2005, nr 1
9. Sieczko A., *Rekreacja w agroturystyce i turystyce wiejskiej ze szczególnym uwzględnieniem dawnych gier i zabaw*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011, Nr 690
10. Szczechowicz B., *Kultura fizyczna jako źródło wartości produktu turystycznego*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf 2012
11. www.carskitrakt.pl
12. www.centrumeuropy.pl
13. www.grzybowce.pl
14. www.kompleksolszynka.pl
15. www.korolowka.pl
16. www.maps.google.pl
17. www.skansenkurpiowski.republika.pl

dr Hanka Delbani^I

dr Halina Hanusz^{II}

UCZESTNICTWO W AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ KOBIEŃ W WIEKU 50+ ZAMIESZKUJĄCYCH TERENY WIEJSKIE

Streszczenie

W pracy przedstawiono analizę wyników badań sondażowych przeprowadzonych w latach 2010/2011 w grupie 133 kobiet mieszkających na wsi. Celem badań była ocena uczestnictwa kobiet w wieku 50+ w różnych formach aktywności turystyczno-rekreacyjnej, a także kierunków dystynkcji turystycznej oraz wyodrębnienie czynników utrudniających badanym podejmowanie tego typu aktywności. Analiza zebranego materiału badawczego wskazuje na przewagę aktywności turystycznej nad aktywnością rekreacyjną badanych, a także pozwoliła określić styl życia badanych kobiet i wskazuje iż wiek, aktywność zawodowa oraz wykształcenie są głównymi czynnikami wpływającymi na podejmowanie przez badane aktywności turystyczno-rekreacyjnej.

Słowa kluczowe: turystyka, rekreacja, aktywność, kobiety, tereny wiejskie

RECREATIONAL AND TOURISTIC ACTIVITY OF WOMEN AGE 50+ LIVING IN RURAL AREAS

Summary

This study presents analysis of the results from research, that was carried out in year 2010/2011 on a group of 133 women living in rural areas.

The aim of the study was to estimate participation of women aged 50+ in different forms of recreational and touristic activities and their destinations. It also distinguishes factors that are making it difficult for the analysed group to ... this type of activities. The analysis of obtained empiric material indicated the dominance of touristic activity over recreational activity. Their life style can be classified as passive and factors affecting under taking of recreational or touristic activity are: age, education and job career.

Key words: tourism, recreation, activity, woman, countryside

Wprowadzenie

Jednym z charakterystycznych problemów współczesnego świata jest problem starzejących się społeczeństw. Prognozy demograficzne wskazują, że za 20 lat w wielu krajach Europy, w Japonii i w Kanadzie, co piąta osoba będzie miała powyżej 65 roku życia. Prognozy demograficzne zmian wieku ludności w Polsce ukazują wzrost grupy 60+ (a w niej znaczący wzrost osób powyżej 75 roku życia).

Polska przekroczyła tzw. demograficzny próg starości, kiedy to odsetek ludzi po 60 roku życia wyniósł 12% (za miarę starości społeczeństwa ONZ uważa przekroczenie 7% ludności powyżej 65 lat).

Aktualnie liczbę osób mających 60 lat i starszych szacuje się na około 670 mln na całym świecie, ale jak wskazują badania, w roku 2050, wyniesie ona około 2 miliardów i znacznie przewyższy liczbę dzieci w wieku do 14 lat. Liczba seniorów oraz ich udział w strukturze ludności światowej różni się w zależności od danego terytorium. Współcześnie w krajach o wysokim stopniu rozwoju gospodarczego osoby w podeszłym wieku stanowią 1/5 populacji. Natomiast w 2050 roku będą już stanowić 1/3 ludności świata. Kraje rozwijające się odznaczają się znacznie mniejszym odsetkiem Seniorów – stanowią oni około 8% populacji jednakże uwzględniając powyższą tendencję w 2050 roku ich liczba sięgnie już 20%¹.

¹ *World Population Prospect*, The 2004 Revision Population Database, UN, w: J. Śniadek, "Gerontologia Polska" (2007), *Tourism consumption of polish seniors in the light of global tendencies in tourism*, t. 15, nr 1–2.

^I SGGW w Warszawie Wydział Nauk Społecznych, Katedra Edukacji i Kultury

^{II} Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

Starzenie się jest okresem życia, do którego wszyscy dążymy, bez względu na status społeczny, przynależność kulturową, wyznawaną religię czy rasę. Ten następujący po wieku dojrzałym okres życia od zawsze napawał lękiem, a także chęcią uchronienia się przed jego przykrymi konsekwencjami. Odwiecznym pragnieniem człowieka było bowiem długie życie w pełni zdrowia, sprawności fizycznej i umysłowej oraz przy zachowaniu młodego wyglądu.

Problem starzenia się jest na tyle istotny, że w 2012 roku odbyły się na całym świecie liczne konferencje naukowe poświęcone tej tematyce. Na szczególną uwagę zasługuje rozpatrywane zagadnienie ludzi starszych zamieszkujących tereny wiejskie, w tym kobiet, które żyją dłużej, i najczęściej pozostają same w gospodarstwie. Stąd przede wszystkim winien być rozpatrywany w aspekcie medycznym tego procesu, w tym również w aspekcie pro- i zdrowotnym.

Zmiany zachodzące we współczesnym świecie, poza korzystnymi przemianami, przyniosły wiele zagrożeń i barier, które szczególnie odczuwają osoby starsze. Tego rodzaju zmiany to m.in. zmiany obyczajowe, nowe zjawiska kulturowe czy wzrost różnego rodzaju zagrożeń, które potęgują uczucie obcości dzisiejszego świata. Osoby starsze przytłaczane są ogromem różnorodnych przekazów informacyjno-reklamowych. Licznym przeobrażeniom podlegają też systemy wartości, następuje silna komercjalizacja życia, która wiąże się z osłabieniem więzi społecznych. Narastające tempo życia, wzrost przestępczości i jej bezwzględny obraz sprawiają, że ludzie starsi coraz częściej czują się zagubieni i mają poczucie obniżającego się bezpieczeństwa osobistego (Lindqvist, Björk, 2000). Równie ważnym czynnikiem są nowe technologie i ich bardzo szybkie tempo rozwoju. Przyczyniają się one do tego, że wiedza osoby starszej, którą zbierała przez całe życie, z dnia na dzień traci swoją aktualność i przydatność, a postęp techniczny i jego niezrozumienie bywa jedną z częstych przyczyn ograniczenia uczestnictwa takiej osoby w codziennym życiu. Współcześnie coraz bardziej liczy się podejście, w którym wyraźnie zaznacza się przewaga młodości i jej kult.

W okres starości człowiek wchodzi z bagażem życiowych doświadczeń, których rodzaj ma istotne znaczenie dla tego etapu życia. Przejście na emeryturę i wydłużająca się średnia trwania życia sprawiają, że charakterystyczną atrakcyjnością omawianego okresu są dysponowanie dużą ilością czasu wolnego, a także uwolnienie od przeciążenia obowiązkami zawodowymi czy rodzinnymi. Z kolei najistotniejszym zagrożeniem jest społeczna marginalizacja. Jednakże starość nie musi, a wręcz nie powinna wiązać się z pozostaniem w domu, izolacją od otaczającego świata i zaniechaniem jakiegokolwiek aktywności. Współcześnie wielu seniorów czuje się na siłach, aby być aktywnymi, rozwijać swoje zainteresowania, robić coś dla innych, co wzmacnia poczucie bycia potrzebnym. Niestety, nie wszyscy wiedzą jak tego dokonać.

Wspomniana tendencja wzrostowa liczby ludzi starych stawia zwiększone wymagania, zarówno przed wieloma dziedzinami nauki, służbą zdrowia, a także przed całym społeczeństwem. Powstaje zatem potrzeba regularnego badania różnych aspektów sytuacji życiowych ludzi starszych oraz podejmowania działań, które miałyby na celu niesienie pomocy w jak najdłuższym zachowaniu sprawności, samodzielności i niezależności przez osoby w starszym wieku.

Niemniej jednak, jak powszechnie wiadomo, teoria nie zawsze ma przełożenie na praktykę. Nie zawsze, bowiem to co w nauce i potocznych opiniach wydaje się być oczywiste, ma zastosowanie w życiu codziennym. I nie jest to naturalnie zjawiskiem obserwowanym jedynie pośród osób starszych. Badania wskazujące na bierne zachowania ludzi w czasie wolnym obserwuje się we wszystkich grupach wiekowych (Lisowska 2010).

Zdaniem wielu badaczy prawidłowym stwierdzeniem jest, że osoby zaawansowane wiekiem powinny ten etap swojego życia, spędzić w możliwie czynny sposób, zakładając, że aktywność ta rozumiana jest szeroko, zarówno z uwzględnieniem jej wymiaru fizycznego jak i psychicznego. Wbrew utartym poglądom i stereotypom czas po 60. roku życia może być etapem aktywności, nauki jak też osobistych poszukiwań i realizacji marzeń, na które do tej pory nie było czasu.

Według Ewy Kozdroń, „(...) W Polsce niewiele mówi się o problemach ludzi starszych i niestety nie podejmuje się także działań, aby osoby te zaktywizować, zagospodarować ich nadmiar czasu wolnego” (Kozdroń 2006, s. 5). Autorka twierdzi także, że brakuje ogólnokrajowej koncepcji, strategii i programów skierowanych do tej części polskiego społeczeństwa. Natomiast Hummel stwierdza, że pomimo, iż naukowcy zwracają uwagę na przemiany wewnątrzpokoleniowe w rodzinie, obecnie wciąż brak jest odpowiedniej polityki społecznej wobec starości i ludzi starych. Wizerunek społeczeństwa ulega przeobrażeniom – z modelu, w którym liczbowo przeważały dzieci, na obraz społeczeństwa z dominacją osób starszych. Dlatego też troska o Seniorów postrzegana jest coraz częściej jako troska o przyszłe pokolenia (Hummel, 2001). Mając na uwadze wspomniany wcześniej brak wypracowanych wzorców na zagospodarowanie czasu wolnego przez osoby starsze, stwierdzić można, że szczególnie w naszym kraju bierna starość rozpoczyna się znacznie za wcześnie. „Dokonujące się przemiany usytuowania osób starszych w społeczeństwie wskazują, że psychospołeczne potrzeby starszego pokolenia wykraczają poza tradycyjne formy uczestnictwa w życiu i potrzebują pomocy instytucjonalnej, która miałaby większy zasięg szeroko rozumianej pomocy społecznej” (Kozdroń 2006, s. 9).

W państwach wiodących prym pod względem technologicznym i cywilizacyjnym popularna jest tzw. „teoria waloryzacji starości”. Głównym przejawem tej waloryzacji jest przede wszystkim coraz większe uznanie dla

późnych faz życia człowieka, jako istotnego konsumenta i uczestnika usług rynkowych, w tym rekreacyjnych czy turystycznych. Jeden z czołowych gerontologów Leopold Rosenmayr uważa, że „tendencje te mogą przeciwdziałać izolacji, syngularyzacji i postępującemu spadkowi pozycji starszego pokolenia”².

Problematyką rekreacji ruchowej osób starszych zajmowało się wielu specjalistów z takich dziedzin jak pedagogika, socjologia czy też psychologia (Rembowski 1984, Kołomyjska 1992, Jopkiewicz 1996, Borne 2001, Kozdroń 2006, Rowiński 2007, Wyżnikiewicz-Kopp i inni badacze).

Metodologia badań

Dostrzegając ważność aktywności rekreacyjnej i turystycznej w procesie profilaktyki zdrowia i życiu osób starszych podjęto badania, których celem było określenie udziału kobiet w wieku 50+ ze środowiska wiejskiego w różnych formach aktywności rekreacyjnej i turystycznej w czasie wolnym. Analiza literatury pokazała niedostateczną liczbę publikacji naukowych związanych z omawianym zagadnieniem, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet pochodzących ze środowiska wiejskiego.

Wymienione problemy badawcze stały się podstawą do sformułowania poniższych pytań badawczych:

- Jakie miejsce zajmuje aktywność rekreacyjna i turystyczna w strukturze czasu wolnego badanych kobiet?
- Jakie korzyści dostrzegają badane w uczestnictwie w danych formach aktywności?
- W jakich formach aktywności rekreacyjnej i turystycznej chciałyby uczestniczyć badane w czasie wolnym?
- Jakie są bariery ograniczające uczestnictwo badanych w rekreacji ruchowej i turystyce?

Badania przeprowadzono w latach 2010–2011 i objęto nimi 133 kobiety w wieku 50+. Materiał empiryczny został zebrany przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety. Kwestionariusz ankiety badane wypełniały w domu. Wypełnione arkusze zostały odebrane po upływie tygodnia. Wszystkie respondentki wskazały wieś, jako swoje miejsce zamieszkania.

Wyniki badań własnych

Wśród badanych 133 kobiet 40 było w przedziale wiekowym 50-55 roku życia (30,0% badanych), 30 kobiet w przedziale wieku 56-60 r.ż. (23,0% badanych), 35 kobiet w wieku pomiędzy 60 r.ż. a 65 r.ż. (26,0%) oraz 28 kobiet w wieku 60+ (21,0% badanych). Najstarsza badana miała 73 lata (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy ze względu na wiek

WIEK BADANYCH	LICZBA	%
	N	
	133	
50-55	40	30,0
56-60	30	23,0
61-65	35	26,0
66+	28	21,0

Źródło: badania własne

² Rosenmayr L. (1987), *On freedom and aging: an interpretation*, "Journal of Aging Studies", no.4 za: Synak 2000, s. 11.

Wykształceniem podstawowym legitymowały się 52 kobiety (tj. 39,0% badanych), 60 kobiet posiadało wykształcenie średnie (45,0% badanych), a 21 tj. 16,0% badanych miało wykształcenie wyższe. Szczegółowe dane dotyczące wykształcenia badanych kobiet przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Wykształcenie badanych kobiet

WYKSZTAŁCENIE BADANYCH KOBIEC							
WIEK BADANYCH	WYKSZTAŁCENIE						RAZEM N
	PODSTAWOWE		ŚREDNIE		WYŻSZE		
	N	%	N	%	N	%	N
	52	39,0	60	45,0	21	16,0	133
50-55	15	37,0	17	43,0	8	20,0	40
56-60	10	33,0	15	50,0	5	17,0	30
61-65	15	43,0	15	43,0	5	14,0	35
66+	12	43,0	13	47,0	3	10,0	28

Źródło: badania własne

Wśród badanych kobiet 76 stanowiły gospodynie domowe, zaś 15 respondentek pracowało umysłowo. W oświacie zatrudnionych było 10 badanych, w służbie zdrowia 6 kobiet, w sektorze rolniczym 5, inne zawody wykonywały 21 badanych kobiet (m.in. pracownica fizyczna, praca w sklepie, praca sezonowa, własna działalność gospodarcza). Szczegółowe dane badanych ze względu na wykształcenie przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zatrudnienie badanych kobiet

WYKSZTAŁCENIE	ZATRUDNIENIE					
	DOM	OŚWIATA	SŁUŻBA ZDROWIA	PRAC. UMYSŁ.	SEKTOR ROLNICZY	INNE
PODSTAWOWE N-52	42 80,0 %	0	0	0	2	8
ŚREDNIE N-60	30 50%	4	3	10	3	10
WYŻSZE N-21	4 19%	6	3	5	0	3
RAZEM	76 57,0 %	10 7,0%	6 5,0%	15 11,0%	5 4,0%	21 16,0 %

Źródło: badania własne

Swoją sytuację materialną 66 tj. 49,0% ogółu badanych kobiet oceniło jako przeciętną, jako dobrą uznało 42 tj. 32,0%, a bardzo dobrą 10 badanych 7,0%. Na złe i bardzo złe warunki finansowe wskazało 15 respondentek (12,0%). Kobiety z wyższym wykształceniem oceniły swoją sytuację materialną jako dobrą i bardzo dobrą częściej niż kobiety z wykształceniem podstawowym. Jako sytuację materialną złą i bardzo złą określiły kobiety z wykształceniem podstawowym i gospodynie domowe.

Innym ważnym aspektem jest średnia długość życia, która u mężczyzn jest krótsza, niż u kobiet. Potwierdza to również przeprowadzone badanie, z którego wynika, że 48 tj. 36% spośród badanych to wdowy (najwięcej w grupie badanych 60+), a 6% rozwiedzione. Zatem ze 133 badanych 58% określiło swój stan cywilny jako „zameżna”.

Uczestnictwo w różnych formach aktywności w wielu przypadkach zależy od stanu zdrowia. W grupie przebadanych kobiet 45 tj. 31,0% respondentek oceniło swój stan zdrowia jako zły. Niewiele mniej przyznało się do przeciętnego zdrowia (50) tj. 39,0% ankietowanych. Swoją kondycję zdrowotną jako bardzo złą oceniło 20 badanych – 16,0 %, a z ogółu badanych 10-8% określiło ją z kolei jako dobrą. Bardzo dobry stan zdrowia przypisało sobie jedynie 8-6% badanych kobiet.

Analiza zebranego materiału badawczego wskazuje, że badane kobiety dysponują różną ilością czasu wolnego i czas ten spędzają w różny sposób. Wpływ mają na to czynniki: dzień tygodnia – czy jest dzień wolny od pracy, w przypadku kobiet pracujących, a także obciążenie pracami domowymi. W opinii badanych czas wolny jest to w ich rozumieniu czas, który mają do własnej dyspozycji. Jednakże badane traktują prace domowe czy pomoc w gospodarstwie jako aktywności dobrowolne, a nie jako czas półwolny.

Tabela 4. Aktywność badanych w czasie wolnym

AKTYWNOŚĆ	WIEK				RAZEM N-133
	50-55 N-40	56-60 N-30	61-65 N-35	66+ N-28	
	CZYTELNICTWO	20	17	12	
OGLĄDANIE TV	40	30	35	28	133
SPACERY	8	7	27	12	54
DRZEMKA	10	14	25	20	69
SPOTKANIA TOWARZYSKIE	18	20	10	3	51
OPIEKA NAD WNUKAMI	10	10	19	5	44
SŁUCHANIE RADIA	9	7	10	15	41
AKTYWNOŚĆ REKREACYJNA	12	9	8	7	36
PRACA W DOMU/ POMOC W GOSPODARSTWIE	30	22	33	28	113
WYCIECZKI	18	15	10	11	54
INNE	12	9	6	14	41

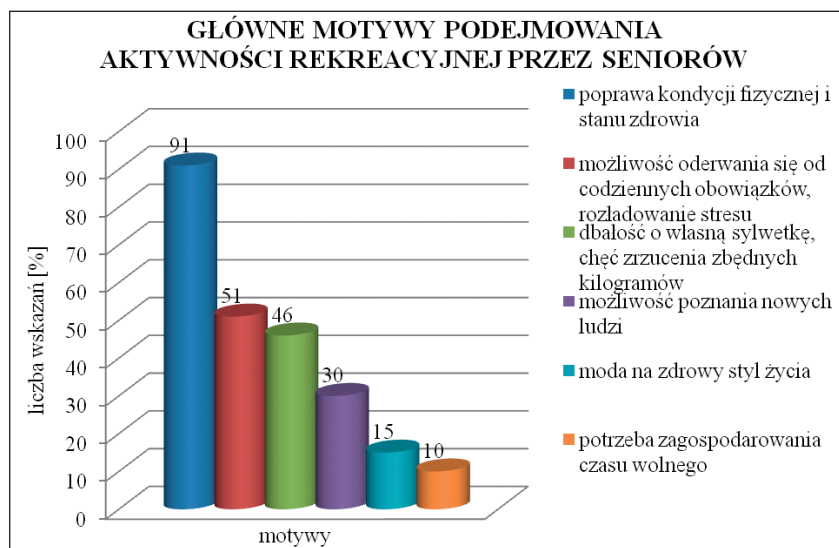
Źródło: badania własne

Z analizy danych ankiety przedstawionych w tabeli 4 wynika, że w czasie wolnym badane poświęcały na oglądanie programów telewizyjnych (100% badanych) oraz prowadzenie domu i wypełnianiu obowiązków domowych czy gospodarskich (takiej odpowiedzi udzieliło 85,0% badanych). O biernym sposobie spędzania czasu wolnego przez badane kobiety może świadczyć fakt, że 51% w ciągu dnia „ucina” sobie drzemkę. W opiekę nad wnukami, ze względu na małą dostępność dzieci do żłobka czy przedszkola, angażowało się 33,0% badanych, zwłaszcza tych, które zakończyły już aktywność zawodową w przedziale wiekowym 60-65 r.ż. Najmniej czasu wolnego badane poświęcały na aktywność rekreacyjną (27% badanych). Kobiety z wykształceniem wyższym, zatrudnione i młodsze częściej spędzają czas wolny na aktywności turystycznej niż rekreacyjnej.

Na pytanie – czy badane uprawiają aktywność ruchową i jakiego rodzaju – uzyskaliśmy następujące odpowiedzi: 55 %, respondentek przyznało, że uczestniczy w aktywności rekreacyjnej, a wśród nich wymieniły: spacer (58%), jazdę na rowerze (43%), gimnastykę w domu (35%), zajęcia rehabilitacyjne (19%). Kobiety pracujące, z wyższym i średnim wykształceniem wymieniły takie formy aktywności rekreacyjnej jak: nordic walking, aerobic czy pływanie.

Decyzję o aktywności rekreacyjnej ankietowane kobiety podjęły samodzielnie (47% respondentek) oraz za namową lekarza (41,0% ankietowanych). Rodzina zasugerowała podjęcie aktywności 7% badanych, a znajomi w niewielkim stopniu mieli wpływ na tę decyzję (5% badanych).

Wykres 1. Motywy podejmowania aktywności rekreacyjnej przez badane kobiety

Źródło: badania własne

Z analizy danych zawartych na wykresie 1 ankietowane jako główny motyw podejmowania różnych form aktywności rekreacyjnej wskazały poprawę kondycji fizycznej i stanu zdrowia (91%). Na drugim miejscu, z wartością wskazań 51%, znalazła się możliwość oderwania się od codziennych obowiązków i rozładowanie emocji. Dla wielu respondentek ważną okazała się także dbałość o własną sylwetkę, wyrażająca się poprzez chęć zrzucenia nadwagi. Odpowiedzi takiej udzieliło 46% badanych kobiet.

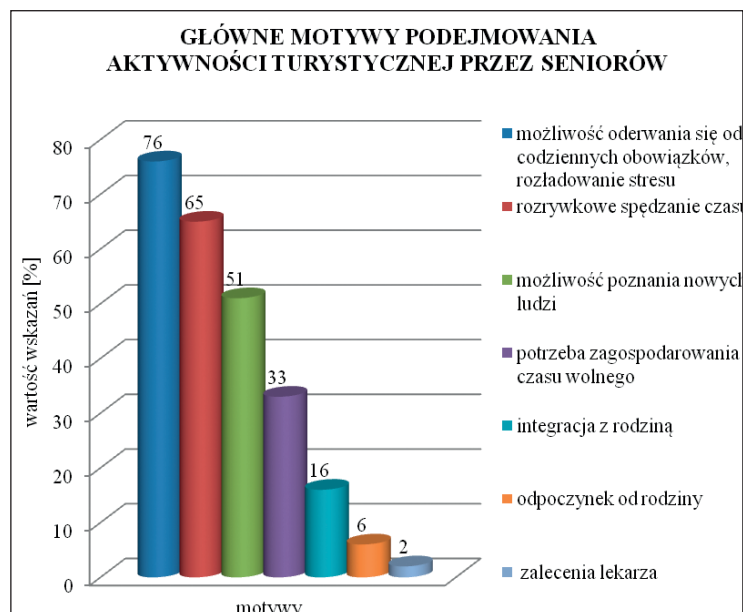
Analiza badań, nad korzyściami jakie niesie za sobą podejmowanie aktywności rekreacyjnych przez osoby w podeszłym wieku, ma wiele aspektów. Do najważniejszych zalet, jakie zaznaczyły respondentki, należy pozytywny wpływ aktywności rekreacyjnej na sferę psychiczną człowieka, który uzyskał 77% głosów. Niewiele mniej, bo 70% odpowiedzi wskazywało na zdrowotny wymiar aktywności ruchowej.

Znacznie większy procent badanych kobiet wskazało, iż uczestniczą w aktywności turystycznej. Jak wynika z przeprowadzonych badań organizatorem wypoczynku turystycznego osób jest najczęściej rodzina (odpowiedzi takiej udzieliło 40% ogółu respondentów). Ważnym organizatorem wyjazdów krajowych i zagranicznych jest kościół, a te wyjazdy miały charakter pielgrzymek. Kolejnym organizatorem wyjazdów jest biuro podróży – z jego usług skorzystało 27% badanych, a samodzielnej organizacji wyjazdów turystycznych podejmuje się bardzo nieliczna grupa badanych – 7% osób. Z kolei na pytanie, „Kto z reguły towarzyszy Pani w wypoczynku turystycznym?”, 61% respondentów wskazało rodzinę, 30% osób przyznało, że czas ten spędzają same, bez niczyjego towarzystwa, a 9% wyjeżdżało ze znajomymi.

Analizując motywy podejmowania aktywności turystycznych (Wykres 2), można zauważyć, że znaczny odsetek odpowiedzi (76%) przypadł w udziale możliwości oderwania się od codziennych problemów i obowiązków, na jakie pozwala wyjazd poza miejsce zamieszkania. Niewiele mniej osób (65%) wskazało ponadto rozrywkowy charakter wyjazdów jaki preferują. Trzecią najczęściej pojawiającą się odpowiedzią była możliwość poznania nowych ludzi, nawiązania kontaktów, jakie niesie za sobą turystyka. Spory odsetek respondentów zaznaczył także inną korzyść jaką daje turystyka – 33% badanych twierdzi, że daje ona możliwość doskonałego zagospodarowania czasu wolnego. Integracji z rodziną przypadło z kolei 16% odpowiedzi, a 6% aspektowi przeciwnemu – chęci odpoczynku od najbliższych. Najmniej osób – tylko 2% wskazało zalecenia lekarskie jako główny motyw wyjazdów turystycznych.

Ze względu na rodzaj wyjazdów osoby ankietowane podawały za przykład – wycieczki krajowe (85%), zagraniczne (15,0%). Ze względu na środek transportu, wariantami z jakich korzystają seniorzy okazały się podróże: autokarowe (36%), piesze (22%), rowerowe (12%). Ze względu na towarzystwo podczas podróży ankietowani wskazywali najczęściej wycieczki: indywidualne (65%), grupowe (35%). Wśród kobiet, które zadeklarowały swoją aktywność turystyczną preferowanym kierunkiem wyjazdów turystycznych badane wymieniły wyjazdy nad morze (35 osób). Góry, jako kierunek wyjazdów wskazały 24 badane kobiety, jeziora – 19 (tab. 5). Niepokojącym jest fakt, że 36% badanych przyznało, że nigdzie nie wyjeżdżało w ostatnim roku, a 25% w ciągu dwóch lat. Wśród badanych znalazło się 5 kobiet, które ostatni raz wyjechały na wczasy jeszcze w okresie działalności Państwowych Gospodarstw Rolnych.

Wykres 2. Motywy podejmowania aktywności turystycznej przez badane kobiety

Źródło: badania własne

Tabela 5. Kierunki wyjazdów turystycznych badanych kobiet

DESTYNACJA		N-133	%
1	MORZE	35	27,0
2	JEZIORA	19	15,0
3	GÓRY	24	18,0
4	INNE	7	5,0
5	NIE WYJEŻDŻA	48	36,0

Źródło: badania własne

Badane kobiety oceniły swoje własne zaangażowanie w aktywność rekreacyjną i turystyczną. Respondentki miały do wyboru skalę zaangażowania, w której wartość „1” oznaczała bardzo małe, a „5” bardzo duże.

Jak obrazuje poniższa tabela 6, najwięcej osób ocenia swój stopień aktywności rekreacyjnej jako średni – 54 kobiety wskazały taką odpowiedź. Drugą najczęściej zaznaczaną odpowiedzią było zaangażowanie bardzo małe i małe (odpowiednio 34 i 32 osoby badane). Najmniej senierek określiło swoją aktywność rekreacyjną jako dużą i bardzo dużą.

Tabela 6. Zaangażowanie respondentek w aktywność rekreacyjną

ZAANGAŻOWANIE RESPONDENTEK W AKTYWNOŚĆ REKREACYJNĄ				
SKALA ZAANGAŻOWANIA		WIEK		RAZEM
		50-60	61+	
1	BARDZO MAŁE	16	18	34
2	MAŁE	17	15	32
3	ŚREDNIE	27	27	54
4	DUŻE	8	1	9
5	BARDZO DUŻE	2	2	4
OGÓŁEM	LICZEBNOŚĆ OGÓŁEM	70	63	133

Źródło: badania własne

Omawiając zaangażowanie badanych kobiet w aktywność rekreacyjną, nie można zapomnieć o ich subiektywnej ocenie zaangażowania w przypadku aktywności turystycznej.

W tabeli 7 ukazane zostało analogiczne zestawienie skali zaangażowania seniorek w turystykę. Najwięcej odpowiedzi padło na zaangażowanie średnie (46 odpowiedzi), następnie na duże (30 odpowiedzi). Jedyne trzy kobiety spośród wszystkich respondentek, z przedziału wieku 50-55 r.ż. określiły swoje zaangażowanie w turystykę jako bardzo duże.

Tabela 7. Samoocena zaangażowania respondentek w aktywność turystyczną

ZAANGAŻOWANIE RESPONDENTEK W AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNĄ				
SKALA ZAANGAŻOWANIA		WIEK		RAZEM
		50-60	61+	
1	BARDZO MAŁE	7	20	27
2	MAŁE	18	9	27
3	ŚREDNIE	22	24	46
4	DUŻE	20	10	30
5	BARDZO DUŻE	3	0	3
OGÓŁEM	LICZEBNOŚĆ OGÓŁEM	70	63	133

Źródło: badania własne

W związku z dotychczasową analizą materiału empirycznego pojawiło się pytanie – jakie są przyczyny i bariery ograniczające uczestnictwo badanych w turystyce i rekreacji, a także jakie są przyczyny rezygnacji badanych z aktywności rekreacyjnej.

Tabela 8. Czynniki ograniczające aktywność rekreacyjną badanych kobiet

CZYNNIKI UTRUDNIAJĄCE AKTYWNOŚĆ REKREACYJNĄ BADANYCH					
CZYNNIKI UTRUDNIAJĄCE AKTYWNOŚĆ	WIEK				RAZEM N-133
	50-55 N-40	56-60 N-30	61-65 N-35	66+ N-28	
BRAK CZASU	30	27	13	8	78
TRUDNOŚCI KOMUNIKACYJNE	15	22	28	20	85
BRAK TOWARZYSTWA	10	12	22	13	57
KŁOPOTY FINANSOWE	12	10	25	22	69
KŁOPOTY ZDROWOTNE	19	15	30	25	89
LENISTWO	30	23	28	23	104
BRAK NAWYKÓW	33	20	20	17	90
BRAK SPRZĘTU REKREACYJNEGO	25	14	11	9	59
BRAK OBIEKTÓW REKREACYJNYCH	28	25	33	27	113
BRAK ZDOLNOŚCI ORGANIZATORSKICH	20	19	15	18	72
INNE	12	14	18	15	59

Źródło: badania własne

Do najważniejszych przyczyn utrudniających badanym kobietom udział w aktywności rekreacyjnej jest brak odpowiednich obiektów rekreacyjnych w miejscu zamieszkania. Kolejnym problemem, który należy zmienić aby zwiększyć udział kobiet ze środowiska wiejskiego to zwalczanie własnego lenistwa, do którego przynajmniej 90 badanych. Na znaczną rolę procesów edukacyjnych i wychowawczych jest brak nawyków badanych do aktywnego stylu życia. Kolejną przyczyną ograniczającą badanym aktywność rekreacyjną są

trudności komunikacyjne oraz brak czasu. Szczegółową analizę wyników badań w zależności od wieku przedstawiono w tabeli 8. Można stwierdzić, że kłopoty zdrowotne jako przyczyny ograniczające, a wręcz uniemożliwiająca badanym aktywność ruchową, są kłopoty ze zdrowiem, a także kłopoty finansowe.

Tabela 9. Czynniki ograniczające aktywność turystyczną badanych kobiet

CZYNNIKI	WIEK				RAZEM N-133
	50-55	56-60	61-65	66+	
	N-40	N-30	N-35	N-28	
BRAK CZASU	32	27	18	8	85
TRUDNOŚCI KOMUNIKACYJNE	20	20	19	12	71
BRAK TOWARZYSTWA	15	18	10	10	53
KŁOPOTY FINANSOWE	10	10	31	23	74
KŁOPOTY ZDROWOTNE	28	15	27	20	90
LENISTWO	36	26	28	26	126
BRAK KOMPETENCJI ORGANIZATORSKICH	21	21	30	18	90
INNE	12	14	18	15	59

Źródło: badania własne

Najczęstszym wymienianym powodem nie uczestniczenia w aktywności turystycznej było własne lenistwo (126 badanych), kolejno badane wymieniły kłopoty zdrowotne (90 badanych) oraz brak kompetencji organizatorskich. Problemy natury finansowej zasygnalizowały 74 respondentki. Innym czynnikiem uniemożliwiającym wyjazdy jest brak czasu, na który uskarżało się 85 badanych kobiet. Kolejno wymienianymi przyczynami takiego stanu rzeczy były: trudności komunikacyjne i inne, np. brak zorganizowanych wyjazdów w miejscu zamieszkania (oprócz wyjazdów pielgrzymkowych organizowanych przez kościół) oraz brak towarzystwa (53 osoby).

Podsumowanie i wnioski

Wydłużanie się średniej długości życia człowieka stanowi naturalnie powód do radości, natomiast w okolicznościach obecnego problemu niżu demograficznego, a także szybkiego postępu medycyny skutkuje to zwiększaniem się liczby osób w podeszłym wieku. Fakt ten motywuje naukowców i badaczy do wnikliwego analizowania tego zjawiska i bardziej kompleksowego podejścia do problemów starzenia się oraz starości samej w sobie.

Analiza dostępnego piśmiennictwa i przeprowadzone badania pozwoliły na określenie aktywności turystycznej i rekreacyjnej kobiet 50+ oraz na wyciągnięcie następujących wniosków:

- Badane kobiety dysponują znaczną ilością czasu wolnego, zwłaszcza kobiety, które nie podjęły aktywności zawodowej lub zakończyły ją po 60 r.ż. wydawałoby się, że mają możliwość zagospodarowywania go poprzez korzystanie z szerokiego wachlarza form rekreacji ruchowej i turystycznej.
- Badane kobiety spędzają swój czas wolny w sposób bierny – najczęściej oglądają tv oraz wykonują prace domowe, jak również często „ucinają sobie drzemkę”.
- Aktywność turystyczna przeważa nad aktywnością rekreacyjną, a wśród form aktywności rekreacyjnej badane wymieniają – spacer, jazdę na rowerze, gimnastykę w domu, zajęcia rehabilitacyjne. Kobiety, które pracują zawodowo dodają aerobic i pływanie.
- W wyjazdach turystycznych przeważają wyjazdy krajowe nad morze. Niepokoi fakt, że 36% badanych przyznało, że w ostatnim roku nigdzie nie wyjeżdżało.
- Organizatorem wyjazdów najczęściej była rodzina i kościół.
- Jako główny motyw podejmowania różnych form aktywności rekreacyjnej wskazały poprawę kondycji fizycznej i stanu zdrowia (91%). Na drugim miejscu, z wartością 51%, znalazła się możliwość oderwania

od codziennych obowiązków i rozładowanie emocji. Dla wielu respondentek ważna okazała się także dbałość o własną sylwetkę wyrażająca się poprzez chęć zrzucenia nadwagi. Odpowiedzi takiej udzieliło 46% kobiet. Dla wielu respondentek ważne było też poznawanie nowych ludzi i nawiązywanie kontaktów.

- Najistotniejszym czynnikiem ograniczającym aktywność turystyczną i rekreacyjną badanych była, jak same przyznały, ich własne lenistwo, brak nawyków aktywnego spędzania czasu wolnego, brak obiektów rekreacyjnych w miejscu zamieszkania, brak zdolności organizatorskich oraz kłopoty zdrowotne, a także trudności finansowe.

Znaczący problematyki podkreślają, że XXI wiek charakteryzuje się zawrotnym postępowaniem nauki i techniki, w tym również wiążący się z takimi dziedzinami jak gerontologia, geriatrics czy też nauki biomedyczne. Te sukcesywne „kroki naprzód” dają ludziom w podeszłym wieku ogromne nadzieje na polepszenie ich sytuacji zdrowotnej, na dłuższe zachowanie samodzielności i radości życia. Jednak wraz z postępowaniem medycyny, badania uświadamiają nam, że proces starzenia się jest nieodwracalny i dotyka każdego z nas. Pamiętać należy, że na to jak długo będzie trwało życie danej osoby, mają wpływ nie tylko medycyna, czynniki biologiczne, genetyka i predyspozycje organizmu, ale także bodźce środowiskowe i prowadzony przez lata tryb życia.

Aktywna postawa każdej jednostki, rekreacyjne uprawianie sportów, wyjazdy, odpoczynek na łonie natury, mogą przyczynić się nie tylko do przedłużenia życia, ale przede wszystkim znacznie poprawić jego jakość, pozwalając zachować sprawność umysłową, fizyczną i samodzielność na długie lata.

Kraje Europy Zachodniej, a także Stany Zjednoczone (USA) odnotowują od kilku lat wzrastające zainteresowanie branży turystycznej obsługą rynku seniorów. Przekłada się to na wysoki poziom popytu tej grupy wiekowej na usługi turystyczne. Narodowością najaktywniejszą pod względem wyjazdów turystycznych w wieku emerytalnym są Holendrzy, stanowiący ponad 61% populacji ludzi starszych, prześcigając znacznie niemieckich seniorów (niecałe 41%). Z kolei osoby starsze w Polsce, na tle seniorów zachodnioeuropejskich czy amerykańskich, wciąż jeszcze wykazują niski poziom konsumpcji turystycznej. Głównych przyczyn takiego stanu rzeczy doszukiwać się należy w systemie wartości jakiego wyznawcą i przedstawicielem jest polski senior. Rynek turystyki współczesnych seniorów wymaga odmiennego podejścia i organizacji. Wynika to z faktu, iż osoby te wymagają zaspokojenia specyficznych potrzeb, mają inne oczekiwania co do konsumowanego produktu czy usługi turystycznej. Jest to rezultatem odmiennego systemu wartości jaki reprezentują, ukształtowanego przez lata doświadczeń życiowych, a także związany z nim sposób zachowania na rynku.

Literatura

1. Borne H. (2001), *Aktywność turystyczna emerytów i rencistów w 2000 roku*, w: „Zeszyty Statystyczne”, Instytut Turystyki, Warszawa.
2. Borowicka A., *Osoby w wieku starszym. Sprawnie dla niepełnosprawnych: profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnej*, w: *Tworzenie i dostosowanie produktu turystycznego do potrzeb osób niepełnosprawnych, praca zbiorowa* (2007), Forum Turystyki Regionów, Szczecin, s. 22-28.
3. Charzewski J. (pod red.) (2001), *Problemy starzenia*, AWF, Warszawa, ss. 13-14.
4. Coni N., Davidson W., Webster S. (1994), *Starzenie się*, PWN, Warszawa.
5. Czerniawska O. (2003), *Permanenna edukacja jako zadanie starości w XXI wieku. Edukacja dorosłych*, ITE, Warszawa.
6. Dawidowicz A. (1971), *Gdy się człowiek robi starszy*, PZWL, Warszawa.
7. Dąbrowski A., Rowiński R. (2007), *Sprawna starość*, AWF, Warszawa.
8. Dyczewski L. (1994), *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, KUL, Lublin.
9. Erazmus E. (1998), *Rekreacja i turystyka – remedium na starość*, w: „Zeszyty Naukowe Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
10. Garrett G. (1994), *Dodać zdrowia do lat: krótki poradnik, jak być zdrowym w starszym wieku*, Med Tour Press International, Warszawa.
11. Grabowski J., Milewska M., Stasiak A. (2007), *Osoby w wieku starszym – wymagania, udogodnienia i technika obsługi*, w: *Vademecum organizatora turystyki niepełnosprawnych*, WSTH Łódź, ss. 161-165.
12. Halicki J. (2000), *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej*, Wydawnictwo Uniwersyteckie w Białymstoku, Białystok, s. 51.
13. Hummel K. (2001), *Relacje między pokoleniami i rola osób starszych w zaangażowaniu obywatelskim*, w: *Seniorzy w społeczeństwach Europy XXI wieku*, pod red. W. Pędlicha, Stowarzyszenie Wolontariatu Międzypokoleniowego w Białymstoku, Białystok.
14. Jopkiewicz A. (pod red., 1996), *Aktywność ruchowa osób starszych*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Kochanowskiego, Kielce.
15. Kaczmarczyk M., Trafiałek E. (2007), *Aktywizacja osób w starszym wieku jako szansa na pomyślne starzenie*, w: „Gerontologia Polska”, nr 15, ss. 116-118.
16. Kielbasiewicz-Drozdowska I. (pod red., 2000), *Aktywność rekreacyjna, sportowa i turystyczna w różnych środowiskach społeczno-zawodowych*, w: *Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki*, Wyższa Szkoła Oficerska im. S. Czarnieckiego, AWF, Poznań.
17. Kołomyjska G. (1992), *Formy rekreacji ruchowej dla osób starszych*, AWF, Kraków.

18. Kozdroń E. (1999), *Rola turystyki aktywnej w życiu ludzi starszych*, w: *Turystyka aktywna – turystyka kwalifikowana*, Warszawa, ss.139-144.
19. Kozdroń E. (2006), *Zorganizowana rekreacja ruchowa kobiet w starszym wieku w środowisku miejskim*, AWF, Warszawa.
20. Kozdroń E. (2004), *Program rekreacji ruchowej osób starszych*, AWF, Warszawa.
21. Lappalainen R. (1998), *Walking is Europe`s most popular form of physical activity*, w: "The Walking News", p. 1.
22. Lindqvist L., Björk P. (2000), *Perceived safety as an important quality dimension among senior tourists*, w: "Tourism Economics", ss.152-153.
23. Lisowska J. (2010), *Rekreacyjna aktywność ruchowa dorosłych Polaków – uwarunkowania i styl uczestnictwa*, AWF Warszawa.
24. Łobożewicz T. (1991), *Stan i uwarunkowania aktywności ruchowej ludzi w starszym wieku w Polsce*, AWF, Warszawa.
25. Małecka B., (1995), *Aktywność jako warunek wartościowego życia w wieku podeszłym*, w: „Edukacja dorosłych”, nr 1, s. 42.
26. Napierała M. (2002), *Turystyka w „jesieni życia”*, w: „Zeszyty Naukowe”, Wyższa Pomorska Szkoła Turystyki i Hotelarstwa, Bydgoszcz.
27. Parnowski T. (1996), *Medyczne i psychologiczne problemy wieku podeszłego*, w: „Problemy Rodziny”, nr 5, s. 41-50.
28. Pędlich W., (2002), *Polska gerontologia, jej perspektywy i bariery*, w: „Gerontologia Polska” nr 10(4), Warszawa, s.160.
29. Rembowski J. (1984), *Psychologiczne problemy starzenia się człowieka*, PWN, Warszawa.
30. Rosenmayr L. (1987), *On freedom and aging: an interpretation*, w: "Journal of Aging Studies", no. 4 za: Synak 2000, s. 11.
31. Rowiński R. (2007), *Aktywność rekreacyjna i turystyczna drogą usprawniania osób starszych*, w: *Drogi i bezdroża sportu i turystyki*, pod red. Z. Dziubińskiego, AWF Warszawa i SOSRzP, Warszawa, ss. 421-426.
32. Synak B. (2002), *Pozycja społeczna ludzi starszych w warunkach zmian ustrojowych i cywilizacyjno-kulturowych*, w: *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, pod red. Synak B., Uniwersytet Gdański, Gdańsk, ss. 7-15.
33. Slany K. (1996), *Sytuacja życiowa osób starszych w Polsce w aspekcie socjologicznym i psychologicznym*, w: „Problemy Rodziny”, nr 2, s. 37-44.
34. Szałtynis D., Kochańczyk T., (1997), *Aktywność fizyczna w promocji zdrowego starzenia*, TKKF Warszawa, s. 11.
35. Szwarz H., Wolańska T., Łobożewicz T. (1988), *Rekreacja i turystyka ludzi w starszym wieku*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa.
36. Trafiałek E. (1995), *Polska starość w dobie przemian*, Kieleckie Studium Pedagogiczne, Kielce.
37. Trafiałek E. (1995), *Starzenie się i starość*, w: „Praca Socjalna”, nr 4, s. 11-44.
38. Wolańska T. (red.) Szwarz H., Wasilewska R., Wolańska T., (1986): *Rekreacja ruchowa osób starszych*. AWF Warszawa, ss. 5-7.
39. Woźnicka E. (pod red., 2002), *Gerontologia – ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, nr 7.
40. Wyźnikiewicz-Kopp Z. (1998), *Kobieta kreatorką aktywności sportowej w rodzinie*, pod red. Z. Żukowskiej, PSSK i KNH AWF Warszawa.
41. Zych A. (1999), *Człowiek wobec starości: szkice z gerontologii społecznej*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice.

Artykuły internetowe

42. Chipperfield J.G. Everyday physical activity as a predictor of latelife mortality. *The Gerontologist* 2008; 48: 349–357.
43. Gabriel Z., Bowling A. Quality of life from the perspectives of older people. *Ageing & Society* 2004; 24: 675–691. Źródło: <http://discover.ucl.ac.uk/1648/1/qualityoflife.pdf>
44. <http://www.pbw.bydgoszcz.pl/starosc.html>
45. <http://czasopisma.viamedica.pl/gp/article/view/18899/14871>
46. Paul C., Ayis S., Ebrahim S. Psychological distress, loneliness and disability in old age *Psychology, Health & Medicine* 2006; 11: 221–232. źródło: <http://www.healio.com/Nursing/journals/RGN/%7B07150F8D-3E74-48B0-B4FF-2C41286E-B8A2%7D/Sociodemographic-and-Health-Related-Risks-for-Loneliness-and-Outcome-Differences-by-Loneliness-Status-in-a-Sample-of-US-Older-Adults>
47. Reichstadt J., Depp C.A., Palinkas L.A., Folsom D.P., Jeste D.V. Building blocks of successful aging: a focus group study of older adults perceived contributors to successful aging. *Am.J. Geriatr. Psychiatry* 2007; 15: 194–201.
48. źródło: http://www.wbc.poznan.pl/Content/136257/11_Sniadek+REV.pdf
49. źródło: <http://gerontologist.oxfordjournals.org/content/48/3/349.abstract>
50. Ziębińska B. Uniwersytety Trzeciego Wieku jako instytucje przeciwdziałające marginalizacji osób starszych.
51. źródło: <http://www.sbc.org.pl/Content/7028/doktorat2757.pdf>.
52. źródło: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17322132>
53. *World Population Prospect: The 2004 Revision Population Database, United Nations* (<http://esa.un.org>).
54. Śniadek J.: *Age of seniors — a challenge for tourism and leisure industry*
55. *Studies of Physical Culture and Tourism* 2006; 13: 103–106.

Доцент Заборовский
Генрих Иванович^I

Профессор Климович
Иосиф Иосифович^{II}

Доцент Барцевич
Ирина Генриховна^{III}

Зеньков О.Л.^{IV}

ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕВРАЧЕБНОЙ ПРАКТИКИ И УЧАСТКОВОЙ СЛУЖБЫ НА СЕЛЕ

Резюме

В процессе работы изучалось состояние амбулаторно-поликлинической помощи сельскому населению. Обозначены проблемы в медицинском обслуживании, которые сводятся к следующим: финансовая, материально-техническая, организационная и психологическая. Дана оценка эффективности деятельности врача общей практики (ВОП) относительно участковых терапевтов, которая послужит базовой информацией для последующих действий в разработке предложений по реформированию амбулаторно-поликлинической службы села.

Ключевые слова: амбулаторно-поликлиническая помощь, врач общей практики, терапевтический участок, деятельность, эффективность.

OCENA OGÓLNEJ PRAKTYKI MEDYCZNEJ I POTRZEB MEDYCZYNY RODZINNEJ NA WSI

Streszczenie

W artykule naukowym przedstawiono wyniki badań dotyczące stanu opieki ambulatoryjnej i pomocy medycznej dla ludności wiejskiej. Autorzy dokonali podziału wad i zalet towarzyszących ochronie zdrowia ludności wiejskiej: finansowe, logistyczne, organizacyjne i psychologiczne. W artykule przedstawiona została ocena skuteczności działań lekarza ogólnego w stosunku do pracy lekarzy podstawowej opieki medycznej. Powyższe będzie stanowić główne źródło informacji do dalszych działań w zakresie rozwoju i propozycji reformy usług medycznych na wsi.

Słowa kluczowe: opieka ambulatoryjna, lekarz podstawowej opieki medycznej, teren terapeutyczny, aktywność i efektywność działań.

Введение

Амбулаторно-поликлиническая помощь – наиболее массовый и доступный вид медицинского обслуживания населения. Значимость ее подтверждена опытом реформирования здравоохранения во многих странах мира. Реальность развития здравоохранения такова, что выделяемых средств на эти цели не хватает ни у одного государства. Поэтому основная задача экономики здравоохранения состоит в том, чтобы рационально использовать имеющиеся ресурсы. Опыт ряда стран свидетельствует об успешности проведенных реформ в здравоохранении в тех случаях, когда акцентировалось внимание на преимущественное развитие первичной медицинской помощи, то есть распределение ресурсов по наиболее перспективным направлениям деятельности [1,2].

Сложившаяся система организации первичной медицинской помощи населению, ориентированная на участковую и специализированную службы недостаточно эффективны. Функции участкового врача-терапевта, который должен оказывать основной объем первичной медицинской помощи, в настоящее время не позволяют обеспечить оказание непрерывной и всеобъемлющей помощи различным категориям пациентов независимо от возраста и пола [3-5].

^I Кафедра общественного здоровья и здравоохранения УО «Гродненский государственный медицинский университет», Телефон: +375-152-434687, email: health@grsmu.by

^{II} 2-ая кафедра хирургических болезней УО «Гродненский государственный медицинский университет», Телефон: +375-152-500564, email: ii_klim@mail.ru

^{III} Кафедра дерматовенерологии УО «Гродненский государственный медицинский университет», Телефон: +375-152-772155

^{IV} УОЗ «Гродненская областная клиническая больница», Гродно, Республика Беларусь

Проблема организации амбулаторно-поликлинической помощи населению всегда находилась в центре внимания организаторов здравоохранения, поскольку от успешной работы этого звена зависит эффективность деятельности всей системы охраны здоровья населения в стране. Основная тенденция формирования отрасли в прошлом заключалась в приоритетном развитии сети и наращивании мощности госпитального сектора. Это привело к перераспределению ресурсного потенциала в пользу стационарного звена и негативно сказалось на развитии амбулаторно-поликлинической службы, ее материально-техническом оснащении, обеспеченности медицинским персоналом [6-9].

В сложившейся ситуации необходимо резко повысить приоритетность первичной медицинской помощи. При низком уровне ее развития система здравоохранения обречена на снижение доступности и качества даже при существенном притоке дополнительных средств. Принципиальное значение в процессе реформирования организации амбулаторно-поликлинической службы имеет повышение эффективности и качества ее деятельности. В то же время в директивных документах указывается, что в настоящее время недостаточно сформированы основные элементы системы управления учреждений здравоохранения – мониторинг и оценка их деятельности. Более того, в практике здравоохранения не утвердилось и само понятие «эффективность» [10-14].

Приоритетным направлением реформирования отрасли является реструктуризация первичной медицинской помощи с расширением объемов амбулаторно-поликлинической помощи и переориентацией с более затратного стационарного уровня на догоспитальный, интенсификацией использования ресурсной базы поликлинических учреждений, внедрением новых организационных технологий общеврачебных практик [15,16].

Отрицательно отражается на результатах оказания медицинской помощи населению несоблюдение преемственности в ведении больных при амбулаторном и стационарном лечении. Успешное совершенствование системы здравоохранения в современных социально-экономических условиях существенно затрагивает одну из важнейших ее составляющих – первичную медицинскую помощь и, в частности, деятельность ВОП и врачей-терапевтов участковых [17-20].

Вышеперечисленное определило целесообразность проведения настоящего исследования, что обусловило цель данной работы.

Цель работы

Оценить эффективность деятельности врачей общей практики и участковых врачей-терапевтов и врачей амбулаторий на селе.

Для достижения поставленной цели настоящего исследования сформулированы следующие **задачи**:

- охарактеризовать проблемы, стоящие перед амбулаторно-поликлинической службой здравоохранения;
- определить соотношение объемов расходов на амбулаторно-поликлиническую помощь в структуре сметного финансирования;
- установить потоки пациентов между участковыми терапевтами, врачами специализированного профиля и врачами стационаров;
- проанализировать структуру посещений по профильным специальностям к ВОП.

Материал и методы

Объектом исследования явилось сельское население территориальных терапевтических участков (97546 человек), обслуживаемых 71 врачом общей практики, в амбулаторно-поликлинических организациях Гродненской области Республики Беларусь.

Результаты и обсуждение

Нами выявлено, что около 3/5 пациентов начинают и заканчивают лечение на терапевтических участках и врачебных амбулаториях села, поэтому совершенствование организации амбулаторно-поликлинической медицинской помощи сельскому населению на этом этапе является одним из важнейших направлений развития здравоохранения. Состояние ее оказывает существенное влияние на качество и эффективность системы здравоохранения в целом. В первичном здравоохранении Беларуси около 20% составляют врачи общей практики. Вместе с тем, амбулаторно-поликлиническое звено, центральной фигурой которого должен являться ВОП, в настоящее время наиболее уязвимое место из-за недостаточного финансирования участковой службы, материально-технического обеспечения, не укомплектованности и текучести кадров.

Состояние амбулаторно-поликлинической медицинской помощи сельскому населению характеризуется рядом нерешенных проблем, которые можно объединить в следующие компоненты:

1. *Финансовый.* В структуре сметного финансирования здравоохранения объем расходов на амбулаторно-поликлиническую помощь в 2013 году составил треть всех расходов (33,4%) и не зависит от результатов работы, не стимулирует материально медперсонал. Между тем, на амбулаторно-поликлинический этап приходится основная тяжесть по обеспечению населения медицинской помощью. Практически финансирование ведется по остаточному принципу за вычетом расходов на содержание стационаров и скорой медицинской помощи;
2. *Материально-технический.* Имеет место изношенность зданий, сооружений, аппаратуры, отток и текучесть кадров;
3. *Организационный.* Недостаточный уровень автоматизированного учета и анализа информации; требующая пересмотра и обновления нормативная база; недооценка стационар замещающих технологий;
4. *Психологический.* Престиж участкового врача низок; профессия непривлекательна для молодых специалистов, а в последнее время и небезопасно при обслуживании больных на дому. Врачи стремятся работать в стационаре, где условия комфортнее, больше условий для профессионального роста. Утрачена возможность существовавшей системы чередования врача в поликлинике и стационаре. В меньшей степени ВОП участвуют в платных медицинских услугах, так как основной их объем приходится на специалистов «узкого профиля» и стационары. Из-за узкой специализации в поликлиническом звене, в том числе в рамках терапевтического профиля, идет дифференциация в оказании медицинских услуг, при которой нет ответственных за состояние здоровья населения.

Сложившаяся ситуация в амбулаторно-поликлиническом звене характеризуется тем, что потоки пациентов распределяются примерно в одинаковых соотношениях между участковыми терапевтами и врачами специализированных служб, в то время как в зарубежных странах на долю последних приходится не более 10% всех посещений. Фактически врачи узких специальностей в 40% случаев подменяют участковых врачей. Такое положение устраивает участковых врачей. Переадресовав половину пациентов врачам специализированных служб плюс 25% - на стационарное лечение, у участковых врачей остается около четверти всех больных. Изменить сформировавшийся статус-кво возможно при наличии зависимости заработной платы от объема и качества оказываемой медицинской помощи.

Анализ деятельности ВОП показал, что в структуре оказываемых медицинских услуг основная доля (56,6%) приходится на терапевтический профиль для взрослых. Однако этот показатель колеблется в широких пределах (в 1,6 раза) по территориальному признаку. В каждом 5-м случае причиной контакта с ВОП являлись дети с болезнями терапевтической направленности. Таким образом, 4/5 пациентов (76,2%) нуждались в терапевтической помощи, остальным (23,8%) ВОП была оказана медицинская помощь по профильным специальностям: неврология (11,8%), хирургия (4,0%), оториноларингология (6,5%), офтальмология (1,3%) и другие (0,2%). Следует заметить, что ранговая структура и уровень показателей характеризовался разнообразием, и различие между отдельными регионами достигало 6,6 раза (офтальмология), 5,6 раза (хирургия), 3,7 раза (оториноларингология) и 3,0 раза (неврология). Фактически у ВОП относительно участковых врачей число посещений, приходящихся на одного жителя, в 1,35 раза выше ($p < 0,05$) за счет замещения смежных специалистов (в 2,3 раза больше), снижения потока пациентов к врачам районной (городской) поликлиники (в 1,2 раза) и увеличение числа посещений на дому (в 1,1 раза). В динамике отмечается рост посещаемости на одного жителя и процент посещений с профилактической целью на фоне снижения обращаемости по поводу заболеваний.

Еще более существенна роль ВОП в организации и планировании стационарной помощи, в управлении объемами госпитализации прикрепленного населения. За 2013 год показатель госпитализации больных в круглосуточные стационары Гродненской области подконтрольной ВОП территории снизился на 38,6% ($p < 0,001$). Смещение объемов медицинской помощи со стационара на амбулаторно-поликлинический уровень способствует высвобождению больничных коек с возможным их перепрофилированием и использованием для более тяжелой патологии и узкой специализации.

Одним из наиболее дорогих массовых видов медицинской помощи является скорая медицинская помощь (СМП). Однако нередко она используется нерационально, занимаясь транспортировкой больных, обслуживанием пациентов с обострением хронической патологии, подменяя неотложную помощь, хотя большинство этого контингента известны участковым врачам. Сопоставление показателей работы участкового терапевта и ВОП Гродненской области за 2013 год свидетельствует о существенном различии (на 30,2%, $p < 0,001$) числа вызовов СМП в сравниваемых группах.

Увеличение объема деятельности ВОП и, соответственно, сокращение числа госпитализаций и вызовов скорой помощи способствует рациональному использованию финансовых средств и приводит к экономическому эффекту. Так, сокращение числа вызовов СМП в регионе, обслуживаемом ВОП в Гродненской области за 2013 год по сравнению с участковыми терапевтами, равно 99 на 1000

жителей. С учетом затрат на один вызов экономия средств за год составила на каждые 1000 жителей 25475076 белорусских рублей(б.р.):

$$99 \text{ вызовов} \times 257324 \text{ руб.} = 25475076 \text{ (б.р.)}$$

Экономический анализ оплаты медицинских услуг показал, что снижение числа госпитализаций в среднем на 100 в расчете на 1000 жителей при средней продолжительности лечения в стационаре 10,7 дня приводит к экономии средств за год в 373694290 (б.р).

$$100 \text{ госпитализаций} \times 349247 \text{ (б.р.)} \times 10,7 \text{ дня} = 373694290 \text{ (б.р.)}$$

В итоге введение должности ВОП приводит к экономии средств на медицинское обслуживание без учета сокращения расходов на амбулаторно-поликлиническое лечение в среднем на 399169366 (б.р.) в год на 1000 прикрепленного населения. Если учесть, что согласно социальным стандартам один ВОП приходится на 1200 жителей, то экономия средств составит 479003240 (б.р):

$$399169366 \text{ (б.р.)} \times 1,2 = 479003240 \text{ (б.р.)}$$

или в долларовом эквиваленте 50315 \$ в год на одну должность ВОП.

Таким образом, для решения проблемы амбулаторно-поликлинической медицинской помощи, улучшения первичной диагностики и лечения, особенно сельского населения, учитывая вышеизложенное, можно сделать заключение.

Выводы

- 1) деятельность участковых врачей-терапевтов и врачей амбулаторий на селе в настоящее время недостаточно эффективны.
- 2) необходимо совершенствование системы финансирования здравоохранения с ежегодным увеличением в ее структуре доли амбулаторно-поликлинического этапа с акцентом на первичную медицинскую помощь;
- 3) повышение престижа врача первичного звена, доведя его подготовку, переподготовку и деятельность до модели ВОП, являющегося координатором стратегии и тактики ведения пациента на всех этапах оказания медицинской помощи;
- 4) разработка территориальных стандартов (алгоритм ведения больных при наиболее часто встречающихся заболеваниях, диспансерное наблюдение лиц с хронической патологией, скрининг отдельных групп населения);
- 5) разработка системы оценки качества работы врача первичного звена с эффективным мониторингом показателей деятельности, экспертной оценкой достигнутых результатов, соответствие их разработанным стандартам;
- 6) стимулирование оплаты труда ВОП (например, 25% на зарплату из сэкономленных средств) осуществлять на основе показателей здоровья закрепленного населения, снижения расходов;
- 7) для лечения и профилактики заболеваний шире использовать физические методы, местные санатории, дома отдыха, дневные стационары и др.

Литература

1. Алексеев Н.А., Батина Н. П. Экономический анализ амбулаторно-поликлинической службы многопрофильной больницы // Экономика здравоохранения. – 2004. – № 8. – С. 27–29.
2. Гайдаров Г.М. и др. Экономическое стимулирование деятельности первичной медико-санитарной помощи в системе ОМС // Здравоохранение. – 2005. – № 4. – С. 29–41.
3. Денисов И.Н. Общая врачебная практика (семейная медицина): перспективы развития // Здравоохранение. – 2003. – №12. – С. 15–22.
4. Ловенецкий А.Н. Опыт оказания амбулаторно-поликлинической помощи взрослому городскому населению // Здоровье населения – основа благополучия страны: Материалы V съезда организаторов здравоохранения Республики Беларусь, Минск, 11-12 мая 2006 г. – Мн., 2006. – С. 112–114.
5. Павлов В.С. Что нужно менять в амбулаторно-поликлинической службе страны // Справочник врача общей практики. – 2005. – № 2. – С. 9–11.
6. Пилипцевич Н.Н., Павлович Т.П., Пилипцевич А.Н. Проблемы организации медицинской помощи населению, предоставляемой в амбулаторных условиях // Вопросы организации и информатизации здравоохранения. – 2007. – № 1. – С. 30–33.
7. Заборовский Г.И., Барцевич И.Г. Соотношение заболеваемости, инвалидности и смертности вследствие болезней системы кровообращения // Журнал Гродненского государственного медицинского университета. – 2010. – № 4. – С. 36-37.
8. Щавелева М.В. Реформирование амбулаторно-поликлинической помощи в Республике Беларусь // Медицина. – 2004. – № 2. – С. 6–7.

9. Jencks S.F., Guerdon T., Burwen D.R. et al. Quality of medical care delivered to medicare beneficiaries: A profile at state and national levels // J. A. M. A. – 2000. – Vol. 284 (13). – P. 1670-1676.
10. Заборовский Г.И. Актуальные проблемы смертности сельского населения Гродненской области // Журнал Гродненского государственного медицинского университета. – 2007, № 2. – С. 18-19.
11. Гильманов А., Сигитова О. Оценка эффективности оказания первичной медицинской помощи населению врачами общей практики // Врач. – 2006. – № 3. – С. 60–62.
12. Русович В.З., Михалевич П.Н. Организационные аспекты улучшения качества медицинской помощи, оказываемой врачом общей практики // Здоровоохранение. – 2002. – № 4. – С. 25-27.
13. Барцевич И.Г., Заборовский Г.И. Комплексная оценка эффективности медицинской помощи в дерматологии // Проблемы здоровья и экологии. – 2014. – № 1 (39). – С. 126-131.
14. Агаларова Л.С. Технология работы врачей общей практики и участковых терапевтов // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2006. – № 6. – С. 29-32.
15. Артеменко Н.А. Приоритеты и параметры, определяющие эффективность медицинских технологий у врачей общей практики и врачей-терапевтов участковых // Вестник ВГМУ, 2009. – Т.8. – №3. – С.173-178.
16. Швецова, Р.С. Об управлении качеством труда врача в системе общей врачебной практики // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2009. – №5. – С.37-41.
17. Барцевич И.Г. Удовлетворенность пациентов медицинским обслуживанием как важный критерий повышения качества медицинской помощи // Вопросы организации и информатизации здравоохранения. – 2003. – № 4. – С. 39–43.
18. Dollar D. Is globalization good for your health? Bull. // World Health Organ. – 2001. – № 9. – P. 827–833.
19. Longo D., Dauqirt A. Measuring the quality of care: reforming the health care system // Am. J. Med. Qual. – 1994. – Vol. 9. – № 3. – P. 104–115.
20. Елманова Т.В. Роль врача общей практики в системе медицинского обслуживания населения // Главврач. – 2006. – № 6. – С. 34-40.

ROZDZIAŁ 2.

TRADYCJE, KULTURA, FOLKLOR I SZTUKA W CZASIE WOLNYM NA OBSZARACH WIEJSKICH

dr hab. inż. Aleksander Kiryluk¹ prof. nzw.

WALORY KULTUROWE WSCHODNICH OBSZARÓW WIEJSKICH NA PODLASIU I ICH ROLA W AGROTURYSTYCE

Streszczenie

Podlasie jest regionem o dużej różnorodności narodowościowej i etnicznej. Mozaika narodowościowa pozwalała na tworzenie specyficznych kultur. W ciągu wielu wieków powstał na Podlasiu bogaty dorobek kulturowy. W ostatnich kilkunastu latach zauważyć można wzrost zainteresowania dawnymi dobrami kultury materialnej i niematerialnej. W pracy przedstawiono najważniejsze walory kulturowe występujące na obszarach wiejskich Podlasia. Zwrócono uwagę na liczne obiekty drewnianego budownictwa, charakterystycznego dla tego regionu. Opisano wyposażenie tradycyjnych, drewnianych domów. Na bazie dziedzictwa kulturowego w województwie podlaskim rozwija się agroturystyka. Aktualnie w województwie zarejestrowanych jest około 900 gospodarstw agroturystycznych. Coraz częściej zwraca się uwagę na wykorzystanie walorów kulturowych w urozmaiceniu oferty wypoczynku w kwaterach agroturystycznych.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, Podlasie, agroturystyka, obszary wiejskie.

THE CULTURAL VALUES OF EASTERN COUNTRY AREAS ON PODLASIE AND THEIR PART IN THE AGROTOURISM

Summary

Podlasie is the region of the large nationalistic and ethnic variety. The nationalistic mosaic allowed to create specific cultures. The rich cultural property came into being on Podlasie within many ages. One a dozen or so years can notice the growth of the interest the former goods of the material and immaterial culture in last. The most important cultural values stepping out on areas country Podlasie were introduced in the work. The attention was paid to the numerous objects of the wooden building, characteristic for this region. The equipment of traditional, wooden houses was described. Agrotourism develops on the base of the cultural heritage in the podlaskie province. Actually in the province is registered about 900 agrotouristic farms. It turns the attention on utilization of cultural values in the variety of the offer of the rest in agrotouristic lodgings more and more often.

Key words: cultural values, Podlasie, agrotourism, country areas.

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe, jego właściwa prezentacja i aktywny przekaz mogą być jednym z ważniejszych celów agroturystyki. Ma to znaczenie w wypełnianiu czasu wolnego w trakcie wypoczynku, a także może być sposobem na uatrakcyjnienie oferty agroturystycznej w rejonach o słabszych walorach przyrodniczych. Społeczność wiejska posiada bardzo bogaty dorobek kulturowy, który może stanowić interesującą atrakcję o charakterze etnograficznym. W agroturystyce atrakcją turystyczną mogą być wsie o specyficznej zabudowie, drewniane budownictwo, uroczystości wiejskie, gwara, obrzędy kultu religijnego [Sznajder, Przebórska, 2006]. Świadomość posiadania własnego dziedzictwa kulturowego, etnicznego i ich umiejętne wykorzystanie w ofercie agroturystycznej pozwala na zwiększenie atrakcyjności tej formy turystyki [Ziarnicka-Wojtaszek, Zawor 2010].

¹ Politechnika Białostocka

Celem pracy jest charakterystyka walorów kulturowych obszarów wiejskich Podlasia i wskazanie na ich rolę w uatrakcyjnieniu i rozwoju agroturystyki. W pracy przedstawiono walory kulturowe (materialne i niematerialne) występujące we wschodniej części województwa podlaskiego. Szczegółowo zaprezentowano walory kulturowe występujące na obszarze powiatu hajnowskiego.

Metodyka gromadzenia materiałów

Materiały zawarte w niniejszej pracy pochodzą w głównej mierze z własnych rozpoznań i obserwacji autora. W czasie wędrówek i ekspedycji po wschodnich powiatach Podlasia przeprowadzono rozmowy i zgromadzono liczne zapiski od osób starszych. Wykonano także bogatą dokumentację fotograficzną. Znaczna część materiału oparta jest na opublikowanych materiałach źródłowych i literaturze dotyczącej obszarów wiejskich.

1. Charakterystyka najważniejszych walorów kulturowych na Podlasiu

Podlasie ze względu na występującą różnorodność narodowościową i etniczną posiada bogate dziedzictwo kulturowe. Na Podlasiu od wieków żyją obok siebie Polacy, Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Tatarzy, Rosjanie, Żydzi oraz Romowie. Dobra kultury materialnej i niematerialnej w największej ilości zachowały się na obszarach wiejskich [Kiryluk, Lisowski, 2011]. Świadectwem kultury materialnej wielu narodowości zamieszkujących Podlasie są: charakterystyczne wsie, zabudowania gospodarskie [Fot. 1], wyroby rzemiosła ludowego a także obiekty kultu religijnego: świątynie, cmentarze, krzyże i kapliczki.

Fot. 1. Charakterystyczne drewniane budynki gospodarskie we wsi Nowokornino pow. Hajnówka. Fot. A. Kiryluk

1.1. Walory kulturowe związane z różnorodnością religijną Podlasia

Najważniejsze obiekty kultu religii katolickiej na Podlasiu to:

- sanktuarium Matki Bożej w Różnymstoku w poddominikańskim zespole klasztornym,
- sanktuaria Maryjne w Studzienicznej i Sejnach,
- Święta Woda w Wasilkowie.

Wyznawcy religii prawosławnej (których jest na Podlasiu ok. 250 tys.) kultywują obrzędy oraz dbają o stan starych budowli sakralnych.

Najważniejsze obiekty kultu prawosławia na Podlasiu to:

- Święta Góra Grabarka – nazywana jest Górą Krzyży, gdyż co roku 19 sierpnia w święto Przemienienia Pańskiego pielgrzymi z całej Polski przynoszą tu wotywnie krzyże, które ustawiają wokół cerkwi. Tradycja wywodzi się z XVIII w. gdy mieszkańców dotknęła epidemii cholery. Legenda głosi, że jeden z mieszkańców Siemiatycz miał objawienie, że każdy, kto uda się na Grabarkę z krzyżem – ocaleje. Wierni w dowód wdzięczności za ocalenie wybudowali na szczycie góry cerkiew. u podnóża świętej góry przepływa strumyk, którego woda posiada właściwości lecznicze.
- Cerkiew św. Ducha w Białymstoku. To największa świątynia prawosławna w Polsce, ma ok. 60 m wysokości. Wieńczy ją pięć kopuł: największa, środkowa, symbolizuje Chrystusa, a cztery mniejsze ewangelistów. Cerkiew zbudowana została w latach osiemdziesiątych XX w. Wnętrze zdobią freski wykonane według kanonów bizantyjskich.
- Sobór św. Trójcy w Hajnówce. Dwupoziomowa świątynia wybudowana w latach 1981–1983 jest jednym z najciekawszych przykładów współczesnej architektury sakralnej w Polsce. Dach tworzą nieregularne betonowe łupiny, zaś wnętrze zdobi zachwycająca polichromia. Ikonostas jest dziełem greckiego malarza Dymitrosa Andonopulasa. Od 1983 r. w świątyni odbywają się koncerty Hajnowskich Dni Muzyki Cerkiewnej.
- Ławra Supraska i zespół budynków klasztornych jest jednym z najważniejszych ośrodków prawosławnego życia monastycznego w Polsce. W obrębie zespołu pobazylikańskiego w Supraślu znajduje się ponad 500-letni klasztor. Główną świątynią jest cerkiew p.w. Zwiastowania Bogurodzicy wzniesiona w latach 1503–1510 (obecnie odbudowana po zniszczeniach w czasie wojny). Zespół budynków klasztornych powstał na przełomie XVII i XVIII w. W obrębie zespołu jest także Muzeum Ikon z ciekawą aranżacją połączoną z muzyką cerkiewną.
- Katedra św. Mikołaja w Białymstoku została zbudowana w latach 1843–1846. Jest jedną z najważniejszych świątyń prawosławnych na Podlasiu. Od 1992 r. przechowywane są tu relikwie św. Gabriela Zabłudowskiego. Gabriel to XVII-wieczny męczennik dziecięcy, zamordowany przez nieznaną sprawców – według niektórych wersji był to mord rytualny na tle religijnym.

W Bohonikach i Kruszynianach znajdują się czynne drewniane meczety oraz cmentarze muzułmańskie. W miejscowościach tych, co roku odbywają się uroczystości religijne gromadzące Tatarów z całego kraju. Najbardziej znaną uroczystością jest święto ofiarowania – Kurbam Bajram.

W Tykocinie została odbudowana i odrestaurowana synagoga, która jest okazałym śladem obecności Żydów na tych terenach.

1.2. Drewniane cerkwie na Podlasiu

Tab.1. Drewniane cerkwie w powiecie hajnowskim

MIEJSCOWOŚĆ	CERKIEW POD WEZWANIEM:	ROK [LATA] BUDOWY	UWAGI
Białowieża, pow. Hajnówka	Św. Cyryla i Metodego	1873	cerkiew cmentarna
Czeremcha pow. Hajnówka	Św. Kosmy i Damiana	1797	cerkiew cmentarna
Czyże pow. Hajnówka	Św. Kosmy i Damiana	1812	cerkiew cmentarna
Dobrowoda pow. Hajnówka	Św. Paraskiewy	lata 50-te XX w.	
Dubicze Cerkiewne pow. Hajnówka	Opieki Matki Boskiej	1946-1953	
Hajnówka	Wszystkich Świętych	1953	cerkiew cmentarna
Kleszczele	Świętego Mikołaja	1709	
Krynoczka	Św. Braci Machabeuszów		cerkiew w Puszczy Białowieskiej(oddział 320)
Kuraszewo	Św. Antoniego	1800	cerkiew parafialna i cmentarna
Lewkowo Stare	Św. apostołów Piotra i Pawła	początek XVIIIw.	
Łosinka	Św. Apostoła Jakuba	1882-1886	
Morze	Św. Tekli	lata 40-te XX w.	cerkiew cmentarna
Narew	Podwyższenia Krzyża Świętego	1881-1885	
Narew	Matki Boskiej Kazańskiej	1726	cerkiew cmentarna
Nowobereezowo	Św. Jana Teologa	1771	
Nowobereezowo	Przemienienia Pańskiego	ok. 1840	cerkiew cmentarna
Odrynki	Przemienienia Pańskiego	1854	cerkiew cmentarna
Odrynki	Św. Antoniego i Teodozjusza Pieczerskich	2009	Skit (pustelnia) archimandryty dr Gabriela
Orzeszkowo	Wniebowstąpienia Pańskiego	1955	cerkiew cmentarna
Puchły	Opieki Matki Boskiej	1913-1919	
Stary Kornin	Św. Michała Archanioła	1630-1631	
Stary Kornin	Św. Anny	1717-1727	cerkiew pomocnicza
Trześcianka	Św. Michała Archanioła	1864-1866	
Trześcianka	Wprowadzenia Najświętszej Marii Panny	pocz. XIX w	cerkiew cmentarna
Tyniewiczze Duże	Św. Ewangelisty Łukasza	1948r	cerkiew cmentarna
Werstok	Podwyższenia Krzyża Świętego	1769	

Opracowanie własne autora na podstawie: Awksentijuk E. 2012: *Dubicze Cerkiewne. Z dziejów parafii prawosławnej*. Parafia Prawosławna w Dubiczach Cerkiewnych, Keczyńscy E i A.1999: *Drewniane cerkwie Białostocczyzny*. Związek Białoruski w RP, Białystok-Białowieża.

Na terenie województwa podlaskiego, a szczególnie w jego południowej i wschodniej części występują cerkwie. Są one materialnym dziedzictwem kulturowym prawosławia. Większość tych prawosławnych świątyń zbudowanych jest z drewna. Charakteryzują się one prostą i skromną architekturą, ubogim zdobnictwem. Aktualnie na Podlasiu istnieje jeszcze 87 cerkwi i cerkiewek o funkcjach parafialnych i cmentarnych [Keczyński, 1999]. W powiecie hajnowskim występuje aktualnie 26 cerkwi drewnianych (Tab.1) Drewniane cerkwie na Podlasiu są coraz częściej obiektem zainteresowania turystów – obcokrajowców. Dzięki dotacjom Unii Europejskiej udało się odbudować cerkiewki cmentarne (Łosinka, Czyże, Tyniewiczze Duże).

1.3. Tradycyjne wnętrza drewnianych domów mieszkalnych

Na Podlasiu w wielu wsiach, a szczególnie w powiecie hajnowskim i bielskim występują jeszcze dawne drewniane budynki mieszkalne z tradycyjnym układem izb i wyposażeniem (wsie: Nowokornino, Nowoberezowo, Kojły i in.).

W dawnych XVIII i XIX wiecznych drewnianych budynkach mieszkalnych były następujące pomieszczenia: izba mieszkalna zwana „chatą”, komora – pełniąca rolę spiżarni i sień. Najczęściej w izbie mieszkalnej stał piec grzewczy gliniany lub kaflowy (ścianówka), rozdzielający ją na dwa pomieszczenia. Izba była pomieszczeniem, w którym przygotowywano i spożywano potrawy, wykonywano zabiegi higieniczne i wiele prac gospodarskich. Sień pełniła funkcje komunikacyjne, a także była pomieszczeniem, w którym stały żarna do mielenia zboża, stępy do wyrobu kaszy. W komorze przechowywano produkty żywnościowe, naczynia oraz ubrania [www.drzewoisacrum.eu]. W izbie mieszkalnej były także piece do gotowania potraw i piece grzewcze. Najstarsze z nich wykonywano z bitej gliny i kamieni, później także z cegieł i kafli. Piece wykorzystywano także jako miejsca do wypoczynku i spania.

Wyposażenie mieszkań (meble, przedmioty codziennego użytku) wykonywano we własnym zakresie. Były to głównie ławy, stołki, stoły i wiszące długie półki. Ubrania i płótno lniane przechowywano w skrzyniach. Wnętra mieszkalne, były skromnie ozdabiane, a głównym miejscem w mieszkaniu był tzw. święty kąt z ikonami. Ozdabiano ściany i ikony także ręcznikami i makatkami ręcznie wyszywanymi.

Ważnym elementem w wiejskim krajobrazie miejscowości były i są przydrożne krzyże i kapliczki słupowe. Stawiane one były pojedynczo lub w grupach od dwóch do sześciu sztuk. Ustawianie krzyży i kapliczek jest bardzo starą tradycją, sięgającą wieku XVII. Współcześnie można jeszcze natrafić na obiekty z XIX wieku. W wielu wsiach odbudowuje się te obiekty lub stawia zupełnie nowe, z zachowaniem tradycyjnych kanonów. Krzyże i kapliczki stawiano w celu upamiętnienia ważnych wydarzeń z życia społeczności wiejskiej. Stawiano je także w intencji ochrony przed klęskami żywiołowymi i chorobami. Obiekty te ustawiano najczęściej na pograniczu kilku wsi [Fot. 2] lub na końcu ulicy wiejskiej. Były one i są miejscem sprawowania obrzędów religijnych związanych ze świętami.

Fot. 2. Krzyż ustawiony na granicy pól wsi: Kuraszewo, Nowokornino i Kojły (pow. Hajnówka). Fot. A. Kiryłuk

1.4. Wiatraki i młyny wodne

Charakterystycznym elementem krajobrazu wsi podlaskiej były wiatraki. Kilkadziesiąt lat temu jeszcze dużo wiatraków funkcjonowało we wsi Hołody pow. Bielsk Podlaski. Aktualnie jest już niewiele wiatraków (jest ich około 10) i są one opuszczone i w bardzo złym stanie technicznym. Wiatraki cechowały się różnorodnością rozwiązań konstrukcyjnych, a w zasadzie występowały dwa typy: wiatraki typu kozłowego i holenderskiego. Konstrukcja wiatraka typu kozłowego wymagała ustawienia w kierunku wiatru całej bryły budynku, natomiast w wiatraku holenderskim w kierunku wiatru ustawiano tylko górną jego część, czyli głowicę. Siłę wiatru wytwarzaną przez skrzydła wiatraka wykorzystywano głównie do mielenia zboża, ale także do napędu maszyn stolarskich znajdujących się we wnętrzu wiatraka.

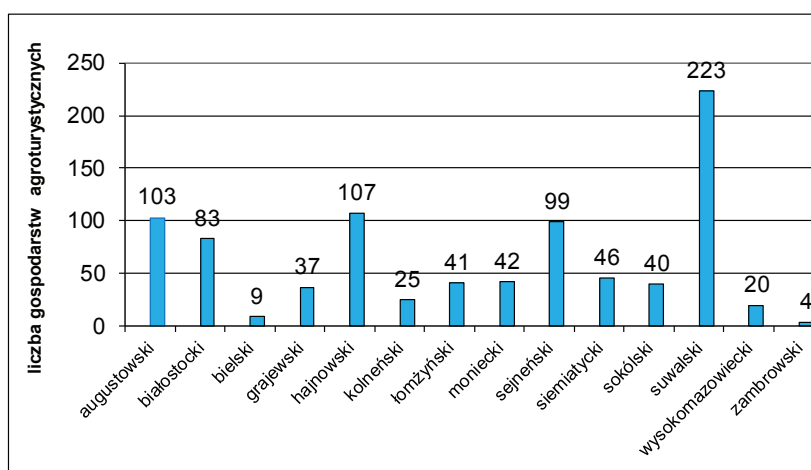
Elementami krajobrazu wiejskiego, które w większości zniknęły w II połowie wieku XX w były młyny wodne. Te urządzenia techniczne wymagały usytuowania na ciekach wodnych o stałym przepływie wody. Do dzisiaj zachowały się młyny wodne usytuowane na rzece Łoknicy (w miejscowości Kożyno i Łoknica, pochodzące z początku XX wieku) i na rzece Orlanka (w miejscowości Orla pochodzący z XVI w). W latach pięćdziesiątych, ze względu na zmniejszenie przepływu wody w rzekach, zrezygnowano w młynach z napędu wodnego i przestawiono się na napędy spalinowe, a potem elektryczne. Młyn w Łoknicy sporadycznie jest uruchamiany na przemiał zboża.

2. Agroturystyka w województwie podlaskim

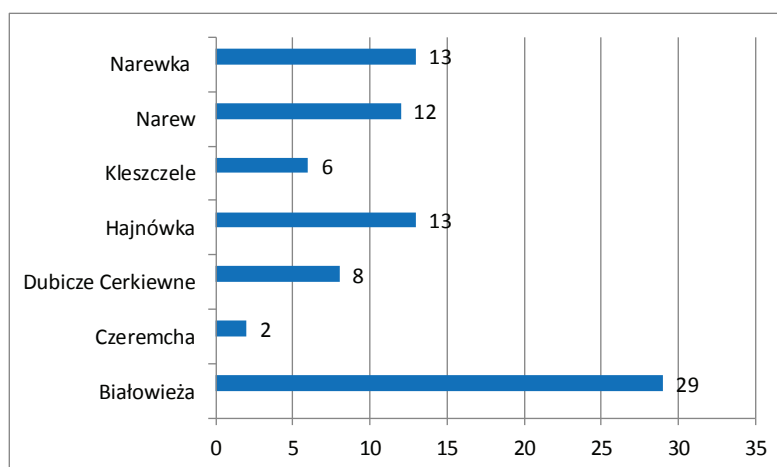
Według danych Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w 2013 roku było zarejestrowanych 879 gospodarstw agroturystycznych. W ciągu 2012 roku z noclegów w kwatery gospodarstw agroturystycznych korzystało 5 375 turystów, w tym 711 turystów zagranicznych [GUS 2013]. Nie wszystkie gospodarstwa agroturystyczne występujące na obszarze województwa podlaskiego są zarejestrowane, gdyż nie ma takiego formalnego wymogu [Kiryłuk, 2010]. Często niezarejestrowane gospodarstwa oferujące mniej niż 5 pokoi są bardzo atrakcyjne pod względem usytuowania i komfortu świadczonych usług.

3. Atrakcje turystyczne w powiecie hajnowskim i ich rola w agroturystyce

W powiecie hajnowskim zarejestrowanych jest 107 gospodarstw agroturystycznych, a więcej gospodarstw występuje tylko w powiecie suwalskim [Rys. 1.]. W obrębie powiatu hajnowskiego najczęściej gospodarstw zarejestrowano w gminach [Rys. 2.]: Białowieża, Hajnówka i Narewka [www.odr.pl/agroturystyka/kwatery-agroturystyczne]. Ma to związek z atrakcyjnym położeniem powiatu hajnowskiego w niezwykle malowniczej południowo-wschodniej części województwa i Puszczy Białowieskiej (ostatni naturalny las niżowy oraz ostatnia naturalna ostoja żubra, największego ssaka w Polsce). Walory flory i fauny w obrębie Puszczy Białowieskiej są możliwe do poznania przez agroturystów dzięki bogatej sieci szlaków turystycznych, pozwalających dotrzeć do najbardziej urokliwych puszczańskich zakątków. Atrakcją dla turystów stanowi przejazd wąskotorową kolejką do środkowej osady Topiło, a także spływy dolinami rzeki Narwi i Narewki.

Rys. 1. Ilości gospodarstw agroturystycznych w 2013 roku na obszarze powiatów województwa podlaskiego.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PODR w Szepietowie.

Rys. 2. Liczba gospodarstw agroturystycznych w gminach powiatu hajnowskiego
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.odr.pl/agroturystyka/

W powiecie hajnowskim występują na obszarach wiejskich także liczne walory kulturowe, stanowiące dziedzictwo kulturowe żyjących obok siebie narodowości polskiej, białoruskiej i ukraińskiej. Narodowości te wytworzyły specyficzny klimat kulturowy nie spotykany w innych regionach Polski.

Z ważniejszych walorów kultury materialnej w powiecie hajnowskim na uwagę turystów zasługują: wsie z zachowanym układem ulicówek (domy ustawione częścią szczytową do ulicy), drewniane domy z wyjątkową ornamentyką i okiennicami (wieś Soce fot. 3). W niektórych wsiach zachowały się jeszcze w naturalnym układzie zagrody wiejskie. Powstały także skanseny budownictwa wiejskiego w Białowieży, Budach, Nowoberezowie. Dawne zwyczaje, kultywowanie świąt, używanie miejscowego dialektu, kultywowanie rękodzieła ludowego, regionalne potrawy – są cechami charakterystycznymi regionu. Zachwyca miejscowa architektura, piękne świątynie, W wielu z tych domów znajdują się kwatery agroturystyczne [Fot. 3].

Z walorów niematerialnych w agroturystyce powiatu mogą odgrywać dużą rolę stałe imprezy nawiązujące do dawnych tradycji np. Noc Kupały w Białowieży, Impreza Folklorystyczno-Folkowa „Na Iwana na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych.

Fot. 3. Drewniany tradycyjny dom mieszkalny zaadaptowany na potrzeby agroturystyki we wsi Pasiczniki Duże w pow. hajnowskim.

Fot. A. Kiryluk

Podsumowanie i wnioski

Województwo podlaskie posiada dużo walorów przyrodniczych i kulturowych mających znaczenie w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. Najbardziej właściwą formą eksploracji turystycznej obszarów wiejskich są gospodarstwa i kwatery agroturystyczne. Aktualnie w województwie zarejestrowanych jest 879 gospodarstw turystycznych, w których przebywa i korzysta z noclegów rocznie ok 5500 turystów, w tym ok 700 zagranicznych. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych zorganizowano w powiatach: suwalskim, hajnowskim i augustowskim, co wynika z dużych walorów przyrodniczych, a także bogatego dziedzictwa kulturowego występującego w tych powiatach.

W celu dalszego rozwoju turystyki na obszarach wiejskich województwa podlaskiego należałoby:

1. Zwiększyć dostępność środków UE na ochronę i rewaloryzację obiektów kultury materialnej związanych z występującą tu różnorodnością narodowościową i kulturową.
2. Przeznaczyć środki na edukację społeczeństwa wiejskiego i uświadomienie o potrzebie i konieczności ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego w popularyzacji regionu.
3. Wskazywać na najwłaściwsze sposoby zagospodarowania występujących dóbr kultury materialnej w organizowaniu agroturystyki.

Literatura

1. Awksentijuk E., 2012: Dubicze Cerkiewne. *Z dziejów parafii prawosławnej. Parafia Prawosławna w Dubiczach Cerkiewnych*
2. Keczyński E i A., 1999: *Drewniane cerkwie Białostoczczyzny*. Związek Białoruski w RP, Białystok-Białowieża.
3. Kiryluk A., Lisowski M., 2011: *Uwarunkowania działalności agroturystycznej na obszarach przygranicznych Litwa-Polska*. W: *Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Litwy i Polski*.
4. Kiryluk A., 2010: *przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*. Sekretariat Regionalny KSOW, Białystok
5. Kaunas University of Technology, Białystok High Management School.
6. Rocznik statystyczny województwa podlaskiego 2013. Urząd Statystyczny w Białymstoku
7. Sznajder M., Przezbórska L., 2006: *Agroturystyka*. PWE, Warszawa.
8. Ziernicka-Wojtaszek A., Zawora T., 2010: *Dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich Małopolski jako atrakcja agroturystyczna*. W: *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich*. PAN Oddział w Krakowie, s. 119–130
9. [www. http://drzewoisacrum.eu/pl](http://drzewoisacrum.eu/pl) (data wejścia 12.07.2014 r.)
10. [www. http://www.odr.pl/agroturystyka/kwatery-agroturystyczne](http://www.odr.pl/agroturystyka/kwatery-agroturystyczne) (data wejścia 15.07.2014 r.)

dr Dorota Kozłowska^I

dr hab. Wojciech Ryszkowski^{II} prof. AWF

mgr Ewa Kulikowska^{III}

mgr Tomasz Fiłonowicz^{IV}

KULTYWOWANIE I POPULARNOŚĆ WARSZTATÓW RĘKODZIELNICZYCH NA SUWALSZCZYŹNIE

Streszczenie

Rękodzielnictwo jest odzwierciedleniem tradycji panujących na określonym obszarze. Współczesne dzieci i młodzież często je utożsamia z ozdobami i upiększaniem domu, jednak jeszcze w wieku XIX jak i do połowy wieku XX przedmioty wykonane ręcznie były wykorzystywane do codziennego użytku. Rozwój cywilizacyjny w dużej mierze pozwolił na zatracenie umiejętności ręcznych wyrobów na rzecz maszyn i nowoczesnych urządzeń. Dzieci i młodzież stykając się z wyrobami rękodzielniczymi niejednokrotnie nie potrafią nazwać ręcznie wykonanego narzędzia lub przedmiotu. Jednym ze sposobów zbliżenia młodego pokolenia do korzeni własnych przodków jest prowadzenie warsztatów rękodzielniczych. Celem niniejszego opracowania było oszacowanie chęci kultywowania i popularyzowania warsztatów rękodzielniczych w opinii prowadzących zajęcia warsztatowe (30 badanych). Do realizacji celu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankietowania. Badania wykazały, iż dzieci i młodzież posiadają niewielką wiedzę o rękodzielnictwie, jednak chętnie uczą się nowych umiejętności rękodzielniczych i wracają po nabycie nowych umiejętności lub doskonalenie zdobytych nawyków. Szczególną popularnością cieszą się warsztaty związane ze świętami katolickimi i warsztaty w oparciu o wykonywanie przedmiotów techniką plastyczną i papierową. Nie wielkie unowocześnienia technik rękodzielniczych sprzyjają większej popularności warsztatów wśród przedszkolaków i dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Słowa kluczowe: Suwalszczyzna, rękodzielnictwo, warsztaty rękodzielnicze

PROMOTION AND POPULARITY OF HANDICRAFTS WORKSHOPS IN THE SUWAŁKI REGION

Summary

Handicrafts reflect traditions prevailing in a specific area. Currently, children and youth often identify them with decorations and house adornment, however, as late as in the 19th century and until the middle of the 20th century, handmade objects were in everyday use. Civilization progress resulted, to a great extent, in a loss of skills of handmade production for the sake of machines and modern devices. Nowadays, encountering handicrafts, children and youth many a time cannot name a handmade tool or object. One of the ways of making a young generation more acquainted with their ancestors' roots is organizing handicrafts workshops. The purpose of the study was to estimate willingness to cherish and popularize handicrafts workshops according to the persons conducting workshops. In order to realize the objective, a diagnostic survey method and questionnaire technique were applied. The research proved that children and youth know little about handicrafts, however, they willingly acquire handicrafts skills and return for learning new skills or improving acquired habits. Especially popular are workshops connected with Catholic holidays and workshops based on creating objects with the use of art and paper techniques. Small modernizations of handicrafts techniques contribute to greater popularity of workshops among kindergarten and pre-school children.

Key words: the Suwałki region, handicrafts, handicrafts workshops

Obszar Suwalszczyzny

Suwalszczyzna obszarowo obejmuje powiaty: suwalski, augustowski i sejneński. Obszar Suwalszczyzny zlokalizowany jest w północno – wschodniej części Polski i graniczy z Białorusią i Litwą. Od strony południowej Suwalszczyzna złożona jest z Równiny Augustowskiej, zaś od północnej stanowi Pojezierze Wschodnio – Suwalskie. W makroregion wcięta jest piękna dolina rzeki Czarnej Hańczy. Jest to kraina wielkich jezior

^I Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Polska

^{II} Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Polska

^{III} Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych, Departament Rolnictwa i Obszarów Rybackich Urzędu Marszałkowskiego, Polska

^{IV} Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych, Polska

sztuki i kultury ludowej. Tradycyjna sztuka ludowa i folklor Polski przetrwały po dzień dzisiejszy dzięki polityce, która była skierowana na kulturę ludową. Artyści ludowi byli sponsorowani, a uczestnictwo w konkursach i festiwalach pomagało im rozwijać ich twórczość. Prace artystów ludowych wystawiane były w sklepach prowadzonych przez Centralę Przemysłu Ludowego i Artystycznego (Cepelia). Mieszkańcy wsi propagowali tradycje sztuki ludowej, ale czasy się zmieniały i twórczość ludowa także była bardziej nowoczesna, gdyż miasto odbiło swoje piętno na rękodzielnictwie. Często wytwory sztuki ludowej były indywidualnymi odczuciami i własną inwencją, wyobraźnią autora, którą zauważano w ich rękodziele. Polska wieś potrzebowała swojej tożsamości, odrębności kulturowej. W mentalności młodego społeczeństwa tradycje sztuki ludowej nie były zakorzenione, jednak młodzi ludzie znali swoją historię, folklor i tradycje dzięki instytucjom wspierającym rękodzieło (skansenom, obiektom muzealnym) i kursom, warsztatom, kiermaszom.

Tradycje rękodzielnicze na Suwalszczyźnie

Suwalszczyzna położona w dość niepowtarzalnym zakątku Polski. Jej położenie, stosunki etniczne oddziaływały na wytwórczość ludową, tradycje i ich kultywowanie lub zapomnienie. Zamieszkiwali te tereny: zasiedlana ludność z Mazowsza i Litwy, oraz kolonizowana z Rosji – starowiercy i inni [1]. Z tradycji tak wielu narodowości najsilniej zachowała się tradycja litewska, która jest szczególnie kultywowana na terenie Sejneńszczyzny. Niewielkie wpływy kultury wielkoruskiej i białoruskiej są wręcz niemożliwe do zaobserwowania na Suwalszczyźnie. Choć istnieje wiele tradycji i kultur naniesionych z innych narodowości, to tradycja Polski jest żywa. Rękodzieło, sztuka ludowa na terenie Suwalszczyzny jest specyficzna i odróżnia się od reszty ziem polskich. Kultura tych terenów jest wynikiem mieszania się wielu kultur [6].

Pomimo zróżnicowania językowego i etnicznego Suwalszczyzny, nastąpiła tu dość szybko integracja pomiędzy tak różnymi kulturami. Suwalszczyzna to region głównie o charakterze rolniczym. Sztuka ludowa wiąże się z wytwórczością do użytku własnego i dostosowana jest do potrzeb ludności Suwalszczyzny. Najbardziej rozwiniętą formą rękodzieła było tu tkactwo, zaś inne formy rękodzieła rozwijały się na tym obszarze w mniejszym zakresie. Oprócz lnu wykorzystywano inne dostępne materiały do wyrobów ręcznych – głównie korzenie i surowce nad którymi mieszkańcy sami pracowali: słoma, makówki, skóry zwierząt, jajka, drewno, którego ze względu na położenie było pod dostatkiem. Pleciono kosze, naczynia do przechowywania produktów rolnych, wyrabiano ozdoby, meble, obrzędowe ciasta, pieczywo.

Wiejska wytwórczość ludowa głównie związana jest ze świętami, które obchodzone są kilka razy w roku lub z obrzędami np. weselnymi. W Święta Bożego Narodzenia chodziło się do sąsiadów z szopką. Obecnie chodzenie z gwiazdą betlejemską, czy z królem Herodem jest sporadyczne, a tradycję głównie kultywują dzieci i młodzież. Na tą okoliczność samodzielnie wykonywano gwiazdę. Gwiazda z okolic Suwałk zazwyczaj miała osiem ramion i była ozdobiana kolorowymi bibułami. Szopki na Suwalszczyźnie nie występują prawie wcale. Po II wojnie Światowej z okazji Nowego Roku pieczono ciastka cięte, bez ozdób. Bardzo żywą tradycją plastyki obrzędowej są palmy wielkanocne nazywane „wierzby”. Palmy wielkanocne były bardzo bogato zdobione. Ich długość sięgała od 1,5 do 2 metrów. Przygotowywano je ze sztucznych kwiatów, bibuły, mchu, trzciny i z widłaków, a zdobiono kwiatkami z kija laskowego. Obecnie święci się tylko gałązki porzeczki i oleandra zdobione kwiatami doniczkowymi.

Najbardziej rozwiniętą formą plastyki ludowej na Suwalszczyźnie jest pisankarstwo. Obrzęd ten jest związany pośrednio z dawaniem wykupu dzieciom chrestnym. Dawne pisanki były wykonywane techniką baticową – czyli szpileczką nabitą na kawałek drewna o długości i grubości ołówka. Jajko było farbowane w korze, a następnie zdobione przecinkami. Kolejną techniką zdobienia pisanek było skrobanie na umalowanym jajku wzorów.

Dawnym pieczywem obrzędowym – weselnym były korowaje, ozdobiane na wierzchu: plecionkami, kaczkami, owsem itp. Obecnie na stołach weselnych królują torty [6], chociaż w ostatnim czasie zauważalne jest wypieranie tortów tradycyjnymi sękaczami.

Wybrane formy rękodzieła na Suwalszczyźnie

Bardzo znaną formą twórczości ludowej na Suwalszczyźnie było **tkactwo**. Po II Wojnie Światowej tkanie i szycie ubrań było istotnym zajęciem na wsi. Na Suwalszczyźnie nadal tką się tkaniny o tradycyjnych wzorach, z tradycyjnych naturalnych surowców tradycyjnymi technikami. Najważniejszym surowcem używanym w tkactwie jest len. W XIX i XX w. w wielu gospodarstwach rolnych siano len, który był wykorzystywany do tkania różnych tkanin potrzebnych w gospodarstwie każdego rolnika. Niestety po I Wojnie Światowej tkaniny lniane, tak zwane samodziały, były wypierane przez tkaniny fabryczne, co przyczyniło się do zaprzestania wyrabiania tkanin pościelowych, jak i ubraniowych. Wytwarzano jedynie dywany, ręczniki, obrusy. Wraz z zakończeniem II Wojny Światowej powrócono do tkanin lnianych własnego wyrobu. W tamtym czasie wysiewano dużo lnu i wożono go do skupu. W latach 60-tych zaprzestano kontraktacji lnu i z tego powodu uprawy zaczęły zanikać. Obecnie jest niewiele tkaczek, które tkają tradycyjne tkaniny same sięją i zbierają len [14].

Ulubionym lnem do uprawy, a jednocześnie dobrze magazynującym wodę na lekkich glebach, był len krótkowłóknisty niebieski. Uprawiano go bez żadnych nawozów. Wysiewu lnu dokonywano ręcznie w maju lub w pierwszych dniach czerwca. Len zbierano ręcznie na koniec żniw, wiązano w nieduże wiązki i ustawiano po 10 sztuk. Następnie 10 sztuk wiązek wiązano w tzw. „kule” i wieziono do stodoły. W stodole len był wymłócony kijem lub cepami. Następnie len był poddawany obróbce, czyli oczyszczaniu [14].

Nasiona lnu służyły do kolejnego siewu, lub były wykorzystywane do produkcji domowego oleju. Len zamaczano w rzeczkach, jeziorach i układano na dnie drabiny oraz przykrywano warstwowo deskami. Moczenie trwało około 10 dni, dzięki czemu otrzymywano bielsze włókna. Len poddawano obróbce: najpierw suszeniu, później tarcniu. Podduszony len, związywano i ponownie zwożono do stodoły. W przypadku niewielkiej ilości lnu, suszono go w domu na piecu, lub na słońcu pod zadaszeniem budynków gospodarskich. Najczęściej jednak len suszono w zbiorowych suszarniach, które należały do wsi. W suszarni były ogromne piece ziemne opalane drewnem i torfem na których suszono len. Przy międleniu lnu sąsiedzi współpracowali i pomagali sobie. Do obróbki wykorzystywano docieraczki i międlarze (fot. 1).

Len był łamany na międlicach, potem kruszony cierlicą, inaczej mówiąc tarty. W ten sposób wyrobiony len związywano. Po ciężkiej pracy przychodził czas na poczęstunek i tańce. Reszta pracy nad lnem należała do kobiet. Len klepano tradycyjnym narzędziem (klepaczkami) w celu jego oczyszczenia. Po czyszczeniu włókna lnu były wyczesywane szczotkami. Szczotka była zrobiona z kawałka drewna z wbitymi gwoździ. Len chesano rzadką szczotką, potem szczotką gęstą. Włókno było przechowywane na strychu do zimy, następnie włókno oddawano do przędzenia i przygotowywano nić [14]. Do przędzenia stosowano ręczne wrzeciono, które bardzo szybko zostało wyparte przez kołowrotek (fot. 2).

Rozpowszechnioną formą rękodzieła na Suwalszczyźnie jest tkactwo. Tkactwo jest sztuką ludową, której niektóre gałęzie znikają. Tkactwem głównie zajmują się kobiety starsze i w średnim wieku. Młodych „nie pociąga” ta technika sztuki ludowej, chociaż w ostatnich latach zauważalna jest tendencja tkania wśród niektórych studentek kierunków artystycznych. Podstawowa nauka

Fot. 1. Tradycyjne pocieraczki i międlarze do międlenia lnu

Fot. 3. Suwalski strój ludowy

Fot. 2. Kołowrotki do przędzenia lnu lub wełny

tkania trwa około trzech miesięcy. Żmudna praca tkania podoba się tylko najwytrwalszym uczestnikom warsztatów prowadzonych przez doświadczone tkaczki.

Na krosnach tradycyjnie tkano:

- wyroby włókiennicze lniane;
- wyroby włókiennicze lniano – wełniane;
- tradycyjne wyroby wełniane [6].

Tradycyjny wyrób włókienniczy lniany to: płótna w kratę, pościele, serwety, obrusy, ręczniki. Zdarza się, że ręczniki oraz obrusy wykonywane były na 16, 12 lub 8 nicielnicach. Posiadały one zawile i różnorodne motywy zdobnicze, składające się z różnych figur geometrycznych. Ciekawe efekty dawały połączenia lnu z lnem specjalnie do tego wybielonym lub farbowanym w korze dębu i zdobionym ręcznie wiązanymi koronkami. Te tkane dzieła sztuki ludowej spełniały nie tylko funkcję użytkową, ale też ozdobną: zawieszane były na ścianach, półkach itp. Tradycyjny wyrób włókienniczy lniano – wełniano to płótna zwane radziuszkami lub dywanikami, chodnikami wykonywanymi na Suwalszczyźnie.

Także dywany dwuosnowowe są tu bardzo znane. Wykonywane były głównie na południu powiatu Suwalskiego.

O stroju ludowym szybko zapomniano na Suwalszczyźnie. Strój ten został wyparty przez ubiór nowoczesny. Tradycyjny strój Suwalski (fot. 3) składał się z: białej sukmany o kroju surdutu z wypustkami obszytymi czarną lub szarą tasiemką dwurzędową z guzikami, przepasaną pasem w kolorze czerwonym. Na głowę zakładano w lecie furazerkę z daszkiem, a zimą czapę ze skóry baraniej. Spódnica wełniana suwalska była nazywana kitlem lub sukienką miejską, na którą zakładano fartuch. Fartuchy najczęściej szyte były z grubych materiałów, zakończonych koronkami u dołu. Dekorowane były wyszywanymi ręcznie ornamentami roślinnymi w kolorystyce wielobarwnej [9].

Architektura wsi – ze względu na dużą kolonizację wielu narodowości na Suwalszczyźnie wyróżniamy dwa najważniejsze typy budynków:

- typ mazurski z rogową sienią, z której można przejść do kuchni i dużego pokoju z sypialnią;
- typ litewski ze znajdującą się od wejścia sienią i dwoma pokojami. Całość pokryta dachem przyczółkowym.

W latach międzywojennych na Suwalszczyźnie zaczęto przyozdabiać domy na zewnątrz jak i wewnątrz. Zdobiono szyty, drzwi, werandy różną ornamentyką: szparogi, głowy ptasie i końskie, kwiaty [6]. Ażurowe nadokienniki wykonywane z drewna były odpowiednio zdobione (fot. 4).

Wewnątrz starych chat były ażurowe półeczki na ręczniki, malowane ręcznie kufry, skrzynie, kołyski. W czasie dwudziestolecia międzywojennego w powiecie suwalskim i sejneńskim wnętrza zdobiono tzw. pająkami ze słomy, grochu lub trzciny, świętymi obrazami, wieńcami ze sztucznych kwiatów, rzeźbami kultu religijnego [6].

Garncarstwo. Na suwalskich wsiach wytwarzano garnki i inne wytwory garncarskie z uwagi na duże zapotrzebowanie produktów tego typu w gospodarstwie domowym. W mieście także wytwarzano naczynia z gliny, jednak różniły się one od tych wiejskich, ponieważ w mieście wykonywano naczynia zdobione, glazurowane i polewane. Te naczynia były mniej użytkowe, szybciej pękały, gdyż nie wytrzymały wysokich temperatur. Zdobienie wyrobów garncarskich charakterystyczne było dla miast. Glazurowanie i polerowanie było pracochłonne i znacznie droższe. Zdobienie zwane polewaniem polegało na pokryciu naczynia gliną. Glazurowanie – to technika zdobienia naczyń proszkiem z tlenków różnych metali. Naczynia wypalano dwa razy uzyskując szklistą powłokę i zabezpieczenie dna przed przepuszczaniem wody. Na wsiach były pokłady gliny, które wydobywali garncarze i przechowywali w dołach lub skrzyniach. Następnie glinę polewano wodą, mieszano, oczyszczano i mieszano z piaskiem o grubych ziarnach. Glinę łączono z piaskiem w proporcji 1:5, następnie ugniatano ją nogami do momentu, aż jej konsystencja przypominała kit. Naczynia wyrabiano na kole garncarskim. Koło złożone było z 2 tarcz: większej i mniejszej [12].

Łachańki (fot. 5) to naczynia niskie owalne przeznaczone do pieczenia i smażenia. Były wyrabiane z jednego kawałka gliny bez użycia koła garncarskiego. Wyrabiano je ręcznie. Następnie, uformowane naczynie suszono

Fot. 4. Nadokiennik z okolic Suwałk

Fot. 5. Łachańki – wypalane nie wyrabiane na kole garncarskim, osmalane

na podwórku lub w domu i wypalano w piecu. Zanim przystąpiono do wypalania naczyń, przepalano piec, układano grube polana, na nie układano dnem do góry naczynia i zostawiano na kilka godzin. Następnie je wypalano aż do czerwoności. W ten sposób wypalone wyjmowano specjalnie skonstruowanym widelcem i zanurzano w zakwaszonym roztworze z kiszonej kapusty lub mąki żytniej. Po takim płukaniu znów wkładano naczynia do pieca gdzie dorzucano smolną sosnę lub osikę w celu ich okopcenia. Po wypalaniu naczynia leżakowały.

Innym rodzajem garnków były dwojaki (fot. 6) i trojaki. Takie naczynia najczęściej spotykane były w okolicach Augustowa, zaś trojaki w okolicach Sejna. Naczyniami glazurowanymi były dzbanki do mleka, wysokie naczynia z dziubkiem do nalewania wody z uchwytnymi lub bez uchwytów.

Oprócz garnków ludzie zajmujący się ceramiką tworzyli: dzbanki, naczynia, cedzaki, butle, talerze, misy, naczynia dwuuszne, figurki z gliny, płaskorzeźby w glinie, naczynia na wodę święconą nazywane kropielnicami, gwizdki (fot. 7), „zabawki” i inne.

Ceramika, czyli wyrób z gliny, zdobiony i wypalany w 900° (wypalanie redukcyjne) nazywane były siwakami lub naczyniami glazurowanymi. W Polsce glazurowanie naczyń było znane już od XIII w. Glazurowanie naczyń wykonywano głównie przy pomocy szkliwa ołowowego którego kolor (zielony lub żółty) zależał od tła. W niektórych okolicach Polski zupełnie nie malowano garnków. Powstawały głównie proste siwaki, a te glazurowane, barwiono tlenkami. Mangan – zabarwiał glazurę na różne odcienie koloru brązowego, a miedź dawała odcienie zieleni. Glazurą kryto tylko brzegi wewnętrznej i zewnętrznej części naczynia. Naczynia zdobiono poprzez wycinanie kawałków gliny w przygotowanym do wypalania naczyniu. Zdobiono również poprzez rytowanie, stemplowanie i wytłaczanie zdobników. Najpiękniej zdobione były garnki z białej gliny, które nazywano majolikami. Głównym motywem zdobniczym w malowaniu majolik były motywy roślinne, kwiaty, gałązki, bukiety, ptaki [12].

Plecionkarstwo jest równie znaną formą rzemiosła na Suwalszczyźnie. Wyrabiano różnego rodzaju kosze zasobowe (fot. 8) zwane zasobnikami stanowiące niezbędny element w gospodarstwach do przechowywania płodów rolnych. Wyrabiano też torby nazywane kobiałkami, kołyski dla dzieci i kapelusze, które chroniły od słońca przy pracy w polu.

Kosze i inne plecione przedmioty użytku codziennego (fot. 9) wyplatało się głównie z wikliny, ale także z różnych korzeni: leszczyny, świerka, jałowca i sosny [7]. We wszystkich powiatach Suwalszczyzny jest wiele bogatych wzorów i form plecionkarstwa, zwłaszcza naczyń służących do przechowywania żywności. Naczynia te były wyrabiane bardzo starą techniką spiralną z wikliny, łyka lub słomy. Dawniej w takich wyplatanych koszykach noszono żywność do święcenia na święto Wielkanocne, z mniejszych koszy wysiewano zboże na pola. Kosze wytwarzane z dartych korzeni sosny oraz z wikliny były bardziej przydatne ze względu na swoją żywotność. Takich koszy używa się do dnia dzisiejszego przy zbiorze ziemniaków i noszeniu płodów rolnych na targ [6].

Kowalstwo. Wyroby z żelaza były wytwarzane w kuźniach, w specjalnych piecach (fot. 9). Zawód kowala przechodził najczęściej z pokolenia na pokolenie. Przedmioty kowalskie wytwarzane przez twórców ludowych były wyrobem artystycznym. Walory artystyczne wyrobów kowalskich zależały od techniki obróbki cieplnej. Pod wpływem temperatury żelazo stawało się surowcem, który można było wydłużać, wyginać, ciąć, łączyć, formować w taki sposób, jaki wyobraził kowal. Zdobienie często polegało na wytłaczaniu stemplami danego ornamentu. Kowale

Fot. 6. Dwojak wykonany z gliny, glazurowany

Fot. 7. Gwizdki gliniane

Fot. 8. Plectone kosze i pojemniki zasobowe ze słomy i wikliny

do swojej pracy używali często punktaka i przecinaka, stempli, kółka, rozety, księżycy, liter, cyfr. Najciekawsze motywy ozdobne wykonywane były na okuciach wozów. Kowalstwo jako sztuka ludowa występowało na obszarze całego kraju. Stosowano także sztukę kowalską do zdobienia zamków. Wytwarzano też zawiasy o różnych kształtach i zamki zapadkowe, w których wykładki ozdabiano głowami kaczek i kur. Zdobiono rygle, zamki do kufków, kaganki, krzesiwa, świeczniki, siekiery, wozy i wiele innych urządzeń domowego użytku oraz hodowli zwierząt: pęta dla bydła i koni [4]. Często wykonywano krzyże do kościołów, przydrożnych kapliczek, chorągiewek na domach. Zwykle te wytwory kowalskie posiadały ornamenty roślinne.

Malarstwo. Malowano głównie na blasze, szkłe, desce, lustrze, płótnie, a także na papierze. Kunszt i wykonanie tych obrazów było prymitywne i zniekształcone. Najczęściej malowane były obrazy świętych zwane dewocyjnymi. Malowano też medaliki na blaszkach lub szkłe używając farb olejnych. Zapotrzebowanie na dzieła sztuki zwłaszcza obrazy świętych wzrastało na wsi. Posiadanie takich malowideł było obowiązkiem, a jednocześnie okazaniem wielkości wiary katolickiej, dlatego ta forma sztuki ludowej stała się szansą na dodatkowy zarobek dla rolników. Na terenie Suwalszczyzny znaleziono wiele obrazów tworzonych przez artystów ludowych tj: „Matka Boska Arciszewska”, „Opatrzność”, „św. Antoni”. Są to bardzo stare obrazy niewiadomego pochodzenia [6]. Malowano też krajobrazy wiejskie i utrwalano życie na wsi. Przykładowo, obrazy Tymoteusza Muśko (fot. 10) nawiązywały do pracy i życia na wsi oraz do życia Suwalczan [10].

Rzeźba ludowa. Ogromną wartość artystyczną, tradycje i kunszt rękodzieła zajmuje polska rzeźba ludowa. Rzeźba była prężną i bardzo żywotną gałęzią sztuki kraju, a jej tradycje przetrwały do dziś. Głównym surowcem z którego wytwarzano rzeźby było drewno – dąb, sosna, świerk, olcha. W bogatszych regionach Polski rzeźbę tworzą także w kamieniu i glinie, którą wypalano i glazurowano. Rzeźba ludowa, to głównie rzeźba sakralna – figurki, kapliczki i przydrożne krzyże [4] (fot. 11). Oprócz rzeźb sakralnych, rzeźbiono też figurki świeckie.

Drewniana ludowa rzeźba to też różnego rodzaju zabawki i ptaszki. Są to rzeźby kolorowe, w których przywiązywano dużą wagę do detali [6].

Oprócz kapliczek ciosano też z drewna potężne figury przydrożne, których rozmiary sięgały 8 metrów. Płaskorzeźbą zdobiono ich szczyt. Nad niewielkimi figurkami świętych nazywanymi świątkami osadzano mały daszek. Można wyróżnić następujący podział figur i kapliczek:

- słupy kamienne lub z drewna z wnękami na rzeźby, kapliczki słupowe,
- kapliczki z daszkiem opartym na słupach,
- wielkie krzyże wyrzeźbione z drewna zakończone daszkiem.
- skrzynki wyrzeźbione z drewna [6].

Starą ludową rzeźbę można znaleźć niezwykle rzadko. Najczęściej jest to rzeźba religijna: Jezus Ukrzyżowany, Święci Agata, Franciszek, Jan. Rzeźby te można spotkać w kościołach, kapliczkach przy drodze lub niewielkich kapliczkach zawieszanych na drzewach w powiatach augustowskim i sejneńskim [6].

Fot. 9. Piec do wypalania

Fot. 10. Wieś – Tymoteusz Muśko

Fot. 11. Rzeźba w drzewie „Jezus Frasobliwy”

Fot. 12. Jajko styropianowe zdobione decoupage'em

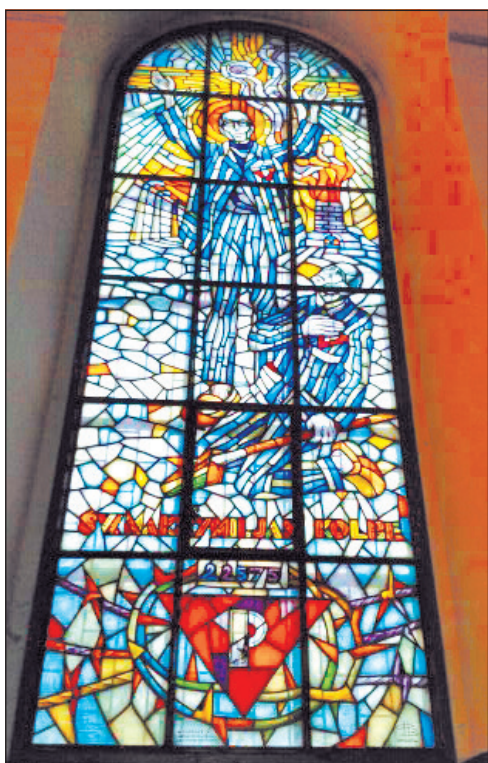

Fot. 13. Torebka wykonana na stołku japońskim do plecionki

Decoupage to sztuka dekorowania rozmaitych przedmiotów użytkowych. Pierwsze wzmianki o ozdabianiu różnych przedmiotów można było znaleźć już w XII w Chinach. Artysty ozdabiali przedmioty codziennego użytku kawałkami kolorowego papieru, wycinając najróżniejsze kształty. Potem technika ta była stosowana w Europie przez zakonników. Decoupage najbardziej zadomowił się w Anglii, gdzie do dzisiaj w wytwornych willach modne są przedpokoje w całości zdobione tą techniką. Właśnie w Anglii powstała jedna z pierwszych publikacji o decoupage'u i okazało się, że technika nie jest zbyt skomplikowana i stała się prawdziwą pasją wielu ludzi na całym świecie [3]. Najbardziej znaną formą decoupage'u jest kolaż, używany też w malarstwie, czy przy tworzeniu fresków. Efekt zwany „trompe l'oeil” czyli „mylenie oka” – to malowidło które stwarza iluzję dla oka ludzkiego, wykorzystywane często w małych bezokiennych izbach, dające efekt trójwymiarowy, złudzenie rzeczywistości typu: sztuczne okna, drzwi, widoki itp. Decoupage'em zdobi się także jajka styropianowe lub plastikowe (fot. 12) [3].

Japońska plecionka to sztuka, która powstała w Japonii. Wiąże się z wyplataniem sznurków, ozdób, torebek (fot. 13) wykończeń do kimono i strojów samurajskich. Plecionki jako rękodzieła wykonywały kobiety z niskich warstw społecznych. Była to ich praca zarobkowa.

Makrama to jedna z form rękodzieła, a dokładnie sztuka wiązania węzłów, które poprzeplatane, powiązane dawały rozmaite wzory. Makrama wytwarzana była z rafii, rzemyków, tasiemek i sznurów. W średniowieczu wiązano makramę srebrnymi bądź złotymi nićmi. Służyła ona do zdobienia szat osób piastujących wysokie funkcje w danym państwie. Technika makramy robiono serwetki, makaty i narzuty. W XX w. rozwój przemysłu dziewiarskiego wyparł ręcznie robioną makramę.

Fot. 14. Witraż jako wota, w podziękowanie za uwolnienie z obozu ks. K. Hamerszmit

Od kilku lat znów doceniana jest jako wyrób rękodzielniczy, unikatowy i wyjątkowy. Do wyplatania makramy potrzebne są tylko gwoździe, deska i sznurki.

Witraż to tradycyjny rodzaj rzemiosła ludowego wytwarzany na szkle. Witraże przedstawiające świętych najczęściej tworzone na potrzeby kościołów i miejsc świętych. Współcześnie witraż (fot. 14) używany jest do ozdobienia okien, ale też tą techniką dekoruje się: świeczniki, talerze, patery, szkatułki, lampki [5].

Grafika jest ściśle związana z drzeworytem i miedziorytem, z prostymi obrazami, także ze słomy (fot. 15). Drzeworytnicy skupiali się blisko drukarni. Na początku działalności drukarni, stosowano w nich klocki sprowadzane z innych krajów, potem klocki wykonywali polscy drzeworytnicy. Bardzo zróżnicowany był poziom ilustracji książkowych, czy druków religijnych, od najbardziej pracochłonnych dzieł do prostych, prymitywnych prac drzeworytniczych. Chłopi bardzo często byli analfabetami, jednak obrazki święte przez nich

wykonywane uczyły religijności wśród ubogiej i prostej ludności. Drzeworyt ludowy najczęściej był związany z tematyką religijną, dewocyjną. Drzeworyty wykonywane przez artystów ludowych były malowane ręcznie, tak aby farba uwydatniała walory dekoracyjne. Najczęściej stosowano kolory: zielony, niebieski, czerwony, brązowy, żółty.

Obrzędowość w życiu każdego rolnika była niezmiernie ważna, wiązała się ze świętami rocznymi, kościelnymi i rodzinnymi, a także z cyklem wegetacyjnym roślinności i świętami – odpowiednikami kultów pogańskich. Każde z tych tradycji ludowych nierozłącznie wiązały się z dekoracjami ludowymi wykonanymi własnoręcznie. Wykonywane były przez mężczyzn i kobiety o różnym statusie społecznym i w różnym wieku. Do wykonywania tych prac często wykorzystywano płody rolne, słomę, groch, fasolę, suszone kwiaty oraz krepinę i papier. Tworzono pająki ze słomy, oraz z fasoli i grochu, następnie zdobiono je papierowymi kwiatami i wieszano w izbie pod sufitem.

Tradycje ludowe związane z malowaniem się, przebieraniem w kostiumy, robieniem kukieł i urządzaniem maskarad były bardzo stare i znane w całej Polsce. Typowym surowcem dla czasów przedwojennych, służącym do przebrania była słoma i skóry. Przebierano się z okazji świąt kościelnych i świeckich. Wyrabiano przy tym tradycyjne szopki ludowe oraz gwiazdy heroda i kolędników. Gwiazdy napędzano korbką. Wykonywane były z papieru, słomy, bibuły lub innych tworzyw na steleżu prętowym. Zdobione były ażurami wycinankami lub obrazkami. Szopki (fot. 16) to wielofigurowe przedstawienia dotyczące głównie narodzenia Jezusa i wędrówki Trzech Króli oraz ludu do Betlejem.

Pisanki to ulubiona forma sztuki ludowej wykonywana przez kobiety w różnym wieku. Ozdabianie pisanek różnymi technikami jest znane w całej Polsce i wiąże się z tradycją składania ich jako ofiary wotywnie czyli wota dziękczynne za ocalenie lub za wysłuchanie modlitwy w jakiejś intencji. Jajko było postrzegane jako symbol nowego życia. Religijność rolników, związana była nie tylko z wiarą katolicką ale też z wieloma wierzeniami pogańskimi. Pod koniec XIX w. zmieniła się rola pisanek i zdobiono jaja aby podarować je dzieciom chrzestnym i rodzinie. Pisanki były barwione naturalnie czyli wywarami z kory różnych drzew, opiłkami żelaza, w łupinach cebuli lub w pędach żyta. Wszystkie te naturalne barwniki dawały różne kolory i odcienie od żółtego przez zieleń, brąz, czerwień i kolor czarny, jednak z biegiem czasu zostały wyparte przez farby chemiczne przemysłowe. Najstarsza zachowana do dziś pisanka Polska pochodzi z X w. i wykonana została bardzo znaną techniką zwaną batikową. Zdobienie techniką batikową wykonywane jest przy pomocy szpilki lub gwoźdźca, którym nakładamy wosk na jajko, ozdobić kreskami, przecinkami, kropkami. Następnie jajko barwiono w roztworze farby. Kolejną techniką zdobienia jaj była technika oklejania wydmuszek po jajku: barwnymi papierowymi wycinankami, włóczką w różnych kolorach i sitowiem. Bardziej nowoczesną techniką ozdabiania pisanek jest wyskrobywanie ornamentów ostrym narzędziem na zabarwionym jajku. Najczęściej na jajkach wykonywanych różnymi technikami przeważają wzory geometryczne, roślinne, gwiazdy, wiatraczki, serduszka, kwiaty, lub małe obrazy z motywami figuralnymi, wykańczane napisami [4]. Suwalskie pisanki (zdobione jajka kurze, kaczce bywają jaja indyjskie, zdarzają się też jaja od małych kurek rajszych) to zakorzeniona tradycja na Suwalszczyźnie. Przeważała na tych terenach technika ryłcowa – drapanie, lub wyskrobywanie różnych wzorów – miniaturowych obrazów: herbów, orła, kopii obrazów świętych, Jezusa, Matki Boskiej. Na Suwalszczyźnie barwi się jajka do dziś naturalnymi farbami w płatkach cebuli, w korze drzew.

W powiecie sejneńskim często można spotkać ikony wydrapywane lub malowane na jajkach. Pisankarstwem zajmują się głównie starsze kobiety, ale także mężczyźni. Tradycja robienia pisanek jest nadal propagowana na Suwalszczyźnie i coraz częściej interesują się pisankami młodzi ludzie ze zdolnościami manualnymi.

Fot. 15. Obraz zrobiony ze słomy

Fot. 16. Szopka na święta Bożego Narodzenia, z gliny i drewna

Fot. 17. Wypiek weselny – Korowaj

Fot. 18. Makatka wyszyta ręcznie

Chleb oraz inne wypieki ludowe nie były tylko pożywieniem, ale i spełniały też funkcję obrzędową. Wypieki były przygotowywane w specjalny sposób – najczęściej ozdabiane, lub wycinane w różne kształty. Spotyka się formy postaci ludzkich i zwierząt. Wypiekane były po to, aby przynieść dobrodziejstwa w życiu. Wypieki przygotowywano z mąki żytniej, pszennej, z przyprawami i dodatkami. Do lalek z ciasta, które darowano dzieciom chrzestnym, oraz do weselnych kołaczy dodawano tłuszcz i jajka. Kołacz [4] nazywano korowajem (fot. 17) i pieczono na przyjęcia weselne jako tradycyjne ciasto tej uroczystości.

Dekoracje roślinne. Ludność ze wsi często upiększała swoje domy i mieszkania żywymi gałązkami. Zielona gałązka była symbolem nowego życia. Motywy roślinne wykorzystywane były często w rzeźbie, malarstwie i tkaninie. Naturalne zielone rośliny często stosowane były w obrzędach ludowych jako gałązka, bukiet, wieniec czy girlanda. **Palma wielkanocna** wykonywana była na niedzielę przed Wielkanocą. Tradycja ta nadal jest praktykowana na pamiątkę wjazdu Jezusa do Jerozolimy. Palma wielkanocna zazwyczaj wykonana była z kwitnących gałązek wierzbowych, z kwiatem trzciny wodnej i zielonej sosny lub widłaka. Niektóre palmy bywały bardzo duże i bogato zdobione. Trzymała się ona na łądęgach wierzbowych, owiniętych sznurkiem, ozdabiana była kolorowym papierem, bibułą, mchem, trzcina. W większych miastach najczęściej spotykane są palmy Wileńskie, mające 40-50 cm długości, zrobione z mchu, traw, suszonych, barwionych kwiatów.

Wianki obrzędowe były plecione z żywych ziół na Boże Ciało. Wianki wyplatano z kwiatów polnych dla panny młodej, która wkładała wianek na głowę gdy szła do ołtarza. Innym rodzajem wienieców obrzędowych były duże wieniecze plecione z okazji dożynek. Dożynkowy wieniec zrobiony był z różnego rodzaju zboża i miał formę kopuły, stożka, koła. Przyozdabiany był jarzębiną, kwiatami żywymi lub z papieru i kolorowymi wstążkami. Na święto dożynkowe zdobiono stogi siana polnymi kwiatami [4].

Koronki i hafty pięknie ozdabiały bieliznę pościelową i użytkową. Haft wyszywano igłą i kolorowymi nićmi na gotowej tkaninie. Ręczniki były ozdobą szafek toaletowych, ołtarzyków i obrazów, ręczników, na których leżały wypieki obrzędowe. Koronką i haftem ozdabiano też pościel, obrusy, poszewki na poduszki. Z koronek robiono wstawki do różnych tkanin użytkowych. Makatki (fot. 18) były bardzo znaną formą tkanin którymi ozdabiano wnętrza. Na każdej makatce wyszywano napisy i przysłowia ludowe. Makatki zawieszano na ścianach blisko pieca lub miejscach gdzie wykonywano poranną toaletę. Po II Wojnie Światowej oprócz makatek wykonywano tak zwane *grzebieniarki* – maty z przegródkami na przybory toaletowe, grzebienie, ręczniki.

Kolejną **formą haftu były koronki** wykonywane na potrzeby kościołów. Zwykle spotykało się obrusy na ołtarz, ornaty, wstęgi wykonywane przez wykwalifikowane hafciarki świeckie lub zakonnice. Tego typu tkaniny były też ofiarowane kościołowi jako fundacja dziękczynna za wyproszone łaski lub jako wota. Koronka i haft były głęboko zakorzenione w sztuce ludowej. Do tkanin hafciarskich od niedawna dołączyły też poszewki, dywany, kilimy o różnorodnych ornamentach zwierzęcych, ludzkich, romby, rozety i wiele innych [11, 12].

Materiał i metody

Problem, cel i założenia ogólne

Wraz z rozwojem techniki, rozwojem społecznym, cywilizacyjnym, zmieniło się wychowanie dzieci. Jednak tradycja, kultura, sztuka czyli cały folklor, nadal jest ważny i upowszechniany. Jest on niezmiernie ważny w postrzeganiu, rozwoju i myśleniu twórczym. Dzieci poprzez słuchanie, obserwowanie, naśladowanie, czytanie i uczestniczenie w tworzeniu tradycyjnych ozdób, wypieków czy przebrań, szopek czy palm wielkanocnych rozwijają swoje percepcje ruchowe, myślowe, zdolności manualne. Dzieci też utożsamiają się z polską tradycją, kulturą, sztuką, patriotyzmem. Jedną z form edukowania są warsztaty praktyczne.

Problematykę opracowania można sformułować w formie pytania: Czy warsztaty rękodzielnicze jako forma edukacji są popularne wśród młodego pokolenia na Suwalszczyźnie?

Celem niniejszego opracowania było oszacowanie popularności i promocji warsztatów rękodzielniczych realizowanych na Suwalszczyźnie.

W stosunku do celu opracowania **założono**, że na Suwalszczyźnie najbardziej popularnymi warsztatami są te, które wiążą się z tradycjami świątecznymi tego regionu, zaś promocja warsztatów oparta jest głównie na realizacji zajęć dodatkowych w szkołach i placówkach realizujących zadania związane z warsztatami rękodzielniczymi i zachowaniem folkloru Suwalszczyzny.

Zgodnie z celem postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy istnieje zainteresowanie warsztatami rękodzielniczymi w opinii realizujących warsztaty na Suwalszczyźnie?
2. Jakie rodzaje rękodzieła są najbardziej popularne w opinii usługodawców – realizatorów warsztatów na Suwalszczyźnie?
3. Kto jest odbiorcą warsztatów rękodzielniczych?

Charakterystyka badanych

Ankieta skierowana była do organizatorów warsztatów rękodzielniczych na Suwalszczyźnie. W badaniu wzięło udział 30 osób. Do badań przystąpiły kobiety i mężczyźni zatrudnieni w ośrodkach prowadzących zajęcia warsztatowe dla dzieci.

Wyniki badań

Zainteresowanie warsztatami rękodzielniczymi

Największe zainteresowanie warsztatami rękodzielniczymi wykazywały dzieci w wieku od 5 do 10 lat (63%). Dzieci w wieku od 10 do 13 lat stanowiły 25% uczestników warsztatów rękodzielniczych. Młodzież powyżej 13 roku życia stanowiła najmniejszą grupę uczestniczącą w warsztatach (13%). Można domniemywać, że z wiekiem zainteresowanie warsztatami jest coraz mniejsze.

Większość ankietowanych twierdziła, iż najmłodszy posiadali słabą wiedzę o folklorze regionu (74%). Niewielu badanych (16%) określiło swoją wiedzę o folklorze Suwalszczyzny jako dość dobrą. Pozostali określili jako bardzo dobrą wiedzę o folklorze.

Badani w 47% wskazali, że zainteresowanie warsztatami jest „średnie”, zaś prawie 1/3 (32%) poddanych badaniu określiła zainteresowanie jako małe. Nieco powyżej 1/5 (21%) określiło, że uczestnicy przejawiali duże zainteresowanie warsztatami.

W ocenie badanych zainteresowanie warsztatami wzrasta w okresie przedświątecznym, szczególnie przed Świątami Bożego Narodzenia (45%) i Wielkanocą (39%). Najmniejszy wzrost warsztatami (3%) badani odnotowali w czasie wakacji. Respondenci w 12% wskazali, że zainteresowanie warsztatami jest takie same przez cały rok.

Respondenci w 53% wskazali, że dzieci poprzestają na wizycie podczas jednych warsztatów, zaś 47% wraca ponownie na inne warsztaty.

Zainteresowanie rodzajem wyrabianych ozdób i przedmiotów

Ankietowani w 15% określili, że dzieciom najbardziej podoba się wyrabianie ozdób choinkowych oraz przygotowywanie palm i ozdób wielkanocnych (14%). Nieco mniej respondentów (11%) wskazało, że uczestnicy warsztatów chętnie wykonują ozdoby z papieru i wyroby pisankarskie (10%) oraz ceramiczne (7%). Badani w 3% określili, że dzieci lubią obróbkę lnu i decoupage, zaś w 2% wyroby z wikliny, filcowania wełny i wyroby tkackie. Najmniejszym zainteresowaniem (1%) cieszyły się warsztaty wytwarzania sera, masła i rzeźbiarskie.

Badani w 83% przyznali, że oferowane zajęcia warsztatowe były różnorodne, tj. formy rękodzieła i sztuka ludowa w realizacji (technika i obróbka surowców) była bardzo bogata, zaś 17% przyznała, że zajęcia są jedностajne i jednotematyczne.

Rodzaje oferowanych warsztatów na Suwalszczyźnie

Na Suwalszczyźnie najczęściej spotykanymi były warsztaty ozdób choinkowych (13%), warsztaty pisankarskie (11%), warsztaty wyrobu palm i ozdób wielkanocnych (9%) i wykonywania ozdób z papieru (8%). Znacznie mniej popularnymi w ofertach były warsztaty: filcowania wełny (3%), wytwarzania masła i sera (3%), obróbki lnu (1%).

Tradycje najczęściej inspirowane warsztatami

Większość ankietowanych stanowiących 69% odpowiedziała, że dzieci po odbyciu warsztatów w domu kultywują głównie tradycje związane ze świątami: Bożego Narodzenia i Wielkanocą, robieniem ozdób choinkowych, palm wielkanocnych i zdobieniem jaj. Niewielu (13%) przyznało, iż dzieci wyrabiają kwiaty z papieru i rzeźbią, a także 13% określiło, że dzieci po warsztatach kultywują w domu inne formy rękodzieła. Najmniej respondentów określiło, że dzieci kultywują formy rękodzielnicze związane z tradycjami ludowymi.

Rodzaje rękodzieła spotykanego na warsztatach

Najwięcej ankietowanych stanowiących prawie ¼ (24%) odpowiedziało, że najczęściej spotykane było hafciarstwo i robótki ręczne, następnie ceramika (22%), rzeźbiarstwo (20%), potrawy regionalne (17%), i malarstwo (12%). Najmniej badanych odpowiedziało, że najrzadziej spotykane było kowalstwo (5%).

Ankietowani w 67% odpowiadali, że techniki rękodzieła unowocześniły się czyli zmieniły się wraz ze zmianą mentalności i innowacyjnego podejścia do życia, zaś 25% ankietowanych odpowiedziało że tradycja jest kontynuowana. Pozostali nie mieli zdania na ten temat.

Znajomość technik rękodzielniczych

Z badań wynika że ankietowani znają wiele technik rękodzielniczych, jednak zdaniem większości ankietowanych najbardziej rozpowszechnionymi technikami są: malowanie na szkle 7%, ceramika 6%, ozdoby z papieru 6%. Nieco mniej ankietowanych zna techniki wykonywania rzeźby (5%), witraży (5%), robótek na drutach i szydełkiem (5%), pisankarstwa (5%), wyrobu ozdób z suszonych traw i kwiatów (5%) oraz kowalstwa artystycznego (5%). Jeszcze mniejsza była znajomość warsztatów: tkania na krosnach (4%), wikliny papierowej, obrazów ze skóry, masy solnej i papierowej, malowania farbami akrylowymi. Najmniejsza była znajomość decoupage (3%), wypieku ciast obrzędowych (3%), wyrobu krajkę (2%), obróbki lnu (2%), filcowania wełny (2%).

Uczestnicy warsztatów

Uczestnikami warsztatów najczęściej są zorganizowane grupy szkolne (69%). Badani w 13% odpowiedzieli, że w warsztatach najczęściej uczestniczą dzieci z rodzicami, zaś najrzadziej (6%) indywidualni turyści, zorganizowane grupy pozaszkolne i inne.

Aktywność dzieci podczas warsztatów

Połowa ankietowanych odpowiedziało, że dzieci przejawiały swoją aktywność wykonując prace techniczno – plastyczne. Prawie 1/3 poddanych badaniu (32%) oszacowała, iż dzieci podczas warsztatów zadają pytania szczegółowe dotyczące form rękodzielniczych i wyrobów rękodzielniczych. Badani w 14% wskazali, że dzieci kupują pamiątki rękodzielnicze w trakcie warsztatów. Niewielki odsetek stanowiący 4% przyznało, że dzieci chętnie wracają na inne organizowane warsztaty rękodzielnicze.

Ceny prowadzonych warsztatów

Najwięcej ankietowanych (44%) odpowiedziało, że uczestnictwo w warsztatach kosztuje w granicach: 10–20 zł/osobę. Pracownicy stowarzyszeń prowadzący warsztaty określili, że ta cena jest zbyt wysoka, ponieważ szkoły przeznaczają na takie cele jedynie od 5–7 zł na dziecko. Badani w 31% oszacowali, że cena warsztatów jest inna, gdyż koszt ich przeprowadzenia zależy od surowców zużytych podczas warsztatów. Inny jest koszt ceny papieru, a inny koszt wyrobów ceramicznych. Tylko 6% ankietowanych odpowiedziało że ceny wahają się od 30–40 zł za osobę.

Promocja warsztatów rękodzielniczych

W opinii 37% badanych sztuka ludowa jest propagowana poprzez warsztaty rękodzieła. Nieco ponad ¼ (27%) respondentów oszacowała, że promocja warsztatów i sztuki ludowej spoczywa na rodzinie. Dzięki zajęciom w szkole, w ocenie 20% badanych sztuka ludowa jest także promowana lub podczas zajęć dodatkowych (warsztaty plastyczne, rzeźbiarskie, ceramiczne i tym podobne) (13%). Inne sposoby promocji warsztatów wskazało 3% respondentów.

Większość poddanych badaniu (88%) odpowiedziało, że warsztaty są walorem turystycznym, gdyż przybliżają tradycję i folklor określonego obszaru. Tylko 12% badanych odpowiedziało, że warsztaty dla dzieci nie są walorem turystycznym.

Podsumowanie i wnioski

Badania wykazały, iż warsztaty rękodzieła cieszą się zainteresowaniem przede wszystkim wśród dzieci z początkowych klas szkół podstawowych. Uczestniczą one w warsztatach w ramach dodatkowych zajęć pozalekcyjnych. Są to zorganizowane grupy szkolne, które regularnie uczestniczą w warsztatach. Niestety, zauważalne jest zmniejszenie zainteresowania warsztatami wśród młodzieży uczącej się w starszych klasach szkół podstawowych. Im starsza młodzież, tym zainteresowanie zanika. Zwrócenie uwagi na warsztaty wzrasta w terminach związanych ze świętami i uroczystościami kościelnymi.

Na Suwalszczyźnie można poznać wiele technik rękodzieła (m. in. malowanie na szkle, wykonywanie ozdób z papieru, rzeźbiarstwo, pisankarstwo, ceramika, robótki na drutach i szydełkiem, wykonywanie ozdób z suszonych traw i kwiatów). Oferowane są one przez placówki organizujące warsztaty rękodzielnicze. Mimo zachowania podstawowych technik zauważalny jest stopniowy proces unowocześniania technik

rękodzielniczych. Potencjalni uczestnicy warsztatów jak i uczestniczący w tych zajęciach najchętniej odbyliby warsztaty związane ze świętami: Bożego Narodzenia, Wielkanocy i pisankarskie.

W celu podwyższenia zainteresowania warsztatami rękodzieła zarówno wśród mieszkańców regionu, jak i przybywających do niego turystów można byłoby:

- rozpocząć współpracę z organizacjami pozarządowymi (nie tylko placówkami oświatowymi) w celu promocji i reklamy oferowanych warsztatów;
- nawiązać współpracę z gospodarstwami agroturystycznymi, goszczącymi turystów, którzy mogliby polecać warsztaty rękodzielnicze jako jedną z atrakcji turystycznym regionu.

Literatura

1. Ambrosiewicz. M. 2003. *Suwalszczyzna kraina jak baśń*. Wyd. Suwalska Izba Rolniczo – Turystyczna, Suwałki 2012: 144. ISBN: 839068036X, 9788390680361.
2. Batura W. *Szlakami południowej Suwalszczyzny*. Wyd. Jaćwież, Suwałki 1999.
3. Costantini. R. Anzolin. R. *Decoupage: sztuka dekorowania przedmiotów*. Wyd. Arkady, Warszawa 2011. ISBN 978-83-213-4715-8.
4. Fryś-Pietraszkowa E., Kunczyńska-Tracka A., Pokropek M. 1988. *Sztuka Ludowa w Polsce*. Wyd. 2. Arkady, Warszawa 1988. ISBN: 8321333125, 9788321333120.
5. Gerstein. M, Wrigley. L. *Jak zrobić witraż*. wyd. Arkady, Warszawa 1999.
6. Halicka. M. 1966-1967. *Sztuka ludowa Suwalszczyzny. Katalog wystawy Suwałki listopad 1966 – marzec 1967* Muzeum Okręgowe w Suwałkach, Suwałki.
7. Jadeszko A. i inni. *Tradycje kulturowe: rękodzieło artystyczne. Folder*. Wyd. Sejneńszczyzna, Sejny 2008.
8. Krzeczynska M., Woźniak P. *Oblicza geologii – przykładowe projekty ścieżek geoturystycznych. Przegląd geologiczny*. Wyd. Państwowy Instytut Geologiczny. Vol. 59, nr 4. Warszawa 2011, s. 340-351. ISSN-0033-2151.
9. Lewandowska U. *Ocalić od zapomnienia Polskie Stroje Ludowe*. Wyd. Muza, Warszawa 2003.
10. Mikłaszewicz G. 2012. *Był sobie Muško. Reportaż*. Wyd. Urząd Miejski w Suwałkach, Suwałki.
11. Pokropek. M. *Wytwórczość i sztuka ludowa Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego*. Zakład Wydawnictw CZSR, Warszawa, 1979.
12. Pokropek. M. *Ludowe tradycje Suwalszczyzny*. ROKIS, Suwałki 2010.
13. Sadkowska-Szkiruć. E. 2005. *Z dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym za pan brat: oferta agroturystyczna na obszarze Wigierskiego Parku Narodowego: II miejsce w konkursie „Regionalny produkt turystyczny 2004” podczas Targów Polagra-Farm 2004*. Wydawnictwo SKSOPZPP, Krzywe 2005: 23. ISBN: 838834465X, 9788388344657.
14. Żulpa A., *Len w tradycyjnej kulturze ludowej Pojezierza Suwalskiego: katalog / autor scenariusza i komisarz wystawy [red.] Z. Fałtynowicz; negatywy ze zbiorów Działu Etnografii Muzeum Okręgowego w Białymstoku i Muzeum Okręgowego w Suwałkach, Suwałki, 1995.*

dr hab. inż. Aleksander Kiryluk¹ prof. nzw.

DZIEDZICTWO WIELOKULTUROWE OBSZARÓW WIEJSKICH JAKO PRODUKT TURYSTYCZNY PODLASIA

Streszczenie

Wielokulturowość jest ważnym atutem w rozwoju turystyki na Podlasiu. W okresie ponad 500-letniej historii Podlasia i koegzystencji wielu narodowości wytworzyła się tutaj specyficzna kultura, nie spotykana w innych regionach Polski. W artykule przedstawiono w zarysie historię Podlasia ze zwróceniem uwagi na różnorodność religijną. Opisano wydarzenia kulturalne o randze międzynarodowej: Podlaska Oktawa Kultur i Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej – „Hajnowka”. Są to wydarzenia kulturalne bazujące na wielokulturowości Podlasia. Na obszarach wiejskich występują także interesujące dobra kultury materialnej i niematerialnej, które zaczęto wykorzystywać w promowaniu Podlasia, jako ważnego regionu w turystyce.

Słowa kluczowe: Podlasie, wielokulturowość, mniejszości narodowe, turystyka kulturowa, agroturystyka.

TYTUŁ ANGIELSKI

Summary

Multiculturalism is one of the important trump in the development of tourism on Podlasie. The specific culture arose in period above 500-years history Podlasia and the coexistence of many nationality, not happened in the different regions of the Poland. The history of Podlasie was introduced in the article in the outline with the return of the attention on the religious variety. Cultural events were introduced in international rank: The Podlasie Octave of Cultures and International Festival of Orthodox Church Music – „Hajnowka”. Cultural events based on multiculturalism Podlasi. On the country areas there are also interesting good material and immaterial culture which begin to use in promoting Podlasie as the important region in tourism.

Key words: Podlasie, multiculturalism, national minorities, cultural tourism, agrotourism.

Wstęp

W okresie 500-letniej historii województwa podlaskiego tworzyły się materialne i niematerialne dobra kultury, będące częścią bogatej historii Polski. Zmiany terytorialne obszaru Podlasia, wojny, migracja ludności – były głównymi przyczynami powstawania wielu kultur. Wytworzyły się tutaj specyficzne zwyczaje, obrzędy, a także kształtowały się różne gwary językowe wynikające z mozaiki narodowościowej i etnicznej. Aktualnie, w dobie globalizacji i unifikacji, specyfika i barwność kulturowa Podlasia ulegają dużym zmianom, a w niektórych dziedzinach zanikają. Niektóre obrzędy, zwyczaje są jeszcze kultywowane w formie „żywej”, jednak większość elementów i dóbr kultury pozostało tylko w muzeach, skansenach lub w archiwach. Istotną rolę w zachowaniu bogatej spuścizny kulturowej Podlasia pełnią instytucje kultury, koncerty, festiwale, plenerowe inscenizacje.

Celem pracy jest ogólna charakterystyka dorobku kulturowego Podlasia. Wielokulturowy potencjał regionu nie jest aktualnie w pełni wykorzystywany w turystyce, a w szczególności w turystyce kulturowej i eventowej. W pracy zwrócono uwagę na najważniejsze walory kulturowe i wydarzenia, które powinny zwiększyć atrakcyjność turystyczną Podlasia.

Pojęcie wielokulturowości

Wielokulturowość to bogactwo zachowań ludzkich, efekt wielopokoleniowej pracy, porażek i sukcesów, ciekawych i wielostronnych doświadczeń życiowych. Są to także elementy kultury zatrzymane w czasie (materialne dziedzictwo, wiedza zgromadzona w bibliotekach, w pamięci starych ludzi, mitach i wierzeniach).

¹ Politechnika Białostocka

Wielokulturowość powstaje także i współcześnie, jako wynik społecznej komunikacji i wspólnotowego życia wielu narodowości na określonym terenie. [Puchnarewicz 2010].

Rys historyczny Podlasia

Województwo podlaskie powstało w 1513 roku, kiedy to król Zygmunt Stary dla sprawniejszej obsługi administracyjnej dużego obszaru przygranicznego powołał na stanowisko wojewody podlaskiego Iwana (później Jana) Sapiechę. Województwo sięgało na północy do Augustowa, na południu obejmowało ziemię bielską, mielnicką i drohiczyńską, a na wschodzie – ziemię brzeską z Brześciem i ziemię kamieniecką na zachodzie dotykało ziemi łemżyńskiej (Rys. 1). W 1566 roku odłączono województwo od Wielkiego Księstwa Litewskiego i przyłączono do Korony, a także wydzielono z niego województwo brzeskie [Dobroński 2010]. Nazwa Podlasie oznaczała krainę porośniętą ogromnymi lasami, albo tereny znajdujące się przy Mazowszu „pod Lachami” (ziemia Lachów) [Szczepanowski 2013].

W XIX wieku, po trzecim rozbiore Polski, nastąpiło poszerzenie Podlasia o tereny siedleckie. Powstało nowe Podlasie, na południe od Bugu, jednak później te tereny weszły w skład województwa mazowieckiego. Po I wojnie światowej w 1919 roku powołano województwo białostockie o powierzchni ponad 32 tys. km², które było jednym z większych województw. W 1944 roku utworzono województwo białostockie w nowych granicach, bez powiatu grodzieńskiego i wołkowyskiego, które znalazły się poza wschodnią granicą Polski. Po II wojnie światowej zmniejszyła się wyraźnie liczebność mniejszości narodowych na Podlasiu w wyniku zagłady ludności żydowskiej, ruchów migracyjnych, wysiedleń i przesiedleń ludności.

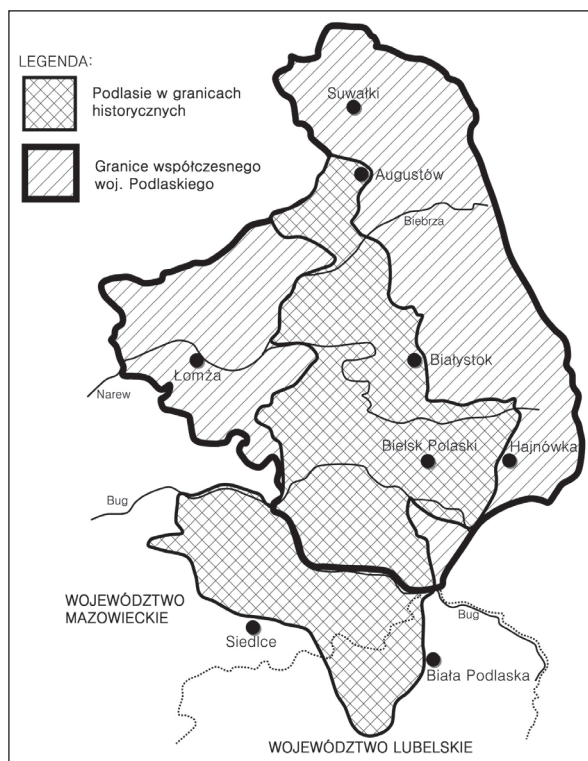
W 1975 roku w wyniku kolejnej reformy podziału, z obszaru województwa białostockiego utworzono trzy nowe województwa: białostockie, łemżyńskie i suwalskie. Obecne województwo podlaskie utworzono w 1999 roku i obejmuje ono oprócz Podlasia także obszary Suwalszczyzny i Ziemi łemżyńskiej.

Nowa nazwa województwa wzbudzała dyskusję gdyż nie uwzględniała specyfiki obszarów poza historyczną krainą Podlasia, w szczególności Suwalszczyzny, położonej na północ od Augustowa, która nigdy nie należała do Podlasia, a była bardziej związana z Wilnem i Kownem, a więc z ziemiami litewskimi [Dobroński 2010]. Zmiany obszaru województwa podlaskiego w okresie 500 lat od jego utworzenia miały istotny wpływ na kształtowanie się różnorodności etnicznej i kulturowej Podlasia.

Różnorodność etniczna i kulturowa na Podlasiu

II Rzeczpospolita (okres międzywojenny) była państwem wielonarodowościowym, a mniejszości narodowe stanowiły 1/3 wszystkich obywateli. Polacy w niektórych województwach nie stanowili większości. Najbardziej liczebnymi mniejszościami byli Ukraińcy, Żydzi i Białorusini. Pomimo bardzo dużego zróżnicowania etniczno-religijnego oraz językowego na Podlasiu, nie doszło do rozbudzenia antagonizmów pomiędzy poszczególnymi narodowościami. Przedrozbiorowe województwo podlaskie nigdy nie stało się terenem sporów czy walk narodowych lub religijnych, współzycie ludności ruskiej, polskiej, litewskiej, żydowskiej, tatarskiej układało się na ogół bezkonfliktowo [Kresa 2014]. Aktualna Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (art. 35) gwarantuje obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji. Konstytucja zapewnia także mniejszościom narodowym podstawy do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej.

Podlasie należy współcześnie do najbardziej zróżnicowanych pod względem narodowościowym regionów Polski [Durydiwka i in. 2013]. Narodem dominującym są Polacy, ale szczególnie wschodnią część Podlasia zamieszkuje liczna społeczność białoruska. Ponadto w strukturze narodowościowej Podlasia zaznaczają swą obecność mniej liczne grupy narodowościowe i etniczne: Ukraińcy, Litwini, Tatarzy, Rosjanie, oraz Romowie, Ormianie i Karaimowie. Na obszarze Podlasia występuje także zróżnicowanie religijne ludności wierzącej.

Rys 1. Historyczny obszar Podlasia i aktualny zasięg województwa podlaskiego.
Źródło: opracowanie własne

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej – „Hajnowka”

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej – „Hajnowka” (MFMC), mimo swej tematyki, jest imprezą świecką, ale organizowaną przy życzliwości i konsultacji z duchownymi Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Od 2003 roku Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej odbywa się w Filharmonii Białostockiej oraz Pałacu Branickich (Fot. 1). Festiwal na Podlasiu jest traktowany jako ważne wydarzenie kulturalne, mające na celu i zaakcentowanie wyższości dóbr kulturalnych nad zmateriaлизованą codziennością, w której człowiek zbyt często poddawany jest stresom i działaniom destrukcyjnym.

Festiwal ten ma głębokie przesłanie humanistyczne i teologiczne, wychowawcze, jest także sposobem na zachowanie spuścizny kulturowej prawosławia.

Ministerstwo Kultury i Sztuki zakwalifikowało Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej w Hajnowce do muzycznych wydarzeń artystycznych w kategorii „0” czyli takiej jaką ma Konkurs Chopinowski i Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”. Patronat honorowy nad MFMC objął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

W MFMC uczestniczą chóry cerkiewne oraz innych kościołów spoza Polski, a także z całego świata. Festiwalowi towarzyszą dodatkowe imprezy: koncerty organizowane w kraju i za granicą, wystawy, Europejskie Forum Kompozytorów i Dyrygentów, premierowe koncerty autorskie, prawykonania nowych utworów muzyki cerkiewnej. Przeniesienie MFMC z murów hajnowskiego Soboru pod wezwaniem Świętej Trójcy od Filharmonii Białostockiej pozwala na wykonywanie muzyki cerkiewnej w wersjach chóralno – instrumentalnych, co w Cerkwi byłoby niemożliwe. Od 2003 roku Festiwal zyskał dodatkowy prestiż, gdyż patronat artystyczny objął nad nim Krzysztof Penderecki [www.festiwal-hajnowka.pl].

Fot. 1. Koncert Galowy XXXIII edycji MFMC w Operze i Filharmonii Podlaskiej w 2014 r. Źródło: www.festiwal-hajnowka.pl

Dziedzictwo kulturowe na obszarach wiejskich na Podlasiu i ich znaczenie w agroturystyce

Dorobek kulturowy na wsi według Widawskiego (2011) to dobra materialne i niematerialne o charakterze naturalnym, kulturowym, architektonicznym, które są przekazywane przyszłemu pokoleniom.

Kulturowe dziedzictwo materialne wsi stanowią:

- nieruchomości i budynki o typowej wiejskiej architekturze,
- przedmioty związane z codziennym funkcjonowaniem w środowisku wiejskim stylem nawiązujące do tradycji regionu,
- obiekty kultury sakralnej wraz z wyposażeniem,
- elementy materialne związane z kultywowaniem świąt i obrzędów,
- produkty związane z gastronomią (tradycyjne uprawy roślin, przetworzone surowce roślinne i zwierzęce),
- produkty rzemiosła artystycznego, nawiązujące do tradycji regionu.

Kulturowe dziedzictwo niematerialne wsi to:

- tradycyjne techniki konstruowania budynków, zdobnictwo domów, mebli, sprzętów,
- legendy, przysłowia, muzyka, nazewnictwo wynikające z regionalnej tradycji,
- powiązanie prac rolnych z organizacją życia społecznego, kultywowanie świąt i obrzędów z nimi związanych,
- język (gwara).

W gminach wschodnich województwa podlaskiego głównie na obszarach wiejskich kulturowane są tradycje związane z religią. Szanowany jest kalendarz świąt i rocznice ważniejszych wydarzeń religijnych. Często obchody świąt mają charakter bardzo uroczysty i widowiskowy. W prawosławiu przykładem takim może być święto proroka Eliasza obchodzone każdego roku w dniu 2 sierpnia (Fot. 2).

Po 1989 roku w Polsce wzrosło zainteresowanie problematyką dziedzictwa kulturowego. Na Podlasiu różnorodność narodowościowa i religijna wpłynęła na bogate dziedzictwo kulturowe środowiska wiejskiego. Ważne miejsce w ofercie turystycznej tego regionu, leżącego z dala od ośrodków przemysłowych, zajmuje turystyka wiejska i agroturystyka. W województwie podlaskim, według danych Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, aktualnie zarejestrowanych jest ok. 1000 gospodarstw agroturystycznych.

Począwszy od roku 1990 następował sukcesywny wzrost liczby gospodarstw [Kiryluk, Lisowski, 2011]. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych występuje w powiatach: hajnowskim, sejneńskim, suwalskim, co wynika z dużych walorów przyrodniczych tych powiatów. Obszary te posiadają także bogate dziedzictwo kulturowe, które może w większym stopniu przyczynić się do rozwoju agroturystyki.

Charakterystyczne drewniane domy, których jeszcze sporo pozostało na Podlasiu stanowią dużą atrakcję dla turystów wybierających wypoczynek na wsi. We wschodnich gminach Podlasia, w rejonie Puszczy Knyszyńskiej, Białowieskiej i Augustowskiej, istnieją zachowane w całości zespoły starej drewnianej zabudowy wsi (Grodzisko gm. Hajnówka, Soce gm. Narew) – tzw. ulicówki, gdzie wszystkie domy mieszkalne zwrócone są częścią szczytową do ulicy).

Ważnym elementem kultury materialnej na wsi są tradycyjne przydomowe ogródki, sady i drewniane ogrodzenia. Stanowią one relikty elementów tradycyjnych zagród wiejskich i są alternatywą dla coraz bardziej popularnych ogródków z najnowszymi odmianami krzewów i roślin kwiatowych, często pochodzących z zagranicy. W przydomowych ogrodach i sadych udało się jeszcze utrzymać unikalne już odmiany jabłoni, gruszy, śliw i wiśni oraz ginące rasy zwierząt domowych (np. polska krowa czerwona, kura zielononóżka, owca wrzosówka). Przykładem odtworzenia tradycyjnej zagrody wiejskiej jest gospodarstwo agroturystyczne Ziółowy Zakątek w Korycinach, w gminie Grodzisk.

Na Podlasiu do połowy XX wieku utrzymywała się jeszcze tradycyjna gospodarka rolna, gdzie niektóre prace polowe (np. żniwa) wykonywano ręcznymi narzędziami (Fot. 3). Wymagało to i sprzyjało kultywowaniu umiejętności rzemieślniczych oraz wykonywaniu tradycyjnych sprzętów gospodarstwa domowego i rolnego we własnym zakresie.

Do obecnych czasów przetrwało na wsi podlaskiej jeszcze wiele umiejętności rękodzielniczych i rzemieślniczych, które są jednym z atutów w agroturystyce.

Istnieją jeszcze warsztaty rzemieślnicze, w których archaicznymi technologiami wytwarzane są tradycyjne przedmioty, bardzo chętnie nabywane przez miłośników wsi i sztuki ludowej. Najbardziej znane warsztaty to: garncarstwo w Czarnej Wsi Kościelnej, tkactwo dwuosnowowe w Janowie i okolicach, pisankarstwo w Lipsku nad Biebrzą, plecionkarstwo i tkactwo ze słomy w gminie Orla. W celu udostępnienia zainteresowanym i turystom tradycyjnej kultury rolnej i rzemiosła wytyczone zostały na Podlasiu szlaki tradycyjnego rękodzieła ludowego.

Fot. 2. Obchód pól i zagród wiejskich we wsi Soce (woj. podlaskie) w dniu święta Proroka Eliasza. Fot. A. Kiryluk

Fot. 3. Obrzędy dożynkowe prezentowane przez twórców ludowych w Białostockim Muzeum Wsi. Fot. A. Kiryluk

Podsumowanie

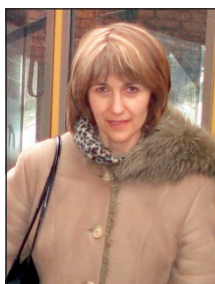
Podlasie należy do bardzo atrakcyjnych pod względem turystycznym regionów Polski. Jest tu wiele wartościowych walorów przyrodniczych i historycznych, wynikających z położenia geograficznego i bogatej przeszłości. Po stabilizacji politycznej i ekonomicznej (po roku 1989) wzrosło zainteresowanie specyficzną kulturą tego regionu. Podlasie charakteryzuje się dużą różnorodnością narodową i etniczną, która przyczyniła się do powstawania i rozwoju wielu kultur. Można więc mówić o wielokulturowości Podlasia. Dotychczas wielokulturowość regionu nie była w pełni uwzględniana i wykorzystywana w promocji turystyki tego regionu.

Duże zasoby kulturowe występują na obszarach wiejskich. Mają one szczególne znaczenie w turystyce, gdyż w wielu przypadkach prezentują autentyczną i oryginalną lokalną kulturę. Jednym ze sposobów zainteresowania turystów, wrażliwych na walory kulturowe, jest powiązanie oferty kwater agroturystycznych z miejscową kulturą materialną i duchową. Ostatnio powstające kwatery i gospodarstwa turystyczne we wschodnich powiatach województwa podlaskiego oprócz rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej, w swojej ofercie wyraźnie

akcentują walory kultury lokalnej. Takie podejście do agroturystyki umożliwia nadanie tym gospodarstwom oryginalnego i autentycznego charakteru, a także pozwala na ochronę zanikających dóbr materialnej kultury ludowej. Bardzo często ochronę lokalnych dóbr kultury materialnej i niematerialnej w ofercie agroturystycznej uwzględniają osoby pochodzące z miast, ale zafascynowane innością i odrębnością kulturową terenu. Wielokulturowość Podlasia stanowi ważny element narodowej kultury Polski. Jest to kultura specyficzna, gdyż oparta na bogatej spuściznie różnych narodów koegzystujących od wielu stuleci na obszarach pogranicza.

Literatura

1. Barwiński M., *Współczesne stosunki narodowościowo-religijne na Podlasiu*. <http://www.wrotapodlasia> (data pobrania 19.06.2014).
2. Dobroński A. Cz., 2010, *Historia województwa podlaskiego*. Wyd. Inst. Wydaw. Kreator, Białystok.
3. Durydiwka M, Kociszewski P., 2013, *Wielokulturowość Podlasia i możliwości jej wykorzystania w turystyce*. Turystyka Kulturowa, Nr 6/2013 www.turystykakulturowa.org. (data pobrania 16.06.2014).
4. Kiryluk A., Lisowski M. 2011, *Uwarunkowania działalności agroturystycznej na obszarach przygranicznych Litwa-Polska*. W: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Litwy i Polski. Kaunas University of Technology, Białystok High Management School, s. 246-257.
5. Kresa M. *Podlasie – pogranicze kultur, religii i narodów*. <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/> (data pobrania 14.06.2014).
6. Podemski K., 2005, *Socjologia podróży*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
7. Puchnarewicz E. 2010, *Wielokulturowość w turystyce* Wyd. Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych. Warszawa
8. Szczepanowski A.E. 2013, *Walory i atrakcje turystyczne województwa podlaskiego*, t. 2. WSiFiZ w Białymstoku.
9. Widawski K., 2011, *Wybrane elementy dziedzictwa kulturowego środowiska wiejskiego – ich wykorzystanie w turystyce na przykładzie Hiszpanii i Polski*. Rozprawy Naukowe, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
10. www.festiwal.cerkiew.pl (data pobrania 12.06.2014).
11. www.festiwal-hajnowka.pl (data pobrania 18.06.2014).
12. www.magiapodlasia.pl (data pobrania 11.06.2014).

dr hab. Elżbieta¹
Huk-Wieliczuk prof. nzw.

dr Anna Czczuk¹

dr Agnieszka Michalska¹

ROLA ŻYWIENIA W PODNOSZENIU ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ REGIONÓW WIEJSKICH

Streszczenie

Jedną z szans poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej na obszarach wiejskich upatruje się w rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki, tym bardziej, że zainteresowanie wypoczynkiem blisko natury rośnie zarówno wśród Polaków, jak i turystów zagranicznych. Zwiększa się zainteresowanie poszerzonymi ofertami agroturystycznymi, w tym ofertą żywieniową, gdzie potrawy są przygotowywane na bazie naturalnych produktów żywnościowych. Na przestrzeni kilkadziesiąt ostatnich lat nastąpiła zmiana zachowań i wyborów żywieniowych, postaw wobec sposobu żywienia naszego społeczeństwa, co jest wynikiem wielokierunkowych działań edukacyjnych. Systematyczne uświadamianie konsumenta w zakresie ryzyka jakie niesie ze sobą regularne spożywanie żywności wyłącznie wysoko przetworzonej, zawierającej zwykle dozwolone substancje dodatkowe, w tym syntetyczne barwniki i konserwanty lub inne niekorzystne żywieniowo składniki, zapobiega wiele chorobom cywilizacyjnym. W pracy przedstawiono aktualne trendy dotyczące „nowej żywności”, zagrożenia zdrowotne, jakie niesie ze sobą żywność wygodna. Zaakcentowano potencjał kuchni regionalnej i rolę Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarnego oraz slow food (filozofii żywienia) w jej promowaniu.

Słowa kluczowe: żywienie, atrakcyjność turystyczna, region wiejski

THE ROLE OF RAISING THE TOURISTIC ATTRACTIVENESS OF THE RURAL AREAS

Summary

One of the chances to improve the social-economic situation in the rural areas, seems to be the development of the rural tourism, including the agrotourism, the more so as that the interest in having the rest close to the nature is growing both among Poles and tourists from abroad. There is the growing interest in the wider and wider range of agrotouristic offers, including the dietary offer, where the dishes are prepared on the basis of the natural products. In the last dozens of years the change in behaviours and nutritional choices as well as in the attitude towards the nutrition in our society has taken place, what is an effect of multi-directional educational activities. The methodical informing of the customer about the risk involved with the regular consuming of highly processed foods, usually including permissible additional substances, synthetic colourings and preservatives or other nutritionally unfavourable ingredients, prevents from a lot of civilisation diseases. The current trends concerning the “new” food and the threats to health which are carried by the comfortable foods, have been presented in this work. An accent has been put on the potential of the regional cuisine and the role of The European Net of The Culinary Heritage as well as on the slow food (the nutritional philosophy).

Key words: feeding, touristic attraction, country region

Wskaźniki społeczno-ekonomiczne polskich obszarów wiejskich znacząco odbiegają od tych określających miasta nie zawsze są zgodne z normami Unii Europejskiej. Jedną z szans ich poprawy może być rozwój agroturystyki (turystyka wiejska), która może wpłynąć na promocję, a tym samym na zrównoważony rozwój polskiej wsi.

Zainteresowanie wypoczynkiem blisko natury rośnie coraz bardziej wśród Polaków. W 2012 roku w porównaniu z 2011 roku liczba udzielonych noclegów zwiększyła się zarówno w pokojach gościnnych i w kwaterach agroturystycznych średnio o ponad 12% [4]. Również turyści zagraniczni są zainteresowani wypoczynkiem w Polsce. W 2012 r. wynajęto gościom z zagranicy o 14% więcej pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych niż w 2011 [4]. W według prognoz na najbliższe lata nastąpi w Polsce wzrost liczby turystów zagranicznych, co korzystnie może wpłynąć na rozwój agroturystyki.

¹ Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej

W związku z przedstawionymi faktami pojawia się większe zainteresowanie poszerzonymi ofertami agroturystycznymi, w tym ofertą żywieniową. Wynika to z następujących przesłanek: turyści chętniej wybierają pobyt w miejscu, gdzie mają zapewnione wyżywienie, dla wielu z nich (szczególnie pochodzących z dużych aglomeracji miejskich) korzystanie z posiłków przygotowanych na bazie produktów rolnych jest „swoistą” atrakcją oraz gwarancją świeżości i zdrowia. Również wyniki badań własnych przeprowadzone w roku akademickim 2013/2014 roku wśród studentów kierunku turystyka i rekreacja Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie wskazują, że większość (74%) badanych uważała, że odpowiednia baza gastronomiczna ma bardzo duże i duże znaczenie w ofercie turystycznej regionu. Jak wynika z obserwacji rynków zagranicznych turysta częściej będzie oczekiwał w ofercie agroturystycznej pełnego wyżywienia na miejscu wypoczynku i wliczonego w cenę pobytu. Natomiast jak podaje Czerwińska-Jaskiewicz [1] 61,1% gospodarstw w naszym kraju oferuje za niski poziom usług w tym zakresie, co nie wpływa korzystnie na przyływ turystów do naszego kraju.

Współczesne zagrożenia zdrowotne wynikające ze spożywania żywności

Mimo pozytywnych zmian dotyczących przeciętnego trwania życia, Polska nadal wypada niekorzystnie na tle innych krajów europejskich, nasz kraj zajmuje lokatę dopiero w trzeciej dziesiątce. Wiek życia Polaków jest krótszy o kilka lat w odniesieniu do mieszkańców innych państw Europy: mężczyzn o ok. 8 lat, kobiet o prawie 5 lat. Przyczyną zgonów są choroby przewlekłe lub cywilizacyjne spowodowane bardzo często szkodliwym oddziaływaniem środowiska fizycznego i społecznego oraz niewłaściwym stylem życia.

Na styl życia istotnie wpływają zachowania zdrowotne, wśród których istotną rolę odgrywa odżywianie, ponieważ: 20% Polaków cierpi na odchylenia stanu zdrowia związane z nieprawidłową dietą czy choroby dieto zależne. Dane schorzenia (głównie choroby krążenia i nowotworowe) są przyczyną dużego odsetka zgonów Polaków.

Na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat nastąpiła zmiana zachowań i wyborów żywieniowych, postaw wobec sposobu żywienia naszego społeczeństwa. Przejawia się to w uwzględnieniu całodziennego piramidy żywienia. Pojawił się „świadomy konsument”, który realizuje zasady racjonalnego żywienia, szuka żywności o minimalnym stopniu zanieczyszczeń mikrobiologicznych i chemicznych oraz obawia się zagrożeń związanych z żywnością wygodną (zawierająca substancje dodatkowe), modyfikowaną genetycznie czy nanotechnologią.

Szybsze tempo życia, a także wzmożona aktywność zawodowa sprawia, że ludność sięga po żywność wygodną. Pod tym pojęciem rozumiemy produkty spożywcze, które są gotowe do bezpośredniego spożycia, po szybkim ich przygotowaniu. Żywność wygodna powstaje na wskutek takiego przetworzenia surowców, aby maksymalnie skrócić ich czas przyrządzenia. Na rosnącą popularność tej żywności wpływają predykatory ekonomiczne, społeczne czy kulturalne. Należy zaakcentować przede wszystkim fakt, że współczesne kobiety dysponują mniejszą ilością czasu na przygotowanie tradycyjnych posiłków i chętnie sięgają po wysoko przetworzoną żywność. Zmiana struktury rodzin (większa liczba gospodarstw jedno- i dwuosobowych) czy wzrost odsetka ludzi starszych, często mieszkających samotnie też jest czynnikiem sprzyjającym rozwojowi rynku żywności wygodnej. Wiele osób wybiera model żywienia, w którym spożycie posiłku czy posiłków odbywa się poza domem. Jak donoszą badania przeprowadzone wśród studentów przez Wykę i Żechałko-Czajkowską [17], Przystańską i Głowińską [10] oraz Mojkę [8] młodzież akademicka często sięga po żywność wygodną, co powoduje, że ich dzienna racja pokarmowa zawiera nadmierne ilości nasyconych kwasów tłuszczowych, białka zwierzęcego i cholesterolu oraz niedobór większości istotnych dla zdrowia składników odżywczych.

Mimo wielu zalet żywność wygodna niesie ze sobą zagrożenia żywieniowe. Jest ona wysoko przetworzona – zawiera wiele niekorzystnych składników, w tym – glutaminian sodu. Jest to syntetyczna substancja wzmacniająca smak i zapach, umożliwiającą ograniczenia w stosowaniu soli. Jej nadmierne stężenie w organizmie może prowadzić do zmian neurodegeneracyjnych ośrodkowego układu nerwowego. Powoduje też bóle głowy, klatki piersiowej, pocenie się, alergie czy uczucie niepokoju. Inne zagrożenia wynikające z konsumpcji żywności wygodnej związane są z nowymi technologiami pakowania i substancjami dodatkowymi. Do grupy żywności wygodnej należy żywność typu fast food, która jest szczególnym zagrożeniem zdrowotnym dla konsumentów o mało zróżnicowanej diecie, ponieważ podwyższa ryzyko niedoborów składników odżywczych, powoduje wzrost spożycia tłuszczu, co może prowadzić do powstania nadwagi i otyłości, czy ryzyka dostarczenia z dietą substancji niekorzystnie działających na zdrowie. Wśród nich jest akryloamid, który w dużych ilościach występuje w żywności typu fast food i przekąskach, po które tak chętnie sięgają dzieci i młodzież. Według zaleceń WHO z 2005 r. dzienna bezpieczna dawka akrylamidu wynosi 1 µg/kg m.c. Aktualnie trwają badania odnośnie dopuszczalnej ilości tej substancji. Nadmierne spożycie produktów fast food może nieść ze sobą ryzyko odległych skutków zdrowotnych w postaci chorób nowotworowych – raka komórek nerkowych, raka prostaty czy raka piersi [6, 9].

Opinie kliniczne donoszą też o szkodliwości żywności zanieczyszczonej dioksynami, które wywołują zaburzenia dermatologiczne zwane trądzikiem chlorowym (ang. chloracne), zmiany enzymatyczne, zaburzenia profilu lipidowego, zaburzenia hormonalne lub cukrzycę [13, 15]. Wielkość ich dowozu do organizmu warunkowane jest naszym sposobem żywienia (spożycie żywności grillowanej, wędzonej), miejscem zamieszkania czy zachowaniami wolnoczasowymi [18].

W produktach spożywczych mogą występować oprócz składników naturalnych substancje dodatkowe. Ich użycie ma na celu przedłużenie okresu trwałości, zahamowanie rozwoju lub zniszczenie drobnoustrojów chorobotwórczych. Z punktu widzenia zdrowotnego należy podkreślić, że te substancje kumulując się w organizmie oraz biorąc pod uwagę fakt, że niektórzy producenci żywności przekraczają dopuszczalne normy substancje te mogą inicjować procesy nowotworowe, mogą mieć szkodliwy wpływ na osoby cierpiące na schorzenia układu pokarmowego, być przyczyną alergii pokarmowej czy ataków astmatycznych.

Żywność modyfikowana genetycznie na dzień dzisiejszy budzi dużo kontrowersji konsumentów. Z jednej strony, produkty transgenetyki odznaczają się cechami użytkowymi pożądanymi przez konsumentów, z drugiej przekonanie, iż artykuły spożywcze zostały wytworzone wbrew naturze. Najczęściej obawy dotyczą faktu, że nie wiadomo jak zareaguje w przyszłości nasz organizm spożywając wiele produktów modyfikowanych genetycznie. Wzrasta ryzyko alergii, na które choruje 25% społeczeństwa na świecie. W ostatnich lat obserwuje się ciągły wzrost częstości występowania chorób przewlekłych, w tym chorób alergicznych, zarówno u osób dorosłych jak i u dzieci. Astma zaczyna być jedną z częstszych chorób przewlekłych wśród osób do 15 roku życia. W Polsce astma oskrzelowa dotyczy coraz większego odsetka dzieci. Obserwuje się, że występuje ona u ponad 13% dzieci w wieku 6-7 lat oraz ponad 10% młodzieży w wieku 13-14 lat. Jeszcze wyższy jest odsetek dzieci z objawami alergicznego zapalenia błony śluzowej nosa [3].

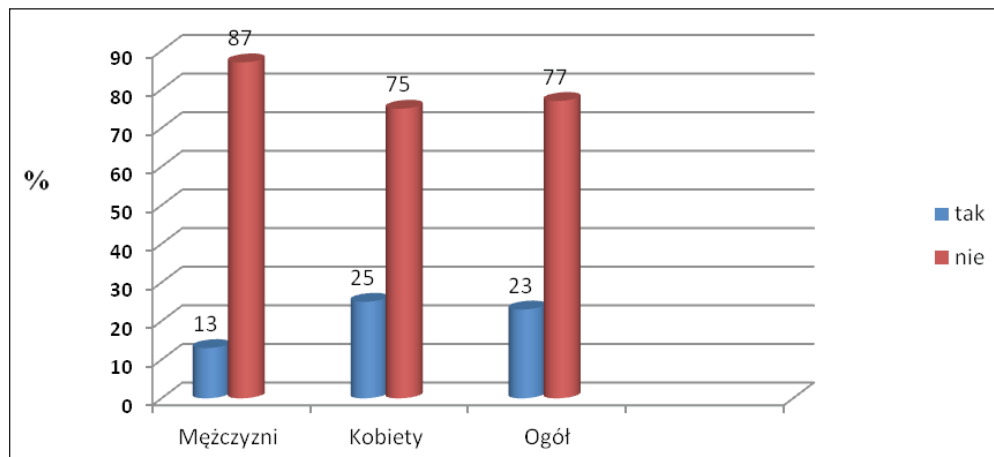
Bardzo obiecującą dziedziną nauki jest nanotechnologia, uważana za jedną z centralnych technologii w XXI wieku. Jest to tworzenie nowych produktów i inicjowanie nowatorskich procesów przy wykorzystaniu nośników o rozmiarach w granicach od 0,1 do 100 nanometrów. Mają być to produkty – bardziej bezpieczne, zdrowsze, odżywcze i smaczniejsze. Nanotechnologia może przyczynić się do powstania produktów spożywczych o pożądanym cechach, dla poszczególnych konsumentów biorąc pod uwagę ich stan zdrowia, niedobory składników odżywczych oraz występowanie alergii [5]. Robson [11] uważa, że nowe produkty mogą mieć znaczenie w profilaktyce otyłości (przez zmniejszenie dowozu energii, a zwiększenie podaży składników odżywczych) czy oddziaływać nawet na wybrane zaburzenia zdrowia psychicznego. Dzięki badaniom prowadzonym w czterech podstawowych kierunkach (nanomodyfikacja nawozów, fortyfikacja i modyfikacja żywności, „inteligentna” żywność oraz „inteligentne” opakowania żywności) pojawiło się 300 produktów nanożywnościowych. Ekspertki uważają, że potencjalne korzyści z nanotechnologii w dziedzinie rolnictwa, żywności, rybołówstwa i akwakultury muszą być zrównoważone w odniesieniu do gleby, wody i środowiska naturalnego oraz zdrowia pracowników [12]. Jednak nanotechnologia wywołuje obawy konsumentów dotyczące możliwości wystąpienia niekorzystnych efektów dla ludzkiego zdrowia lub dla środowiska: może prowadzić do inicjowania chorób nowotworowych, ponieważ nie znamy sposobu wchłaniania, rozprowadzania i wydalania z organizmu nanocząsteczek. Istnieje obawa, czy regulacje prawne Unii Europejskiej zapewnią pełną ochronę w tym zakresie, a brak oznaczenia na etykietach produktów nanotechnologii stwarza problem z oceną stopnia zagrożenia spożycia tej żywności.

Żywność ekologiczna i tradycyjna

Odnutowywane od lat 80-tych ubiegłego wieku zagrożenia związane z bezpieczeństwem żywności o zasięgu ogólnoeuropejskim spowodowały, że konsumenci w coraz większym stopniu zwracają uwagę na te kwestie [2, 19].

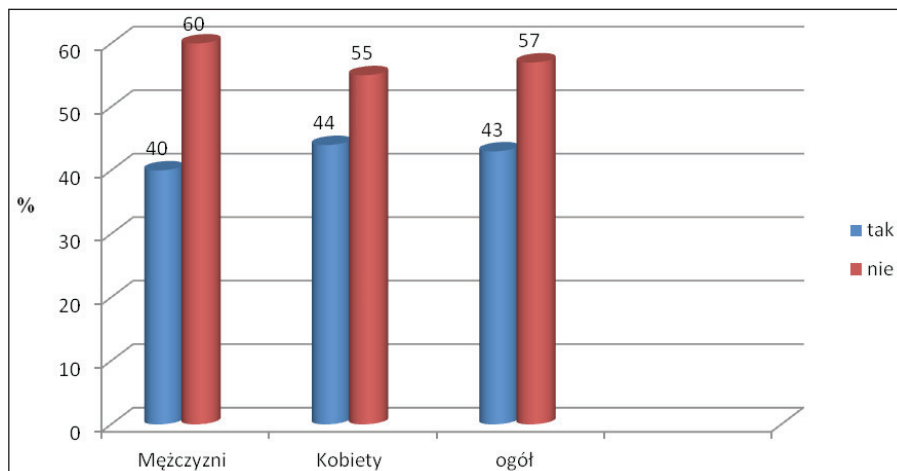
Obecnie trwa poszukiwanie coraz częściej żywności zdrowej, bezpiecznej i o wysokiej wartości odżywczej, która jednocześnie wyróżnia się niepowtarzalnym smakiem i aromatem. Kryteria te spełnia żywność ekologiczna i tradycyjna. Zakup żywności ekologicznej w naszym kraju jest znacznie niższy niż w innych krajach Europy. Wpływ na to w znacznym stopniu ma niska świadomość ekologiczna społeczeństwa oraz brak dostatecznej wiedzy o roli i jej znaczeniu w naszym odżywianiu. Jak donoszą Kowalczuk – Vasilev i wsp. [7] studenci coraz częściej sięgają po żywność ekologiczną, ale ich wiedza o tego typu żywności jest umiarkowana. Istotne znaczenie odgrywa też nieznanostwo kuchni własnego regionu przez młodych ludzi. Badania własne wskazują, że zdecydowana większość (77%) studentów kierunku turystyka i rekreacja Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie podawała, że nie zna żadnych potraw regionalnych (ryc. 1).

Respondenci w 43% spożywali potrawy regionalne w ciągu ostatniego roku (ryc. 2). Osób, które spożywały potrawy regionalne w domu rodzinnym było aż 40% i tu mniejszość stanowiły kobiety (42%). Niewiele mniej (36%), w tym większość mężczyzn (43%) odpowiedziało, iż spożywało je na imprezach okolicznościowych, tj. na weselach czy festiwalach kulinarnych. W zakładach gastronomicznych natomiast spożywał te potrawy co piąty badany (ryc. 3). Znaczny odsetek (40) respondentów twierdził, że w zakładach gastronomicznych na terenie Olsztyna brakuje kuchni tradycyjnej.

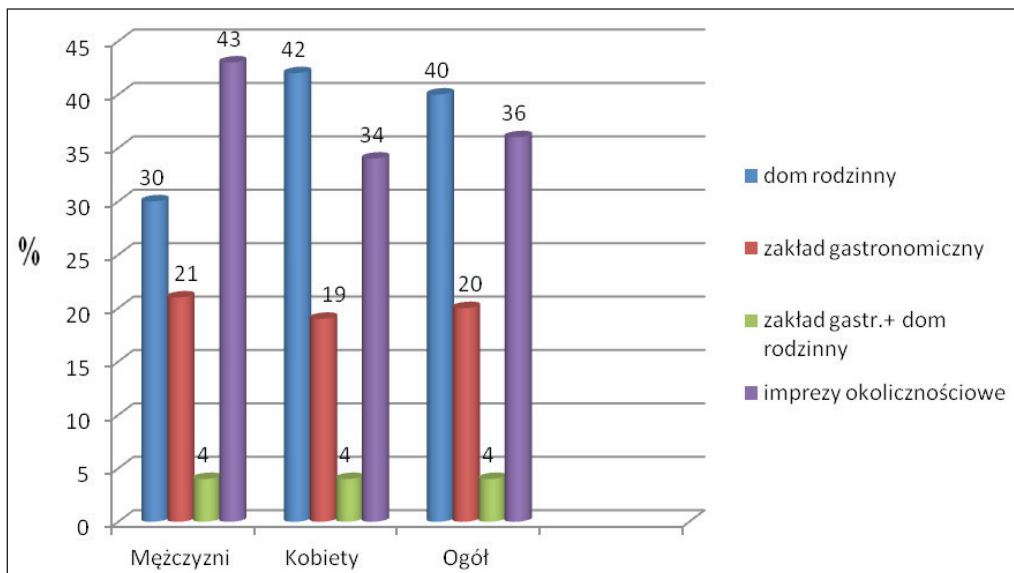
Ryc. 1. Znajomość potraw regionalnych przez badaną młodzież akademicką (%)

Źródło: badania własne

Ryc. 2. Spożycie potraw regionalnych przez badaną młodzież akademicką w ciągu ostatniego roku (%)

Źródło: badania własne

Ryc. 3. Miejsce spożywania potraw regionalnych przez badaną młodzież akademicką (%)

Źródło: badania własne

Promocja produktów tradycyjnych i regionalnych wzbogaca ofertę żywnościową, a tym samym podnosi atrakcyjność turystyczną regionów wiejskich. Najwięcej produktów tradycyjnych posiadają województwa: podkarpackie, śląskie, pomorskie, lubelskie, wielkopolskie. Istotną rolę w zachowaniu i rozwoju regionalnych tradycji kulinarnych odgrywa Europejska Sieć Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne, do której rejon Warmii i Mazur przystąpił jako pierwszy. Obecnie organizacja zrzesza 24 producentów z 8 regionów.

Atrakcyjność turystyczną regionów wiejskich mogą zwiększyć także muzea o tematyce kulinarnej, które przedstawiają historię i współczesność lokalnej gastronomii, dziedzictwo i specyfikę kuchni narodowej czy regionalnej. W Europie najwięcej tego typu muzeów jest na terenie Węgier. W Polsce muzeów gastronomicznych jest stosunkowo mało. Z reguły są to placówki o niedługiej, zaledwie kilkuletniej historii. Ukazują wygląd i wyposażenie kuchni z różnych okresów. Niektóre z nich umożliwiają samodzielny wypiek, np. chleba przy wykorzystaniu tradycyjnych metod, przepisów i narzędzi. Ciekawym obiektem pod tym względem jest muzeum lokalne w Łąkorzu na terenie woj. mazursko-warmińskiego. Również ważną rolę w promowaniu regionu pod kątem żywności tradycyjnej odgrywają festiwale kulinarne.

Analizując znaczenie i rozpowszechnienie żywności ekologicznej należy również zwrócić uwagę na zaburzenie w żywieniu podczas spożycia tej żywności, w przypadku nieracjonalnie zbilansowanej diety. Konsumpcja żywności ekologicznej (ze znanego źródła) w celu chęci utrzymania „dobrego zdrowia”, może prowadzić do ortoreksji. Dane zaburzenie odżywiania polega na przywiązywaniu nadmiernej, chorobliwej uwagi do jakości spożywanych pokarmów, obsesji na punkcie spożywania właściwego jedzenia. Wśród zagrożeń płynących ze stosowania restrykcyjnej i mało urozmaiconej diety wymienia się niedożywienie oraz wiele problemów natury społecznej (izolacja). Wzrasta zagrożenie nadciśnieniem, chorobą serca, anemią, osteoporozą, pojawiają się zmiany nastroju, a nawet depresja. Ortoreksja wywołuje liczne dolegliwości: bóle i zawroty głowy, nudności, stan ciągłego zmęczenia, zaburzoną pracę jelit oraz zwiększoną podatność na zakażenia. U kobiet pojawiają się problemy z miesiączką, ponieważ organizm nie wytwarza wystarczającej ilości estrogenów niezbędnych do zachowania regularnych cykli. Nieleczona ortoreksja, podobnie jak anoreksja, może doprowadzić nawet do śmierci.

Należy podkreślić, że turyści odwiedzający gospodarstwa agroturystyczne uważają również, że istotne dla nich znaczenie ma estetycznie nakryty stół, dekoracje, w których wykorzystano naturalne elementy charakterystyczne dla wsi, czy regionalne wzory nakryć stołowych, przy których z dużym zainteresowaniem posłuchaliby o tradycjach kulinarnych danego regionu. Jak podaje Warmińska i wsp. [16] to właśnie produkty i kuchnia głęboko osadzona w historii, mająca swoje korzenie w tradycji i obyczaju stanowią o atrakcyjności turystycznej, i są bardzo istotnym elementem w promocji regionu. Przeanalizowane rezultaty badań wskazują, iż w opinii badanych studentów baza gastronomiczna Olsztyna odgrywa dużą rolę w ofercie turystycznej. Wynikiem tego jest stwierdzenie, iż baza żywieniowa nie tylko zaspokaja potrzeby fizjologiczne, ale znacznie wpływa na atrakcyjność oferty turystycznej. Powyższe spostrzeżenia potwierdza również Stasiak [14] wspominając o chęci poznania nowych smaków, nietypowych kultur, zabawy i rozrywki, celebracji wyjątkowych chwil i uroczystości, poszukiwania wyjątkowych doznań, niepowtarzalnych przeżyć, poczucia luksusu, prestiżu i elitarności. Odpowiednia oprawa posiłku i możliwość smakowania dobrego jedzenia nawiązuje do ruchu slow food, założonego w 1986 roku we Włoszech. W Polsce ruch slow food powstał formalnie dopiero w 2002 r. i wciąż nie jest zbyt popularny. Jest to pewnego rodzaju filozofia jedzenia – filozofia XXI wieku polegająca na nieśpiesznym delektowaniu się jedzeniem, pić i... życiem: „nasze czasy określone są jako kompletnie podporządkowane cywilizacji przemysłowej i zniewolone przez prędkość (...). Prędkość odwraca naszą uwagę od szczegółów, detali, które stanowią o prawdziwym smaku życia – pozwalamy sobie zapomnieć (...) o zmysłowej przyjemności. Przyjemność, jaką daje chwila wychnienia, odpoczynku, spokoju, jaką daje czas spędzony wśród przyjaciół; wreszcie przyjemność ze smakowania – zarówno dobrego jedzenia, jak i po prostu głębi i różnorodności życia” [20].

Podsumowanie

Systematyczne uświadamianie konsumenta w zakresie ryzyka jakie niesie ze sobą regularne spożywanie żywności wyłącznie wysoko przetworzonej, zawierającej zwykle dozwolone substancje dodatkowe, w tym syntetyczne barwniki i konserwanty lub inne niekorzystne żywieniowo składniki, zapobiega wielu chorobom cywilizacyjnym. Obecnie trwa coraz częściej poszukiwanie żywności zdrowej, bezpiecznej i o wysokiej wartości odżywczej, która jednocześnie wyróżnia się niepowtarzalnym smakiem i aromatem. Kryteria te spełnia żywność ekologiczna i tradycyjna, która jest oferowana w gospodarstwach agroturystycznych. Rzeczą pozytywną jest fakt, że dzięki szeregom akcji edukacyjnych coraz prężniej rozwija się turystyka wiejska, gdzie z roku na rok rośnie zainteresowanie wypoczynkiem blisko natury z jednoczesną możliwością korzystania z wyżywienia przygotowanego na bazie naturalnych, świeżych i zdrowych produktów

Literatura

1. Czerwińska-Jaśkiewicz M. 2013. *Marketing w agroturystyce: ujęcie segmentacyjne* Difin, Warszawa
2. Frewer LJ, Miles S (Eds.). 2001. *Risk perception, communication and trust. How might consumer confidence in the food supply be maintained?* In: *Food, people and society. A European perspective of consumers' food choices*. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 401–413.
3. Gałaś A. 2010. *Rola żywienia w etiologii alergii oddechowej u dzieci – spekulacje i fakty*. *Probl Hig Epidemiol*, 91(3): 344–351
4. GUS. 2012. *Turystyka w 2011 r.* GUS, Warszawa

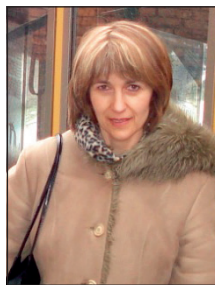
5. Haase A., Tentschert J., Luch A. 2012. *Nanomaterials: a challenge for toxicological risk assessment?* *Molecular, Clinical and Environmental Toxicology*, 101: 219–250
6. Hogervorst, J.G., Schouten L.J., Konings E., Goldbohm R.A., van den Brandt P.A. 2008. *Dietary acrylamide intake and the risk of renal cell, bladder, and prostate cancer.* *Amer J Clin Nutr* 2008, 87, 5:1428–1438.
7. Kowalczyk-Vasilev, Klebaniuk R., Gronowicz K. 2011. *Żywność ekologiczna. w opinii studentów różnych lat studiów uczelni lubelskich*, *Probl Hig Epidemiol*, 92(4); 960–964
8. Mojka K. 2012 *Wybrane produkty żywności wygodnej – ocena preferencji i częstotliwości ich spożycia wśród studentów* *Probl Hig Epidemiol*, 93(4): 828–833
9. Olesen P.T., Olsen A., Frandsen H., Frederiksen K., Overvad K., Tjønneland A. 2008. *Acrylamide exposure and incidence of breast cancer among postmenopausal women in the Danish Diet, Cancer and Health Study.* *Int J Cancer*, 122: 2094–2100
10. Przysiężna E, Głowińska J. 2006. *Witaminy i grupy produktów spożywczych w całodziennych racjach pokarmowych studentek*, *Bromat Chem Toksykol*, 4: 321–326.
11. Robson AA 2011. *Food nanotechnology: water is the key to lowering the energy density of processed foods.* *Nutr Health*. 20(3–4):231–236.
12. Sekhon B.S. *Nanotechnology in agri-food production: an overview.*2014. *Nanotechnol Sci Appl.*,20(7):31–53.
13. Sorg O., Zennegg M., Schmid P., Fedosyuk R., Valikhnovskiy R., Gaide O., Kniazevych V., Saurat JH. 2009. *2,3,7,8-tetrachlorodibenzo-p-dioxin (TCDD) poisoning in Victor Yushchenko: identification and measurement of TCDD metabolites*, *The Lancet*, 374: 1179–1185.
14. Stasiak A. 2007. *Gastronomia jako produkt turystyczny. Turystyka i Hotelarstwo*, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki, Łódź,
15. Steenland K., Piacitelli L., Deddens J., Fingerhut M., Chang L.I. 1999. *Cancer, heart disease, and diabetes in workers exposed to 2,3,7,8-tetrachlorodibenzo-p-dioxin.* *J Natl Cancer Inst*, 91(9): 779–786.
16. Warmińska M., Dąbrowska A., Mozolewski W. 2012. *Produkty regionalne narzędziem promocji turystyki na obszarach wiejskich województwa pomorskiego.* *Barometr Regionalny. Analizy i prognozy*, 4(30): 111–118
17. Wyka J, Żechałko-Czajkowska A. 2007. *Ocena sposobu żywienia studentów I roku Akademii Rolniczej we Wrocławiu.* *Roczn PZH*, 58(1): 327–331.
18. Zając J., Potocki A., Helbin J. 2011. *Ocena dziennego pobrania drogą pokarmową dioksan i związków pokrewnych na podstawie ankiety częstości spożycia produktów zawierających dioksyny i związki pokrewne* *Probl Hig Epidemiol*, 92(4); 987–990
19. Żakowska-Biemans S. 2011. *Bezpieczeństwo żywności jako czynnik determinujący zachowania konsumentów na rynku żywności.* *Probl Hig Epidemiol*, 92(3); 621–624

Źródła internetowe

20. 20. www.slowfood.pl data pobrania 20.06.2014 r.

dr hab. Małgorzata
Woźniak^I, prof. nzw.

dr hab. Elżbieta Huk-
-Wieliczuk^{II}, prof. nzw.

lic. Marta Młynarska^I

dr inż. Katarzyna
Mierzejewska^I

KUCHNIA REGIONALNA W ŚWIADOMOŚCI STUDENTÓW Z WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Streszczenie

Celem badań była ocena znajomości regionalnej kuchni warmińsko-mazurskiej wśród studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego w grupie 100 respondentów w wieku od 19 do 24 lat.

Spośród badanych studentów 46% oceniło swoją znajomość kuchni regionalnej Warmii i Mazur na stopień dostateczny. Znaczna część badanych (43%) spożywa posiłki regionalnej kuchni warmińsko-mazurskiej raz w roku, a kilka razy w miesiącu tylko 2% ankietowanych. Najczęściej potrawy te są spożywane z okazji Świąt Bożego Narodzenia (30%) i Świąt Wielkanocnych (28%). Najbardziej znanymi potrawami dziedzictwa kulinarnego Warmii i Mazur są babka ziemniaczana (33% wskazań), kluski ze skwarkami (27% wskazań), a najczęściej spożywanymi: kapuśniak (76%), kiszka ziemniaczana (66%) i żur warmiński (64%). Uzyskane dane pozwalają przypuszczać, że popularność żywności regionalnej Warmii i Mazur będzie wzrastać, a zdaniem respondentów najlepszą formą promocji tej żywności jest reklama telewizyjna.

Słowa kluczowe: kuchnia regionalna, student, województwo warmińsko-mazurskie

REGIONAL CUISINE CONSCIOUSNESS AMONG STUDENTS FROM WARMIA AND MAZURY

Summary

The aim of this study was to determine the knowledge of Warmia and Mazury regional cuisine. The survey was conducted among 100 respondents age 19 to 24 years.

Most of students assessed their knowledge of regional cuisine of Warmia and Mazury as satisfactory (46%). A large part of respondents consumes meals regional cuisine of Warmia and Mazury once a year (43%) and only 2% – few times a month. These foods are most commonly eaten during Christmas (30%) and Easter feasts (28%). The most famous dishes of culinary heritage of Warmia and Mazury are potato cake (33%), potato dumplings with bacon (27%), and the most commonly consumed are cabbage soup (76%), potato sausage (66%) and warmia żur (64%). The results indicate that consumption of regional foods of Warmia and Mazury could grow and in the respondents opinion the television advertising is the best way to promote these foods.

Key words:

Wprowadzenie

Rozwój kuchni poszczególnych regionów Polski kształtował się pod wpływem wielu czynników między innymi takich jak: dostępność surowców, wiedza społeczeństwa oraz historia kraju. Na przestrzeni wieków wskutek różnych wydarzeń historycznych granice naszego państwa zmieniły się, co również w znaczący sposób wpłynęło na polską kuchnię. Do regionów Polski, w których tradycjach kulinarnych wyraźnie zaznaczył się wpływ wielu narodowości należą Warmia i Mazury, których kuchnia kształtowała się pod wpływem kuchni niemieckiej, polskiej, kresowej oraz ukraińskiej [Kosmala 2001, Ostojski, Wolski 2006, Jankowska-Buttitta 2007, Batyk 2010].

Pożywienie, które spożywa człowiek, to nie tylko zaspokajanie jego fizjologicznych potrzeb, ale i ważna sfera kultury i obyczajów. Różne technologie przygotowywania potraw, oraz często związane z tym obyczaje i kultura stołu są świadectwem rozwoju i poziomu życia ludności zamieszkującej określony teren, są znakiem odrębności narodowej i regionalnej [Borowski 2010].

^I Katedra Biologii i Hodowli Ryb, Wydział Nauk o Środowisku, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

^{II} Katedra Wychowania Fizycznego, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej

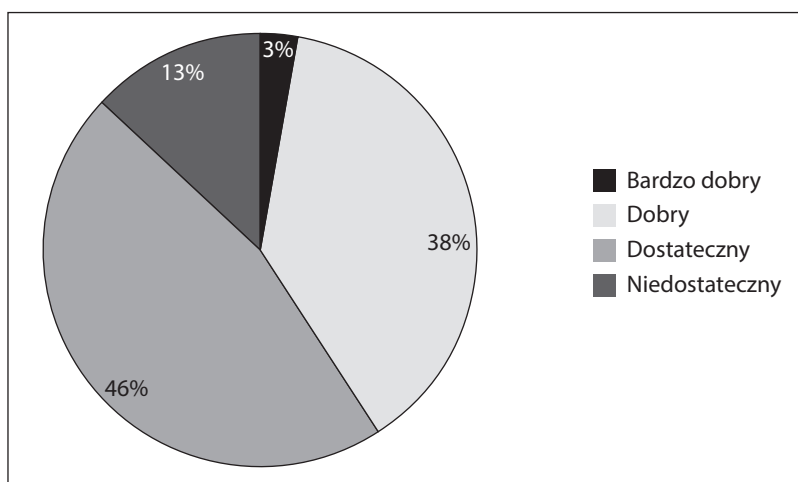
Uwzględniając znaczenie produktów tradycyjnych i regionalnych w rozwoju regionu Warmii i Mazur jak również coraz większe zainteresowanie młodych ludzi tradycją kulinarną podjęto badanie, którego celem była nie tylko ocena znajomości kuchni regionalnej wśród studentów pochodzących z regionu warmińsko-mazurskiego, ale także wzbudzenie większego zainteresowania studentów kuchnią regionalną.

Metodologia badań

W prezentowanych badaniach zastosowano metodę zbierania danych z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego przeprowadzanego w formie internetowej o nazwie „Znajomość kuchni regionalnej Warmii i Mazur wśród studentów pochodzących z regionu Warmińsko-Mazurskiego” za pośrednictwem witryny internetowej [www.moje-ankiety.pl](http://moje-ankiety.pl). Link dostępu do kwestionariusza (<http://moje-ankiety.pl/respond-58672.html>) zamieszczono na portalu www.facebook.pl. Kwestionariusz zawierał 14 pytań dotyczących znajomości kuchni regionalnej Warmii i Mazur oraz 6 pytań klasyfikujących w celu stworzenia profilu respondenta. Ankiety przeprowadzono wśród 100 studentów w wieku od 19 do 24 lat. Badaną grupę stanowiło 59% kobiet i 41% mężczyzn. 42% respondentów jako miejsce stałego zamieszkania wskazało miasta liczące od 100 do 180 tysięcy mieszkańców, 27 % respondentów pochodziło z miast do 10 tysięcy mieszkańców, a 18% – z miast od 50 do 100 tysięcy mieszkańców. Najmniej liczną grupę stanowili studenci pochodzący z miast od 10 do 50 tysięcy mieszkańców. 68% ankietowanych pochodziło z Warmii, a 32% z Mazur. 49% ankietowanych studiowało na Wydziale Nauk o Środowisku, a 28% to studenci Wydziału Nauki o Żywności. Zdecydowana większość ankietowanych studiowała na kierunku Turystyka i Rekreacja (49%). Drugą grupą pod względem liczebności byli studenci kierunku Gastronomia – sztuka kulinarna (28%).

Wyniki

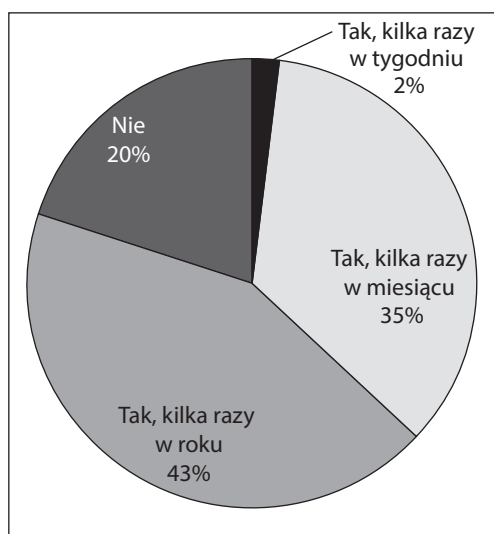
Według badań własnych, w których udział wzięły osoby od 19 do 24 roku życia, tylko 3% studentów pochodzących z regionu warmińsko-mazurskiego określa swoją znajomość kuchni regionalnej jako bardzo dobrą. Największą grupą badanych są studenci oceniający wiedzę na jej temat w dostatecznym stopniu. Stanowią oni 46% ankietowanych studentów (Ryc. 1).

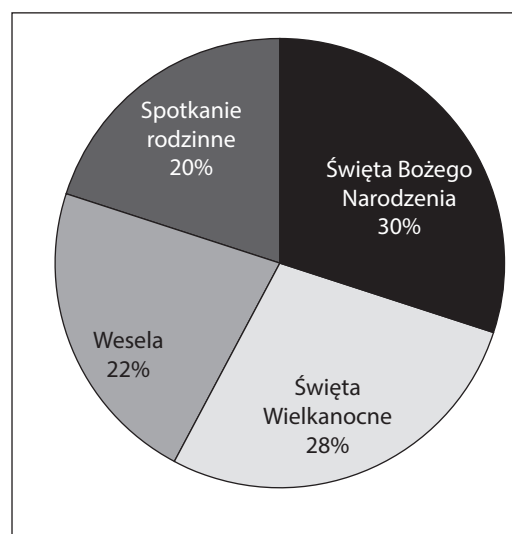
Ryc. 1. Stopień znajomości kuchni regionalnej

Z kolei z badań Batyk przeprowadzonych w 2009 r. wynika, że 62,5% respondentów pochodzących z regionu warmińsko-mazurskiego deklaruje znajomość produktów tradycyjnych Warmii i Mazur. Taką znajomość deklaruje także 44,4% ankietowanych pochodzących z innych regionów Polski oraz 37,3% badanych osób pochodzących z zagranicy (w większości Niemcy) [Batyk 2009].

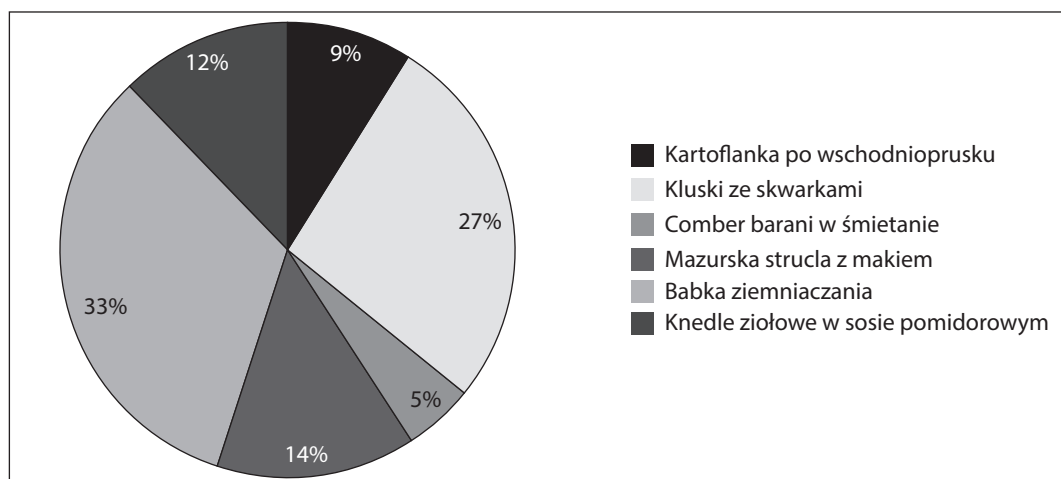
W odpowiedzi na pytanie „Jak często spożywasz potrawy kuchni regionalnej Warmii i Mazur”, 43 osoby zadeklarowały spożywanie posiłków kuchni regionalnej kilka razy w roku, a 35 osób kilka razy w miesiącu. 2% ankietowanych wskazało, że potrawy regionalne je raz w tygodniu. Z analizy odpowiedzi wynika, że 20% w ogóle nie spożywa potraw regionalnych (Ryc. 2). Najwięcej studentów stwierdziło, że potrawy regionalne spożywa z okazji Świąt Bożego Narodzenia (30%) i Świąt Wielkanocnych (28%). Około 22% respondentów spożywa je na uroczystościach weselnych, a 20% w czasie spotkań rodzinnych (Ryc. 3). Również Vanhonackera i in. [2010] wyraźnie wskazują, że żywność tradycyjną polscy konsumenci spożywają głównie z okazji różnych uroczystości. Z kolei w badaniach Żakowskiej-Biemas i Kuc [2009] najliczniejsza grupa respondentów (27%) w wieku od 20 do powyżej 50 lat deklaruje spożywanie żywności tego typu „bez okazji”, a 24% wskazało, że żywność tradycyjną spożywa podczas spotkań rodzinnych i świąt (14%).

Ryc. 2. Częstotliwość spożywania potraw kuchni regionalnej

Rys. 3. Okoliczności, podczas których obecna jest kuchnia regionalna

Rys. 4. Znajomość nazw potraw regionalnych

Do najbardziej znanych potraw kuchni warmińsko-mazurskiej należą zdaniem ankietowanych babka ziemniaczana (33% wskazań) oraz kluski ze skwarkami (27% wskazań) (Ryc. 4).

W celu wybiórczego zbadania wiedzy dotyczącej znaczenia nazw potraw regionalnych poproszono respondentów o przyporządkowanie nazw do ich znaczenia. Udzielone prawidłowe odpowiedzi (78%) wskazują, że najbardziej znaną nazwą regionalną są knedle – kluski z farszem.

Z kolei kurczynę czyli rosół zaznaczyło 72% studentów, a 66% respondentów poprawnie określiło plince jako placki ziemniaczane (Tab.1).

Tabela 1. Znajomość znaczenia nazw potraw regionalnych (% wskazań)

Nazwa	Produkt				
	Kapusta duszona	Rosół	Placki ziemniaczane	Kluski z farszem	Babka ziemniaczana
Kurczyna	5	72	2	0	3
Knedle	2	0	14	78	2
Plince	3	0	66	10	5
Szmurkuł	40	8	1	2	27
Kakor	28	2	4	5	41

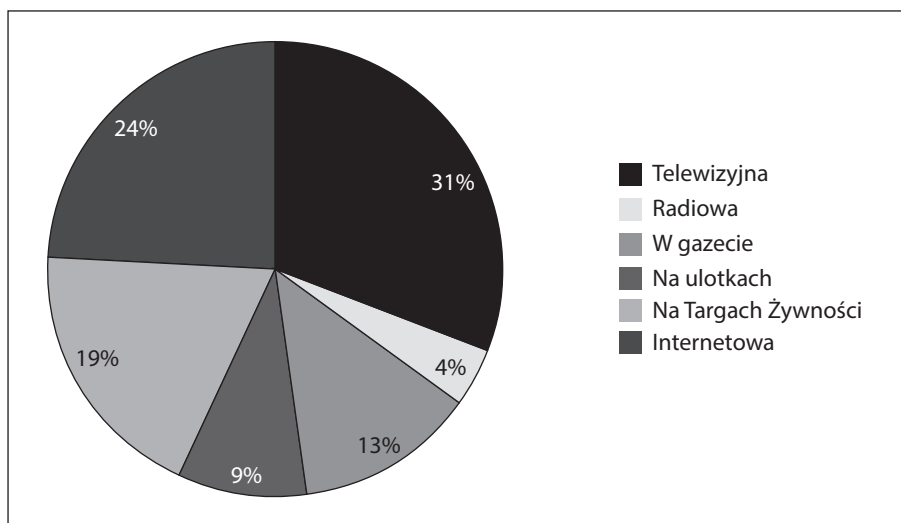
Natomiast z potraw regionalnych, które studenci mieli okazję najczęściej spożywać wskazywano na kapuśniak (76%), kiszkę ziemniaczaną (66%) oraz żur warmiński (64%). Według opinii respondentów potrawy

regionalne mają lepsze walory smakowe (55%) ale tylko 44% uważa, że cena takich produktów powinna być wyższa w porównaniu do potraw standardowych, co znalazło potwierdzenie również w badaniach Chudy i Gierałtowskiej [2013]. Z kolei w badaniach przeprowadzonych przez Pomianowskiego [2009] ankietowani w różnym wieku deklarują chęć zapłaty o 20-30% więcej za żywność regionalną niż za żywność konwencjonalną.

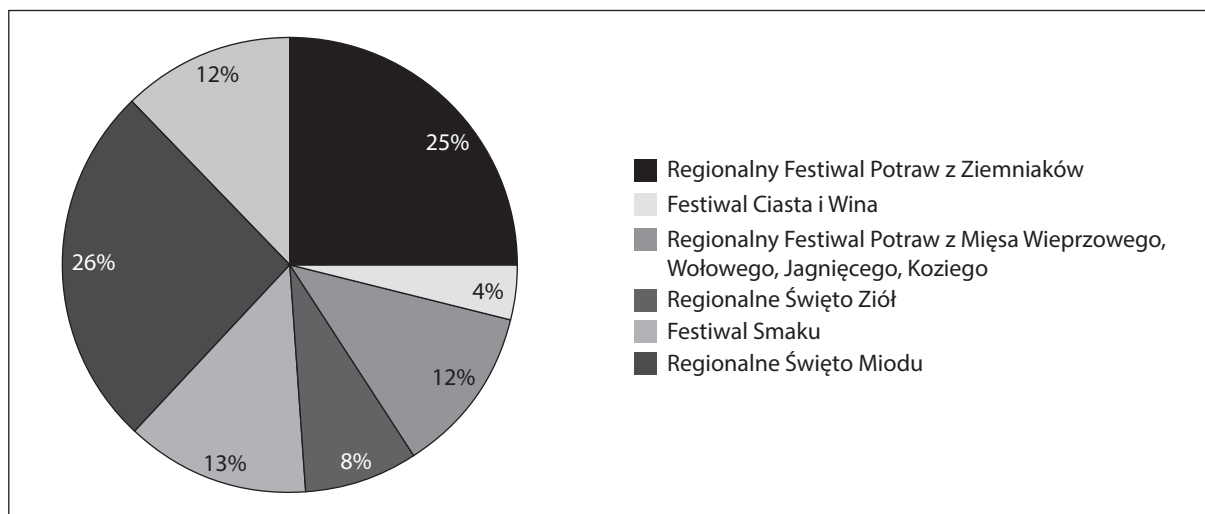
Zdaniem 82% studentów popularność żywności regionalnej będzie wzrastać. Żywność regionalna w ocenie młodych ludzi jest postrzegana jako żywność o szczególnych walorach smakowych, która wymaga większej popularyzacji poprzez odpowiednio dobrane działania promujące. Podkreślono również (89%), że w stosunku do tego typu żywności powinna być opracowana strategia promocji, a najlepszą jej formą byłaby reklama telewizyjna (31% wskazań). Natomiast 24% studentów jest przekonanych, że strony internetowe to bardzo dobry sposób na promowanie potraw regionalnych. Również szczecińscy studenci wskazali telewizję (40%) jako najlepszy nośnik reklamy [Chudy, Gierałtowska 2013].

Z kolei zdaniem 19% osób biorących udział w ankiecie targi żywności to najlepsze narzędzie promocji kuchni regionalnej (Ryc. 5).

W kwestionariuszu ankietowym zamieszczono również pytania odnośnie festiwali kulinarnych odbywających się w województwie Warmińsko-Mazurskim. Znaczna większość, stanowiąca 71% ankietowanych studentów posiada wiedzę odnośnie festiwali kulinarnych organizowanych w regionie warmińsko-mazurskim, ale tylko 23% osób zaznaczyło swoją obecność na tego typu imprezach. Natomiast w odpowiedzi na pytanie dotyczące znajomości festiwali kulinarnych najczęściej ankietowanych wskazywało na Regionalne Święto Miodu (26%) i Regionalny Festiwal Potraw z Ziemniaków (25%). Na Regionalny Festiwal Potraw z Mięsa Wieprzowego, Wołowego, Jagnięcego, Koziego wskazało 12% badanych. Najmniej znanym festiwalem z wymienionych w ankiecie okazało się Regionalne Święto Ziół. Takiej odpowiedzi udzieliło 8% ankietowanych. Łącznie poprawnych odpowiedzi udzieliło 71,1% respondentów (Ryc. 6).

Rys. 5. Wybór najlepszej reklamy kuchni regionalnej

Ryc. 6. Znajomość nazw festiwali kulinarnych

Przeprowadzone badania własne jak również Chudy i Gierałtowskiej [2013] wskazują, że studenci powinni być objęci szerszą edukacją w zakresie dziedzictwa kulinarnego a zwiększenie promocji żywności tradycyjnej i regionalnej mogłoby przyczynić się do wzrostu jej świadomej konsumpcji.

Posumowanie i wnioski

Województwo warmińsko-mazurskie jest jednym z najbardziej zróżnicowanych regionów w Polsce, a swoje bogate dziedzictwo kulinarne zawdzięcza wpływom wielu sąsiadów, m.in. Niemiec i Ukrainy.

Region warmińsko-mazurski jako pierwszy wstąpił do „Europejskiej Regionalnej Sieci Dziedzictwa Kulinarne”. Miało to miejsce w 2006 r. i umożliwiło regionalnym członkom otrzymywanie znaku „Dziedzictwa Kulinarne Warmia Mazury Powiśle”, co w następstwie przyczyniło się to do znacznej promocji regionu oraz żywności wytwarzanej na jego terenie. „Kalendarz imprez promujących żywność naturalną, tradycyjną, lokalną i regionalną województwa warmińsko-mazurskiego” ma na celu reklamowanie i pielęgnowanie dziedzictwa regionalnego poprzez konkursy kulinarne, w których uczestnikami są zarówno doświadczeni kucharze, jak i domowe gospodynie. Inną formą promowania regionalnych potraw są festiwale kulinarne, spośród których znajdują się m.in. Regionalny Festiwal Potraw z Ziemiaków w Ostródzie, Regionalne Święto Ziół w Olsztynku czy Regionalne Święto Miodu w Ełku.

Mimo wielu działań promujących żywność regionalną poziom wiedzy mieszkańców regionu na ten temat jest stosunkowo niski. Z badań własnych przeprowadzonych w 2014 r., w których udział brali studenci pochodzący z województwa warmińsko-mazurskiego wynika, że tylko 2% respondentów spożywa posiłki regionalnej kuchni Warmii i Mazur raz w tygodniu, a aż 20% w ogóle ich nie spożywa. Najwyższy procent badanych, wynoszący 43%, deklaruje spożywanie regionalnych potraw kilka razy w roku. Ma to miejsce w okresie Świąt Bożego Narodzenia (na co wskazuje 30% studentów), Świąt Wielkanocnych (twierdzi tak 28% badanych), wesel (22%) i spotkań rodzinnych (20%).

Pomimo wielu festiwali kulinarnych, targów żywności oraz konkursów kulinarnych, mieszkańcy Warmii i Mazur nie wykazują zbyt wysokiego zainteresowania regionalną kuchnią. Wskazują na to zarówno badania własne przeprowadzone w 2014 r. jak i badania Pomianowskiego [2009]. W obu badaniach za najlepszą metodę promocji żywności regionalnej uznano reklamę telewizyjną. Stwierdzono również, festiwale kulinarne powinny być bardziej reklamowane. Mimo, że ich znajomość wykazało 71% ankietowanych, to swoją obecność na nich deklarowało już jedynie 23%. Niskie spożycie produktów regionalnych, mimo lepszych walorów smakowych, na które wskazała większość ankietowanych studentów, jest prawdopodobnie związane z jej wyższą ceną, co potwierdzają także badania Żakowskiej-Biemas i Kuc [2009]. Zdaniem polskich konsumentów żywność tradycyjna charakteryzuje się wysoką jakością i wyjątkowymi walorami smakowymi i głównie te czynniki motywują do zakupu produktów regionalnych najczęściej przez osoby powyżej 40 roku życia [Rybowska, Chelstowska 2007, Żakowska-Biemas, Kuc 2009, Żakowska-Biemas 2012]. Zdaniem Gotowskiej i Ozimek [2005] polscy konsumenci coraz częściej zwracają uwagę na pochodzenie żywności, którą spożywają.

Należy podkreślić, iż młodzi ludzie nie tylko ulegają trendom globalizacji ale również coraz częściej podkreślają swoją tożsamość dążąc do zachowania kulturowej tożsamości, która przejawia się między innymi poprzez coraz większe zainteresowanie żywnością regionalną, spożywaną przy okazji wyjątkowych okoliczności do których zaliczono przede wszystkim Święta Bożego Narodzenia i Święta Wielkanocne. Kulturowanie tradycji to bardzo ważna sfera tożsamości, to powrót do korzeni to odtworzenie rozwoju życia mieszkańców na przestrzeni wieków [Jeżewska-Zychowicz 2009, Borowski 2010].

Należy również podkreślić, że w Polsce podobnie jak i w innych krajach europejskich w rozwoju regionów oprócz walorów przyrodniczych, architektonicznych coraz większe znaczenie odgrywa również tradycja kulinarna [Batyk 2010, Żakowska-Biemas 2012].

Przedstawione w pracy wyniki badań stały się podstawą do sformułowania następujących wniosków:

1. Badana grupa studentów mimo świadomości walorów smakowych potraw kuchni regionalnej tego rodzaju potrawy spożywa głównie z okazji różnych uroczystości, przeważnie z okazji świąt.
2. Wiedza studentów dotycząca produktów regionalnych jest niewystarczająca.
3. Zdaniem ankietowanych promowanie żywności regionalnej wpłynie na wzrost jej spożycia, a za najlepszą formę promocji uznano reklamę telewizyjną.
4. Wiedza o festiwalach kulinarnych odbywających się w regionie warmińsko-mazurskim jest wysoka, ale uczestnictwo studentów w tych imprezach znikome.

Literatura

1. Batyk I. M. 2009. *Produkty tradycyjne elementem atrakcyjności turystycznej Warmii i Mazur*, w: *Rozwój turystyczny regionów a tradycyjna żywność*. Dolatowski Z. J., Kołozyn-Krajewska D. [red.] Częstochowa
2. Batyk I. M. 2010. *Wpływ złożoności kulturowej na dziedzictwo kulinarne Warmii i Mazur* w: *Wielokulturowość w turystyce*, Puchnarowicz E. [red.], Warszawa.

3. Borowski J. 2010. *Traditional food-its past and present*. Electronic Journal of Polish Agricultural Universities, 13(2)#12.
4. Chudy S., Gierałtowska U. 2013. *Produkty tradycyjne i regionalne z perspektywy szczecińskich studentów*. Journal of Agribusiness and Rural Development, 1(27):45-52.
5. Gutowska K., Ozimek I. 2005. *Wybrane aspekty zachowań konsumentów na rynku żywności kryteria zróżnicowania*, wyd. SGGW Warszawa.
6. Jankowska-Buttitta M.K. 2007. *Niezapomniana kuchnia Warmii i Mazur*, wyd. Jaworowy Dwór, Zakroczym.
7. Jeżewska-Zychowicz M. 2009. *Wybrane zachowania młodych konsumentów na rynku żywności tradycyjnej i ich uwarunkowania*. Żywność. Nauka. Technologia. Jakość, 3(64):126-136.
8. Kosmala J. 2001. *Kultura Warmii i Mazur*, w: „Edukacja i Dialog”, Czakon D., Kosmala J., Szczepański M. S. [red.] Częstochowa-Katowice, nr 2.
9. Ostojski T., Wolski R. 2006. *Smak Mazur*, wyd. Baobab, Warszawa.
10. Pomianowski J. F. 2009 *Badania konsumenckie żywności regionalnej*, w *Żywność regionalna i tradycyjna – aspekty surowcowe, technologiczne i ekonomiczne* Jarczyk A., Borowski J., Klepacka J., Tońska E., Spiel J. [red], Olsztyn.
11. Rybowska A., Chełstowska K. 2007. *Postawy konsumentów w stosunku do żywności regionalnej*. Roczn. Nauk. Stowarzyszenia Ekonomistów, t.VIII(4):166-168.
12. Vanhonacker F., Lengard V., Hersleth M., Verbeke W. 2010. *Profiling European traditional food consumers*. British Food Journal, 112(8): 871-886.
13. Żakowska-Biomas S., Kuc K.2009. *Żywność tradycyjna i regionalna w opinii i zachowaniach polskich konsumentów*. Żywność. Nauka. Technologia. Jakość, 3(64):105-114.
14. Żakowska-Biomas S., 2012. *Żywność tradycyjna z perspektywy konsumentów*. Żywność. Nauka. Technologia. Jakość, 3(82):5-18.

ROZDZIAŁ 3.

ZAGOSPODAROWANIE I ORGANIZACJA OBSZARÓW WIEJSKICH NA POTRZEBY REKREACJI I TURYSTYKI

dr Dorota Kozłowska^Idr hab. Wojciech
Ryszkowski^{II} prof. AWF

PROJEKTOWANIE KRYTERIUM OCEN W AGROTURYSTYCE

Streszczenie

Agroturystyka jest stosunkowo nowym kierunkiem działań szeroko rozumianej turystyki. Stąd też powstał problem oszacowania jakości usług agroturystyki, do których brakuje kryteriów ocen. W teorii zarządzania do rozwiązywania takich problemów wskazuje się funkcje organizacyjne. Celem opracowania było przedstawienie uzasadnionej propozycji kryteriów oceny pobytu klienta w gospodarstwie agroturystycznym. Do realizacji celu wykorzystano metody: Kluczowych Czynników Sukcesu, analizę literatury, uproszczoną metodę analizy wartości organizacji, metodę analizy i syntezy. W prezentowanym opracowaniu posłużono się funkcjami turystycznymi. Wyodrębnienie funkcji gospodarstw agroturystycznych stanowi uzasadnioną podstawę teoretyczną ułatwiającą dalsze projektowanie uzasadnionych metodologicznie ocen działalności gospodarstw agroturystycznych przy wykorzystaniu odpowiednich kryteriów i skal oceniania.

Słowa kluczowe: kryterium ocen, agroturystyka, funkcje w agroturystyce

DEVELOPING THE CRITERIA FOR AGRITOURISM ASSESSMENT

Abstract

Agritourism is a relatively new branch of a widely understood concept of tourism. Therefore, there is a problem to assess the quality of services for which there are no criteria of evaluation. The theory of management points to the organizational functions as a way of assessment in such cases. The aim of this work is to introduce suggestions for the criteria in evaluating the stay of a customer on a agritourism farm. The following methods were used for this purpose: the key success factors, the analysis of literature, a simplified method for the analysis of organizational value, the method of analysis and synthesis. Moreover, tourist functions were used for the purpose of this paper. The identification of functions of agritourism farms constitutes a justified theoretical base to be used in their further assessment. It will make it easier to develop methodologically justified criteria for agritourism farm evaluation with the use of proper criteria and a scale of evaluation.

Key words: criteria for the evaluation, agritourism, functions in agritourism

Korzeni agroturystyki można doszukiwać się w pierwszych formach turystyki organizowanej w starożytnym Egipcie. Wyjazdy na dziką przyrodę były modne w Rosji XIX wieku (kurorty czarnomorskie, Kaukaz, Karpaty). W czasach carskiej Rosji Krym był tak modnym miejscem wypoczynku jak Lazurowe Wybrzeże, Majorca i Monako. Wielkie zasługi dla rozwoju wodolecznictwa położyli Skandynawowie otwierając pierwsze zakłady gimnastyki leczniczej. Rozwój kolejnictwa w Anglii znacząco przyczynił się do powstania zwyczaju sobotnio niedzielnych wyjazdów za miasto w celach zdrowotnych jako przeciwdziałaniu anty

^I Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Polska

^{II} Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Polska

higienicznym warunkom slumsów robotniczych. W tym też okresie w teorii zarządzania wyodrębnił się kierunek *humans relations*. Dostrzegano w nim nowe możliwości zwiększania produkcji przemysłowej poprzez zwracanie uwagi na rolę czynnika ludzkiego, poprawę stosunków międzyludzkich oraz poprawę warunków życia i pracy. Jego wartości dostrzegano też w Polsce. Wielu przedstawicieli polskich przemysłowców zalicza się do mało znanych współtwórców tego kierunku. Zaliczyć można do ich kręgu czeskiego przemysłowca Battę, Emila Wedlla, a nawet Aleksandra Głowackiego. Przykładowo Batta był organizatorem cotygodniowych obiadów spożywanych wraz z załogą na terenie fabryki obuwia. Emil Wedel na terenie zakładów cukierniczych na warszawskiej Pradze wybudował otwartą pływalnię, z której w trakcie długiej przerwy mogli korzystać pracownicy i robotnicy. W pobliskim Świdrze k/Otwocka wybudował ośrodek dla wypoczynku sobotnio-niedzielnego nad rzeką Świder przeznaczony dla robotników. Pracownikom wypłacał latem trzynastą pensję przeznaczoną na wyjazdy urlopowe, uważając że wyjazd rodzinny wiąże się dodatkowymi kosztami, podczas gdy opłaty za czynsz obowiązują i stanowią stałą pozycję w budżecie rodziny pracownika.

Hrabia Karol Brzostowski, podobnie jak generał Józef Prądzyński są mało znanymi postaciami zasługującymi do wpisania ich do kręgu przedstawicieli przednaukowego i technologicznego kierunku prekursorów teorii zarządzania w Polsce.

Zainteresowania wypoczynkiem i regeneracją sił klasy robotniczej zostało najwcześniej dostrzeżone w kolebce rozwoju przemysłu maszynowego i włókienniczego w Anglii, w której też powstało pierwsze biuro podróży organizujące wyjazdy sobotnio-niedzielne i wyjazdy podmiejskie. Wprowadzanie nowoczesnych technologii wymagało nowych kompetencji robotników. Inwestowanie w przyuczanie do zawodu prowadziło do poszukiwań uwarunkowań zdrowia i wypoczynku. Dostrzeganie kardynalnych zagrożeń zdrowotnych w slumsach robotniczych przywiodło do „wyprowadzania” mieszkańców na stadiony, turystykę podmiejską, wędkarstwo, łowiectwo itd. Powstały też pierwsze biura podróży.

Turystyka podmiejska była jedną z pierwszych dostrzeżonych z uwagi na potrzeby społeczne i walory wypoczynkowo-rekreacyjne. Tego typu wyjazdom sprzyjało powstawanie kolejowych tras podmiejskich oraz linii tramwajowych. Podobnie w Warszawie linia na „Bielany” spowodowała rozwój infrastruktury rekreacyjno-turystycznej w Parku Bielańskim. Trzy kilometry dalej powstała warszawska uczelnia wychowania fizycznego.

Do najmodniejszych kierunków należały góry i kurorty nadmorskie. Powstała też moda na morską turystykę wędkarską także na terenach odległych i egzotycznych, np. w Afryce, w Ameryce, na Kamczatce itd. Modnymi stały się wyjazdy „do wód”, czyli miejscowości o uznanych walorach mikroklimatycznych i wodolecznicznych. Przy dużym niedostatku miejsc w powstających kurortach rozwiązaniem stały się kwatery prywatne u miejscowej ludności, która służyła także pomocą przewodnicką.

Na początku XX wieku zaczęła się intensywnie rozwijać agroturystyka. Prozaiczną przyczyną było duże zapotrzebowanie społeczne na każdą najtańszą formę wypoczynku rodzinnego. W okresie PRL-u w zakładach pracy organizacją wypoczynku zajmowały się komórki socjalne komisji zakładowych. Przy braku ośrodków rekreacyjnych rozpoczęła się era taniego budownictwa bazy rekreacyjno-wypoczynkowej w całym kraju. Najbardziej atrakcyjne tereny zostały zagarnięte przez duże i bogate zakłady pracy np. kopalnie, huty, fabryki samochodów, samolotów, okręgi wojskowe i struktury milicyjne. Do lokalizacji prestiżowych zaliczano min. zasobne jeziora suwalsko-augustowskie. Do negatywnych czynników obniżających jakość i rozwój tych ośrodków można było zaliczyć niskie kompetencje kadry kierowniczej oraz niski standard socjalny [6, 7]. Na stanowiska kierowników często delegowano zasłużonych politycznie działaczy partyjnych, nie zawsze posiadających odpowiednią wiedzę turystyczno-rekreacyjną oraz kompetencje menedżerskie. O funkcjach agroturystyki jeszcze wówczas nie wspomiano, nie było także potrzeb kształcenia na kierunkach studiów hotelarskich.

Wyczerpanie zasobów miejscowości atrakcyjnych turystycznie oraz duża koncentracja ośrodków wypoczynkowych w atrakcyjnych miejscowościach wypoczynkowych przy niskim standardzie socjalnym bazy (np. domki z dykty, brak ciepłej wody), oraz wiele innych niedogodności spowodowały poszukiwania nowych rozwiązań. Jednym z nich stała się agroturystyka pomyślana jako najtańsza forma turystyki oparta na przeświadczeniu o tradycyjnej polskiej gościnności oraz niskich kosztach. Okres względnego wiejskiego dobrobytu minął wraz z wejściem w erę gospodarki rynkowej. Kryzys społeczno, gospodarczo, polityczny lat dziewięćdziesiątych XX wieku spowodował redukcję funkcji socjalnych zakładów pracy [2, 6]. Wyprzedawano bazę socjalną i rekreacyjną. Wyzbywano się finansowania zakładowych klubów sportowych, w tym i piłkarskich. Funkcjonowały kolejki oczekujących na możliwość otrzymania skierowania na wczasy. Zakazy przyjazdów z kotkami i psami także oceniano jako bariery. Na tle tych ograniczeń i niedogodności oraz społecznej krytyki zaczęła powstawać agroturystyka jako nowa i tańsza forma organizacji wypoczynku rodzinnego.

Rozwijała się ona początkowo bez większej ingerencji regulacji rządowych. Wątpliwości zaczął budzić standard zakwaterowania, żywienia oraz otoczenia zewnętrznego kwatery. Pojawiały się wątpliwości typu: czy gospodarstwo bez inwentarza żywego jest gospodarstwem, hotelikiem czy też hangarem sypialnianym przerobionym ze stodoły lub obory. Wątpliwości tego typu potwierdzają problemy praktyczne uzasadniające tematykę i znaczenie naukowe prezentowanego opracowania dotyczącego poszukiwania kryteriów ocen

w agroturystyce. Projektowanie kryteriów ocen dla tej nowej dziedziny turystyki jest głównym celem prezentowanego opracowania i stanowi też jego nowość naukową.

Na podstawie analizy literatury można zauważyć, iż do głównych źródeł powstawania usług agroturystycznych należy zaliczyć w Polsce:

1. Reaktywowanie gospodarki rynkowej.
2. Wprowadzenie formy socjalnej w zakładach pracy „wczasy pod gruszą”.
3. Zainteresowania możliwościami uzupełnienia domowej spiżarni.
4. Możliwość zabrania ze sobą zwierząt domowych (koty, psy, króliki itp.).
5. Możliwość poznawania rdzennego folkloru i obrzędów.
6. Względna konkurencyjność cenowa.
7. Możliwość uczestnictwa w wybranych pracach polowych i gospodarskich.
8. Możliwość połowów ryb i ich przetwarzania, zbieractwo runa leśnego, możliwość suszenia oraz marynowania, zbieractwo flory i fauny.
9. Możliwość poznawania historii regionu oraz tradycyjnej gościnności.

Jak wskazują powyższe tezy omawiana forma wbrew pozorom jest dziedziną złożoną i trudną do efektywnego funkcjonowania. Ponad 80% gospodarstw posiada roczne obłożenie miejsc poniżej 20% możliwości kwaterek w skali roku.

Agroturystyka wędkarska jest zupełnie nową formą turystyki w naszym kraju. Mamy problemy, jakimi kryteriami oceniać pobyt w takim obiekcie. Przyznawanie „gwiazdek” hotelowych nie wchodzi w rachubę. Złożone kłamki, marmury i granitowe kolumny rażą tandetą i raczej odstraszą doświadczonych turystów. Byłyby też zaprzeczeniem zdrowo rozsądkowych kryteriów oceny tego typu bazy. Autorzy artykułu przebywali w sposób zorganizowany w różnej kategorii gospodarstwach agroturystycznych. Zapoznanie się z warunkami wypoczynku nasunęło wiele refleksji, pytań i dróg poszukiwań. Jednym z nich jest zagadnienie oceny jakości pobytu.

Materiał i metody

Podstawowym zagadnieniem jest znalezienie metodologicznie poprawnego kryterium ocen. Przy ich braku racjonalnym metodologicznie jest adaptacja rozwiązań stosowanych w innych dziedzinach i poziomach oraz strukturach. Wstępnie założono, iż poprawnym rozwiązaniem może być wyprowadzenie kryteriów ocen funkcji agroturystycznych wywodzących się z ogólnych funkcji turystyki [3]. Funkcjami agroturystyki powinny być tym samym funkcje, które są właściwe dla tej dziedziny. W związku z tym poprawnym może być założenie, że funkcje agroturystyki można wyprowadzić z ogólnych funkcji turystyki.

Celem opracowania jest przedstawienie uzasadnionej propozycji kryteriów oceny pobytu klienta w gospodarstwie agroturystycznym.

Hipotetycznie **założono**, iż kryteria ocen realizacji funkcji gospodarstwa w agroturystyce zasadnie jest wyprowadzić z funkcji turystycznych zgodnie z zasadą od ogółu do szczegółu i od teorii wyższego rzędu, do niższych poziomów abstrakcji.

Zadania do realizacji celu:

1. Zdefiniowanie funkcji w agroturystyce.
2. Opisanie poszczególnych funkcji agroturystyki.
3. Ocena i klasyfikacja funkcji.

Metody techniki i badawcze zastosowane w opracowaniu:

1. Metoda KCS (kluczowych czynników sukcesu) [1].
2. Analiza literatury.
3. Uproszczona metoda analizy wartości organizacji [1, 7, 8]
4. Metoda analizy i syntezy.

Mając na uwadze fakt, że rozwiązania sprawdzone w dziedzinach o wyższym stopniu abstrakcji i rozwoju sprawdzają się w dziedzinach o niższym stopniu abstrakcji założono, iż funkcje agroturystyki można wyprowadzić z ogólnych funkcji turystyki. W związku z tym w ramach funkcji agroturystyki możemy wymienić:

1. Funkcję poznawczą.
2. Funkcję kształcącą.
3. Funkcję zdrowotną.
4. Funkcję bezpieczeństwa (bezpieczne gospodarstwa).
5. Funkcję dochodową.
6. Funkcję zatrudnieniową.
7. Funkcję ekonomiczną.
8. Funkcję aktywizacji terenów wiejskich.

Jedną z pierwszych i podstawowych w działalności człowieka jest **funkcja poznawcza** [4], motywująca między innymi do poznawania i odkrywania nowego i nieznanego. Agroturyści są nie tylko głodni stawy w potocznym znaczeniu. Są oni głodni wiedzy o gospodarstwie, roślinach i uprawach, zwierzętach, ich obsłudze, stosowanych technologiach w uprawie i hodowli, rasach i odmianach, wymaganiach oraz normach. Turysta jak dziecko chciałby wszystko zobaczyć, dotknąć i poprobować, np. nakarmić kury, króliki, osiodłać konia, poprowadzić traktor itp.

Bardzo ważnym jest poznawanie historii, tradycji i kultury. W realizację tej funkcji z powodzeniem wpisać się mogą nestorzy, dziadkowie i pradziadkowie. Każda ich opowieść będzie wartościową dla przyjezdnych.

Ciekawym jest poznawanie zabytków budownictwa wiejskiego, domów, spichlerzy, piwnic, stodół i budynków inwentarskich. Na ścianie wschodniej, np. w miejscowości Narewka i innych spotykamy się z budynkami mieszkalnymi zdobionymi interesującymi przykładami zdobnictwa stolarskiego, okiennicami itd. Wielu gospodarzy konserwuje i eksponuje na swoich posesjach nieużywane maszyny i narzędzia rolnicze. Koła gospodyń wiejskich reaktywują działalność kapel i zespołów tańców ludowych. Ich udział w uroczystościach gminnych i kościelnych oraz przeglądach kulturalnych zwiększa atrakcyjność obszaru oraz gospodarstw agroturystycznych.

Z wyżej wymienioną wiąże się ściśle **funkcja kształcąca**. Pobyt w gospodarstwie można porównać do swoistego uniwersytetu w zagrodzie. Potrzeba uzupełniania wiedzy jest bardzo silna i dokuczliwa. Dotyczy ona nie tylko zagadnień technologicznych, uprawowych czy hodowlanych. Odpoczywający w gospodarstwie chciałby otrzymać informację o geografii regionu, bogactwach naturalnych, florze i faunie, zabytkach w najbliższej i dalszej okolicy, faktach historycznych oraz baśniach i legendach. Zasadnym jest udostępnienie folderów gromadzonych i upowszechnianych przez lokalną informację turystyczną. Bardzo cenionymi są wydawnictwa albumowe. W jednym z gospodarstw (gospodarstwo Silaile,) rolnik zgromadził okazały zbiór folderów i cennych albumów wydanych w ubiegłym wieku. Bardzo ciekawymi są prezentacje rodzinnych albumów fotograficznych (Ogród Bajek Sowa) zawierających fotografie z okresów przedwojennych [3].

Funkcja zdrowotna jest bardzo doceniana przez klientów. Nie zawsze jest należycie szacowana przez gospodarzy. Najczęściej dostrzegane są takie walory jak czyste i świeże powietrze, czysta, smaczna naturalna woda, nasłonecznienie, brak smogu, aromaty pól, łąk i lasów. Do bardzo istotnych należą potrzeby związane z warunkami snu, utrzymywania higieny osobistej [5]. Bardzo ważną jest funkcja żywieniowa oparta o tradycyjne receptury i technologie potraw regionalnych przyrządzanych ze świeżych produktów pozyskiwanych z własnego pola i ogródka. Świeże warzywa, owoce, ziemniaki, mleko i sery mają niepowtarzalny smak i zapach. Należy pamiętać, iż komórki warzyw i owoców przechowywanych w lodówce nie mogą być zaliczane do świeżych, ponieważ w ich komórkach z godziny na godzinę zachodzą biochemiczne procesy obumierania komórek, starzenia i gnicia. Dlatego też, walory kuchni opartej na świeżych produktach pochodzących z gospodarstwa są bardzo łatwo dostrzegane i doceniane przez odbiorców. Powinny w związku z tym zajmować wiodącą pozycję w zestawie walorów gospodarstwa agroturystycznego.

Dbałość o zdrowie jest bardzo ważna szczególnie dla tych, którzy doznali bezpośrednio lub pośrednio skutków jego utraty. Dlatego doceniamy walory czystego powietrza, wody, naturalnego mikroklimatu nieskażonego detergentami i dezodorantami. W ramach funkcji zdrowotnej należy wspomnieć o **funkcji bezpieczeństwa**. Właściciel obiektu agroturystycznego powinien ubezpieczyć swoją działalność w zakresie NNW i OC. Przed przyjęciem gości powinna być dokonana samoocena stanu bezpieczeństwa w gospodarstwie z uwzględnieniem pomostów wędkarskich, mostków i kładek, poręczy na strychy użytkowe, bezpieczeństwa sprzętu pływającego i ich wyposażenia w sprawdzony sprzęt ratowniczy tj. kamizelki, liny ratownicze, koło ratunkowe, a nawet bosaki. Zasadnym jest stosowanie prakseologicznej zasady antycypacji, bowiem zawsze taniej jest zapobiegać, niż ponosić skutki przykrych zdarzeń, wypadków lub utraty zdrowia.

Funkcja dochodowa. O dochodach i zyskach gospodarze składających się na funkcję dochodową właściciele na ogół unikają rozmów. Jeżeli są one istotne dla pensjonatów i moteli, to nie powinny przynosić strat rolnikom. Nie zawsze możliwa jest prosta i precyzyjna ocena składników kosztów. Dochody gospodarza wytwórcy usług agroturystycznych wynikają z bezpośrednich potrzeb osób wypoczywających. Związane są one z realizacją takich potrzeb jak zakwaterowanie, wyżywienie oraz organizacja zwiedzania atrakcji turystycznych. Na każdej potrzebie wypoczywających można zarobić. Przykładowo umożliwienie zakupu własnych wyrobów kulinarnych pod nazwą „koszyk gospodyni” wraz recepturami kultowych regionalnych potraw, wyrobów mleczarskich oraz nalewek „nastojek” ziołowo-miodowych. Oferta cenowa takiego koszyka powinna być przedstawiona na początku pobytu.

W ramach pobytu agroturystycznego wysoko ocenianą jest pomoc w zagospodarowaniu trofeów wędkarskich, zielarskich i runa leśnego. Dobrze jest posiadać wyznaczone miejsce do obróbki ryb, skrobania, patroszenia oraz konserwacji, tj. wędzenia, suszenia, solenia, pasteryzowania, preparacji okazów flory i fauny.

Mówiąc o funkcji dochodowej należy zwrócić uwagę na zagadnienie niskiego obłożenia i niskiego stopnia wykorzystania bazy w agroturystyce.

Jak wynika z opisu przedstawionych funkcji, w realizacji każdej z nich mogą kryć się istotne rezerwy. Mogą one być definiowane w każdym indywidualnym przypadku poprzez zastosowanie adekwatnych metod

analityczno-strategicznych oraz właściwych rozwiązań marketingowych. Należy zwrócić m.in. uwagę na promocję i reklamę prowadzoną indywidualnie oraz promocję i reklamę prowadzoną w ramach stowarzyszeń, federacji, związków rolniczych oraz turystycznych. Bardzo ważną jest posiadanie własnych stron internetowych, których opracowanie i zamieszczenie można powierzyć specjalistom. Od ich opracowania zależą wyniki szybkiego i konkurencyjnego dotarcia do klienta. Jednym z najbardziej skutecznych form promocji jest wytworzenie zadowolenia naszych klientów. Klient zadowolony przekazując dodatnie oceny świadczy bezpłatne usługi promocyjno-reklamowe które odznaczają się dużą wiarygodnością i skutecznością. Przekazywanie przez nich ulotek i folderów odznacza się bardzo wysokim wskaźnikiem wiarygodności informacji.

Funkcja zatrudnieniowa. Realizacja zaprezentowanych funkcji wymaga wykonawców. Mogą nimi być członkowie rodziny lub osoby najmowane, zamieszkałe w najbliższej okolicy. Ponieważ wieś się znacząco wydłudnia, to rozwiązaniem może być poszukiwanie pracowników z grona dalszej rodziny, lub za pośrednictwem biura zatrudnienia, z którego można też otrzymać dotację na rozwój agrobiznesu. Kompetencje zatrudnianych osób są na ogół niskie. Dlatego też zatrudniający powinien sam przeszkolić i poinstruować zatrudniany personel lub zatrudniać osoby posiadające odpowiednie przeszkolenie. Jedną z najważniejszych kompetencji oprócz pracowitości jest jego lojalność i uczciwość. Sprawdzanie referencji nowych pracowników jest bardzo trudne w krótkim okresie czasu. Możliwość i warunki przyjmowania gości przez pracownika powinny być ujęte w umowie o pracę. Wskazaniem jest wzbogacenie umowy o szczegółowe instrukcje w zakresie standardów, gościnności, uprzejmości, punktualności. Szczegółowych określić wymagają m.in. standardy czystości, podawania do stołu, sprzątanía sypialni i łazienek, witania i zegnania gości. Ilość zatrudnionych jest pochodną klasy obiektu i poziomu prezentowanej oferty. Decydując się na wypoczynek w gospodarstwie agroturystycznym na ogół klient nie nastawia się na najwyższe hotelowe standardy sypialni i łazienek. Zwiedzając obiekty agroturystyczne autorzy trafili na gospodarstwo, w którym oferowano także spanie w sąsiedku na sianie we własnych ściworach. Z uwagi na najniższe koszty i dobrą kuchnię obiekt cieszył się dużym zainteresowaniem organizatorów wycieczek szkolnych i wyjazdów studenckich. W innym z gospodarstw agroturystycznych spotkano marmurowy holl oraz imitacje połączonych klamek. Można mieć jednak wątpliwości, czy taki obiekt zasługuje na kategorię agroturystyczną [4].

Wymienione sześć funkcji tj. poznawcza, kształcąca, zdrowotna, dochodowa i zatrudnieniowa składają się na ostatnią określoną jako **funkcja aktywizacji terenów wiejskich**. Dla ich realizacji niezbędnym jest wykorzystanie wielu koniecznych i pożądaných kompetencji decydujących o sukcesie końcowym, który można określić zadowoleniem turystów i wytwórcy usług agroturystycznych.

Funkcja ekonomiczna. Działalność agroturystyczna powinna być prowadzona z ołówkiem w rękę. Nie powinna się opierać na przekładaniu kosztów i dochodów z jednego koszyka do drugiego. Powinna być wewnętrznie rozliczana i oceniana. Powinna opierać się na zasadzie opłacalności. Ponieważ spotykamy się z różną zasobnością i potrzebami gości, to racjonalnym jest wprowadzanie zasady jakości pobytu za określoną cenę w ramach przyjętych pakietów jakościowych np. żywienie oparte na 2 lub 3 posiłkach, obniżone stawki dla dzieci, wymiana pościeli codziennie lub co 6 dni itd. Ponieważ każda funkcja kosztuje, to za poszczególne działania mogą być dodatkowe opłaty, np. zimowy kulig z pieczeniem barana i grzaniem winem może być propozycją fakultatywną podobnie jak wyprawa na wielką rybę na odległe łowiska. Zapewnienie sprawnego pływającego sprzętu wędkarskiego oraz posiadanie pomostów wędkarskich może stanowić o czynnikach atrakcyjności gospodarstwa. Każda taka propozycja programowa wymaga środków, czasu oraz zaangażowania gospodarza. Gościnność jest pożądaną cechą gospodarzy, ale nie mogą oni dokładać rodzinnego interesu. Ekonomia powinna być ekonomiczna jak mawiają Rosjanie. Polska prakseologia operuje trzema kategoriami działań ekonomicznych wymieniając działania ekonomiczne, obojętne oraz nieekonomiczne. Na podstawie analizy działań można określić w jaki sposób podnieść ich oceny.

Z opisanych siedmiu funkcji zgodnie z analizą teorii wartości organizacji, trzy funkcje należy zaliczyć do tak zwanych głównych – wewnętrznych, podstawowych. Należą do nich funkcja zdrowotna, poznawcza i kształcąca. Pozostałe zalicza się do funkcji wewnętrznych systemu. Możliwe jest wyszczególnienie innych funkcji. Opisane funkcje stanowią wyjściową podstawę do określania szerokiej tematyki badawczej o kierunku jakościowym.

Podsumowanie i wnioski

Jak zauważono w części wstępnej opracowania istotnym problemem dla agroturystyki jest brak kryteriów dla ocen takiej działalności. W teorii zarządzania do rozwiązywania takich problemów wskazuje się funkcje organizacyjne. W prezentowanym opracowaniu posłużono się funkcjami turystycznymi, które z racji większego stopnia ogólności turystyki jako dziedziny powinny być adekwatnymi dla agroturystyki jako dziedziny o niższym stopniu abstrakcji niż turystyka. Tym sposobem oparto się na fundamentalnej formule metodologicznej od ogółu do szczegółu. Wyszczególniono w ten sposób oceny działalności agroturystycznej na podstawie stopnia realizacji poszczególných funkcji. Potwierdzono założoną hipotezę, iż kryteria działalności

w agroturystyce mogą być oparte na stopniu realizacji poszczególnych funkcji. Niewątpliwie możliwe są inne podziały i opisy funkcji w zależności od zastosowanych wyjściowych modeli i teorii.

Wnioskując, wyodrębnienie funkcji gospodarstw agroturystycznych stanowi uzasadnioną podstawę teoretyczną ułatwiającą dalsze projektowanie uzasadnionych metodologicznie ocen działalności gospodarstw agroturystycznych przy wykorzystaniu odpowiednich kryteriów i skal oceniania.

Literatura

9. Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami. PWN. Warszawa 1996.
10. Kozłowska D., Ryszkowski W. 101 kompetencji pilota wycieczek. Difin. Warszawa 2011. ISBN: 978-83-7641-364-8.
11. Kozłowska D., Kozłowska D., Ryszkowski W., *Funkcje etniczne i edukacji kulturalnej w ofercie wybranych miejsc turystycznych północno-wschodniej Polski* [w:] (red.) D. Kozłowska, K.L. Sobolewski, Ruch a zdrowie. Monografia pod patronatem International Association of Sport Kinetics. Dział Wydawnictw i Publikacji WSWFiT w Białymstoku. Białystok 2013, s. 87-94. [on Line: http://www.sportowepodlasie.pl/dropbox/wswfit/Indeks_autorow_2013_ruch-a-zdrowie.pdf] ISBN: 978-83-929836-5-1.
12. Kozłowska D., Ryszkowski W. *ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ функции избранных туристических объектов северо-восточной Польши*. Tytuł w języku polskim: *Funkcje poznawcze w ofercie wybranych obiektów turystycznych północno-wschodniej Polski*. Artykuł w języku rosyjskim. [w:] (red.) E.N. Artiomova, I.W. Glebova (wybrane obiekty turystyczne) Strategia rozwoju gościnności i turystyki. Materiały V Międzynarodowej – Internetowej Konferencji (28 stycznia – 25 kwietnia 2014). 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Wydawnictwo Elektroniczne Uniwersytet Państwowy УИПК. Орёл, Rosja 2014, s. 322-327. [on Line http://library.gu-unpk.ru/docs/publ_sotr/Turizm%20i%20servis.pdf] ISBN 978-5-93932-722-0.
13. Rodzinna encyklopedia zdrowia. Praca zbiorowa. Medycyna konwencjonalna, alternatywne metody leczenia, samoleczenie. V wydanie. Reader`s Digest. Warszawa 2003.
14. Ryszkowski W. Organizacja imprez sportowych. (maszynopis przygotowywany do wydania).
15. Ryszkowski W. Planowanie imprez sportowych [w:] Ryba B.(red.) Organizacja imprez sportowych. PKMS. Warszawa 1996, s. 23-26.
16. Stoner James A.F, Freeman Edward R., Gilbert Daniel R. Kierowanie. Wydanie II. PWE. Warszawa 2011. ISBN: 978-83-208-1942-7.

dr Dorota Kozłowska^I

mgr Ewa Kulikowska^{II}

OCENA JAKOŚCI WYJAZDU STUDYJNEGO PROMUJĄCEGO OBIEKTY TURYSTYCZNE NA WSI

Streszczenie

Wyjazdy studyjne są możliwością poznania nowego i wypromowania miejsc atrakcyjnych dla potencjalnego turysty. Poprzez wyjazdy studyjne można realizować wszystkie funkcje turystyczne. Studenci jako grupa społeczna rozpoczynają wędrówkę w dorosłość poprzez poznawanie, smakowanie i próbowanie i odkrywanie. Ukierunkowanie ich na wyjazdy edukacyjne, nazywane studyjnymi jest szansą na odkrywanie nowego przez nich samych jak i ich przyjaciół. Celem badań była ocena zadowolenia z wyjazdu studyjnego po obiektach na obszarach wiejskich. Do realizacji celu zastosowano sondaż diagnostyczny, obserwację jawną, dyskusję i ankietowanie. Badania wykazały, iż studenci dzięki wędrówce studyjnej poznali swój region, obiekty eko i agroturystyki, zapoznali się z formami działalności Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Słowa kluczowe: promocja, zadowolenie, obszary wiejskie, wyjazd studyjny, student

EVALUATION OF THE QUALITY OF THE STUDY TRIP PROMOTING TOURIST FACILITIES IN THE COUNTRYSIDE

Summary

Study trips are an opportunity to find out about the unknown and promote places attractive to a potential tourist. We may realize all tourist functions through study trips. Students as a social group start a journey to adulthood by learning, tasting, trying and discovering. Orienting students at educational trips called study trips is a chance to discover the unknown both by them and their friends. The purpose of the research was to evaluate satisfaction with the study trip to the facilities in rural areas. A diagnostic survey, open observation, discussion and questionnaires have been applied in order to realize the objective. The research revealed that thanks to the study trip the students found out about their region, eco- and agro-tourism facilities, forms of activity of the National Rural Network.

Key words: publicity, satisfaction, rural areas, a study trip, a student

Wprowadzenie

Nie od dziś wiadomo, że podróże kształcą, co oznacza, że podróże są formą edukacji. W literaturze i praktyce najczęściej spotykanymi określeniami podróży są wycieczki krajoznawcze, szkolne, objazdowe, edukacyjne, tematyczne itp. Z uwagi na mnogość terminów niekoniecznie precyzyjnie i jednolicie definiowanych istnieje problem w odróżnieniu podróży x od podróży y. Trudno dokładnie sprecyzować właściwy termin w stosunku do programu wyprawy turystycznej. Można jednak zauważyć pewne różnice między podróżami edukacyjnymi bądź studyjnymi nakierowanymi na edukowanie na trasie w określonej tematyce (podróże: na trasie ginących zawodów, kulinarne, innowacyjnych gospodarstw agroturystycznych, kulturowe po wybranych regionach), a klasycznymi wycieczkami objazdowymi, w programie których można odnaleźć różne wątki tematyczne, których wybór zależy od zamawiającego klienta i ukierunkowany jest na pokazanie najciekawszych i różnorodnych miejsc na trasie przejazdu.

W nazewnictwie podróży edukacyjnych mieszczą się podróże studyjne, tematyczne, językowe (M. Jarnecki 2008, s. 32). Podróże studyjne można traktować jako wyjazdy edukacyjne prowadzone przez tzw. mentorów, nauczycieli doświadczonych w określonej tematyce wyjazdu, trasie itd. Autor prezentując różnorodne definicje podróży studyjnych przedstawia także podróż studyjną jako jedną z klasycznych form turystyki

^I Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

^{II} Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych, Departament Rolnictwa i Obszarów Rybackich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego

kulturowej wyodrębniając trzy główne jej cele: autentyczne spotkanie z gospodarzami, z krajem docelowym; osobiste i intensywne ukierunkowanie na spotkanie z gospodarzami; zrozumienie kraju docelowego i chronienie jego tożsamości. Wśród cech podróży studyjnych autor wyodrębnia: ściśle określony program, ograniczoną liczbę uczestników, fachowo wykwalifikowanych prowadzących oraz mocno akcentowany aspekt edukacyjny (A. Mikos von Rohrscheidt 2009, s. 119-121). Inny autor interpretuje podróże studyjne jako podróże medialne, prasowe, promocyjne organizowane docelowo dla osób – przedstawicieli środków przekazu będą mogły promować dany region (E. Malchrowicz 2011s. 81-82). Dla dziennikarzy podróże studyjne mogą przynosić wiele korzyści poprzez pojawianie się regionu, czy kraju w mediach. Taka forma promocji przy niewielkich kosztach pozwala na pokazanie dla dużej ilości odbiorców określonego regionu, miejsca bądź wydarzenia (A. Balińska 2010, s. 197-198). M. Johann opisując sposoby i organizacje zaangażowane w kreowanie wizerunku Polski jako celu podróży wskazała, iż do najczęściej wykorzystywanych instrumentów promocyjnych należą m.in. podróże studyjne (M. Johann 2013, s. 132). Podróże dorosłych przyczyniają się do licznych publikacji, opisów wędrówek i innych wielu ciekawych prac naukowych, badawczych i popularnonaukowych przydatnych w edukacji (O. Czerniawska 2005, s. 99). W wieku XIX S. Staszic dysponując środkami na fundusze stypendialne zagraniczne dla studentów i kadry naukowej zaznaczył, że studenci muszą odbyć dwie podróże studyjne, by skuteczniej pracować i uczyć zawodu inżynierskiego (Z. Wójcik 2006, s. 97). Podróże studyjne można wiązać także z podróżami służbowymi, roboczymi, terenowymi, jako wyjazdami grupy profesjonalistów, których celem jest poznanie dobrych praktyk, podobnych projektów realizowanych przez uczestników podróży i realizowanych przez odwiedzanych gospodarzy w kraju lub za granicą (D. Kuczyński, T. Taraszkiewicz 2010, s. 212). Termin podróży studyjnych jest ściśle związany z terminem podróży tematycznych. Celem podróży tematycznych jest zapoznanie się z szeroko pojętym tematycznie aspektem kultury (S. Czajkowski 2014, s. 98). Podróże studyjne odbywają się na obszarze lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym, zagranicznym. Przykładowo, od wielu lat biura podróży oferują podróże dla swoich kontrahentów prezentując wybrane hotele w określonym kraju, regionie, jakość świadczonych usług, położenie itd. Dzięki takiej formie edukacji w terenie, pracownik biura podróży będzie lepiej prezentować ofertę wyjazdu i wycieczki dla swoich klientów. W trakcie podróży studyjnych po wybranym kraju w celu poznania kultury wybranych regionów klientom oferuje się małe hoteliki, restauracje położone w miejscach, do których klasyczna wycieczka objazdowa raczej nie przyjedzie, ale dzięki poznaniu takich miejsc możliwe jest zapoznanie odbiorcy z tą autentyczną stroną życia w danym kraju lub regionie (J. Zakrzewska 2010, s. 22-24). W przypadku odbiorców – turystów zagranicznych podróże studyjne wybierane są po wyczerpaniu tego rodzaju wyjazdów w swoim kraju lub znudzeniu się tymi wyjazdami we własnym kraju, zaś w przypadku odbiorców krajowych wykorzystywany jest potencjał własnego regionu i najbliższego otoczenia (A. Mikos von Rohrscheidt 2009, s. 81).

Do wybranych form związanych z wyjazdami studyjnymi realizowanych przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich można zaliczyć:

1. Konferencje naukowo-praktyczne.
2. Festyny, jarmarki, targi.
3. Wystawy.
4. Wyjazdy studyjne.
5. Wizyty naukowców i praktyków (warsztaty i szkolenia).
6. Inne formy współpracy naukowej: staże, praktyki, konkursy i inne formy współpracy.

Do realizowanych przedsięwzięć związanych z wyjazdami studyjnymi przeprowadzane są krótkie analizy jakości tych działań. Do oceny wyjazdów studyjnych można zastosować różnorodne kryteria, począwszy od kryteriów ekonomicznych poprzez kryteria oceny działalności nieprodukcyjnej, np. korzystność, racjonalność, złożoność, prostotę i inne. Oceny wyjazdów studyjnych pozwalają na ich modyfikację w celu zaspokojenia potrzeb potencjalnych odbiorców.

Materiał i metoda

Celem niniejszego opracowania była ocena jakości wyjazdu studyjnego w opinii uczestników.

Z uwagi na charakter wyjazdu studyjnego i częste przebywanie na świeżym powietrzu **założono**, że jakość wyjazdu może być oceniona niżej w przypadku niekorzystnych warunków atmosferycznych.

W odniesieniu do celu badań zastosowano następujące pytania badawcze:

1. Czy studenci i wykładowcy są zadowoleni ze zrealizowanego wyjazdu agroturystycznego i w jaki sposób wyrażają swoje zadowolenie?
2. Jakie korzyści wynieśli studenci i wykładowcy z wyjazdu studyjnego agroturystycznego?
3. Jakie są potrzeby i oczekiwania studentów i wykładowców w kontekście edukacji ekologicznej i agroturystycznej?

Wyniki badań

Cele wyjazdu

Autorski program wyjazdu studyjnego „Oferta agro i eko turystyki jako czynnik promocji regionu i współpracy międzyinstytucjonalnej” przygotowała D. Kozłowska. **Celem głównym** wyjazdu było promowanie wśród studentów i pracowników edukacji i nauki zagospodarowania agro i ekoturystycznego, oferty obiektów agroturystyki oraz promocja innowacyjnych obiektów północno – wschodniej Polski (mapa 1).

Celem pośrednim było wskazanie możliwości wykorzystania obiektów agro i eko turystyki w realizacji obowiązkowych zajęć fakultatywnych jako innowacyjnej oferty dla uczniów szkół na różnych etapach edukacji i pokazanie możliwości wykorzystania obiektów turystyki wiejskiej i agroturystyki w realizacji programów zielonych szkół, wycieczek, kolonii i obozów młodzieżowych. Dodatkowym celem było promowanie zdrowej żywności wytwarzanej w wybranych gospodarstwach oraz zapoznanie z tradycyjnymi produktami regionu, a także z wybranymi tradycjami rękodzielnictwa północno – wschodniej Polski.

Program wyjazdu

Wyjazd rozpoczął się planowo o godzinie 6.00, 14 czerwca 2014 roku. Z uwagi na fakt, że niektórzy studenci i pracownicy uczelni wchodzili na trasie przejazdu zrealizowano krótką przerwę w Augustowie, Studzienicznej i Gibach. W ramach ponadprogramowych działań w Studzienicznej oprowadzono studentów po terenie sanktuarium.

Pierwszym miejscem wg programu były odwiedziny Dworu Czesława Miłosza w Krasnogrudzie w pobliżu Sejn. Na miejscu przeprowadzono wykłady w oparciu o ponad 20-letnie doświadczenie działalności w tym miejscu. Tematyka wykładów: **Przekwalifikowanie obiektów na wsi na potrzeby warsztatów twórczości; Działalność promocyjna „Pogranicza” i tworzenie strategii.** Następnie pokazano dwór i jego otoczenie.

Grupa udała się na posiłek do Starego Folwarku (obiad regionalny – kartacz).

Grupa udała się do Folwarku Hutta koło Suwałk na krótką prelekcję związaną z działalnością gospodarstwa ekologicznego.

Punktem trzecim była wizyta w Nowej Wsi Maniówce, w okolicach Suwałk. Kierownik biura Suwalskiej Izby Rolniczo-Turystycznej zarządzającej ośrodkiem przygotowała prezentację opiewającą o tematykę działalności SIRT. Posługując się prezentacją multimedialną w sali konferencyjnej opowiadała o projektach transgranicznych, w tym projektach promujących agroturystykę na obszarze północno – wschodniej Polski oraz projektach skierowanych na wymianę doświadczeń studentów. Pokazano studentom „Wioskę Wesołych Wędrowców” i zapoznano uczestników z formą promocji wiosek bajek i działalnością 6 innych wiosek bajek.

Tematyka wykładów przeprowadzonych w Maniówce: **Wprowadzenie do strategicznego planowania nowych strategii: tworzenie nowych produktów turystyki wiejskiej: wioski bajek, ich cele, założenia, promocja. Wykorzystanie funduszy unijnych w promocji regionu.**

Podczas wizyty podpisano umowę o współpracy między Suwalską Izbą Rolniczo – Turystyczną a Wyższą Szkołą Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku.

Kontynuując prezentację specyfiki działalności obiektów turystyki wiejskiej uczestnicy udali się do Ogrodu Bajek „Sowa” w Kaletniku w pobliżu Suwałk. Właścicielka przeprowadziła wykłady – prelekcje w terenie opowiadając o formach działalności i odbiorcach oferty. Dodatkowo poczęstowano nas ciastkami i grochówką własnej produkcji. Tematyka wykładów: **Działalność gospodarstwa w oparciu o formy edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Konsultacje w praktyce: problemy działalności, potrzeby, rozwiązania.**

Kolejnym punktem programu była wizyta w Ośrodku Rekreacyjno – Wypoczynkowym Silaine w Oszkiniach w okolicach Puńska. Właściciel obiektu opowiadając o działalności 7 hektarowego gospodarstwa pokazywał miejsca przeznaczone turystom. Uczestnicy zapoznali się z pozyskiwaniem zbiorów do skansenu, z działalnością, z obiektem bazy noclegowej agroturystycznej i z zapleczem rekreacyjnym obiektu. Właściciel przygotował degustację serów i napojów wiejskiej produkcji. Tematyka wykładów: **Modernizacja gospodarstwa na potrzeby rekreacji, współpracy międzynarodowej, pobytów wypoczynkowych i związanych z dietetyką w oparciu o produkty ekologiczne wytwarzane w gospodarstwie. Degustacja serów.**

Miejscem ostatnim w dniu pierwszym była wizyta w Osadzie Jaćwiesko – Pruskiej (okolice Puńska). Z uwagi na dość późną godzinę przybycia prezentacja odbyła się w dwóch etapach: w dniu pierwszym wieczorem i w dniu drugim rano. Dnia pierwszego uczestnicy zapoznali się z obiektem, specyfiką jego funkcjonowania i zagospodarowaniem. Właściciel przygotował ognisko dla wszystkich. Zakwaterowano uczestników w domkach z bala i namiocie wojskowym. Posiłki (kolacja i śniadanie) uczestnicy konsumowali w „Wiejskiej chacie litewskiej”. Dzień drugi rozpoczął się śniadaniem, a następnie wysłuchaniem wykładu w terenie o działalności obiektu. Tematyka wykładu: **Tworzenie produktów w kontekście kulturowym na wsi i moderacja w grupie: konsultacje w praktyce.**

Miejscem kolejnym był pobyt w Wiżajnach na terenie obiektu – siedziby stowarzyszenia. Prowadząca wykłady przygotowała pokaz przygotowywania sękacza. Każdy z uczestników mógł wspomóc przygotowanie

tradycyjnej potrawy. Następnie pokazano zbiory skansenu wizańskiego, nowo założony ogród na Trójstyku – ogród uprawy wikliny. Trójstyk – jako połączenie trzech granic: Polska – Litwa i Rosja (Obwód Kaliniński). Po warsztatach i pokazie przygotowania potrawy regionalnej grupę zaproszono do sali konferencyjno-szkoleniowej na wykład i prezentację oraz pokaz krótkich filmów działalności stowarzyszenia. Tematyka wykładów: **Działalność Stowarzyszenia wsi: promocja obszaru poprzez działalność skansenu. Produkty regionalne: zasady przygotowania. Degustacja sękacza.**

Miejscem kolejnym była wizyta w Tężni, Pijalni Wód i Parku w Gołdapii. Centrum Tężni powstało w 2013 roku. Kierownik obiektu oprowadził grupę po całym obiekcie: grotta solna, tężnia, pijalnia wód, strefa parku – rekreacyjna i opowiadał o działaniach związanych z terenem uzdrowiskowym, inwestycyjnym. Tematyka wykładu: **Działalność tężni, parku zdrojowego i pijalni wód leczniczych – Zakład Przyrodolecznictwa Uzdrowiska „Vital” w Gołdapii.** Uczestnicy mieli możliwość przebywania w tężni i próbowania wód źródłanych.

Miejscem kolejnym była wizyta w Obiekcie Piękna Góra (okolice Gołdapii). Menadżer obiektów turystycznych i agroturystycznych oraz sportowych ugościł nas obiadem. Następnie wszystkich poinformował o działalności i zagospodarowaniu Pięknej Góry. Pokazał różnorodność działań realizowanych na Pięknej Górze i opowiedział o strategii rozwoju. Dodatkowo zaproponował przejazd kolejką linową na szczyt góry i podczas pobytu w restauracji obrotowej opowiadał o dodatkowych działaniach związanych bezpośrednio z gospodarstwem ekologicznym i obiektem Piękna Góra Rudzewicz. Po krótkim pobycie na górze przejechaliśmy na obszar gospodarstwa ekologicznego. Na miejscu menadżer wprowadził grupę w praktyczną część wykładu. Ze specjalnie przygotowanych wozów pokazywał uczestnikom stada zwierząt hodowanych w obiekcie, opowiadając o specyfice chowu, dbania o zwierzęta, przetwórstwa mięs. Tematyka wykładów: **Działalność dodatkowa wspomagająca i uzupełniająca ofertę gospodarstwa ekologicznego. Promocja gospodarstwa poprzez działanie. Działalność dużego gospodarstwa ekologicznego w oparciu o produkcję ekologiczną i udostępnianie obszarów na potrzeby turystów.**

Miejscem kolejnym na trasie wyjazdu studyjnego był Skansen Pszczelarski w Ełku. Prelekcje przeprowadzono w oparciu o wieloletnie doświadczenie pszczelarza, który posiada własną pasiekę w 75 ulach. Opowiedziano także o zasadach współpracy skansenu z Amatorską Pracownią Rzeźby i Muzeum Kolei Wąskotorowej. Tematyka wykładu: **Działalność i formy promocji Skansenu Pszczelarstwa. Formy współpracy skansenu z najbliższymi obiektami.**

Ostatnim miejscem pobytu była Farma Mazurska w Szarejkach koło Ełku. Właścicielka farmy przygotowała posiłek regionalny na wolnym powietrzu i ognisko z pieczeniem kiełbasek. Opowiedziała o działalności farmy w oparciu o działalność klasycznego gospodarstwa wiejskiego i warsztatach prowadzonych dla dzieci i młodzieży.

Podczas całej trasy przejazdu prelekcje przeprowadzono w terenie. Wprowadzano tematycznie w rodzaj działalności i specyfikę działania poszczególnych odwiedzanych miejscach. Dodatkowo przekazywano informacje krajoznawcze, występowania walorów przyrodniczych i antropogenicznych.

Powrót odbył się planowo. Program zrealizowano zgodnie z zaplanowaną trasą. Wszystkie punkty programu zostały zrealizowane.

Zadowolenie z udziału w wyjeździe studyjnym agroturystycznym

Badani uczestniczący w wyjeździe studyjnym w 87,1% oszacowali, iż wyjazd do obiektów agro i eko turystyki spełnił oczekiwania na wysokim poziomie. W ocenie 12,9% badanych wyjazd spełnił oczekiwania na średnim poziomie.

Respondenci w 80% ocenili bardzo dobrą stronę organizacyjną wyjazdu, zaś w 20% ocena ta była dobra.

W opinii 31 badanych (96,88%) określano bardzo duże zadowolenie z wyjazdu. Jedna osoba (3,12%) przyznała, iż nie była zachwycona. Wśród argumentów stanowiących zadowolenie, najczęściej (84,38%) zauważalną była odpowiedź wskazująca na aspekty poznawcze, ciekawe informacje, dużą ilość wiadomości o regionie i innowacyjnych przedsięwzięciach na wsi, zapoznanie z miejscami, o których wcześniej zupełnie nie słyszeli i nie mieli pojęcia o ich istnieniu. Respondenci w 12,5% podkreślili bardzo dobrą organizację wyjazdu i atmosferę panującą podczas całego wyjazdu (9,38%). Badani w 6,25% narzekali na deszczową pogodę. Pojedyncze osoby argumentowały ocenę wyjazdu poprzez pryzmat finansowy (sponsorowany wyjazd); poprzez niewielką atrakcyjność odwiedzanych miejsc.

Prawie wszyscy badani (96,43%) przyznali, że nigdy wcześniej nie uczestniczyli w inicjatywach organizowanych przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich. Tylko 3,57% przyznała, że uczestniczyła w targach i festywnach organizowanych przez KSOW.

Przydatność wyjazdu w promocji agroturystyki

Badani w 65,63% oszacowali, że zdobyta wiedza i umiejętności nabyte podczas wyjazdu studyjnego są przydatne w postrzeganiu i promocji obszarów wiejskich. Prawie 1/3 stanowiąca 31,25% oszacowała, że wiedza

i umiejętności są raczej przydatne. Tylko jedna osoba stanowiąca 3,12% określiła, że wiedza i umiejętności zdobyte podczas wyjazdu studyjnego raczej nie będą przydatne w promocji obszarów wiejskich.

Korzyści wyniesione z odbytego wyjazdu

Najczęściej powtarzаныmi korzyściami wyjazdu było pozyskanie dużej ilości informacji o regionie, uczenie się poprzez działanie i obserwację w terenie, naśladowanie zachowań organizacyjnych prezentowanych podczas wyjazdu, poznanie wartości krajoznawczych, anegdot i żartobliwych opowieści o regionie.

Inni uczestnicy wskazywali, że wiedza z wyjazdu studyjnego przyda się w codziennym życiu osobistym i w pracy zawodowej. Dodatkowym atutem była możliwość integracji z ludźmi nieznanymi i prezentującymi różne zainteresowania.

Pojawiały się odpowiedzi wskazujące na korzyści relaksacyjne, regeneracyjne realizowane poprzez aktywne wypoczynek.

Jedna osoba wskazała korzyści związane z perspektywami rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich

Kilku badanych przyznało korzyści poznawania kultury wsi, tradycji, własnych korzeni i „otwarcia” na pasję oraz realizację marzeń poprzez pasję.

Potrzeby edukacji agroturystycznej i ekoturystycznej w przyszłości

Na to pytanie odpowiedziało 26 uczestników wyjazdu. Przy tym 76,92% respondentów wykazało potrzeby edukacji agroturystycznej w przyszłości, zaś 23,08% nie wyraziło takiej chęci. Wśród tych, którzy wyrażają chęć edukowania, dwie osoby przyznały, że posiadają własne gospodarstwa, wykształcenie agroturystyczne i rolnicze i chciałyby się edukować pod kątem prowadzenia agroturystyki. Sześciu badanych wskazało chęć korzystania z wyjazdów w celu bliższego poznania zagadnień praktycznej agro i ekoturystyki. Wymieniano kilkakrotnie chęć rozwoju osobistego i świadomości ekologicznej poprzez szkolenia i wyjazdy studyjne. Zdarzały się odpowiedzi wskazujące na zaspokojenie własnej ciekawości, podnoszenia kwalifikacji, pracą nad tworzeniem więzi społecznych, uczestniczenia w regularnych szkoleniach związanych z jakością w agroturystyce, współpracą z instytucjami powiązаныmi z odwiedzаныmi obiektami, uczestnictwa w warsztatach rękodzielniczych, a także szkolenie informacyjne o lekturze, prasie i ulotkach związanych z obszarami wiejskimi.

Chęć uczestnictwa w seminariach, szkoleniach agroturystycznych lub działaniach powiązanych

Na pytanie, w jakim szkoleniu lub seminarium chcieliby uczestniczyć odbiorcy wyjazdu odpowiedziało 26 respondentów. Najwięcej z nich (prawie 1/3) chciałoby uczestniczyć w szkoleniu dotyczącym kultury regionu, produktów regionalnych, warsztatów rękodzielniczych, tańców i gwary ludowej (30,77%). W szkoleniu ogólnym agroturystycznym w tym w innych regionach Polski i szkoleniach zagranicznych chciałoby uczestniczyć 15,38% badanych. W szkoleniu odnoszącym się do regeneracji ciała, rehabilitacji w agro, eko obiektach oraz medycyny naturalnej chciałoby uczestniczyć 11,54% poddanych badaniu. W szkoleniu ogólnie agroturystycznym zadeklarowało chęć uczestnictwa także 11,54% badanych. Dwie osoby chciałyby odbyć szkolenie dotyczące ekologii i wykorzystywania zasobów naturalnych (7,69%). Pojedyncze osoby stanowiące po 3,85% wyraziły chęć uczestnictwa w szkoleniach o przyrodzie; jakości w agroturystyce; fotografii; nowoczesnych linii produkcyjnych oraz szybkiego osiągnięcia celów, a także w szkoleniu przetwórstwa spożywczego.

Wśród innych uwag zauważonych w ocenie wyjazdu studyjnego zwykle pojawiały się odpowiedzi: brak uwag, chociaż nieliczni wskazywali na trudne warunki atmosferyczne (niska temperatura i deszcz), które jednak w ich opinii nie wpłynęły znacząco na jakość wyjazdu studyjnego. Nieliczni (2 osoby) określili, iż:

- jest ogromna potrzeba przybliżenia społeczeństwu zalet ekoturystyki;
- wyjazd był dopięty na ostatni guzik i należałoby organizować tego typu wyjazdy co najmniej 2 razy w roku.

Podsumowanie i wnioski

Zgodnie z celem przeprowadzono badania ankietowe wśród uczestników wyjazdu studyjnego. Założenie ogólne nie potwierdziło się, gdyż mimo trudnych warunków atmosferycznych, szczególnie niskiej temperatury nocą jakość wyjazdu w opinii odbiorców nie była obniżona.

Badania ankietowe wykazały, że w ocenie 96,88% uczestnicy wyrażali bardzo duże zadowolenie z wyjazdu, a 87,1% respondentów przyznało, że wyjazd spełnił ich oczekiwania. Przy czym badani w 80% ocenili, bardzo dobrą organizację wyjazdu. Największe zadowolenie (84,38%) z wyjazdu opisywane było w kontekście funkcji poznawczych: poznania regionu, innowacyjności na wsi. Uczestnicy wyjazdu nie odnieśli się do finansowania wyjazdu, zatem hipoteza pierwsza potwierdziła się częściowo.

Respondenci przyznali, iż główne korzyści dotyczyły: postrzegania i promocji obszarów wiejskich (65,63%); itd. Korzyści wyniesione z wyjazdu studyjnego ukierunkowane były głównie na funkcje poznawcze, zatem można stwierdzić, iż hipoteza potwierdziła się.

Można stwierdzić, iż oczekiwania prawie 1/3 uczestników wyjazdu studyjnego dotyczą szkoleń i seminariów związanych z kulturą regionu, produktami regionalnymi, warsztatami rękodzielniczymi, tańcami i gwarą ludową. Zainteresowaniem cieszyłyby się także szkolenia bliższego poznania zagadnień eko i agroturystyki. Jednocześnie badania pozwalają na stwierdzenie, że hipoteza trzecia także się potwierdziła.

Wnioski

Na podstawie wyników badań ankietowych można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Należałoby przygotować ofertę tematyczną dla uczniów i kadry szkół rolniczych, turystycznych i powiązanych z rekreacją. Tematyka wyjazdów mogłaby oscylować w obszarze: innowacyjnych obiektów agroturystycznych; biogazow; nowoczesnych i tradycyjnych narzędzi i urządzeń rolniczych; gospodarstw hodowli specjalizacyjnej.
2. Dobrze byłoby przeprowadzić analizę potrzeb organizacji wyjazdów uczniów powyższych szkół.
3. Dobrze byłoby po każdym wyjeździe dokonywać ewaluacji wyjazdu, oceny jego jakości w celu doskonalenia oferty zajęć praktycznych w terenie.

Literatura

1. Czajkowski S. *Waloryzacja potencjału turystyczno-kulturowego Szlaku Orlich Gniazd*. Materiały faktograficzne. Turystyka Kulturowa Nr 1/2014, styczeń 2014, s. 78-100. [on line www.turystykakulturowa.org]. ISSN 1689-4642.
2. Jarnecki M. Recenzja podręcznika akademickiego autorstwa A. Mikosa von Rohrscheidt *Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywy*. Turystyka Kulturowa Nr 2/2008, Grudzień 2008 s. 32-35. [on line www.turystykakulturowa.org] ISSN 1689-4642.
3. Jędrzejczyk I. *Kondycja krajowego sektora turystycznego u progu prezydentury Polski w Radzie UE*. ACTA SCIENTIARUM POLONORUM Oeconomia (4), Warszawa 2010, 189-199. [on line http://acta_oeconomia.sggw.pl]. ISSN 1644-0757.
4. Johann M. *Kreowanie wizerunku polski jako celu podróży turystycznych*. [w:] (red. naczelny) Adamczyk A. *Studia europejskie*. Kwartalnik naukowy Nr 2, Wyd. UW, Warszawa 2013, s.119-144. ISSN 1428-149X.
5. Kuczyński D., Taraszkiewicz T., *Jakościowe aspekty oceny potencjału wykonawcy i jego oferty w zamówieniach publicznych na usługi w zakresie podróży służbowych* [w:] (red. naczelny) A. Matuszyk *Folia Turistica* Nr 23-2010. Wyd. AWF w Krakowie, Kraków 2010, s. 205-224. ISSN 0867-3888.
6. Lemanowicz M., Puciata E. *Czynniki warunkujące sukces produktów turystycznych województwa małopolskiego*. ACTA SCIENTIARUM POLONORUM Oeconomia 9 (4) Warszawa 2010, s. 255-265. [on line http://acta_oeconomia.sggw.pl]. ISSN 1644-0757.
7. Malchrowicz E. *Polscy touroperatorzy turystyki kulturowej*. Raport. Turystyka Kulturowa Nr 9/2011 (wrzesień 2011), s. 78-89. [on line www.turystykakulturowa.org] ISSN 1689-4642.
8. Mikos von Rohrscheidt A. *Podróże studyjne jako klasyczna forma turystyki kulturowej*. Rozdział V [w:] (red. Naczelny) K. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt *Współczesne formy turystyki kulturowej*. Wyd. AWF, Poznań 2009, s. 119-156. ISBN: 978-83-61414-17-9.
9. Mikos von Rohrscheidt A. *Region jako cel współczesnej turystyki kulturowej* [w:] (red. naczelny) Matuszyk A. *Folia Turistica*. Regiony turystyczne Nr 21-2009. Wyd. AWF w Krakowie, Kraków 2009. s. 71-94. ISSN 0867-3888.
10. Zakrzewska J. *Potencjał kulturowy Turcji a preferencje turystyczne Polaków i dostępność kulturowej oferty turystycznej*. Turystyka Kulturowa Nr 12/2010 (grudzień 2010), s. 17-34. [on line www.turystykakulturowa.org] ISSN 1689-4642.

Źródła internetowe:

11. www.ksow.pl
12. www.suwalszczyna.com.pl

dr inż. Anna Mazurkiewicz-Pizło¹

ORGANIZACJE NON PROFIT A ROZWÓJ TURYSTYKI WINIARSKIEJ (ENOTURYSTYKI) W POLSCE

Streszczenie

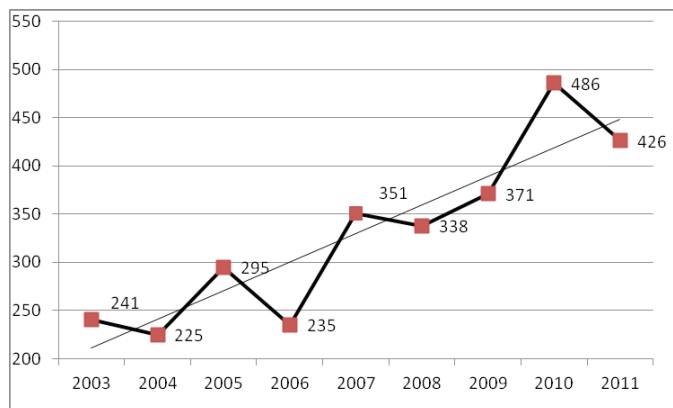
Od początku XXI wieku w Polsce nastąpił powrót do tradycji uprawy winorośli. W województwach lubuskim, podkarpackim, małopolskim zaczęły powstawać winnice, których rozwój skierowany jest między innymi na turystykę jako dodatkowe źródło dochodów. Celem publikacji jest diagnoza znaczenia organizacji non profit w rozwoju turystyki winiarskiej w Polsce. W ramach pracy przeprowadzono badania sondażowe (wywiady osobiste i ankiety) z prezesami czterech stowarzyszeń winiarskich: Winiarzy Małopolskiego Przełomu Wisły, Polskiego Instytutu Wina i Winorośli, Małopolskiego Forum Winnego i Stowarzyszenia Winiarzy Podkarpacia, które przeprowadzono w miesiącach kwiecień – lipiec 2012 rok. Wykorzystano również niepublikowane dane z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) i Agencji Rynku Rolnego (ARR). Wyniki badań potwierdziły, istotną rolę organizacji non profit w rozwoju winiarstwa i turystyki winiarskiej w Polsce. Organizacje te poprzez podejmowanie szeregu działań, np. organizację szkoleń dla adeptów winiarstwa, jarmarków itp. spełniają wiele funkcji, z czego najważniejsze to społeczne, edukacyjne i promocyjne.

Słowa kluczowe: winiarstwo, stowarzyszenia, turystyka winiarska

Wprowadzenie

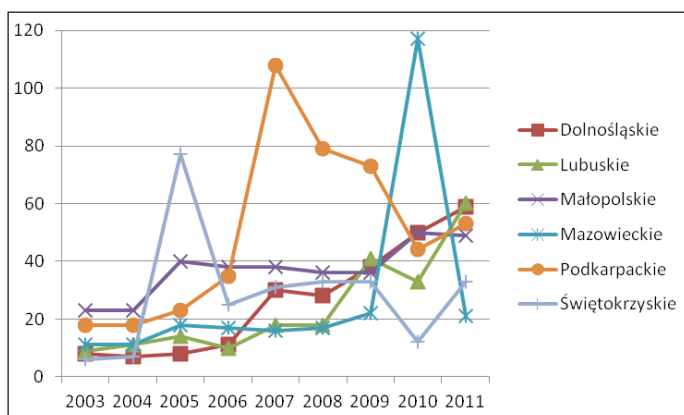
W ostatnich dziesięciu latach w Polsce można zaobserwować wzrost zainteresowania uprawą winorośli i zakładaniem winnic. Wynika to z wielu przyczyn takich jak: ocieplenie klimatu, dostępność odpowiednich odmian winogron odpornych na chłodniejsze temperatury, prężnie działających organizacji winiarskich oraz indywidualnej promocji winnic funkcjonujących od kilku lat na rynku polskim. Analizując powierzchnię upraw winorośli w Polsce w latach 2003-2011 zauważa się jej systematyczny wzrost. W roku 2011 wynosiła ona 426 ha, podczas gdy w 2003 roku było to 241 ha. Nastąpił zatem wzrost o 76,7 proc. (wykres 1). W porównaniu z innymi uprawami, winnice zajmują niewielki areał. Należy jednak brać pod uwagę, że jest to stosunkowo nowy rodzaj działalności, wymagający zdobycia wiedzy i poszerzenia umiejętności oraz znacznych nakładów finansowych.

Lokalizacja winnic w Polsce jest zróżnicowana. Największy obszar upraw obserwuje się w południowych regionach kraju. Dominują tu województwo lubuskie (60 ha), dolnośląskie (59 ha), podkarpackie (53 ha) i małopolskie (49 ha), co wynika z tradycji upraw w tych regionach w minionych czasach, sprzyjającego klimatu (zwł. w województwach południowo-zachodnich) oraz ukształtowania terenu. Najmniej upraw winorośli znajduje się w województwach: pomorskim (4ha), kujawsko-pomorskim (7 ha), warmińsko-mazurskim (8 ha) i podlaskim (9 ha). Z racji mniej sprzyjających warunków klimatycznych w tych regionach można uznać,

Wykres 1. Zmiany upraw winorośli w Polsce w latach 2003-2011 (ha)
Źródło: dane zamawiane, GUS, czerwiec 2012

¹ Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Wykres 2. Uprawy winorośli w latach 2003-2011 w wybranych województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamawianych w GUS, czerwiec 2012.

to z niekorzystnych warunków pogodowych w poszczególnych latach uprawy (wykres 2).

Wzrost zainteresowania uprawą winorośli i produkcją wina z własnej winnicy potwierdzają również dane pochodzące z Agencji Rynku Rolnego (ARR). Liczba podmiotów wpisanych do ewidencji przez pierwszych kilka lat pozostawała mniej więcej na podobnym poziomie. W pierwszym roku gospodarczym, od momentu kiedy zaczęła obowiązywać ustawa, zarejestrowało się 25 podmiotów. Jednak w kolejnych latach, prawdopodobnie na skutek utrudnień prawnych związanych z legalną sprzedażą wina w Polsce, liczba ta zmniejszyła się odpowiednio do 21 i 20. W maju 2011 zmieniono ustawę winiarską, która umożliwiła właścicielom winnic sprzedaż detaliczną wina w miejscu produkcji, bez konieczności posiadania sklepu oraz produkcję wina z własnego surowca do 100 hektolitrów rocznie na zasadach działalności rolniczej. Znalazło to odzwierciedlenie w rejestrze winnic, których liczba wzrosła do 26. W kolejnych latach nastąpiła dalsza poprawa sytuacji właścicieli winnic na rynku, w wyniku czego w ostatnim roku zarejestrowało się w ARR prawie 50 winnic. W omawianym okresie zwiększyła się również powierzchnia upraw winorośli, z których planowana jest produkcja wina (tabela 1).

Tabela 1. Liczba podmiotów wpisanych do ewidencji ARR w poszczególnych latach gospodarczych

Rok gospodarczy	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014
Liczba podmiotów	25	21	20	26	38	49
Areał upraw winorośli (ha)	28,0	36,0	37,0	58,6	95,9	bd

Źródło: dane otrzymane z Agencji Rynku Rolnego, 2012.

Liderem pod względem liczby zarejestrowanych winnic w ARR jest Małopolska, a następnie Mazowsze i Podkarpacie. W przypadku winnic zarejestrowanych w województwie mazowieckim faktyczne nasadzenia występują w województwach opolskim, podkarpackim i świętokrzyskim. W konsekwencji powiększającej się liczby winnic, zwiększa się produkcja wina. Wprawdzie daleko odbiega od krajów tradycyjnie kojarzonych z winiarstwem. Jednak biorąc pod uwagę sytuację Polski wzrost jest znaczący. I tak w roku winiarskim 2013/2014 produkcja wina z własnych nasadzeń osiągnęła 2340,8 hl, co stanowi sześciokrotny wzrost w porównaniu do roku 2009/2010, gdy kształtowała się na poziomie 412 hl (ARR).

Organizacje non profit w teorii ekonomii

Za najstarszą teorię ekonomiczną odnoszącą się do organizacji non profit przyjmuje się sformułowaną przez Weisbroda dotyczącą dóbr publicznych. Zgodnie z nią organizacje non profit istnieją z powodu niedoskonałości rynku i państwa w odniesieniu do wymaganej zarówno jakości i jak ilości dóbr publicznych. Ze względu na specyficzne cechy dóbr publicznych, organizacje prywatne, nastawione na zysk nie mają możliwości ich dostarczenia, ponieważ ich produkcja jest nieopłacalna. Należy podkreślić, że cechą dóbr publicznych jest przeznaczenie ich dla wszystkich członków społeczeństwa, zatem egzekwowanie zapłaty za nie w niektórych przypadkach może być trudne [1]. Jednak i sektor publiczny nie jest w stanie usatysfakcjonować popytu na te dobra, gdyż państwo kieruje się przy ich dostarczaniu gustami przeciętnych członków społeczeństwa, ignorując potrzeby różnych mniejszych grup. Zatem, jak twierdzi Weisbrod [11], usatysfakcjonowaniem niespełnionego popytu na dobra publiczne będzie działalność organizacji non profit. W literaturze przedmiotu spotkać można się z kontestacją powyższej koncepcji. Wynika to ze stanowiska, że sam brak dóbr publicznych nie wyjaśnia

istnienia organizacji non profit. Raczej jest to wzajemny i jednorodny cel interesariuszy, które są istotne dla świadczenia usług przez organizacje non profit. Wynika z tego, że ten typ organizacji powinien przede wszystkim bazować na produkcji dóbr publicznych, czyli tam, gdzie państwo jest niewystarczające [4].

Drugą ważną teorią dotyczącą roli organizacji pozarządowych jest praca Hansmann'a [3], który również uważa, że organizacje non profit istnieją z powodu ułomności rynku. W jego „teorii wiarygodności” organizacje non profit wydają się istnieć z powodu asymetrii informacji na rynku. W wielu przypadkach dostawcy lub producenci usług (strona podaży) mają więcej informacji niż konsumenci (strona popytu), podczas gdy często jest niemożliwe kontrolowanie jakości ich usług. Konsumenci nie mając pełnej informacji do oszacowania jakości usług muszą opierać się na zaufaniu. W takiej sytuacji bardziej skłonni są wierzyć organizacjom non profit niż przedsiębiorcom, gdyż menedżerowie organizacji non profit nie będąc wynagradzani finansowo za wyniki, będą mniej skłonni do oszukiwania nabywców i bardziej wiarygodni na rynku [6]. Organizacje mają motywację do wykorzystania tej przewagi w celu zwiększania zysków. Organizacje non profit nie mogą rozdzielać zysków dla siebie, dlatego są postrzegane jako bardziej wiarygodne niż przedsiębiorstwa prywatne. Uzasadnia to istnienie popytu na produkty wytwarzane przez organizacje non profit [4].

W Polsce w roku 2012 zarejestrowanych było 72 tys. stowarzyszeń z wyłączeniem Ochotniczej Straży Pożarnej. Biorąc pod uwagę tylko obszary wiejskie najmniej organizacji trzeciego sektora zarejestrowanych jest w województwie mazowieckim i Polsce wschodniej, a najwięcej na północy i zachodzie kraju. Średniorocznie rejestruje się ok. 4000 stowarzyszeń i ok. 1000 fundacji. Najwięcej organizacji non profit (55 proc.) powstaje w obszarze sportu, turystyki i rekreacji oraz związanych z określonym hobby. Na drugim miejscu (42 proc.) znajdują się organizacje zajmujące się edukacją i wychowaniem oraz 33 proc. kulturą i sztuką [9]. Organizacji branżowych związanych z szeroko pojętą działalnością winiarską w Polsce w roku 2013 było około 10.

Znaczenie turystyki winiarskiej

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele definicji, w których najczęściej podkreśla się, że enoturystyka polega na zwiedzaniu winnic, udziale w festiwalach winiarskich, gdzie wina degustuje się i/lub ogląda przedmioty związane z regionem uprawy winorośli, co stanowi główną motywację osób korzystających z tego typu wyjazdów [5]. Takie podejście stawia w centrum zainteresowania badacza, konsumenta i jego aktywność na rynku. Coraz częściej w literaturze przedmiotu można spotkać podejście produktowe, w którym enoturystyka traktowana jest jako element szerszego spektrum cech regionu. W tym ujęciu jako rdzeń produktu enoturystycznego postrzega się nie tylko wino, ale także żywność oraz kulturę regionu [7].

Turystyka winiarska rozwija się w wielu regionach świata, co spowodowane jest postrzeganiem jej jako źródła dochodów i istotnego czynnika stanowiącego o przewadze konkurencyjnej danego regionu. Jest istotna zarówno z punktu widzenia przemysłu winiarskiego jak i przemysłu turystycznego. Wino i turystyka od zawsze były ze sobą ściśle związane, lecz dopiero niedawno relację tę doceniły władze, naukowcy i sam przemysł. Dla turystyki wino jest ważnym elementem budującym atrakcyjność miejsc turystycznych, który może stanowić główny czynnik motywujący do przyjazdu do danego miejsca. Dla przemysłu winiarskiego turystyka jest bardzo ważnym sposobem budowania relacji z konsumentami. Dla małych producentów (rolników) sprzedaż bezpośrednia wina w winnicy jest najczęściej kluczowym czynnikiem powodzenia ich działalności [2]. Enoturystyka stanowi element przyciągający turystów do regionu. Dzięki niej można zwrócić uwagę na wino, budować świadomość marki wśród konsumentów. Ponadto badania turystów stanowią źródło wiedzy marketingowej i możliwość edukacji na temat wina. Pełnić może także znaczącą rolę w rozwoju regionu i planach rozwoju turystyki władz samorządowych. Jeśli wino powiązane jest z działalnością agroturystyczną może prowadzić do poziomych i pionowych powiązań wewnątrz otoczenia turystyki wiejskiej. Enoturystyka może stanowić również szansę dla promowania pozytywnego wyobrażenia o regionie wśród szerokiej rzeszy konsumentów. Wyobrażenie to może pobudzać zainteresowanie nie tylko wysokiej jakości winem, ale także innymi produktami jak: sery, wędliny, wyroby cukiernicze, pieczywo czy potrawy regionalne. W początkowym etapie rozwoju małe i średniej wielkości winnice sprzedają najczęściej wina bezpośrednio w winnicy i osiągają w ten sposób podstawowe źródło przepływu gotówki. Dodatkowo konsumenci dostarczają informacji o produktach sprzedawanych w winnicy, gdyż w trakcie degustacji wyrażają swoje opinie, co stanowić może ważne źródło wiedzy o potrzebach i upodobaniach nabywców. Pozwala na interakcje producent-konsument i wymianę informacji na temat wina [5].

Patrząc na korzyści wynikające z enoturystyki dla właścicieli winnic najczęściej wymienia się możliwość zwrócenia uwagi na wino, budowania świadomości marki, edukacji konsumentów, łatwość przeprowadzenia badań marketingowych, dzięki bezpośredniemu kontaktowi z nabywcą, tworzenie baz danych o nabywcach. Niebagatelne znaczenie odgrywa możliwość interakcji właściciel winnicy-nabywca, która powoduje nie tylko lepsze poznanie potrzeb i preferencji konsumentów, ale również budowania z nim długotrwałych relacji oraz wykorzystania kanałów społecznych w promocji wina. Wskazuje się też na szansę budowania nowych kanałów dystrybucji, dzięki temu, że wielu turystów po powrocie do swojego miejsca zamieszkania poszukuje napojów i żywności, które degustowali w miejscach pobytów turystycznych [7].

Ważnym elementem działań w obszarze enoturystyki jest tworzenie szlaków winiarskich. Szlaki winiarskie mogą stanowić atrakcję samą w sobie. Ważnym atrybutem regionu winiarskiego jest sceneria i otwarte przestrzenie, które stanowią dodatkową zachętę do wizyty w regionie. Jeśli ma być on utożsamiany z winiarstwem, ważnym wyzwaniem przed którym musi stanąć, jest umiejętność tworzenia pakietu atrakcji dla turystów, a nie jedynie bezpośrednią sprzedaż w winnicy [10]. Istotnym elementem działań jest identyfikacja wina z regionem, gdyż taka marka jest istotnym źródłem różnicowania i dodatkowej wartości dla obszaru wiejskiego. Regionalne różnicowanie jest dobrze znane w Europie, np. odwołanie do Burgundii czy Szampanii we Francji, Lambrusco i Soave we Włoszech, Mosel w Niemczech.

Metodyka badań

W pracy wykorzystano metody sondażowe: wywiady osobiste i ankiety z ekspertami zajmującymi się winiarstwem oraz promocją turystyki winiarskiej w Polsce. Byli to prezesi Stowarzyszeń Winiarskich: Winiarzy Małopolskiego Przełomu Wisły, Polskiego Instytutu Wina i Winorośli, Małopolskiego Forum Winnego i Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia. Instrumentem badawczym był kwestionariusz ankiety, zawierający 40 pytań otwartych. Pytania zgrupowane były w trzech blokach tematycznych dotyczących: informacji na temat działalności stowarzyszenia, winiarstwa i perspektyw rozwoju enoturystyki w Polsce. Dokonano wyboru celowego respondentów, przyjmując, że są to reprezentanci wybrani przez członków organizacji – właściciele gospodarstw winiarskich, aktywnie działający na rzecz rozwoju winiarstwa i enoturystyki w Polsce. Badanie przeprowadzono w miesiącach kwiecień-lipiec 2012 roku. W publikacji wykorzystano także metodę dokumentacyjną polegającą na zebraniu i analizie literatury przedmiotu oraz informacji pochodzących z różnych źródeł dotyczących tematyki winiarstwa i enoturystyki. Wykorzystano również niepublikowane dane z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) i Agencji Rynku Rolnego (ARR). Dane GUS dotyczyły okresu 2003-2009, gdyż zgodnie z informacjami uzyskanymi przez Departament Informacji GUS, dane o uprawie winorośli do 2001 r. nie były zbierane. Natomiast dla roku 2002 możliwe jest uzyskanie danych o uprawie winorośli z Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r., lecz dotyczą one tylko powierzchni uprawy winorośli w sadach oraz liczby gospodarstw posiadających uprawę winorośli w sadach.

Wyniki badań¹

W Polsce w roku 2012 aktywnie działało pięć stowarzyszeń, których cele statutowe dotyczą winiarstwa. Najaktywniej działające to: Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia, Stowarzyszenie Małopolskiego Przełomu Wisły, Małopolskie Forum Winne, Zielonogórskie Stowarzyszenie Winiarskie oraz Polski Instytut Wina i Winorośli. Liczba członków w poszczególnych stowarzyszeniach jest różnorodna i waha się w granicach 40-150. Członkami stowarzyszeń mogą być osoby posiadające winnice i produkujące wino oraz sympatycy winiarstwa i osoby, które chcą promować rozwój winiarstwa w Polsce. Cele stowarzyszeń związane są z odbudowywaniem tradycji winiarskiej w Polsce, rozwojem winnic i winiarstwa, edukacją winiarską, rozpowszechnianiem wiedzy na temat winiarstwa, produkcją jakościowego wina gronowego, a także podejmowaniem prac mających na celu poprawę warunków prawnych dotyczących produkcji i sprzedaży wina. W statutach można odnaleźć również cele związane z rozwojem obszarów wiejskich, agroturystyką, ochroną środowiska, racjonalną gospodarką odpadami, ochroną jakości wody, gleby, krajobrazu oraz dziedzictwa kulturowego, a także współpracy z właścicielami winnic i organizacjami z całej Polski. Spotkania w stowarzyszeniach oraz fora internetowe stały się platformą wymiany doświadczeń i wzajemnej pomocy dla osób zajmujących się winiarstwem. Dzięki temu następuje proces kształcenia oraz propagowania dobrych obyczajów wśród winiarzy. Członkowie stowarzyszeń podejmują także działania na rzecz: rozwoju szkółkarstwa, wprowadzania nowych metod uprawy, produkcji przetworów, działalności agroturystycznej, promocji zmian obyczajów w zakresie kultury spożycia win, pomocy w dostępie do środków promocji oraz ochrony regionalnych produktów markowych, a zwłaszcza nazw pochodzenia, i oznaczeń geograficznych. Stowarzyszenia oferują również pomoc merytoryczną i organizacyjną dla gospodarstw rolnych, grup producenckich oraz innych osób i instytucji zainteresowanych prowadzeniem profesjonalnej uprawy winorośli i wyrobem win gronowych, pielęgnowaniem winorośli, upowszechnianiem regionalnych przepisów i procesów produkcji win, wspomaganie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych, zapobieganiem patologiom społecznym². W większości stowarzyszeń członkowie spotykają się regularnie od jednego w miesiącu do 3-4 razy na rok.

Badane organizacje dysponowały środkami finansowymi, na które składały się przede wszystkim składki członkowskie. Członkowie Stowarzyszenia Winiarzy Podkarpacia deklarowali również otrzymywanie dotacji

¹ Szczegółowe wyniki badań przedstawiono w: A. Mazurkiewicz-Pizło, *Enoturystyka jako szansa rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich*, Wyd. TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2013.

² Informacje pochodzą ze statutow: Stowarzyszenia Winiarzy Podkarpacia, Stowarzyszenia Winiarzy Małopolskiego Przełomu Wisły, Zielonogórskiego Stowarzyszenia Winiarzy oraz Małopolskiego Stowarzyszenia Winnego.

ze strony władz regionu. Dostawali oni wsparcie ze strony Urzędu Marszałkowskiego. Sporadycznie członkowie stowarzyszenia lub osoby i instytucje wspierające działania stowarzyszenia wpłacali kilkusetzłotowe kwoty pieniędzy. Zdarzała się również pomoc w postaci usług mająca na celu wsparcie stowarzyszenia. I tak, np. w jednym z nich stroną internetową opłacał prywatnie jeden z członków. Pozyskiwane środki finansowe przeznaczane są na realizację celów statutowych, czyli szeroko pojętej promocji i rozwoju winiarstwa. Są to głównie działania polegające na organizacji szkoleń, wyjazdów studyjnych do prężnie działających winnic zarówno w Polsce jak i za granicą, organizacji imprez, np. Święto Wina w Janowcu, Dni Wina w Jasle. Dokonuje się również zakupów środków trwałych potrzebnych do funkcjonowania stowarzyszenia oraz organizacji imprez.

Stowarzyszenia podejmują różnorodne działania na rzecz rozwoju winiarstwa w Polsce. Odbывают się m.in. szkolenia dla osób, które są zainteresowane otwarciem własnej winnicy, szkolenia enologiczne, marketingowe, związane z budowaniem marki winnicy, studyjne wyjazdy zagraniczne. Podejmują także działania lobbystyczne mające na celu legalizację korzystnych regulacji prawnych, usprawniających funkcjonowanie gospodarstw winiarskich. Pomiędzy stowarzyszeniami budowane są relacje mające na celu uzgodnienia zmian, jakie powinny nastąpić w polskim prawie, aby maksymalnie ułatwić uprawę winorośli, produkcję i sprzedaż wina z własnej winnicy. W ramach aktywności stowarzyszeń podejmowana jest również współpraca ze szkołami o profilu ogrodniczym, w którym organizowane są zajęcia praktyczne.

Poza działaniami ściśle związanymi z rozszerzaniem wiedzy i poprawą umiejętności obecnych oraz potencjalnych właścicieli winnic, równocześnie podejmowane są działania na rzecz rozwoju enoturystyki w Polsce. Są to przede wszystkim szkolenia, konwenty, konkursy, a także różnego rodzaju wydawnictwa, broszury, katalogi. W większości badanych stowarzyszeń uczestniczono w projektowaniu szlaków winiarskich (Lubuski Szlak Miodu i Wina, Podkarpacki Szlak Winnic) w targach turystycznych oraz różnego rodzaju imprezach promujących winiarstwo jako alternatywne źródło dochodów dla gospodarstw rolniczych. W 2008 roku Stowarzyszenie Małopolskiego Przełomu Wisły jako jedyne przyjęło unikatową Kartę Winnic Małopolskiego Przełomu Wisły. Znak karty jest przyznawany producentom po degustacji ich wina przez specjalistów i spełnieniu warunków w niej określonych. Działalność ta może stanowić wzór dla innych stowarzyszeń winiarskich w pozostałych regionach Polski. Prowadzone są również szerokie działania public relations. Umiejętność zainteresowania mediów winnicami polskimi powoduje możliwość rozgłosu, rozpowszechniania informacji na temat winiarstwa w Polsce i budowanie jego marki. W wielu winnicach nagrywane były programy telewizyjne, np. Podróże kulinarne Roberta Makłowicza w Winnicy Jasiel. Podejmowane są również działania na rzecz rozwoju enoturystyki. Wydano folder zawierający mapy i adresy winnic regionu. Rokrocznie odbywa się Święto Wina w Janowcu, które opisywane jest w mediach specjalistycznych, regionalnych i krajowych. Na święto to przyjeżdżają nie tylko okoliczni mieszkańcy, ale także turyści z całego kraju. Członkowie Stowarzyszenia pracują społecznie na rzecz reaktywowania winnicy zamkowej założonej jeszcze przed II wojną światową.

Stowarzyszenia podejmują współpracę z innymi organizacjami branżowymi oraz z innymi instytucjami, np. Małopolską Izbą Rolniczą. Można mówić też o pierwszych efektach działalności organizacji non profit z branży winiarskiej. Dzięki ich lobbingsowi w maju 2011 weszła w życie nowa ustawa winiarska, przynosząca winiarzom szereg korzystnych zmian, w tym np. możliwość sprzedaży wina bez konieczności zakładania działalności gospodarczej. Ponadto odbywają się spotkania na których dyskutuje się o przyszłości winiarstwa w Polsce. Powstał też pomysł utworzenia federacji składającej się ze stowarzyszeń winiarskich, co, zdaniem prezesa Stowarzyszenia Winiarzy Podkarpacia, dałoby możliwość większego wpływu i walki o korzystne rozwiązania prawne dla właścicieli winnic.

Stowarzyszenia wspierane są przez różne podmioty gospodarcze. Stowarzyszenie Małopolskiego Przełomu Wisły otrzymuje wsparcie ze strony sklepu winiarskiego w Lublinie oraz firm zainteresowanych rolnictwem. Duże wsparcie otrzymywane jest ze strony władz samorządowych – gminę Janowiec. Jednokrotne wsparcie uzyskano również od starostwa powiatowego w Puławach. W roku 2011 patronat nad Świętem Wina objął Marszałek województwa lubelskiego. Silne wsparcie otrzymywane jest również od Muzeum Nadwiślańskiego, będącego właścicielem zamku w Janowcu, w którym odbywa się Święto Wina i które użyczyło adres Stowarzyszeniu. Także Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia wspierane jest przez Urząd Marszałkowski, władze miasta Jasła i Krosna oraz Stowarzyszenie „Portius”. Władze samorządowe wspierają również rozwój turystyki winiarskiej w regionie. Są to działania zarówno ze strony wydziału promocji jak i wydziału rolnictwa. Wszyscy prezesi stowarzyszeń mają wyraźnie sprecyzowane plany rozwoju stowarzyszeń. Są to przede wszystkim działania mające na celu podniesienie jakości wina³. Do innych należą:

- wspomaganie muzeum w odtworzeniu zamkowej winnicy, a następnie stworzeniu Muzeum Wina,
- wytyczenie ścieżek turystycznych (nie tylko pieszych, ale także rowerowych) między wszystkimi winnicami w regionie,

³ VII Konwent Win w Łańcucie w 2012 roku na którym degustowano ponad 100 win polskich, po raz kolejny pokazało brak profesjonalizmu polskich winiarzy. Stawiano m.in. takie zarzuty jak nadmierna szpitalizacja, nieprawidłowy termin zebrania winogron, użycie wiórów dębowych bez uzasadnienia takiego działania, brak fermentacji jabłkowo-melkowej w winach czerwonych, utlenienie, przesiarkowanie.

- przygotowanie profesjonalnych przewodników po regionie winiarskim (historia, geologia, klimat, odmiany, statystyki, sylwetki winiarzy, atrakcje, itp.),
- wypracowanie własnej apelacji wina,
- zwiększenie komercjalizacji wina,
- utworzenie Akademii Wina, która ma pełnić funkcję placówki naukowej, która nadawała będzie certyfikaty narodowe.
- nawiązanie ścisłej współpracy z uczelniami, władzami lokalnymi, które wspomogłyby promocję winiarstwa w Małopolsce oraz rozwój enoturystyki,
- opracowanie programu dotarcia do rolników o możliwościach uprawy winorośli, pokazanie enoturystyki jako realnego źródła dochodów.

Za szczególne osiągnięcie wszyscy badani eksperci uznali przeforsowanie nowej ustawy winiarskiej oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy organizacjami winiarskimi. Szczególnie ważne dla prezesa Stowarzyszenia Winiarzy Małopolskiego Przełomu Wisły było wprowadzenie unikalnej Karty Winnic MPW⁴ oraz duma z jakości i profesjonalizmu przygotowanego Święta Wina, co zostało docenione przyznaniem w 2011 roku złotego medalu Grand Prix „za szczególne zasługi dla polskiego winiarstwa” przez najważniejszy periodyk winiarski w Polsce „Magazyn WINO”. Podkreślano również poprawę umiejętności właścicieli winnic w regionie, którzy produkują coraz wyższej jakości wina.

Działalność stowarzyszeń można obserwować na stronach internetowych. Każde z nich posiada własną stronę www, która jest systematycznie aktualizowana. Znajdują się na niej różnego rodzaju informacje dotyczące aktualnych władz, statutu, terminów zebrań, sprawozdań z działalności oraz bieżących informacji i ogłoszeń na temat szkoleń. Ponadto prowadzone są fora, dzięki którym członkowie stowarzyszeń mogą wymieniać informacje oraz prowadzić dyskusje, które w przeważającej liczbie przypadków odnoszą się do działalności winiarskiej. Analizując informacje znajdujące się na forum, większość z nich dotyczy sposobu prowadzenia winnicy, zabiegów pielęgnacyjnych, ochrony roślin, miejsc zakupu, produkcji wina i obowiązków prawnych związanych z legalną sprzedażą wina. Strony www oprócz platformy komunikacyjnej, pełnią również rolę promocyjną dla właścicieli winnic, produktów turystycznych, w tym szlaków winiarskich.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania wskazują, że organizacje non profit są motorem rozwoju winiarstwa i enoturystyki w Polsce. Działalność stowarzyszeń jest różnorodna i dotyczy wielu obszarów, które można sklasyfikować następująco. Po pierwsze szeroka działalność związana z popularyzacją uprawy winorośli i zakładania winnic w Polsce, co odbywa się poprzez szkolenia teoretyczne i praktyczne zarówno posiadaczy winnic jak i osób, które taką działalność chciałyby założyć. Szkolenia teoretyczne zapewniały minimalną wymaganą wiedzę z zakresu upraw winorośli, jej odmian i sposobu zakładania i prowadzenia winnicy, w tym szczególnych warunkowań przy wyborze miejsca (*terroire*), sposobu nasadzeń oraz produkcji wina. Szkolenia praktyczne odbywały się w winnicach, gdzie uczestnicy mogli obserwować sposób pielęgnacji winorośli i produkcji wina. Drugi obszar działań stowarzyszeń obejmował organizację winiarskich produktów turystycznych oraz szeroką promocję winnic i winiarstwa wśród mieszkańców Polski. Były to m.in. szlaki, festyny, konkursy, udział w targach. Stowarzyszenia dobrze wykorzystywały działania z zakresu public relations. Umiejętne budowanie relacji z mediami spowodowało wielokrotne ukazywanie się informacji o polskich winnicach i winie w mediach. Kilkakrotnie nagrywano także programy telewizyjne w winnicach. Ostatni obszar obejmował szeroki i zróżnicowany zakres działań mający na celu lobbowanie na rzecz pozytywnych rozwiązań prawnych dla właścicieli winnic.

Działalność stowarzyszeń winiarskich w Polsce może posłużyć za wzór innym branżom, gdyż w szerokim stopniu stymulują zainteresowanie winiarstwem i rozwojem turystyki winiarskiej. Istotna jest również konsolidacja społeczności zainteresowanych winiarstwem oraz motywowanie do wspólnej pracy. Wspólna praca społeczna członków stowarzyszeń przyczyniała się do powstawania winiarskich produktów turystycznych, bez których uczestnictwa produkty te nie mogłyby powstać. Należy zatem szczególnie docenić rolę, jaką odgrywają organizacje trzeciego sektora w rozwoju winiarstwa i turystyki winiarskiej w Polsce.

⁴ Kartę Winnic MPW stowarzyszenie przyjęło w listopadzie 2008. Jest to rodzaj winiarskiej konstytucji określającej granice regionu, metody uprawy, dopuszczalną wysokość plonów, gęstość nasadzeń, pożądane metody winifikacji itp. To pierwszy i jak dotąd jedyny w Polsce taki dokument. Po pięciu latach, w grudniu 2013 r. w stowarzyszeniu było 30 winnic znajdujących się w granicach regionu i trzy winnice z dalszych terenów województwa lubelskiego jako członkowie wspierający. Trzydzieści winnic stanowi około 80% wszystkich plantacji regionu MPW – http://www.winiarzempw.pl/winiarstwo_w_praktyce.php data dostępu 15.07.2014.

Literatura

1. Buttler D., 2009, Ekonomia sektora nonprofit. Krytyka i reinterpretacja wybranych aspektów teoretycznych, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, 4, 133143.
2. Hall C.M., Johnson G., Mitchell R., 2002, Wine Tourism and regional development, In: C.M. Hall, L. Sharples, B. Cambourne, N. Macionis (ed.), *Wine Tourism Around the World, Development, management and markets*, Butterworth –Heinemann Oxford Amsterdam Boston London New York, San Diego, San Francisco, Sydney Tokyo, 208-209.
3. Hansmann H., 1980, The Role of Nonprofit Enterprise, *Yale Law Journal*, 89, 835-901.
4. Heitzmann K., 2000, The Role of Third Sector Organizations in Specific Policy Fields: Contrasting Nonprofit Theory and Empirical Findings – The Case of Austria, Paper prepared for the Fourth International Conference of The International Society for Third-Sector Research: Evaluating the Impact of the Third Sector, Dublin, 3.
5. Jaffe E., Pasternak H., 2004, Developing Wine Trails as a Tourist Attraction in Israel, *International Journal of Tourism Research*, 6, 237-249.
6. James E., 1990, Economic Theories of Nonprofit Sector: A Comparative Perspective, In: H.K. Anheier, W. Seibel Eds., *The Third Sector Comparative Studies of Nonprofit Organizations*, Berlin, New York, de Gruyter, 21-30.
7. Mazurkiewicz-Pizło A., 2010, Enoturystyka czynnikiem poprawy konkurencyjności regionów z uprawą winorośli na przykładzie Węgier, *Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 80, 97-108.
8. Mazurkiewicz-Pizło, 2013, Enoturystyka jako szansa rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich, Wyd. TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń.
9. Przewłocka J., Adamiak P., Herbst J., 2013, Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych, raport z badania 2012, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa, 31-57.
10. Roberts L., Sparks B., 2006, Enhancing the Wine Tourism Experience: the Customers' Viewpoint, In: J. Carlsen, S. Charters (eds.), *Global Wine Tourism: Research, Management & Marketing*, CAB International.
11. Weisbrod B., 1988, *The Non Profit Economy*, Harvard University Press.

ROZDZIAŁ 4.

ORGANIZACJA ROZWOJU WSI, MECHANIZMY WSPIERAJĄCE ROLNICTWO I JEGO PROMOCJĘ. PROGRAMY UNIJNE

dr Dorota Kozłowska¹

KOMPETENCJE Z OBSZARU TURYSTYKI I REKREACJI NAUCZYCIELI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO. BADANIA PILOTAŻOWE

Streszczenie

Współcześni nauczyciele wychowania fizycznego oprócz prowadzenia lekcji, przygotowania do zawodów i zajęć sportowych pozalekcyjnych w swoich obowiązkach mają także realizację obowiązkowych fakultetów, m.in. rekreacyjnego i turystycznego. Nauczyciele wychowania fizycznego odpowiedzialni są w szkole za zrodzenie się pasji wśród swoich podopiecznych, w tym pasji rekreacyjnej i turystycznej które powinny towarzyszyć w całym życiu człowieka. Celem niniejszego opracowania było oszacowanie ważności kompetencji turystycznych i rekreacyjnych w praktyce nauczycieli wf. Do realizacji celu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, analizę i krytykę dokumentów źródłowych i technikę ankietowania. Badania przeprowadzone wśród studentów Wydziału Wychowania Fizycznego Państwowego Uniwersytetu Grodzieńskiego wykazały, które kompetencje pedagoga – nauczyciela wf są najbardziej istotne w praktyce zawodowej.

Słowa kluczowe: kompetencje, turystyka, rekreacja, nauczyciel wychowania fizycznego

PHYSICAL EDUCATION TEACHERS' COMPETENCE IN THE FIELD OF TOURISM AND LEISURE

Summary

Apart from running lessons, preparing to sport competitions and running extra sport classes, contemporary teachers of physical education are also obliged to realize obligatory extra classes, among others in leisure and tourism. Physical education teachers are responsible in a school for giving rise to passion in their pupils, including passion to leisure and tourism, which should accompany people through all their lives. The purpose of the study was to estimate the significance of tourism and leisure competence in physical education teachers' practice. A diagnostic survey method, analysis and examination of source materials and questionnaire technique have been applied to realize the objective. The research carried out among students of the Faculty of Physical Education at State University in Grodno revealed which competence of an educator – PE teacher, are the most important in professional practice.

Key words: competence, tourism, leisure, a physical education teacher

Wprowadzenie w problematykę modeli kompetencyjnych nauczyciela wychowania fizycznego

Zawód nauczyciela wychowania fizycznego wymaga szerokiego zakresu wiedzy i umiejętności odnoszących się do różnorodnych dziedzin. Złożoność zawodu potwierdzają liczne opracowania naukowców i praktyków. Współczesny nauczyciel wychowania fizycznego to nie tylko wychowawca fizyczny, ale też propagator zdrowego stylu życia promujący rekreację i różnorodne formy turystyczne.

¹ Wyższa Szkoła wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

Oprócz podstawowych obowiązków wynikających z pracy z uczniem w szkole, nauczyciel odpowiedzialny jest za kształtowanie i wyrabianie nawyków zachowania zdrowia przez całe życie i kształtowania nawyków rekreacji i turystyki w całym życiu wychowanków.

Kompetencje z obszaru rekreacji i turystyki dotyczą przejawiania i nauczania wszelkich form rekreacyjno – turystycznych, z których wychowanek będzie mógł korzystać przez całe życie. Obejmują realizację fakultetów: turystycznego i rekreacyjnego – jako szkolnych zajęć obowiązkowych do wyboru przez uczniów.

Brak dobrze przygotowanych nauczycieli do realizacji powyższych fakultetów skutkuje niepełną ofertą szkoły w zakresie możliwości przeprowadzania tych fakultetów. Szkoły z uwagi na niechęć nauczycieli i ich nieodpowiednie przygotowanie realizują fakultety sportowe, co potwierdzają badania NIK (Informacja o wynikach kontroli 2010) i inne opracowania oraz ekspertyzy.

Problemem jest wskazanie najważniejszych kompetencji z obszaru rekreacji i turystyki w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego. Badania w tym zakresie częściej koncentrują się na stwierdzeniach ogólnikowych niż konkretnych wynikach opartych o obszerne próby badawcze.

Od lat trwają dyskusje nad znaczeniem różnych cech osobowości w pracy nauczyciela wychowania fizycznego, nad rolą jego indywidualnego poziomu sprawności i wcześniejszych doświadczeń sportowych. H. Grabowski w 1997 pisał, że istnieje pewna wewnętrzna sprzeczność między osobowością zorientowaną na perfekcyjne doskonalenie samego siebie (dominująca wśród sportowców), a osobowością nastawioną na doskonalenie innych (pożądana wśród nauczycieli). O kompetencjach kierowniczych nauczyciela pisał W. Ryszkowski w 1995 r., opierając je na teoretycznym modelu źródeł władzy kierowniczej (W. Ryszkowski 1995). J. Bielski opisując kompetencje nauczyciela wykorzystał model Komitetu Nauk Pedagogicznych z 1997 r. oparty o kompetencje prakseologiczne, komunikacyjne, współdziałania, kreatywne, moralne i informatyczne (J. Bielski 2001). Trudno jednak znaleźć jednoznaczną odpowiedź, na jakich teoriach i modelach się opierano tworząc te podziały. Profesorowie B. Hodan i Z. Żukowska zaproponowali w 1996 roku jeden z pierwszych podziałów kompetencji nauczyciela wf. Profesor T. Maszczak w 2000 roku zaproponował następujący podział kompetencji nauczyciela wf: aksjologiczno – teleologiczne; socjologiczne i prakseologiczne. M. Taraszkiewicz w 2001 roku omawiając kompetencje nauczyciela wyróżnił trzy grupy: kompetencje merytoryczne; dydaktyczno – metodyczne; wychowawcze. J. Bielski w roku 2001 także zaproponował model kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego w oparciu o 7 grup kompetencji i 57 kompetencji szczegółowych. Jest to jednocześnie najobszerniejszy jak do tej pory opis kompetencji spotykany w literaturze polskiej. M. Kajdasz Aouil powołując się na długoletnie obserwacje procesu kształcenia nauczycieli wyodrębnia kompetencje bazowe, rdzeniowe i pożądane. Najważniejsze z punktu widzenia celowego procesu kształcenia u nauczyciela są oczywiście kompetencje konieczne, do których autor zaliczył: kompetencje interpretacyjne i badawcze; kompetencje autokreacyjne i refleksyjne; kompetencje realizacyjne (komunikacyjne, organizacyjne w szerokim tego słowa znaczeniu) (M. Kajdasz Aouil 2003). Nieco inaczej przedstawili kompetencje nauczycielskie w zakresie wf R. Ciesliński i M. Bochenek w 2006 roku, stosując podział kompetencji nauczyciela wf na aksjologiczne, komunikacyjne i współdziałania. Jeszcze inny podział kompetencji nauczyciela wf przedstawił W. Ryszkowski, wskazując na kompetencje nauczyciela wf w zakresie: budowania – fundamentów; stosowania ciała; regenerowania ciała. Nauczyciela dostrzega się jako doradcę i przyjaciela młodzieży, który uczy teoretycznie i praktycznie, jak żyć zgodnie z normami higieny, jak dzielić czas między pracę i wypoczynek, jak kształtować ciało, doskonalić zdrowie, pielęgnować urodę.

Reforma programowa wprowadzona w 2009 roku spowodowała zmiany w zakresie edukacji zdrowotnej, wskazując, że nauczyciele wychowania fizycznego będą pełnić wiodącą rolę w kształtowaniu postaw prozdrowotnych (E. Huk – Wieliczuk, J.T. Marcinkowski 2009). Skutkiem planowanych zmian modyfikowano kompetencje pożądane nauczyciela wf. B. Woynarowska w 2008 r. zaproponowała model nauczyciela wychowania fizycznego złożony z opisu wiedzy, umiejętności i postaw.

Przeprowadzone badania w zakresie posiadanych kompetencji do prowadzenia edukacji zdrowotnej wśród nauczycieli wf wskazały, iż nauczyciele negatywnie podchodzą do prowadzenia tego przedmiotu. Wskazuje się na zmiany w programach studiów jak i umieszczanie przykładowych prezentacji i scenariuszy zajęć na stronach MEN (H. Wiśniewska – Śliwińska i inni 2010, s. 206-212). Jeszcze inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku realizacji fakultetu turystycznego. Jak wskazują badania ten fakultet jest sporadycznie realizowany w szkołach (K.L. Sobolewski, D. Kozłowska 2011). Być może trudność jego realizacji wynika z braku wiedzy i umiejętności nauczycieli, a być może z braków programowych odpowiednich do potrzeb edukacyjnych dzieci i młodzieży.

Teoretyczne rozważania o modelowych kompetencjach nauczyciela wychowania fizycznego sformułowane są metodą kolejnych przybliżeń, co nie pozwala na określenie wiarygodnego wizerunku nauczyciela.

Materiał i metoda

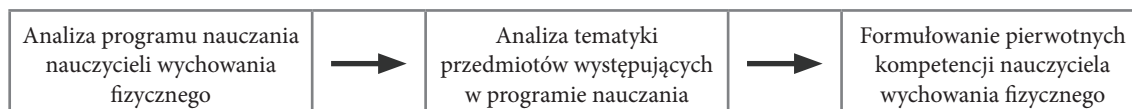
Zgodnie z problematyką pracy nauczyciela wf, **celem badań** było oszacowanie ważności poszczególnych kompetencji zaszeregowanych do rekreacyjno – turystycznych w profesji nauczyciela wychowania fizycznego w opinii studentów – przyszłych nauczycieli wf.

Założono, iż na poziomie bardzo dobrym będą przeważały kompetencje funkcji planowania i organizowania w stosunku do kompetencji funkcji kierowania, wnioskowania.

W stosunku do celu i hipotezy ogólnej zastosowano następujące pytania badawcze:

1. Kompetencje których funkcji organizacyjnych są najważniejsze w pracy nauczyciela wf?
2. Które kompetencje rekreacyjno – turystyczne na poziomie bardzo ważnym są priorytetowe w praktyce nauczyciela wf?

Do realizacji celu badań zastosowano **metodę sondażu diagnostycznego oraz model funkcji organizacyjnych** wynikający z teorii organizacji i zarządzania. Technika zastosowaną w niniejszym opracowaniu była analiza dokumentów źródłowych zastosowana do wyłonienia kompetencji należących do rekreacyjno – turystycznych nauczyciela wychowania fizycznego (rys. 1).

Rysunek 1. Schemat konstruowania zbioru kompetencji pierwotnych nauczyciela wychowania fizycznego

Źródło: opracowanie własne skonstruowane na podstawie schematu – zbioru kompetencji pierwotnych nauczyciela wf [w:] E. Ryszkowska, W. Ryszkowski (2005) Łańcuch wartości i etapy zadowolenia uczestnika z wyjazdu turystycznego, W: Wajda K. (red.) *Czynniki determinujące jakość a doskonalenie systemu informacyjnego w branży turystycznej*, Kraków, Wyd. UJ, s. 144

Wyniki badań własnych

Ogólna koncepcja modelu kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego¹

Propozycja modelu kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego oparta jest o teorię modeli w organizacji i zarządzaniu i odnosi się do modelu funkcji organizacyjnych: planowania, organizowania, realizowania – kierowania i kontrolowania – wnioskowania.

W modelu wyszczególniono 15 grup kompetencyjnych nauczyciela wychowania fizycznego i 1322 kompetencje szczegółowych pierwotnych (bez ujęcia ilości kompetencji specjalizacyjnych) wynikających z procesu dydaktyczno – naukowego w cyklu pięcioletniego kształcenia specjalistów kultury fizycznej. Wszystkie grupy kompetencji ujęte są w model funkcji organizacyjnych.

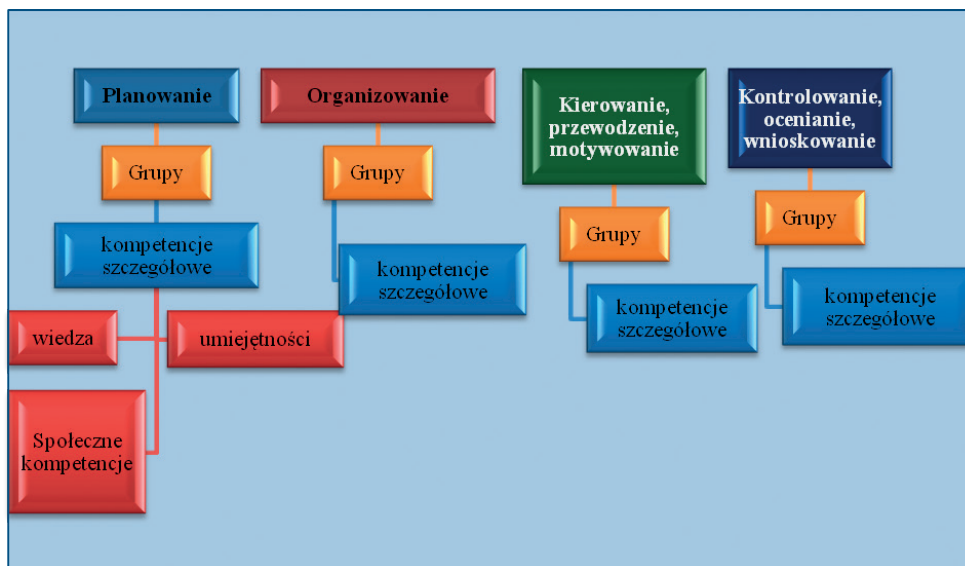
Grupy kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego:

1. Metodyczne: 246.
2. Związane z ćwiczeniami wychowania fizycznego: 167.
3. Prawno – ekonomiczne: 154.
4. Medyczo – biologiczne: 134.
5. Analityczno – badawcze: 112.
6. Pedagogiczno – psychologiczne: 103.
7. Kształcenia zdrowotnego: 86.
8. Teoretycznych problemów sportu i kultury fizycznej: 78.
9. Komunikatywne: 65.
10. Związane z niepełnosprawnością: 56.
11. Rekreacyjno – turystyczne: 50.
12. Promocji i marketingu: 27.
13. Odnowy biologicznej i rehabilitacji: 25.
14. Etyczne: 19.
15. Kompetencje specjalizacyjno – instruktorskie: ilość kompetencji zależna od specjalizacji waha się od: 15 do 23 w każdej specjalizacji instruktorskiej.

W ogólnej strukturze kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego założono, iż kompetencje zostaną uszeregowane w bloki wynikające z funkcji organizacyjnych, grupy kompetencji i kompetencje szczegółowe uszeregowane w odpowiednich grupach kompetencyjnych.

Propozycją na przyszłość jest także podział kompetencji na wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne (rys. 2).

¹ Ogólną koncepcję modelu zaprezentowano podczas Międzynarodowej Konferencji Praktyczno – Naukowej w Kownie 17 kwietnia 2014 r. Opublikowano także artykuł naukowy w języku rosyjskim prezentujący taką propozycję modelu kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego.

Rys. 2. Ogólna struktura kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego

Źródło: opracowanie własne

Charakterystyka badanych

Badania przeprowadzono w oparciu o autorski kwestionariusz ankiety, w którym uszeregowano kompetencje wg funkcji organizacyjnych: planowanie, organizowanie, kierowanie i kontrolowanie – wnioskowanie. Ankieta zawierała 50 kompetencji ocenianych pod względem ich ważności przez studentów wychowania fizycznego.

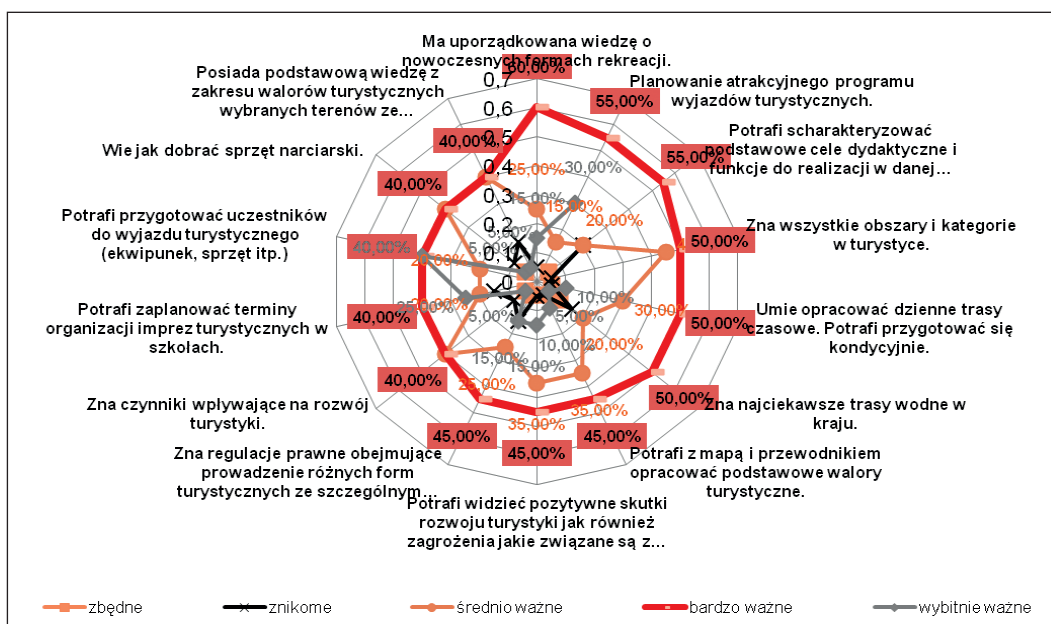
Do oceny wartości kompetencji rekreacyjno – turystycznych nauczycieli wf przystąpiło 20 studentów wychowania fizycznego Państwowego Uniwersytetu Grodzieńskiego im. Janki Kupały w Grodnie.

Badania przeprowadzono w trakcie stażu naukowego 26 maja 2014 r.

Do badań przystąpiło 75% mężczyzn i 25% kobiet w wieku od 18 do 20 roku życia, będących studentami II roku studiów. Wśród badanych 3 osoby posiadały doświadczenie w praktyce trenerskiej (fitness, sztuki walki).

Kompetencje funkcji planowania

W grupie kompetencji planowania wyszczególniono 28, a tym samym najwięcej kompetencji szczegółowych. Badani w 60% oszacowali, iż bardzo ważną była kompetencja: **Uporządkowana wiedza o nowoczesnych formach rekreacji**. Nieco mniej respondentów stanowiących 55% oszacowało, iż bardzo ważne były kolejne dwie kompetencje: **Planowanie atrakcyjnego programu wyjazdów turystycznych** (także 30% badanych oceniło

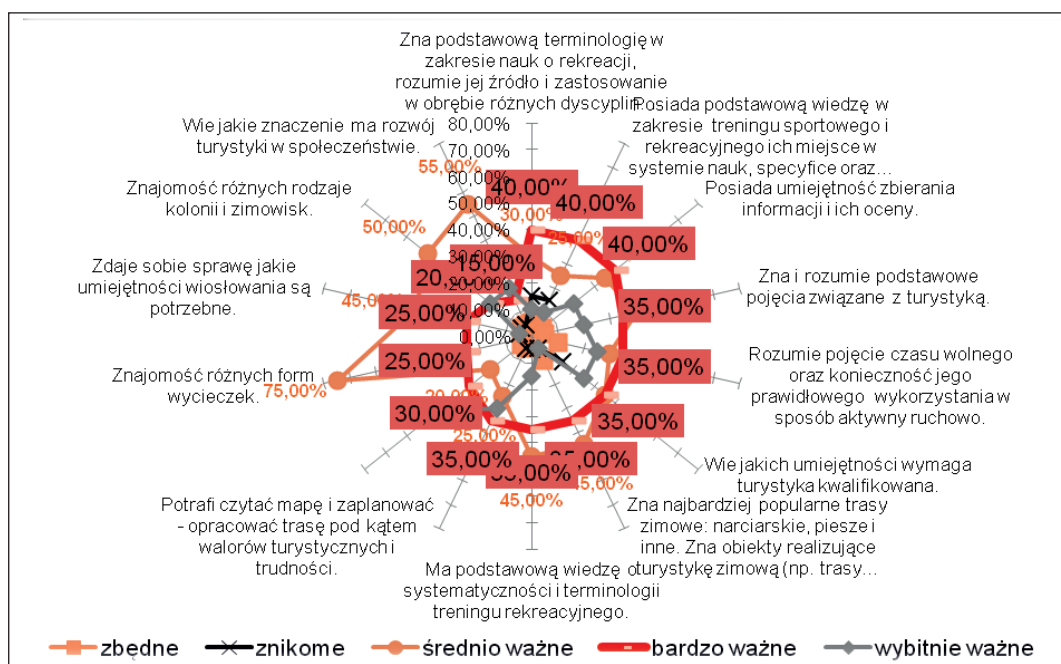

Ryc. 3. Planowanie. Kompetencje rekreacyjno – turystyczne w opiniach badanych

Źródło: opracowanie własne

jej ważność na poziomie wybitnie ważnym) oraz **Umiejętność scharakteryzowania podstawowych celów dydaktycznych i funkcji do realizacji**. Kompetencja **Znajomości wszystkich obszarów i kategorii turystycznych** została oceniona jako bardzo ważna (50%) oraz jako średnio ważna także w prawie 50% badanych. Kolejne dwie kompetencje w opinii połowy badanych były ocenione na poziomie bardzo ważnym i należą do nich: **Umiejętność opracowania dziennej trasy czasowej i przygotowania kondycyjnego** oraz **Znajomość najciekawszych tras wodnych w kraju**. Pozostałe kompetencje na poziomie bardzo ważnym oceniali poniżej 50% respondentów. Respondenci w 40% ocenili jako wybitnie ważną kompetencję **Potrafi przygotować uczestników do wyjazdu turystycznego (ekwipunek, sprzęt itp.)** (ryc. 3).

W ocenie 75% poddanych badaniu **Znajomość różnych form wycieczek** była średnio ważną kompetencją. **Wiedza o znaczeniu rozwoju turystyki w społeczeństwie** była oceniona na poziomie średnio ważnym w opinii 55% badanych. Także połowa respondentów oszacowała, iż średnio ważną była kompetencja **Znajomości różnych rodzajów kolonii i zimowisk** (ryc. 4).

Ryc. 4. Planowanie. Kompetencje rekreacyjno – turystyczne w opiniach badanych

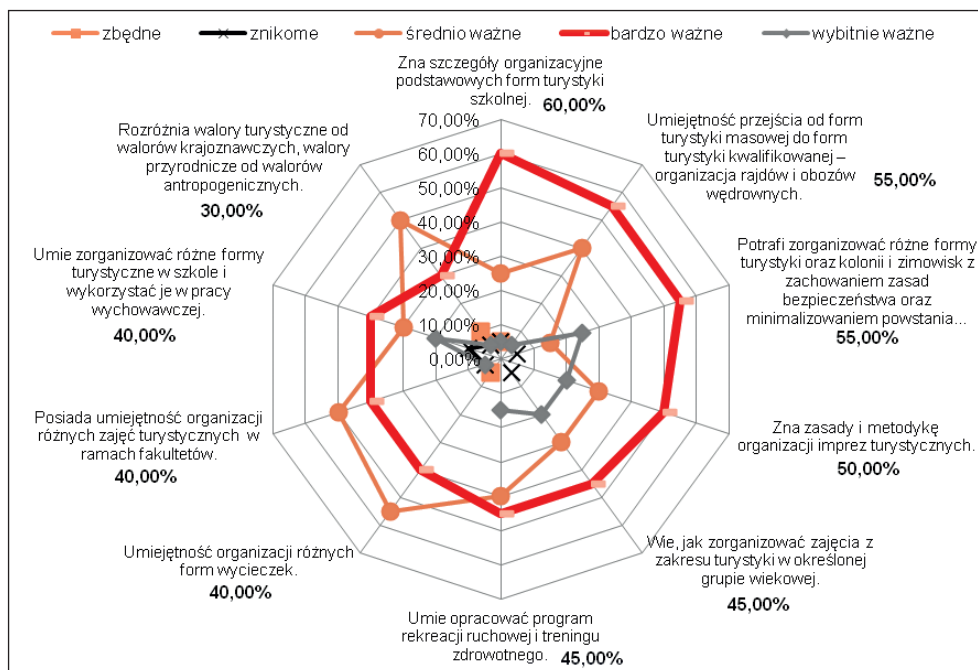
Źródło: opracowanie własne

Kompetencje funkcji organizowania

W grupie przyporządkowanej do funkcji organizowania wyszczególniono dziesięć kompetencji szczegółowych. Najwięcej badanych studentów stanowiących 60% ogółu uznało, iż bardzo ważną kompetencją w pracy nauczyciela wychowania fizycznego była **Znajomość szczegółów organizacyjnych podstawowych form turystyki szkolnej**. Nieco mniej respondentów (po 55%) oszacowało, iż kompetencje: **Umiejętność przejścia od form turystyki masowej do form turystyki kwalifikowanej – organizacja rajdów i obozów** oraz kompetencja **Umiejętności organizacji różnych form turystyki oraz kolonii i zimowisk z zachowaniem zasad bezpieczeństwa oraz minimalizowania powstawania ewentualnych zagrożeń** były bardzo ważne w praktyce zawodowej. Ostatnia z nich, dotycząca bezpieczeństwa w ocenie 25% poddanych badaniu była wybitnie ważna w pracy nauczyciela. Połowa badanych wskazała jeszcze jedną kompetencję, którą powinien charakteryzować się nauczyciel wychowania fizycznego na poziomie bardzo dobrym: **Znajomość zasad i metod organizacji imprez turystycznych**. Respondenci w 45% ocenili, iż bardzo ważną jest **Wiedza o organizacji zajęć z zakresu turystyki w określonej grupie wiekowej**. Taka sama ilość badanych oceniła, iż **Umiejętność opracowania programu rekreacji ruchowej i treningu zdrowotnego** była bardzo ważna (45%) i średnio ważna (40%).

Umiejętność organizacji różnych form wycieczek w opinii 55% badanych oszacowano jako średnio ważną kompetencję nauczyciela. Połowa respondentów (po 50%) uznała, że średnio ważne były kompetencje: **Posiadanie umiejętności organizacji różnych zajęć turystycznych w ramach fakultetów**, oraz **Rozróżnianie walorów turystycznych od walorów krajoznawczych, walorów przyrodniczych od walorów antropogenicznych**. Ostatnia kompetencja została oceniona przez 10% badanych jako zbędna w pracy zawodowej.

W opinii 10% badanych znikomo istotną kompetencją okazała się **Umiejętność organizacji różnych form turystyki w szkole i wykorzystywanie tej umiejętności w pracy wychowawczej** (ryc. 5).

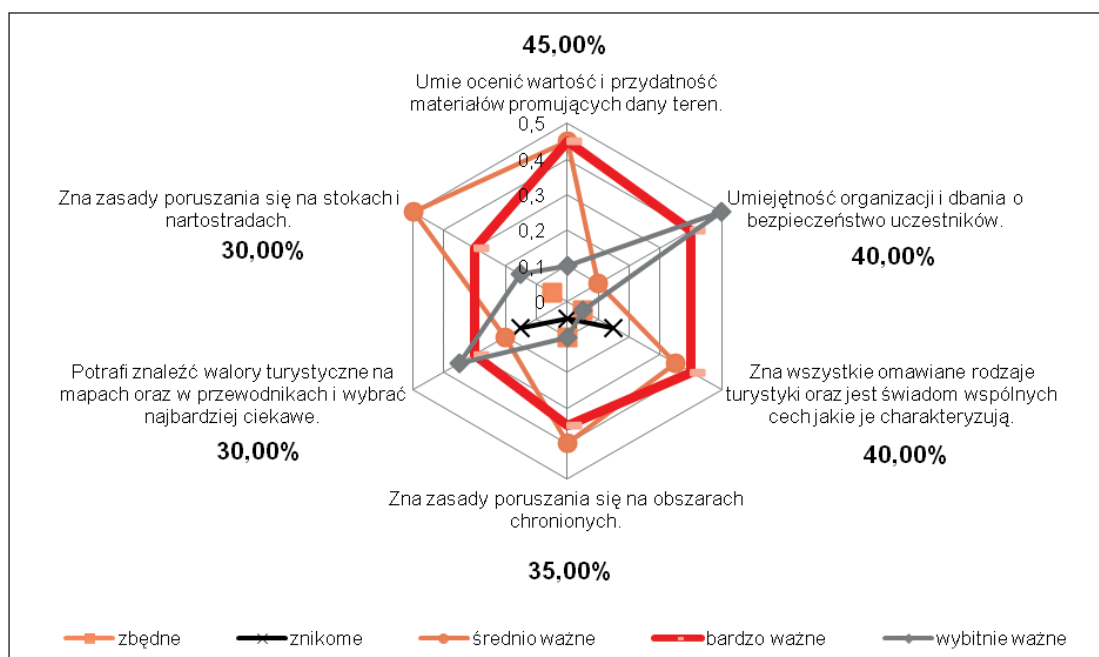
Ryc. 5. Organizowanie. Kompetencje rekreacyjno – turystyczne w opiniach badanych

Źródło: opracowanie własne

Kompetencje funkcji kierowania, przewodzenia, motywowania

Wśród kompetencji należących do funkcji kierowania wyszczególniono sześć szczegółowych. Badania wykazały, iż bardzo ważną w opinii 45% była **Umiejętność oceny wartości i przydatności materiałów promujących dany teren**. Także 45% respondentów oceniło tą kompetencję jako średnio ważną w praktyce pedagogicznej. Badani ocenili, iż bardzo ważną (40%) i wybitnie ważną (50%) była kompetencja **Umiejętności organizacji i dbania o bezpieczeństwo uczestników**. Ocenę średnio ważnej tej kompetencji przyznała połowa badanych (50%). W ocenie badanych bardzo ważną (40%) i średnio ważną (35%) okazała się **Znajomość wszystkich omawianych rodzajów turystyki oraz świadomość wspólnych cech jakie je charakteryzują**.

W ocenie połowy badanych (50%) **Znajomość zasad poruszania się na stokach i nartostradach** była średnio ważna. Mniej respondentów (40%) wskazało, iż **Znajomość poruszania się na obszarach chronionych** także była średnio ważna.

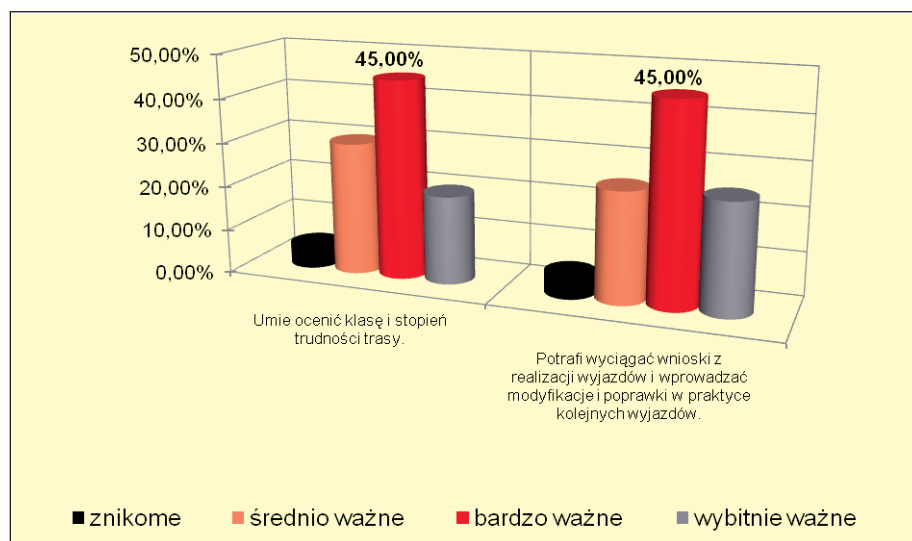
Ryc. 6. Kierowanie, przewodzenie, motywowanie. Kompetencje rekreacyjno – turystyczne w opiniach badanych

Źródło: opracowanie własne

Średnio ważną (35%) i wybitnie ważną (20%) okazała się **Potrafienie znalezienia walorów turystycznych na mapach oraz przewodnikach i wybór najbardziej ciekawych z nich** (ryc. 6).

Kompetencje funkcji kontrolowania, oceniania, wnioskowania

W tej grupie wyszczególniono dwie kompetencje szczegółowe. Badania wykazały, iż te dwie z nich są bardzo ważne w opinii 45% respondentów. **Umiejętność oceny klasy i stopnia trudności trasy** została oceniona także jako średnio ważna w 30% i wybitnie ważna w 20%, zaś **Potrafienie wyciągania wniosków z realizacji wyjazdów i wprowadzanie modyfikacji i poprawek w praktyce kolejnych wyjazdów** okazała się średnio ważna dla 25% i wybitnie ważna dla 25% badanych (ryc. 7).

Ryc. 7. Kontrolowanie, ocenianie, wnioskowanie. Kompetencje rekreacyjno – turystyczne w opiniach badanych
Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Zgodnie z problematyką i celem badań dokonano oszacowania ważności kompetencji rekreacyjno – turystycznych nauczyciela wychowania fizycznego. Badania wykazały, iż kompetencje na poziomie bardzo ważnym odnoszą się do funkcji organizowania (9,2) oraz kontrolowania, oceniania i wnioskowania (9,0). Na niższym poziomie ważności oszacowano funkcję kierowania, przewodzenia i motywowania (8,6). Najniżej oceniono ważność kompetencji planowania (7,86). Założenie nie potwierdziło się.

Badania wykazały, iż najwięcej kompetencji, jakie powinien posiadać nauczyciel wychowania fizycznego były zorientowane na poziomach: bardzo dobrym (8,67) i średnio ważnym (6,5). Respondenci średnio w 3,71 wskazali, iż kompetencje jakie posiada nauczyciel powinny oscylować na poziomie wybitnym. Nieliczni respondenci wskazywali kompetencje na poziomach znikomym (1,5) i zbędnym (1,03) (tab. 1).

Tab. 1. Ważność kompetencji rekreacyjno – turystycznych w opinii badanych

Lp.	Kompetencje funkcji organizacyjnych	Poziom kompetencji				
		zbędne	znikome	średnio ważne	bardzo ważne	wybitnie ważne
1.	Planowanie	1,44	1,81	6,79	7,86	3,44
2.	Organizowanie	1,33	1,17	7,3	9,2	2,67
3.	Kierowanie, przewodzenie, motywowanie	1,33	2,00	6,4	8,6	4,22
4.	Kontrolowanie, ocenianie i wnioskowanie	0,00	1,00	5,50	9,00	4,50
Średnia:		1,03	1,5	6,5	8,67	3,71

Źródło: opracowanie własne

Badania pozwoliły na określenie najważniejszych kompetencji z poszczególnych funkcji organizacyjnych:

1. Planowanie: **Ma uporządkowana wiedzę o nowoczesnych formach rekreacji.**
2. Organizowanie: **Zna szczegóły organizacyjne podstawowych form turystyki szkolnej.**
3. Kierowanie, przewodzenie, motywowanie: **Potrafi współdziałać z organizacjami i instytucjami związanymi z rekreacją i turystyką.**
4. Kontrolowanie, ocena, wnioskowanie: **Umie ocenić klasę i stopień trudności trasy. Potrafi wyciągać wnioski z realizacji wyjazdów i wprowadzać modyfikacje, poprawki w praktyce kolejnych wyjazdów.**

Wnioski

1. Opracowany zbiór kompetencji rekreacyjno – turystycznych może stanowić podstawę analizy treści przedmiotów i zajęć uwzględnianych w programach kształcenia nauczycieli.
2. Należałoby przeprowadzić badania na większej populacji w oparciu o Metodę 360 (nauczyciele z doświadczeniem, studenci kierunku wychowanie fizyczne, pracownicy naukowo – dydaktyczni, rodzice).
3. Opracowany zbiór kompetencji może stanowić dobry i efektywny sposób na samoocenę kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego z doświadczeniem oraz samoocenę wiedzy i umiejętności studentów.

Literatura

1. Bielski J. 2001 *Kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego, Kultura Fizyczna*, Nr 1-2, Warszawa, AWF, s. 9
2. Ciesliński R., Bochenek A. (2007) *Kompetencje współczesnego wychowawcy fizycznego*. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne. Rok LIV, styczeń nr 1 (456), Wyd. Amos, Warszawa, ss. 4 – 10
3. Grabowski H. (1997). *Teoria fizycznej edukacji*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
4. Hodan B., Żukowska Z. (1996). *Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcze funkcje*. Olomouc-Warszawa
5. Huk-Wieliczuk E., J.T. Marcinkowski (2009) *Uczelnie wyższe wychowania fizycznego wobec aktualnych potrzeb edukacji zdrowotnej*, Probl Hig. Epidemiol. 90(4): 470-476.
6. Kajdasz Aouil M. (2003) *Kształtowanie kompetencji zawodowych nauczyciela a umiejętności kluczowe*, W: Kwiatkowska H. (red.) *Społeczno – kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*. Warszawa, Instytutu Technologii Eksploatacji, s. 45–52.
7. Kozłowska D., В ПОИСКЕ ИССЛЕДОВАНИЙ НАД КОМПЕТЕНЦИЯМИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ; (W poszukiwaniu badań nad kompetencjami nauczycieli wychowania fizycznego). International scientific practical conference *Catching up new ideas: Management, Economics and Law* 2014, 17 of April, 2014, Kaunas University of Applied Sciences, Lithuania, Kowno, Litwa, 17 kwietnia 2014: 93-100. ISBN 978-9955-27-430-8.
8. Maszczak T. (2007) *Kompetencje wychowawcy fizycznego. Refleksje naczelne*. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne. Rok LIV, styczeń nr 1 (456), Wyd. Amos, Warszawa: 2 – 3.
9. NIK (2010) *Informacja o wynikach kontroli. Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych* Departament Nauki i Oświaty, Dziedzictwa Narodowego KNO-410-01-00/2009; Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO; Akceptacja G. Buczyński; Warszawa lipiec 2010 <http://www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf>, s. 78.
10. Ryszkowska E., Ryszkowski W. (2005) *Łańcuch wartości i etapy zadowolenia uczestnika z wyjazdu turystycznego*, W: Wajda K. (red.) *Czynniki determinujące jakość a doskonalenie systemu informacyjnego w branży turystycznej*, Kraków, Wyd. UJ, s. 144
11. Ryszkowski W. (1995) *Styl kierowania nauczycieli w aspekcie teorii potrzeb*, W: Horak S. (red.) *Sbornik z cesko-polskeho sympozja*. Ołomuniec, s. 120 - 126.
12. Ryszkowski W. Materiały własne niepublikowane.
13. Sobolewski K.L., Kozłowska D., *Nowa podstawa programowa w świetle badań*. Roczniki Naukowe WSWFiT w Białymstoku 2011 Nr 7, Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku, Białystok, 2011, s. 98-101.
14. Taraszkiewicz M. (2001) *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Poznań, Arka.
15. Wiśniewska – Śliwińska H., Marcinkowski J.T., Wiśniewski S.A. (2010) *Opinie nauczycieli wychowania fizycznego względem propozycji ustanowienia ich głównymi edukatorami zdrowotnymi w szkołach*, Hygeia Public Health 45(2): 206-212.
16. Woynarowska B. *Przygotowanie nauczycieli do wychowania fizycznego. Do realizacji edukacji zdrowotnej . Opinie nauczycieli akademickich – 2008 maszynopis*, cytowane za: Huk – Wieliczuk E., J.T. Marcinkowski (2009) *Uczelnie wyższe wychowania fizycznego wobec aktualnych potrzeb edukacji zdrowotnej*, Probl Hig. Epidemiol 90(4), s. 473-474

dr Paweł Siemiński^I

mgr Ewa Kulikowska^{II}

mgr Tomasz Fiłonowicz^{III}

EFEKTY WSPARCIA ROZWOJU TURYSTYKI WIEJSKIEJ I AGROTURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM ZE ŚRODKÓW PROW 2007-2013

Streszczenie

W artykule przedstawiono efekty wsparcia w zakresie rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki w województwie podlaskim uzyskane w rezultacie realizacji działania 311 – „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz działania 312 – „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” w ramach PROW 2007-2013. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić relatywnie większe znaczenie działania 311 niż 312 w rozwijaniu potencjału turystycznego zarówno w kraju jak i w województwie podlaskim. Na terenie woj. podlaskiego znacząca rozbudowa potencjału turystycznego ze środków publicznych PROW 2007-2013 miała miejsca w trzech powiatach, mianowicie augustowskim, łomżyńskim i suwalskim.

Słowa kluczowe:

TYTUŁ ANGIELSKI

Summary

The article presents the results of support for the development of rural tourism and agro-tourism in Podlaskie voivodeship which was obtained as a result of implementation of the measure 311 – “Diversification into non-agricultural activities” and 312 – “Creation and development of micro-enterprises” under the RDP 2007-2013. Based on the survey it can be said that the measure 311 had a relatively greater importance than the measure 312 for the development of the tourism potential both in Poland and in Podlaskie voivodeship. In Podlaskie voivodeship a significant expansion of the tourism potential within the RDP 2007-2013 took place in three districts, i.e. Augustów, Łomża and Suwałki.

Key words:

Wprowadzenie

Mając na uwadze obszary wiejskie z całą pewnością można wskazać, że są one ważnym elementem gospodarki w ogóle, w tym gospodarki regionu. Charakteryzują się dużym zróżnicowaniem układów funkcjonalno-przestrzennych, jednocześnie mają duże znaczenie dla warunków życia mieszkańców i możliwości gospodarowania, a ich stan znacząco oddziałuje na kierunki i tempo rozwoju. Jak wskazują Heffner i Rosner [2005], generalnie przeważają obszary o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, gorszych możliwościach rozwoju i trudniejszych uwarunkowaniach wzrostu gospodarczego wymagające podniesienia poziomu i jakości życia. W szczególności obszary wiejskie są tego przykładem. Mieszkańcy obszarów wiejskich coraz częściej uświadamiają sobie nowe potrzeby w zakresie zmiany i/lub poprawy warunków życia, ale też nowych możliwości rozwojowych, które częstokroć są inicjowane i uaktywniane przez lokalne środowiska. Jest to wyrazem znaczącego kapitału ludzkiego, który charakteryzuje mieszkańców danego regionu.

Turystyka w ogóle, w szczególności zaś agroturystyka ma dla rozwoju województwa podlaskiego istotne znaczenie. Tak na przykład w strategii rozwoju [2006] zostało wskazane, że województwo podlaskie ma stać się w przyszłości „regionem aktywnego i zrównoważonego rozwoju z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego”. Co więcej, wśród celów strategicznych wskazano między innymi „Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego”

^I Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

^{II} Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych, Departament Rolnictwa i Obszarów Rybackich Urzędu Marszałkowskiego

^{III} Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych

możliwy do osiągnięcia poprzez: kompleksowe i innowacyjne zagospodarowanie turystyczne, wydłużenie sezonu turystycznego, stymulowanie rozwoju instytucji zajmujących się kulturą i sztuką, promocję dorobku kulturowego województwa, ewidencjonowanie i badanie zabytków, zachowanie dziedzictwa kulturowego”. Kluczowymi czynnikami rozwoju agroturystyki są: atrakcyjność obszarów wiejskich, czynniki przyrodnicze, społeczne i ekonomiczne. Coraz częściej przez mieszkańców wsi uświadamiane są różne potrzeby, między innymi zmiany, poprawy warunków życia, nowych możliwości rozwojowych, które inicjują i uaktywniają lokalne środowiska [Heffner, Klemens 2012]. Można uznać, że region atrakcyjny z punktu widzenia walorów turystycznych stanowi wytwór przyrody i działalności człowieka, zaś ich kombinacja może być motorem rozwoju danego obszaru, w tym także województwa podlaskiego¹.

Warunki naturalne w województwie podlaskim stwarzają możliwości rozwoju różnorodnych ofert. Istnieją atrakcyjne warunki naturalne, które winny być wzmocnione efektami działalności antropogenicznej w obszarze rozwoju sportów wodnych, turystyki pieszej, rowerowej czy też konnej oraz wykorzystania bogatej historii i tradycji tego regionu. Nieodzownym elementem budującym potencjał rozwojowy tego regionu będącym jednocześnie ciekawą alternatywą w stosunku do monofunkcyjnych roli gospodarstw rolnych staje się wsparcie małych i średnich firm oraz gospodarstw rolnych rozszerzających i/lub podejmujących działalność w zakresie agroturystyki. Ten kierunek wsparcia wynika ze znaczenia powstawania nowych podmiotów oraz rozwoju konkurencyjności już istniejących. Jest on uzasadniony potrzebą wsparcia potencjału podmiotów gospodarczych, które doświadczają problemów skali niewystarczającej dla samodzielnego inwestowania i rozwoju endogenicznego. Warto jednak pamiętać, że województwo podlaskie charakteryzuje się swoistą peryferyjnością. Jak wskazuje Kobylińska [2010] „Peryferyjność Podlasia wynika z jego położenia geopolitycznego, ale także z zaszczości historycznych, kulturowych, wieloletniego niedoinwestowania, co w rezultacie doprowadziło do powstania piętrzących się zaległości w rozwoju gospodarczo-społecznym oraz spowodowało oddalenie od głównych decyzji związanych ze sprawami kraju i od głównego nurtu wydarzeń. Poza niewystarczającym stanem szlaków komunikacyjnych braki występują w dostępie do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Problem ten dotyczy zwłaszcza terenów wiejskich, których w tym regionie kraju jest dużo. Podlaskie jest jednakże obszarem o dużym stopniu czystości środowiska naturalnego”, dlatego też ten element zasobów, wzbogacony odpowiednio wytworami działalności antropogenicznej może znacząco się przysłużyć do rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez rozwój agroturystyki. Ożywieniu tej formy wypoczynku sprzyja stale rosnący popyt na wypocznik w ciszy, spokoju, w bliskim kontakcie z przyrodą oraz w rodzinnej atmosferze. Zdaniem Jędrzejczyk [2007], znaczny potencjał kulturowy i dobrze zachowane środowisko przyrodnicze, czynią z polskich obszarów wiejskich atrakcyjne miejsce do zwiedzania i wypoczynku, zarówno dla turystów krajowych jak i zagranicznych. Jednocześnie turystyka wiejska i agroturystyka dostosowane do istniejących warunków pozwalają na racjonalizację wykorzystania naturalnych miejscowych zasobów. Mając powyższe na uwadze, turystykę wiejską i agroturystykę można postrzegać jako ważną gałąź aktywności gospodarczej nie tylko w skali lokalnej, ale też krajowej i międzynarodowej pod warunkiem oferowania produktów turystycznych szerokiemu gronu odbiorców. Turystyka wiejska i agroturystyka w wymiarze mikroekonomicznym z perspektywy dochodów rodzin wiejskich i rolniczych może wydatnie poprawić ich sytuację ekonomiczną przyczyniając się do tworzenia dodatkowych miejsc pracy poza *sensu stricte* samym rolnictwem. Zegar [2002] wskazywał bowiem, że przyszłość rodzin wiejskich w dużej mierze zależeć będzie od tworzenia na obszarach wiejskich dodatkowych miejsc pracy, ale poza rolnictwem. Jednym z głównych motywów uruchamiania działalności agroturystycznej jest oczekiwanie wzrostu dochodów gospodarstw domowych. Na podstawie studiów literaturowych można powiedzieć, że wzrost ten jest faktem, natomiast jego przeciętna skala mieści się najczęściej w przedziale 20-25% [Zawadka 2010, Bański 2012]. Można też wskazać, że „dochód uzyskiwany z prowadzonej działalności agroturystycznej ma istotne znaczenie dla budżetu beneficjentów. Dla 67,8% badanych, dochód uzyskiwany z prowadzonej działalności stanowi udział w dochodach, a dla 5% beneficjentów jedyne źródło utrzymania. Dochód uzyskiwany z prowadzonej działalności agroturystycznej nie ma większego znaczenia tylko dla 16,1% respondentów [Wsparcie ... 2012]. Jakkolwiek w rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki pokładane są duże nadzieje na poprawę warunków życia ludności wiejskiej i rolniczej to warto jednak pamiętać, że pomimo „dużego zainteresowania rozwojem turystyki na wsi niewiele zrobiono. Wciąż więcej się mówi, niż robi, a przedsiębiorcy mają trudności w uruchomieniu działalności i jej prowadzeniu [Wiatrak 2007].

W odniesieniu do samego województwa podlaskiego, niestety, wyraźnie zauważalne są czynniki hamujące rozwój województwa podlaskiego, którymi są przede wszystkim mało efektywna struktura zatrudnienia, niski poziom rozwoju usług i przemysłu, niewystarczająca jakość zasobów ludzkich [w tym niewielka przedsiębiorczość] oraz niski wskaźnik urbanizacji i zaangażowania kapitału zagranicznego, a jednocześnie jest to jeden z regionów najsłabiej wyposażonych w infrastrukturę techniczną [wodociągi, kanalizację, sieć drogową i kolejową itp.]. W tych właśnie obszarach tak bardzo są potrzebne działania antropogeniczne

¹ Szerzej patrz: *Raport Diagnoza społeczna* – program badawczy realizowany przez socjologa prof. Janusza Czapińskiego.

prowadzące do poprawy sytuacji, a w konsekwencji ułatwiające rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki w województwie podlaskim.

Jak wskazuje Jalinik [2007] „Na obszarze województwa podlaskiego zachowały się liczne obiekty zabytkowe, świadczące o interesującej historii i bogatej kulturze regionu. Istotne znaczenie pod względem atrakcyjności turystycznej województwa odgrywa jego położenie. Stykają się na tym obszarze różne kultury, narodowości i religie. Wielu turystów interesuje się tym regionem i stąd też wskazanym jest powiększanie liczebności podmiotów świadczących usługi turystyczne o branży gastronomicznej, noclegowej, sportowo-rekreacyjnej i kulturalno-rozrywkowej.

Rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki może stać się katalizatorem procesów zmian na obszarach wiejskich, bowiem występują dysproporcje w poziomie życia mieszkańców miast a obszarów wiejskich. Ponadto na obszarach wiejskich bardzo często daje się zauważyć monofunkcyjność tych obszarów, co przejawia się występowaniem na ogół samego rolnictwa. Jak wskazuje Hałasiewicz [2011], „Jedno z najważniejszych kryteriów oceny procesów ekonomiczno-społecznych zachodzących na wsi stanowią dochody gospodarstw domowych na obszarach wiejskich. Istotny jest nie tylko ich poziom, ale również ich relacje między różnymi grupami społecznymi”. Pomimo że różnice te zmniejszają się to jednak pozostają dość znaczące. Otóż w 2009 r. dochód rozporządzalny na osobę mieszkańców wsi był o ok. 29% niższy od dochodu na osobę w miastach², zaś w 2013 roku dochód rozporządzalny był niższy o 27%³. Taki stan rzeczy częstokroć implikuje szereg negatywnych zjawisk dla ludności, w szczególności w postaci większego zagrożenia ubóstwem w porównaniu z ludnością miejską. Jednocześnie niski poziom dochodów ludności wiejskiej, brak pracy i niedopasowanie do rynku pracy, stanowią realne zagrożenie wzrostem poziomu ubóstwa i pogłębiania się zarówno wewnątrzregionalnych różnic rozwojowych, jak i w układzie wieś-miasto. Jest więc rzeczą zrozumiałą, że tym negatywnym procesom należy przeciwdziałać, zapobiegać na wszelkie możliwe sposoby.

Metodologia

Celem nadrzędnym opracowania jest określenie oraz ocena aktywności w ubieganiu się o wsparcie finansowe ze środków unijnych na rozwój przedsięwzięć o charakterze agroturystycznym w ujęciu przestrzennym [powiatowym] na terenie województwa podlaskiego. Przedmiotem badań są przedsięwzięcia o charakterze turystyki wiejskiej i agroturystyki. Podmiot badań stanowią wnioskodawcy i beneficjenci Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013, osi trzeciej tj. *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*, w ramach dwóch działań, czyli *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* [działanie 311 służące finansowaniu w tym przypadku mi.in. agroturystyki] oraz *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw* [działanie 312 służące finansowaniu w tym przypadku mi.in. turystyki wiejskiej]. Zarówno w ramach jednego jak i drugiego działania mogą być finansowane projekty w obszarze turystyki wiejskiej i agroturystyki.

Bazując na danych pierwotnych uzyskanych z ARiMR w zakresie wdrażania działań 311 i 312, z wykorzystaniem metody opisowej i tabelaryczno-graficznej oraz podstawowych statystyk opisowych przedstawiono efekty wsparcia.

Wsparcie turystyki wiejskiej i agroturystyki ze środków publicznych PROW 2007-2013 w Polsce

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 finansowe wsparcie agroturystyki i turystyki wiejskiej możliwe było w ramach osi trzeciej, tj. *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*. Analiza wielkości środków przewidzianych na projekty w osi trzeciej, pozwala stwierdzić, że ten kierunek wsparcia nie stanowił pierwszoplanowego priorytetu rozwojowego. Z ogółu środków PROW 2007-2013 znacznie więcej przeznaczono na kwestie gospodarcze i środowiskowe wspierane odpowiednio w ramach osi pierwszej i drugiej PROW 2007-2013. Środki pieniężne zarezerwowane na działania 311 i 312⁴, stanowiły 6,6% ogółu środków całego programu [tabela 1]. Analizując działanie 311, można więc wskazać, że projekty dotyczące agroturystyki w ramach tego działania stanowiły około 7,2% ogółu zrealizowanych projektów, tj. 883 spośród blisko 12,3 tys. projektów [tabela 2]. Jeśli zaś wziąć pod uwagę efekty działania 312, to w zasadzie można wskazać, że w ramach tego działania wsparcie przedsięwzięć w zakresie turystyki wiejskiej miało marginalne⁵ znaczenie, nawet nie będąc uwidocznionym w strukturze wsparcia [tabela 3].

² Na obszarach wiejskich wynosił 889 zł, zaś w miastach – 1255 zł (Źródło: „Obszary wiejskie w Polsce”, GUS, Warszawa, 2011 r.).

³ Na obszarach wiejskich wynosił 1060 zł, zaś w miastach – 1453 zł (Źródło: „Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych GUS, Warszawa, 2014 r.).

⁴ Należy też mieć na względzie, że w obydwu działaniach finansowano również inne przedsięwzięcia niż z zakresu turystyki wiejskiej i agroturystyki.

⁵ Przedsięwzięcia o charakterze agroturystycznym stanowiły poniżej 0,2% projektów.

Tabela 1. Środki publiczne przeznaczone na realizację PROW 2007-2013

Wyszczególnienie	Kwota ogółem [mln zł]	Udział [%]
Oś 1 – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	31 996,7	44,5
Oś 2 – Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	21 543,1	30,0
Oś 3 – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, w tym:	13 951,7	19,4
– Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej – dz. 311	1 435,7	2,0
– Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – dz. 312	3 342,5	4,6
Oś 4 – Leader	3 287,0	4,6
Pomoc techniczna	1 108,7	1,5
Razem	71 887,2	100,0

Źródło: Informacja zarządcza ARiMR o realizacji PROW 2007-2013 na dzień 21.06.2014 r.

Tabela 2. Realizacja projektów PROW 2007-2013 w ramach działania 311

Wyszczególnienie	Liczba projektów [szt.]	Udział [%]
Usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	8659	70,4
Usługi dla ludności	1334	10,9
Usługi turystyczne oraz usługi związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem	883	7,2
Roboty i usługi budowlane lub instalacyjne	846	6,9
Sprzedaż hurtowa	226	1,8
Sprzedaż detaliczna	196	1,6
Rzemiosło i rękodzielnictwo	147	1,2
Razem	12291	100,0

Źródło: Sprawozdanie z realizacji PROW na lata 2007-2013; Projekt 8/2013; Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

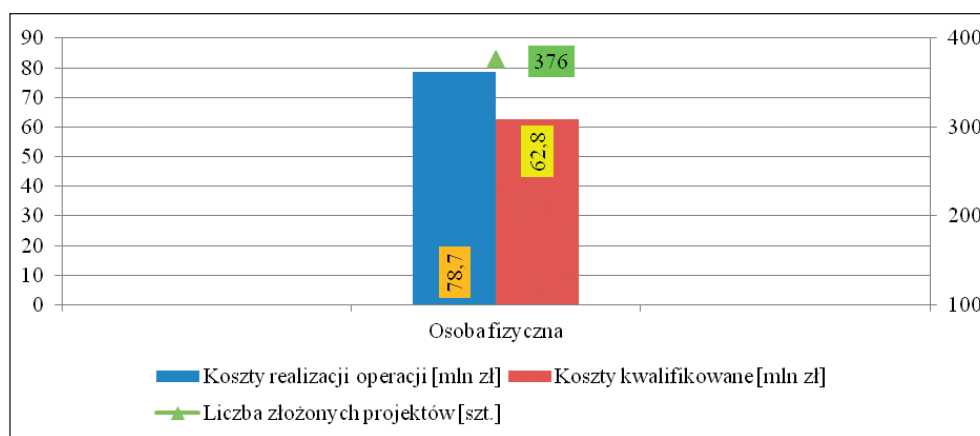
Tabela 3. Realizacja projektów PROW 2007-2013 w ramach działania 312

Wyszczególnienie	Liczba projektów [szt.]	Udział [%]
Usługi dla ludności	1995	31,7
Roboty i usługi budowlane oraz instalacyjne	1702	27,0
Usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa	1254	19,9
Sprzedaż detaliczna	487	7,7
Sprzedaż hurtowa	477	7,6
Rzemiosło lub rękodzielnictwo	385	6,1
Razem	6300	100,0

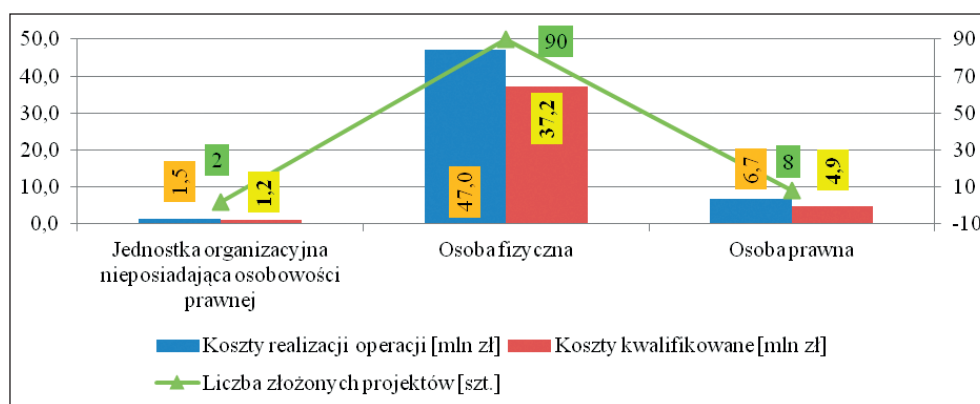
Źródło: Sprawozdanie z realizacji PROW na lata 2007-2013; Projekt 8/2013; Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wsparcie turystyki wiejskiej i agroturystyki ze środków publicznych PROW 2007-2013 w województwie podlaskim

W województwie podlaskim zostało złożonych 476 projektów w ramach działań 311 i 312, które swoim zakresem dotyczyły turystyki wiejskiej albo agroturystyki [tabela 4]. Zasadniczo dużo częściej wnioskodawcy składali projekty w ramach działania 311 – tj., *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* niż w ramach działania 312 – Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, bowiem tych było odpowiednio 376 i 100 projektów [rysunek 1 i 2].

Rysunek 1. Realizacja działania 311 w województwie podlaskim
Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli 4 i informacji zarządczej ARiMR.

Rysunek 2. Realizacja działania 312 w województwie podlaskim
Źródło: Opracowanie własne na podstawie tabeli 4 i informacji zarządczej ARiMR.

W województwie podlaskim w aspekcie przestrzennego zróżnicowania aktywności beneficjentów w aplikowaniu o wsparcie pieniężne wyróżniały się trzy powiaty, mianowicie augustowski, łomżyński i suwalski. Ogółem od podmiotów z terenów tychże trzech powiatów pochodziło ponad 40% wniosków, czyli 197, przy czym większość związana była z pomysłami realizowanymi w ramach działania, były to 152 projekty. Planowane koszty realizacji operacji wg zamierzeń wnioskodawców wynosiły łącznie niemal 134 mln zł, przy czym koszty kwalifikowane ok. 106 mln zł, czyli blisko 80%. Można wskazać, że koszty realizacji operacji w ramach działania 311 – *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* przeważały nad kosztami działania 312 – *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw*, wynosiły bowiem odpowiednio 78,7 i 55,2 mln zł. Wziąwszy pod uwagę liczbę złożonych projektów, można wskazać, że przeciętna wartość projektu w ramach działania 311 była ponad dwu i półkrotnie niższa niż w ramach działania 312, i wynosiła odpowiednio 209 tys. zł i 552 tys. zł. Analogicznie wyższe też były koszty kwalifikowane projektów w działaniu 311 w porównaniu do działania 312 i wynosiły odpowiednio 62,8 mln zł i 43,3 mln zł. Natomiast relacja pomiędzy kosztami kwalifikowanymi a kosztami realizacji operacji w obydwu działaniach była podobna, mieściła się w przedziale 78-79%. Ponadto można zauważyć, jeśli wziąć pod uwagę wnioskodawców z najliczniej reprezentowanych powiatów, że także ich udział w wysokości kosztów kwalifikowanych w całości województwa analogicznie wynosi 40%.

Tabela 4. Przestrzenne zróżnicowanie aktywności w pozyskiwaniu środków PROW 2007-2013 – działania 311 i 312

Powiat	Działanie 311			Działanie 312			Razem [311+312]		
	Liczba złożonych projektów [szt.]	Koszty realizacji operacji [mln zł]	Koszty kwalifikowane [mln zł]	Liczba złożonych projektów [szt.]	Koszty realizacji operacji [mln zł]	Koszty kwalifikowane [mln zł]	Liczba złożonych projektów [szt.]	Koszty realizacji operacji [mln zł]	Koszty kwalifikowane [mln zł]
augustowski	44	9,2	7,5	10	3,8	3,2	54	13,0	10,7
białostocki	26	4,9	3,4	13	9,7	7,6	39	14,6	11,0
bielski	18	3,8	3,2	8	5,4	4,0	26	9,2	7,2
grajewski	15	2,8	2,3	4	1,2	1,2	19	4,0	3,5
hajnowski	18	3,7	3,0	7	3,0	3,0	25	6,7	6,0
kolneński	33	7,8	6,1	0	0,0	0,0	33	7,8	6,1
łomżyński	60	13,3	10,3	14	7,9	6,4	74	21,2	16,7
moniecki	14	3,0	2,4	1	0,3	0,2	15	3,3	2,6
olecki	1	0,2	0,2	0	0,0	0,0	1	0,2	0,2
sejneński	26	5,4	4,3	10	4,5	3,4	36	9,9	7,7
siemiatycki	12	2,9	2,1	2	1,2	1,0	14	4,1	3,1
sokólski	20	3,3	2,9	1	0,6	0,4	21	3,9	3,3
suwalski	48	8,4	7,1	21	12,0	8,6	69	20,4	15,7
wysokomazowiecki	31	8,1	6,4	5	3,1	2,4	36	11,2	8,8
zambrowski	10	1,9	1,6	4	2,5	1,9	14	4,4	3,5
Razem	376	78,7	62,8	100	55,2	43,3	476	133,9	106,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zarządczej ARiMR.

Tabela 5. Efekty aplikowania o wsparcie w zakresie turystyki wiejskiej i agroturystyki w woj. podlaskim – działania 311 i 312

Wyszczególnienie	Projekty niedofinansowane	Projekty dofinansowane, w tym:		Razem
		ogółem	wycofane	
Działanie 311				
Liczba złożonych projektów [szt.]	260	116	18	376
Koszty realizacji operacji [mln zł]	54,8	23,9	4,2	78,7
Koszty kwalifikowane [mln zł]	44,7	18,1	3,3	62,8
Działanie 312				
Liczba złożonych projektów [szt.]	77	23	3	100
Koszty realizacji operacji [mln zł]	40,1	15,1	1,2	55,2
Koszty kwalifikowane [mln zł]	32,5	10,8	0,9	43,3
Razem działania [311+312]				
Liczba złożonych projektów [szt.]	337	139	21	476
Koszty realizacji operacji [mln zł]	94,9	39,0	5,4	133,9
Koszty kwalifikowane [mln zł]	77,2	28,9	4,2	106,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji zarządczej ARiMR.

Przechodząc do analizy skuteczności aplikowania o środki na rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki można mówić o tzw. niskim wskaźniku sukcesu [tabela 5]. Wniosek taki płynie stąd, że spośród ogółu 476 złożonych projektów, nominalnie dofinansowanie uzyskało jedynie 139 projektów, czyli 29% ogółu projektów złożonych. Poziom wskaźnika sukcesu w rzeczywistości jest jeszcze niższy, bowiem spośród tej puli wnioskodawców, 21 wycofało się z realizacji pozytywnie ocenionych projektów. W konsekwencji zatem można mówić, że poziom netto wskaźnika sukcesu wyniósł jedynie 25%. Pomiędzy obydwoma działaniami wystąpiło wewnętrzne zróżnicowanie, to znaczy w przypadku działania 311 – *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* wskaźnik sukcesu netto wyniósł 26%, natomiast w przypadku działania 312 – *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw* był niższy, wyniósł 20%.

Na podstawie danych można przyjąć, że beneficjenci oczekujący i ubiegający się o wsparcie w ramach działania 311 i 312 z terenu województwa podlaskiego łącznie uzyskują publiczne wsparcie w kwocie około 51 mln zł. Natomiast w ramach działania 311, czyli środków adresowanych na rozwój agroturystyki będzie to 30 mln zł, zaś pozostałe 21 mln zł to środki w ramach działania 312, czyli adresowane na rozwój turystyki wiejskiej.

Wnioski

Wsparcie dla podmiotów na uruchamianie bądź rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki w ramach PROW 2007-2013 było realizowane w ramach osi 3, tj. *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*. Na poziomie krajowej sprawozdawczości ten kierunek wsparcia jest wyraźnie zauważalny w przypadku działania 311, co podyktowane jest tym, że w ramach tego działania przeznaczono ok. 7,2% ogółu środków, natomiast bardziej marginalne jest znaczenie działania 312 we wsparciu turystyki wiejskiej i wynosi 0,5%.

Zatem daje się zauważyć relatywnie większe znaczenie działania 311 aniżeli działania 312 w budowaniu i rozwijaniu potencjału turystycznego kraju.

Można wskazywać na analogię sytuacji także w przypadku województwa podlaskiego. Liczebnie wyraźnie dominują projekty w ramach działania 311 nad projektami w ramach działania 312, także koszty kwalifikowane pozostają wyższe, co świadczy o większym dofinansowaniu i znaczeniu w ramach działania 311. W pewien sposób może niepokoić tzw. wskaźnik sukcesu netto w aplikowaniu o środki, który łącznie dla obydwu działań wynosi 25%, przy czym jest wyższy dla działania 311 [26%] i niższy dla działania 312 [20%]. Należy też podkreślić, że najwięcej projektów o uzyskanie pomocy ze środków publicznych PROW 2007-2013 pochodzi w trzech powiatach woj. podlaskiego, mianowicie augustowskiego łomżyńskiego i suwalskiego. Świadczy to o relatywnie dużym rozwoju potencjału turystycznego na tych terenach w porównaniu do pozostałej części województwa.

Literatura

1. Bański J [2012], Turystyka wiejska, w tym agroturystyka, jako element zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Raport końcowy. Agrotec Polska & Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
2. Hałasiewicz A. [2011], Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
3. Heffner K. [2005], Czynniki rozwoju obszarów wiejskich – rola małych miast, [w]: Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich, red. naukowa Rosner A., IRWIR PAN.
4. Heffner K., Klemens B. [2012], Warunki życia i aktywność społeczno-gospodarcza mieszkańców na obszarach wiejskich. Barometr Regionalny, nr 4 [30].
5. Jalinik M. [2007], Uwarunkowania i czynniki rozwoju turystyki wiejskiej w północno-wschodnich województwach Polski, [w]: Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich, red. naukowa Izabela Sikorska-Wolak.
6. Jędrzejczyk I. [2007], Miejsce wsi w rozwoju turystyki w świetle dokumentów programowych i planistycznych, [w]: Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich, red. naukowa Izabela Sikorska-Wolak.
7. Kobylńska U. [2010], Inicjatywy lokalne na rzecz poprawy jakości życia na obszarach wiejskich Podlasia – formy wsparcia. Zarządzenie publiczne 4(12)/2010, Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.
8. Obszary wiejskie w Polsce [2011], GUS, Warszawa.
9. Rosner A. [2005], Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce, [w]: Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich, red. naukowa Rosner A., IRWIR PAN.
10. Sprawozdanie z realizacji PROW na lata 2007-2013; Projekt 8/2013; Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
11. Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2020 roku [2006], Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, Białystok.
12. Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych [2014], GUS, Warszawa.
13. Wiatrak A. P. [2007], Uwarunkowania i analiza wyboru dzielności turystycznej na obszarach wiejskich, [w]: Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich, red. naukowa Izabela Sikorska-Wolak.

14. Wojtkowiak A. [2011], Agroturystyka szansą ożywienia terenów wiejskich [w]:monografia pt. „*Turystyka wiejska, ochrona środowiska i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*”.
15. Wsparcie ... [2012], Wsparcie agroturystyki/turystyki wiejskiej przez ARIMR, Wyniki badań ARiMR, Warszawa.
16. Zawadka J. [2010], Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie. Wydawnictwo SGGW.
17. Zegar J. S. [2002], Kwestia dochodów chłopskich – cz. I. Ubezpieczenia w rolnictwie. *Materiały i Studia*, nr 1 [13].

Bogdan Olszewski^IEwa Kulikowska^IMałgorzata Olszewska^{II}Tomasz Fiłonowicz^I

INWESTYCJE W INFRASTRUKTURĘ SPORTOWĄ, TURYSTYCZNĄ I REKREACYJNĄ NA TERENIE GMINY TUROŚŃ KOŚCIELNA W LATACH 2011–2014

Streszczenie

Celem pracy było określenie ilości i wartości inwestycji w infrastrukturę sportową, rekreacyjną i turystyczną w poszczególnych latach na obszarze funkcjonowania Gminy Turośń Kościelna. Badania przeprowadzono na podstawie danych udostępnionych przez Urząd Gminy w Turośni Kościelnej, w tym broszur informacyjnych, informatorów gminnych i opracowań oraz informacji dostępnych na Biuletynie Informacji Publicznej (BIP). Nieodzownym źródłem wiedzy były uchwały Rady Gminy z planowania budżetu na wydatki inwestycyjne w poszczególnych latach. Przed rozpoczęciem dogłębnej analizy posiadanych dokumentów i rezultatów wykonanych prac budowlanych, dokonano przeglądu większości z ogólnodostępnych obiektów sportowych i rekreacyjnych. Analiza statystyczna wyników w zakresie rozbudowy istniejącej bazy obiektów przedstawia nakłady finansowe, jakie ponosiła Gmina na przestrzeni ostatnich lat. Zaobserwowano istotny potencjał inwestycyjny szczególnie na terenach wiejskich. Ponieważ specyfika uboższego regionu ma istotne znaczenie dla zdolności inwestycyjnych, analizie poddano obszar, który charakteryzuje się niską dynamiką rozwoju gospodarczego, słabo rozwiniętą infrastrukturą drogową. Należy również dodać, iż jest to teren słabo zurbanizowany, o dużym rozproszeniu skupisk ludności na terenach wiejskich. Dostęp do nowoczesnej bazy sportowej staje się swego rodzaju spoiwem w życiu kulturalnym i społecznym mieszkańców, a nie tylko ich miejscem rozwoju ruchowego czy wypoczynku. To właśnie na tych obiektach bardzo często odbywają się spotkania informacyjne przynależnych sołectw, konferencje i spotkania rządzących polityków na tych terenach itp. Dlatego celem badań było ustalenie wielkości zmian zachodzących w obszarze inwestycji dotyczących obiektów sportowych i rekreacyjnych oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy takie inwestycje są potrzebne i niezbędne w tak małej gminie, jaką jest Turośń Kościelna.

Słowa kluczowe: budżet Gminy, inwestycje w infrastrukturę, turystyka, sport, rekreacja

TYTUŁ ANGIELSKI

Summary

The main purpose of the work was to determine an amount and the value of sports, recreation and tourism infrastructure in particular years in the area of operation of Turośń Kościelna Commune. The studies were carried out on the grounds of data available thanks to Municipal Council in Turośń Kościelna and also booklets, community news, Public Information Bulletin (pl BIP). Resolutions of the Municipal Council, of budgeting for capital expenditures in particular years, were indispensable source of knowledge. Before thorough review of the documentation and the results of completed construction work began, a review of most of the areas of sports and leisure facilities has had been made. Statistical analysis of the results in the scope of extension of existing database objects presents the financial outlays that this Commune has incurred in recent years. There was a significant investment potential, especially in rural areas. Because of the specificity of the poor region is important for the investment abilities, we analyzed area, which is characterized by low dynamics of economic development, and it has poorly developed road infrastructure. It is important to add that it is a poorly urbanized area with highly dispersed population centers in rural areas. Accessibility to modern sport base becomes a kind of bonding of social and cultural life of inhabitants, not just only a place of motor development or recreation. Information meetings of associated villages as well as conferences and meetings of political leaders of this area etc take place very often at these facilities. Therefore, the aim of the study was to determine the size of the changes taking place in the area of investments in sports and leisure facilities, and also to answer the question of whether such investments are needed and necessary in such a small community, as Turośń Kościelna.

Keywords: commune budget, infrastructural investments, tourism, sport, recreation

^I Akademia Humanistyczna w Pułtusku, Wydział Politologiczny

^{II} Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Zarządzania i Finansów

Investycje w infrastrukturę turystyczną, sportową i rekreacyjną są coraz częściej postrzegane jako te, które przynoszą lokalnemu społeczeństwu większe korzyści natury psychicznej. Rodowici mieszkańcy, choć wcześniej sceptycznie, częściej zaczęli korzystać z dobrodziejstw swoich okolic i aktywniej uczestniczyć w życiu społecznym na własnym terenie. Rządzący bardzo często pomijali tematy rozwoju turystycznego, sportowego czy rekreacyjnego, szczególnie na terenach wiejskich. Niedoceniane walory turystyczne polskiej wsi zaczęły przynosić wymierne korzyści tym, którzy podjęli ryzyko i zainwestowali w zdrowie i wypoczynek odwiedzających. W znacznej mierze stało się to dzięki środkom pochodzącym z Unii Europejskiej, a popieranie szeroko rozumianej przedsiębiorczości na terenach wiejskich jest jednym z priorytetów przyświecających alokacji z Europejskiego Funduszu Rolnego.

Rozwój współczesnej cywilizacji nie sprzyja aktywności. Coraz więcej prac wykonuje się w pozycji siedzącej. Coraz mniej wysiłku fizycznego wymaga od nas codzienne życie. Aktywność fizyczna jest biologiczną potrzebą człowieka, zapewniającą mu zachowanie zdrowia. Ruch powinien towarzyszyć człowiekowi niezależnie od jego płci, wieku, czy też wykonywanego zawodu. Szczególnie ważne jest zapewnienie odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez dzieci i młodzież. Uprawianie sportu daje wszystkim, z każdego przedziału wiekowego, mnóstwo korzyści. Uczy wytrwałości w dążeniu do celu, pokonywania własnej słabości i wiary w siebie. To także świetna lekcja zdrowej rywalizacji i współpracy w zespole, nie licząc oczywiście dobroczynnych aspektów zdrowotnych.

Wszyscy powinni mieć dostęp do nowoczesnej infrastruktury sportowej, rekreacyjnej czy turystycznej, dzięki czemu poprawi się jakość życia danego społeczeństwa, wyrównają się szanse dzieci i młodzieży. Nie byłoby to możliwe przy braku nowoczesnej bazy sportowo – rekreacyjnej. Budowa nowej oraz modernizacja już istniejącej bazy to zachęta do zagospodarowania czasu wolnego, wszystkim tym, którym leży na sercu dobro własnego zdrowia. Upowszechnianie sportu jest ważnym czynnikiem profilaktyki i dbałości o stan zdrowia, bez względu na wiek czy płeć. Formy aktywności fizycznej powinny sprzyjać poprawie samopoczucia, podnosić aktywność fizyczną, a w konsekwencji podnieść stan zdrowia społeczeństwa.

Należy zauważyć, iż na przestrzeni ostatnich kilku lat władze Gminy Turośń Kościelna zauważyły znaczący problem dostępu mieszkańców do infrastruktury sportowej, rekreacyjnej czy turystycznej. Podjęto szereg działań zmierzających do poprawy jakości życia mieszkańców, w tym zabezpieczenie, odnowienie i stworzenie nowej bazy sportowej czy rekreacyjnej. Z turystyką wiąże się kilka szlaków rowerowych i wodnych, które przechodzą przez teren gminy. Podlegają one systematycznemu nadzorowi ze strony administracji samorządowej w celu utrzymania dostępności i odpowiedniego oznakowania. Wymienić tu należy następujące szlaki, które są ozdobą tego pięknego i malowniczego terenu w województwie podlaskim:

- „Narwiański Labirynt” – 45 km. – szlak wodny, który prowadzi przez cały Narwiański Park Narodowy, na jego pokonanie potrzeba 2-3 dni. Płynąc wzdłuż linii brzegowej można obserwować większe miejscowości, takie jak Suraż, Uhowo, Baciuty, Topilec, Izbiszcz, Waniewo, Kurowo i Rzędziany. Na trasie tego szlaku napotkamy siedzibę Narwiańskiego Parku Narodowego oraz możemy podziwiać panoramę Narwi.
- Szlak niebieski „Włókniarzy” – Fasty – Dzikie – Żółtki – Choroszcz – Kościuki – Niewodnica Kościelna – Tołocz – Dobrowoda – Borowskie Żaki – Suraż – Zawyki – Doktorce – Strabla – Plutycze – Rajsk – Hački – o długości 75 km. Na trasie można zobaczyć m.in. wspaniałe widoki na doliny rzek Supraśli i Białej oraz pasmo wzgórz Leńce-Krynice, w Kolonii Dzikie słynny młyn wodny, dwa pomniki przyrody w Kościukach (wiąz i grusza), bardzo ciekawy krzyż wotywny z 1890 r. za wsią Zacerlany, a także widoki na dolinę Czaplinańki.
- Szlak żółty „Nadnarwiański” – Białystok – Księżyno – Niewodnica – Trypucie – Zawady – Topilec – Izbiszcz – Śliwno – Kruszewo – Pańki – o długości 31 km. Na szlaku godne uwagi są: kapliczka na tzw. „Świętej Sośnie” za Pańkami, Bratnia Mogiła z 1915 r. i 1939 r. w Kruszewie, dwa głazy narzutowe za Kruszewem – pomniki przyrody, położone nad Narwią Izbiszcz, cmentarz wojenny z 1915 r. oraz cerkiew prawosławna z 1876 r. w Topilcu, Marcowa Góra i Góra Rodzynka.
- Szlak żółty „Podmiejskich Rezydencji” – Bokiny – Turośń Kościelna – Juchnowiec Kościelny – Zabłudów – Bobrowa Dolina – Supraśl – o długości 50 km. Szlak prowadzi od Doliny Narwii po Puszcę Knyszyńską. Na trasie można zobaczyć kilka dworów i pałaców pozostałych po dawnych właścicielach tych ziem.

Poniżej zaprezentowane zostały przykładowe inwestycje w infrastrukturę turystyczną, sportową i rekreacyjną zrealizowane na obszarze działania Gminy Turośń Kościelna, w tym inwestycje, które otrzymały dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej:

W 2012 roku wybudowany został nowoczesny ogólnodostępny skatepark dla młodzieży. Zwolennicy jazdy na rollkach, deskach czy deskorolkach mają do dyspozycji profesjonalne specjalnie wyprofilowane rampy, a także alejki spacerowe dla matek z dziećmi, ścieżki przystosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, nowy mostek, plac zabaw dla dzieci oraz urządzenia do ćwiczeń fizycznych. Inwestycja była współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich za pośrednictwem Lokalnej

Grupy Działania „Stowarzyszenie N.A.R.E.W. w kwocie 330.000,00 zł. Całkowity koszt budowy wyniósł ponad 760.000,00 zł.

Po kilkunastu latach starań w 2013 roku ruszyła budowa zalewu retencyjnego w Turośni Kościelnej. Prace związane z uzyskaniem pozwolenia na inwestycję były wyjątkowo trudne i skomplikowane. Zbiornik o powierzchni 11 ha położony będzie w większości na gruntach należących wcześniej do osób prywatnych. Proces wykupienia gruntów trwał bardzo długi czas, jednak po wielu staraniach udało się dokończyć proces przygotowawczy i uzyskać pozwolenie na budowę. Władze gminy stoją na stanowisku, by inwestycję dokończyć, gdyż z całą pewnością za kilka lat ten zalew na stałe wpisze się w krajobraz gminy i przyczyni się do zwiększenia walorów turystycznych. Na budowę zbiornika małej retencji na rzece Turośniance w Turośni Kościelnej o łącznej wartości 2.959.856,38 zł. pozyskano 100% środków zewnętrznych w postaci dofinansowania z Unii Europejskiej, co jest bardzo istotnym aspektem tego przedsięwzięcia.

Również w roku 2013 dokonano zagospodarowania terenu działek gminnych w Turośni Kościelnej na cele rekreacyjno-sportowe i turystyczne. W ramach budowy placu przeznaczanego do rekreacji ustawiono plenerowy stół do ping ponga, od strony głównej ulicy w miejscowości rozebrano stary zniszczony betonowy murek zastępując go w tym miejscu zasadzonymi zielonymi krzewami i drzewami. Wybudowano nowe ogrodzenie i wzmocniono wał zabezpieczający przed zalaniem placu zabaw. Został także zainstalowany system całodobowego monitoringu. Pojawiły się też metrowej wysokości figury na plenerowej szachownicy. Łączna wartość projektu wyniosła 88.876,40 zł.

Dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców zarówno tych młodszych jak i starszych cieszy się zestaw urządzeń do ćwiczeń różnych partii mięśniowych zainstalowany na popularnym skateparku w Turośni Kościelnej. Do dyspozycji odwiedzających jest orbitek eliptyczny, wioślarz, biegacz, twister i wahadło. W ocenie specjalistów z zakresu wychowania fizycznego takie urządzenia są bezpieczne, a dodatkowo kształtują prawidłową postawę ciała zarówno u dzieci jak i dorosłych w każdym wieku. Wartość zakupu siłowni plenerowej wyniosła 15.227,40 zł. W związku z ogromnym zainteresowaniem zajęciami na świeżym powietrzu ze strony ćwiczących nie tylko z Turośni Kościelnej, ale również z innych miejscowości, władze gminy podjęły decyzję o ujęciu tego typu inwestycji w planach wydatków na kolejne lata budżetowe.

W roku 2014 zaplanowano przebudowę starego zniszczonego budynku, który sspecił krajobraz. Jest to świetlica w Barszczówce, która zamieni się w nowy obiekt użyteczności publicznej. Wszystko dzięki dotacji ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 z którego gmina otrzymała na ten cel 374.405,00 zł. Łączna kwota wydatków na budowę świetlicy wyniesie 921.038,00 zł. Pozostała część pochodzić będzie z dochodów własnych gminy oraz zaciągniętych kredytów i pożyczek. Budowa ma się zakończyć w 2014 roku. W miejscu starej, zniszczonej świetlicy powstanie nowy funkcjonalny i przestronny obiekt, który będzie służył mieszkańcom do spotkań rekreacyjnych, sportowych, integracyjnych, a także organizowania imprez okolicznościowych. Będzie to pierwszy w gminie obiekt wyposażony w instalacje centralnego ogrzewania opartego na odnawialnych źródłach energii. Świetlica w Barszczówce będzie wybudowana na działce gminnej dokładnie w tym samym miejscu, gdzie stoi stary zniszczony budynek. Na terenie gminy z powodzeniem działa osiem takich budynków, w których realizowane są różne unijne projekty, dotyczące aktywizacji mieszkańców terenów wiejskich.

Analizując poszczególne lata można zauważyć, iż inwestycje w infrastrukturę sportową i rekreacyjną kształtują się na podobnym poziomie w wartości ilościowej. Jest to bardzo pozytywne zjawisko świadczące o dużej świadomości władz gminy w dziedzinie zapewnienia dostępu do obiektów sportowych, rekreacyjnych i turystycznych dla ludności. Największą ilość zaplanowanych działań można zauważyć w roku 2013, gdzie zrealizowano 4 inwestycje.

Kolejnym aspektem, świadczącym o zaangażowaniu Gminy w zapewnieniu dostępu do aktywnych form wypoczynku i rekreacji, jest zaangażowanie kwotowe w poszczególnych latach w łącznym budżecie gminy. Pod tym względem rekordowy był rok 2013, gdzie łączne nakłady inwestycyjne związane z infrastrukturą sportową i rekreacyjną wyniosły 2.409.702,00 zł, przy wielkości całego budżetu przeznaczanego na inwestycje kształtującego się na poziomie 4.661.325,00 zł. Właśnie w tym roku realizowano inwestycje, na które pozyskano środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej, których łączna kwota dotacji wyniosła 1.492.440 zł. Stanowi to 51,7% wszystkich zaplanowanych działań inwestycyjnych na terenie gminy, co jest wynikiem niezmiernie istotnym. Jest to bardzo wysoki wynik, który pokazuje, jakim interesem społecznym kierowały się władze. Również w latach 2011-2012 zrealizowano po 3 inwestycje z tego sektora. Co prawda nie ma w tych latach tak wysokiego udziału procentowego w ogólnej liczbie inwestycji, jednak i tak kształtuje się na wysokim poziomie, odpowiednio 33,5% w roku 2012 oraz 27,7% w roku 2011. Świadczy to o determinacji i konsekwencji w pozyskiwaniu dodatkowych środków zewnętrznych na realizację zamierzonych celów budowlanych. Analizując ilość oraz wysokość wydatków na infrastrukturę sportowo-rekreacyjną w roku 2014, należy zauważyć, iż jest to niespełna 1 milion złotych, co stanowi 10% łącznych nakładów inwestycyjnych. Jednak pamiętać należy, iż w tym roku planowane jest dokończenie potężnej inwestycji w postaci budowy zbiornika małej retencji na rzece Turośniance w Turośni Kościelnej o łącznej wartości 2.959.856,38 zł. Na ten

cel pozyskano 100% środków zewnętrznych w postaci dofinansowania z Unii Europejskiej, które nie zostały ujęte w rocznym planie wydatków budżetowych majątkowych na rok 2014, a musi on zostać wykonany zgodnie z harmonogramem.

Wykaz zadań inwestycyjnych w latach 2011-2014 realizowanych przez Urząd Gminy Turośl Kościelna

LP	Nazwa zadania inwestycyjnego	Planowane wydatki	Środki przeznaczone na realizację w danym roku pozyskane ze źródeł zewnętrznych (w tym ze środków UE)
ROK 2011			
1	Budowa zbiornika małej retencji	20 000,00 zł	0,00 zł
2	Budowa Gminnego Centrum Informacji Turystycznej i Kulturalnej – I etap	540 000,00 zł	329 515,00 zł
3	Budowa świetlicy w Pomigaczach	1 232 680,00 zł	500 000,00 zł
Łączne nakłady w infrastrukturę sportową, rekreacyjną, turystyczną			1 792 680,00 zł
Łączne wydatki inwestycyjne Gminy			6 463 545,00 zł
ROK 2012			
1	Budowa zbiornika małej retencji	8 000,00 zł	0,00 zł
2	Zagospodarowanie działek gminnych w Turośni Kościelnej na cele rekreacyjno-sportowe i turystyczne	600 000,00 zł	329 515,00 zł
3	Budowa świetlicy w Pomigaczach	876 540,00 zł	472 956,00 zł
Łączne nakłady w infrastrukturę sportową, rekreacyjną, turystyczną			1 484 540,00 zł
Łączne wydatki inwestycyjne Gminy			4 423 500,00 zł
ROK 2013			
1	Zagospodarowanie działek gminnych w Turośni Kościelnej na cele rekreacyjno-sportowe i turystyczne	300 000,00 zł	200 000,00 zł
2	Zagospodarowanie działek na cele rekreacyjno-sportowe i turystyczne w miejscowości Topilec Zawady i Turośl Dolna	359 702,00 zł	292 440,00 zł
3	Zagospodarowanie działki gminnej w Niewodnicy Kościelnej na cele turystyczne i rekreacyjno-sportowe	900 000,00 zł	500 000,00 zł
4	Budowa świetlicy w Barszczówce	850 000,00 zł	500 000,00 zł
Łączne nakłady w infrastrukturę sportową, rekreacyjną, turystyczną			2 409 702,00 zł
Łączne wydatki inwestycyjne Gminy			4 661 325,00 zł
ROK 2014			
1	Budowa świetlicy w Barszczówce	921 038,00 zł	400 000,00 zł
Łączne nakłady w infrastrukturę sportową, rekreacyjną, turystyczną			921 038,00 zł
Łączne wydatki inwestycyjne Gminy			9 172 778,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Urząd Gminy w Turośni Kościelnej

Niezmiernie istotnym aspektem jest fakt, iż inwestycje te rozlokowane są na całym obszarze gminy, a nie tylko na terenie lub w pobliżu największych skupisk ludności. Sieć infrastruktury sportowo-rekreacyjnej rozlokowana jest po całym terenie funkcjonowania, co w znacznej mierze ułatwia dostęp do korzystania z tych obiektów mieszkańcom, szczególnie tym z odległych terenów wiejskich. Mądre i przemyślane działania, skoordynowane na przestrzeni kilku kadencji, mogą skutkować wymiernymi efektami w postaci dobrze skonstruowanej ogólnodostępnej bazy.

Ponadto należy zauważyć, iż w poszczególnych latach łączna wysokość wydatków inwestycyjnych jest bardzo różna i waha się od 4 do 9 milionów złotych. Świadczy to o aktywności władz w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania zaplanowanych inwestycji. Poza dotacjami z budżetu Unii Europejskiej mamy w tym przypadku do czynienia z kredytami długoterminowymi, niezbędnymi dla tak małej i stosunkowo niezamożnej gminy. Pokazuje to wysoki stopień rozbudowanej świadomości ukierunkowanej na zapewnienie obywatelom, mieszkańcom gminy, w jak największym stopniu pełnej bazy sportowej, rekreacyjnej oraz turystycznej.

Podsumowanie

Uprawianie sportu stało się popularne, a nawet modne, bowiem sport i rekreacja to najlepsza profilaktyka zdrowotna. Jednak bez nowoczesnej bazy zarówno sportowo-rekreacyjnej, jak i turystycznej, nie jest możliwe upowszechnienie sportu i uzyskanie sukcesu turystycznego. Dlatego, aby sprostać potrzebom rozwijającego się społeczeństwa i wyrównać dysproporcje dzielące gminy od większych aglomeracji starają się one pozyskiwać fundusze krajowe i unijne na rozbudowę i uatrakcyjnienie swojej bazy. Z obiektów chętnie korzystają zarówno kluby sportowe, młodzież i dzieci z terenu gminy, jak i osoby prywatne. Nowoczesne obiekty poprawiają warunki treningowe oraz stanowią zachętę dla mieszkańców miasta i okolic do spędzania w nich czasu wolnego.

Budżet gminy należy traktować jako najważniejszy instrument zarządzania finansami gminy. Jego celem jest realizacja zadań publicznych i społecznych oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju, odpowiednie sporządzenie planów pozwala na spełnienie funkcji planowania, monitoringu oraz kontroli operacji finansowych [Owsiak 2002]. Analiza danych zawartych w budżecie gminy stanowi podstawę racjonalizacji wykorzystania ograniczonych zasobów, co jest szczególnie ważne w przypadku działań Jednostek Samorządu Terytorialnego, gdzie wymagane jest dążenie do ciągłej poprawy efektywności dla coraz lepszego zaspokajania potrzeb społecznych oraz kształtowania rozwoju. Budżet nie jest więc tylko aktem normatywnym, ale stanowi instrument efektywnego zarządzania finansami gminy. Jest to możliwe, gdy są wykorzystywane odpowiednie metody oceny jego realizacji.

Zapewnienie mieszkańcom gminy dostępu do infrastruktury sportowej, rekreacyjnej jak i turystycznej jest sprawą niezwykle ważną i bardzo często władze na swoim terenie starają się ten dostęp zapewnić. Należy zauważyć, iż nie jest to jedyny cel, jakim kierują się rządzący. Mając określoną ilość środków do dyspozycji niejednokrotnie muszą wybierać na jakie cele przeznaczają planowany budżet. Inwestycje w zabezpieczenie usług komunalnych, transportu i infrastruktury komunikacyjnej, ochrony zdrowia i usług socjalnych to tylko niektóre z podstawowych obowiązków, jakie czekają na gminy w trakcie realizacji ich zadań. Władza wykonawcza w gminie posiada stosunkowo duże pole manewru wobec zróżnicowanych i licznych środowisk społecznych, których postulaty budżetowe mogą być wzajemnie wykluczające się w danym roku budżetowym (np. ekologia kontra infrastruktura, gospodarka kontra kultura). Na przykładzie Gminy Turośń Kościelna można zaobserwować, iż władze postawiły sobie za cel zintensyfikowanie działań w kierunku społecznego zaspokojenia potrzeb rozwoju ruchowego ludności, a szczególnie mieszkańców terenów wiejskich. Jednakże ograniczona dostępność środków finansowych w corocznym budżecie sprawia, że niestety bardzo często potrzeby te schodzą na drugi plan, a wdrożone do realizacji zostają inwestycje z innych sektorów gospodarczych, które również wymagają doinwestowania. Pełna dostępność do obiektów sportowych jest niezwykle ważna dla tych, którzy dbają o swoje zdrowie i rozwój ruchowy. Tak więc można jednoznacznie stwierdzić, iż tego typu inwestycje w infrastrukturę sportową, turystyczną czy rekreacyjną spełniają swoje funkcje a ich budowa jest jak najbardziej słusznym posunięciem ze strony władz.

Literatura

1. Załącznik Nr 3 do Uchwały Nr III/7/10 Rady Gminy Turośń Kościelna z dnia 30 grudnia 2010 r.
2. Załącznik Nr 3 do Uchwały Nr X/82/2011 Rady Gminy Turośń Kościelna z dnia 29 grudnia 2011 r.
3. Załącznik Nr 3 do Uchwały Nr XIX/155/2012 Rady Gminy Turośń Kościelna z dnia 19 grudnia 2012 r.
4. Załącznik Nr 3 do Uchwały Nr XXIX/234/2013 Rady Gminy Turośń Kościelna z dnia 30 grudnia 2013 r.
5. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 2 – wrzesień 2012
6. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 3 – grudzień 2012
7. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 1 – marzec 2013
8. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 3 – listopad 2013
9. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 4 – grudzień 2013
10. „Nowiny Naszej Gminy” kwartalnik gminy Turośń kościelna nr 3 – kwiecień 2014
11. Biuletyn Informacji Publicznej (BIP)
12. http://bip.ug.turosn.wrotapodlasia.pl/rad_gmi/uchwobiekad/uchwaly/uchw_v_kade/uchwaly_vi_kadencji_rady_gm.htm
13. Dylewski M., Filipiak B., Gorzałczyńska-Koczkodaj M. 2004: Analiza finansowa w jednostkach samorządu terytorialnego. Municipium S.A., Warszawa.
14. Owsiak S. 2002: Budżet władz lokalnych narzędzie zarządzania. PWE, Warszawa.

KRÓTKIE DONIESIENIA

prof. dr hab. Anna Siniarska-Wolańska
(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)

BUDOWA CIAŁA I SPRAWNOŚĆ MOTORYCZNA DZIECI WIEJSKICH I MIEJSKICH JUKATANU (MEKSYK)

Streszczenie

Celem pracy było porównanie budowy ciała i sprawności fizycznej dzieci wiejskich z Yaxcabá z dziećmi z miasta Méridy. Badania miały charakter przekrojowy i prowadzone były w latach 1996-2000. Zbadano 258 chłopców i 268 dziewcząt z Yaxcabá oraz 279 chłopców i 273 dziewczęta z Méridy. Dokonano pomiaru wysokości i masy ciała oraz obwodu ramienia, a sprawność motoryczną oceniono na podstawie siły statycznej ręki dominującej, siły eksplozywnej kończyn dolnych, zwinności w biegu po ósemce, gibkości kręgosłupa oraz szybkość reakcji przy pomocy linijki *Quickstick*. Do oceny różnic w średnich wartościach badanych cech posłużono się analizą kowariancji (ANCOVA), z wyłączeniem wpływu wieku na badane cechy. W przypadku gibkości kręgosłupa posłużono się jednoczynnikową analizą wariancji. Wyniki wskazują, że dzieci ze wsi Yaxcabá charakteryzują się mniejszymi wielkościami takich cech jak wysokość i masa ciała, obwód ramienia oraz względna masa ciała (BMI) w porównaniu z dziećmi miejskimi z Méridy. Mimo gorszego rozwoju fizycznego dzieci z Yaxcabá wykazują większą siłę statyczną mięśni rąk, eksplozywną kończyn dolnych i gibkość kręgosłupa oraz lepszą szybkość reakcji niż dzieci z Méridy. Dzieci z Méridy są natomiast zwinniejsze w biegu po ósemce (krótszy czas przebiegu).

dr Hassan Delbani

(Университет Физического Воспитания и Спорта Украины, Методист Учебного Центра Педагогических Исследований и Развития Ливана)

ОЦЕНКА ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧЕНИКОВ 6-9 ЛЕТ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ ЮГА ЛИВАНА

Резюме

Целью работы было выявить возрастные особенности морфофункционального развития, уровня физической подготовленности учащихся младшего школьного возраста Юга Ливана, а также их отличия у конституциональных типов (астеноидного, дигестивного, торакального, мышечного) для создания адекватной программы физического воспитания младших школьников. Для решения поставленных задач были обследованы 666 учащихся (328 мальчиков и 338 девочек) в возрасте 6-8 лет. Оценка физической подготовки проходила путем выполнения испытуемыми определенных упражнений. Изучение основных соматометрических, физиометрических показателей, а также определение типа конституции осуществлялось с помощью антропометрических и физиологических методов. В результате проведенных исследований определены были наиболее информативные показатели морфофункционального статуса детей 6-8 лет с различными типами телосложения, обоснованы и разработаны ориентировочные оценочные шкалы физической подготовленности для детей 6-8 лет Юга Ливана. Учитывая особенности типа телосложения выяснено, что морфофункциональные различия между торакальным и мышечным конституциональными типами девочек и мальчиков 6-8 лет не носят достоверного характера.

lek med. Estera Daniłowicz
(Pogotowie Stomatologiczne w Białymstoku)

WŁAŚCIWOŚCI BIOLOGICZNE ŻEŃ-SZENIA W PODNOSZENIU AKTYWNOŚCI ZDROWOTNEJ I TURYSTYCZNEJ

Streszczenie

Obrzymie zainteresowanie składem żeń-szenia przyczyniło się do pojawienia się licznych publikacji. Cenne właściwości tego korzenia stały się wdzięcznym tematem w dziedzinie zdrowia i dobrej kondycji. Wspomaga przed niespecyficznymi sensorami, a także poprawia witalność oraz zdolności umysłowe. W kulturze wschodu używany jest od tysięcy lat. Regenerujący tonik w medycynie chińskiej, koreańskiej i japońskiej działa psychostymulująco poprawiając między innymi aktywność i sprawność fizyczną.

Surowiec zawiera flawonoidowe fenyllokwas, peptydoglikany i ginsenozyny o właściwościach immunomodulujących, wpływające na oś podwzgórza – przysadki oraz gonady zwiększając tym samym aktywność komórek układu odpornościowego zw. Komórkami NK.

Badania farmakologiczne wykazały, iż żeń-szeń działa hepatoprotekcyjnie, przeciwutleniająco, a także antylipemicznie na organizmy osób pozostających w stałym wysiłku fizycznym.

prof. dr hab. A. H. Яковлев
(Władystockij Państwowy Uniwersytet Ekonomiki i Turizmu)

mgr Ю.П. Дойняк
(Mozyrski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I.P. Shamyakin w Białorusi)

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ФИЗИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ СЕЛЬСКОЙ И ГОРОДСКОЙ МОЛОДЁЖИ

Резюме

В многочисленных исследованиях последних лет показано, что за время школьного и после школьного обучения в состоянии здоровья подростков и молодёжи наблюдается выраженная отрицательная динамика. Так, к концу обучения в школе, до 80% подростков-старшеклассников имеют по состоянию здоровья ограничения в выборе профессии, уровень годности к службе в армии не превышает 50-70%, до 80% девушек оканчивают школу с хроническими заболеваниями (к концу 80-х годов их было 43%). Неблагоприятные тенденции в состоянии здоровья молодёжи рассматриваются многими учеными как угроза для национальной безопасности страны. Очевидно, что для преодоления негативных тенденций в состоянии здоровья подрастающего поколения необходимо научное обоснование и проведение широкого комплекса мероприятий на всех уровнях государственного устройства. Особую роль необходимо при этом отвести укреплению здоровья подростков и молодежи как непосредственного ближайшего резерва трудоспособной части общества, его интеллектуального, трудового, репродуктивного и оборонного потенциала. В настоящее время имеет место широкое распространение таких факторов, как увеличение количества стрессовых ситуаций в повседневной жизни, снижение материального уровня жизни определенного количества семей, в том числе ухудшение питания, усиление неблагоприятных экологических воздействий на организм человека, снижение уровня медицинского обслуживания и многое другое, стало причиной усложнения демографической ситуации, в том числе за счет ухудшения состояния здоровья молодежи.

mgr А.П. Саскевич

(Mozyrski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I.P. Shamyakin w Białorusi)

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОЛЕВЫХ УСЛОВИЯХ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ ДЕТЕЙ

Резюме

Стремительное развитие спорта высших достижений определяет необходимость адекватного развития системы подготовки спортивного резерва, которая напрямую связана с эффективностью работы как детских спортивных школ различных видов и типов, так и спортивных секций в школах, находящихся в сельской местности. Современный футбол, характеризуется высокой двигательной активностью игроков, которая носит преимущественно динамический характер.

С ростом спортивного мастерства, тренировочный процесс у юных футболистов приобретает все более специализированный характер. В структуре круглогодичной тренировки это выражено в увеличении объемов соревновательных нагрузок, при этом, важное значение имеет поиск и рациональный подбор упражнений с мячом и без него.

Общая концепция работы заключается в научном обосновании применения упражнений комплексного воздействия как эффективных средств физической и технической подготовки, развивающих значимые физические качества юных спортсменов: *скорость, выносливость, скоростная выносливость и специфические проявления координационных способностей (точность двигательных действий и сохранение равновесия)*.

mgr А. А. Шакура

(Poleski Państwowy Uniwersytet w Pińsku, Białoruś)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ 13-15 ЛЕТ ГРЕБЛЕ НА КАНОЭ С УЧЁТОМ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ВОДНОЙ СРЕДЫ

Резюме

В гребном спорте рост спортивной конкуренции требующей постоянного поиска резервов повышения скорости может происходить как за счет повышения отдельных качеств (силы, скорости, выносливости), так и их сочетаний, влияющих на уровень спринтерской скорости и выносливости, скоростной выносливости, силовой выносливости, вместе формирующих уровень специальной выносливости. Однако процесс оптимизации дозирования физических нагрузок неосуществим без экспериментального изучения, с привлечением современных педагогических, физиологических и биохимических методов исследования, влияния отдельных компонентов нагрузки у юных гребцов на каноэ.

Интенсификация тренировочного процесса предполагает использование современных методов контроля тренировочного эффекта, преимущественной направленности нагрузок и их переносимости для достижения высоких функциональных возможностей организма юных спортсменов, оптимальной структуры их функциональной подготовленности.

При этом особую значимость приобретает педагогическая и медико-биологическая оценка влияния нагрузок на организм юных спортсменов, что дает информацию для оптимального дозирования работы и отдыха особенно с учетом демографических условий водной среды.

В настоящем исследовании сделана попытка восполнить указанный пробел и на этой основе получить новые данные, необходимые для дальнейшего развития вопросов не только теории и методики гребного спорта, но и совершенствования методики обучения в других циклических видах спорта.

mgr Krzysztof Snarski

(Muzeum Okręgowe w Suwałkach; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

TRADYCJE KULINARNE STAROBRZĘDOWCÓW ZAMIESZKUJĄCYCH SUWALSZCZYZNĘ

Streszczenie

Starobrzędowcy przybywający na Suwalszczyznę od drugiej połowy XVIII wieku, przynieśli ze sobą szereg elementów wyróżniających, którymi wzbogacili krajobraz kulturowy tego regionu. Wśród nich są tradycje kulinarne i wynikające z nich konkretne potrawy i napoje, dostosowane do okresu roku kalendarzowego i obrzędowego. Ważnym elementem organizującym praktyki kulinarne były w tym przypadku liczne dni postne, wynikające z zapisów kalendarza liturgicznego. Kulinaria czasu postnego wyróżniały się skromnością, licznymi ograniczeniami dotyczącymi jakości i ilości spożywanych potraw. Starowierska kuchnia świąteczna natomiast obfitowała w liczne walory, umożliwiające gospodyniom przygotowanie smacznych i kalorycznych potraw.

Współistnienie wielu tradycji kulinarnych na Suwalszczyźnie sprzyja wymianie doświadczeń i migracji tradycyjnych potraw między grupami mieszkańców tego regionu. W niektórych przypadkach trudne jest określenie pierwotnej proveniencji potrawy. Zdarza się, że kilka grup mniejszościowych zamieszkujących ten region uznaje je za tradycyjnie własne. Zainteresowanie tradycyjną kulturą starobrzędową w tym tradycjami kulinarnymi z roku na rok wzrasta, a promowanie najdawniejszych (tradycyjnych) form przygotowania pożywienia staje się sposobem na promowanie marki Suwalszczyzny.

dr Katarzyna Waszczyńska

(Uniwersytet Warszawski, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej)

KULTURA REGIONALNA W GOSPODARSTWIE AGROTURYSTYCZNYM – REFLEKSJE ETNOGRAFA

Streszczenie

Agroturystyka jest jedną z form wypoczynku, skierowaną – przede wszystkim – do mieszkańców miast, ale też szansą dla obszarów wiejskich na dodatkowe źródło dochodu. Świeże powietrze, swojskie jadło i możliwość obserwacji, a nierzadko i uczestnictwa w codziennych zajęciach gospodarzy stanowi ich wizytówkę. Dodatkowym walorem jest sięganie do elementów kultury regionalnej. Ich wykorzystanie pozwala na urozmaicenie, ale i uwiarygodnienie wizerunku gospodarstwa (kwatery, otoczenie domu, podwórko), a także może być/jest pozycją spędzania wolnego czasu.

mgr Anna Kiryluk

(Zespół Szkół Integracyjnych Nr 1 im. Jana Pawła II w Białymstoku)

TWÓRCZOŚĆ ARTYSTY LUDOWEGO (RZEŹBIARZA) JAKO FORMA PROMOCJI TRADYCYJNEJ PODLASKIEJ WSI

Streszczenie

Podlasie to kraina charakteryzująca się różnorodnością: narodowościową, historyczną, kulturową, religijną, a nawet artystyczną. W ciągu 500 lat istnienia województwa podlaskiego przenikały się tu różne narody wraz ze swoimi tradycjami powstała swoista mozaika kultur wraz z ich wszelkimi przejawami. W dobie globalizacji i wszechogarniającej globalizacji życia, te niezmienione od lat elementy, przede wszystkim krajobrazów wiejskich, nabierają szczególnej wartości. Podlaskie wsie nie uległy przemianom na potrzeby nowoczesnego rolnictwa, co umożliwiło zachowanie tradycyjnych metod gospodarowania, wyglądu gospodarstw, a także zajęć ludności. Spotykamy tu tradycyjne zawody, takie jak: tkacz, kowal czy zdun, a także nietypowe formy działalności, takie jak artystyka ludowa.

We wsi Kaniuki położonej w gminie Zabłudów, pow. białostockiego, woj. podlaskiego żyje Włodzimierz Naumiuk. To rzeźbiarz ludowy, specjalizujący się w tworzeniu w drewnie. Urodził się w 1935 r. w Kaniukach i mieszka tam do dziś. Jest zafascynowany tym miejscem; przyrodą, ludźmi i stara się te wartości zatrzymać w wytworach swojej pracy. Jak twierdzi, chciałby zatrzymać w rzeźbie czas swojego dzieciństwa, które upłynęło w malowniczej dolinie rzeki Narew. Tradycyjna wieś oparta o poszanowanie praw natury, w której wszelkie prace wyznaczane są przez pory roku, stała się inspiracją dla młodego chłopca.

Zaczął bowiem rzeźbić podczas wypasu krów, obserwując dziwne kształty korzeni drzew, w których zaczął dostrzegać postacie ludzi i zwierząt (tzw. korzenioplastyka). Z czasem jego styl artystyczny wyklarował się i dzisiaj można dostrzec dwa nurty twórczości Włodzimierza Naumiuka: świecki i sakralny. Rzeźby świeckie przedstawiają zazwyczaj postaci kobiet i mężczyzn pracujących na roli i utrzymujących się z płodów swojej ziemi. Są to siewcy, żęńcy, a także rybacy, flisacy, drwale i kowale. Ich twarze są często zniszczone, zmęczone i przepełnione bólem, gdyż takie właśnie było życie tego prostego nadnarwiańskiego ludu. Duże gro rzeźb przedstawia osoby starszego pokolenia: babcie, dziadków, czasami z towarzyszącymi im wnukami. Natomiast rzeźby sakralne przedstawiają zazwyczaj świętych, ukrytych pod postacią prostych ludzi np. Święty Piotr jako rybak. W. Naumiuk rzeźbi też często Chrystusa Frasobliwego – bardzo zasmuconego, umęczonego, podobnego do chłopów żyjących w nadnarwiańskich wsiach. Charakterystyczną rzeźbą sakralną artysty jest figura przedstawiająca Świętych Piotra i Pawła, wyrastających niejako z jednego pnia, ale o dwóch osobnych obliczach (*J. Leończuk, J. Lulewicz „Drzewo życia”*). W tym miejscu warto nadmienić, że sakralna rzeźba figuralna praktycznie nie występuje w kulturze prawosławia. W Naumiuk tworzy też rzeźby plenerowe, których kilka stoi w jego obejściu w Kaniukach. Dwie z nich znalazły swe miejsce w Zabłudowie: Apostołowie Piotr i Paweł oraz Strażak.

Materiałem, z którego najczęściej korzysta artysta jest drewno, najczęściej lipowe, chętnie rzeźbi też w drewnie dzikiej gruszy i jabłoni, a za młodu często sięgał po tzw. czarny dąb, który sam pozyskiwał z doliny rzeki Narew (drewno bardzo twarde, z zarazem trwałe). Swoje rzeźby zazwyczaj pozostawia w kolorze naturalnym, aby starzały się samoistnie. Jednak czasem artysta decyduje się zabezpieczyć je środkiem konserwującym i wówczas nabierają one charakteru nieco postarzałych upływem czasu.

Przez ponad 50 lat swojej twórczości zgromadził wiele ciekawych eksponatów, będących wyrazem własnego talentu, a także świadectwem życia nadnarwiańskiej wsi, co przyciągnęło uwagę ludzi sztuki, artystów, a także miłośników wsi. W latach 90-tych XX wieku stworzył Izbę Twórczą oraz małe muzeum własnej rzeźby mieszczące się w najstarszej chacie we wsi, należącej do artysty, w której niegdyś przyszedł on na świat. Można w niej obejrzeć i podziwiać większość jego rzeźb, a także zapoznać się z innymi formami jego twórczości np. wyrzynankami z drewna nad oknami domu, tradycyjnymi okiennicami, zdobieniami drzwi. Można tam również podziwiać tradycyjne papierowe wycinanki autorstwa Włodzimierza Naumiuka, które zastępują franki w oknach i ręczniki wokół ikon – świętych obrazów prawosławia. Muzeum nieprzypadkowo zostało założone właśnie w tym miejscu, bowiem w starej chacie mieści się również pracownia artystyczna rzeźbiarza. Całość jest udostępniana do zwiedzania dla osób zainteresowanych: turystów indywidualnych, grup szkolnych czy osób poszukujących kontaktu ze sztuką ludową.

Włodzimierz Naumiuk przekazuje świadectwo tradycyjnego wiejskiego życia nie tylko poprzez własne artystyczne wytwory. Stara się on dotrzeć do szerszego grona odbiorców i umożliwia osobom zainteresowanym poznanie realiów tradycyjnej podlaskiej wsi. Od 1996 r. prowadzi Szkołę Rzeźbiarską przy Miejskim Ośrodku Kultury w Zabłudowie, w ramach której realizuje warsztaty rzeźbiarskie dla dzieci i młodzieży z tejeż gminy, na które uczęszcza kilkanaście osób. Odbywają się one raz w tygodniu w sobotę i polegają na praktycznym wykonywaniu rzeźb przez uczniów pod okiem artysty. Z opinii uczestników wynika, że najbardziej cenią oni indywidualność, którą mogą w sobie odnaleźć i rozwinąć, gdyż Naumiuk nikomu nie narzuca stylu i formy, w jakiej należałoby rzeźbić. Dlatego warsztaty te cieszą się dużym zainteresowaniem nie tylko wśród młodzieży, ale także wśród osób starszych np. emerytów.

Własną pasję przekazał artysta również jednemu ze swoich synów – Piotrowi Naumiukowi, który po latach powrócił do rodzinnej wsi i stara się zachować materialne dziedzictwo przodków przed niszczącym upływem czasu. W 2014 r. odnowił własną, tradycyjną chatkę wiejską, nazywaną przez niego Białym Domkiem. Jest on wykonany z drewna i gliny, pobielany wapnem, w środku posiada gliniany piec i zapiecek oraz prawdziwe klepisko. W środku można podziwiać sprzęty codziennego użytku: żeliwne garnki, drewniane łyżki, chlebową łopatę czy siermiężne szklanki. Na ścianach wiszą tradycyjne, wyszywane ręcznie ręczniki, zamiast firanek w oknach są wycinanki z papieru, a na klepisku leżą dywaniki plecione ze szmat. Domek jest niewielki (zaledwie ok. 30m²), ale stanowi autentyczny dowód życia jego babki Nastuchy.

W planach na przyszłość Piotra Naumiuka jest renowacja starej stodoły i przekształcenie jej w obiekt mieszkalny, który służyłby jako kwatera agroturystyczna z miejscami noclegowymi do wynajęcia. Odpowiadałoby to zapotrzebowaniom turystów, przybywających licznie szczególnie w okresie letnim do gospodarstwa państwa Naumiuków. Ludzie ci często pragną tu przenocować, aby – jak sami twierdzą – doświadczyć jeszcze mocniej klimatu życia na wsi. Stodoła zostałaby wyposażona w stojący pośrodku gliniany piec, miejsce do gotowania oraz miejsca do spania, w tym tradycyjnie również na sianie. Istniałaby również możliwość

skosztowania prawdziwych wyrobów kuchni wiejskiej, wyrabianych przez żonę rzeźbiarza p. Annę Naumiuk, takich jak: gołąbki z kaszą gryczaną czy pieczony w piecu chleb z dodatkiem ziemniaków. Turyści mogliby również wypożyczyć tu rowery w celu udania się na wyprawę do sąsiednich wsi np. do Soc, Puchłów i Trześcianki (Kraina Otwartych Okiennic) czy szlakiem podlaskim szlakiem kulturowym „Drzewo i Sacrum”.

mgr Elżbieta Jakimik

(Białostockie Muzeum Wsi Oddział Muzeum Podlaskie)

mgr Ewa Kulikowska

(Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Wydział Nauk Politycznych, Departament Rolnictwa i Obszarów Rybackich Urzędu Marszałkowskiego)

KULTYWOWANIE TRADYCJI ROMSKICH PRZY WSPARCIU KRAJOWEJ SIECI OBSZARÓW WIEJSKICH

Streszczenie

Na terenie Podlasia krzyżują się różne kultury i wyznania. Ważnym elementem tej wielokulturowej mozaiki są Romowie. Współdziałanie tych jednostek dało początek popularyzowaniu lokalnej kultury romskiej na obszarach wiejskich naszego województwa. Dzięki wsparciu finansowemu otrzymanemu ze środków Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich udało się zainicjować działania służące aktywizacji społeczności romskiej zamieszkującej Podlasie. Poza rezultatami popularyzującymi kulturę romską wspólne działania przełożyły się również na integrację tej marginalizowanej grupy etnicznej. Nie bez znaczenia jest też fakt, iż organizacja spotkań z kulturą romską sprzyja budowaniu dialogu międzykulturowego, istotnego na drodze budowania społeczeństwa obywatelskiego.

dr hab. Grzegorz Sowiński, prof. PWSZ

(Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. E. Szczepanika w Suwałkach)

UWARUNKOWANIA ROZWOJU AGROTURYSTYKI

Streszczenie

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej obszary wiejskie podlegają złożonym procesom przemian wpływających nie tylko na wartość ekonomiczną gospodarstw, ale także na życie społeczne wsi i jej otoczenie przyrodnicze. Istotne jest, że nasilenie tych procesów było niejednolite w kolejnych latach integracji gospodarczej, a także zróżnicowane w poszczególnych regionach kraju.

Rozwój agroturystyki i gospodarstw agroturystycznych jest zależny od stanu polskiego rolnictwa. Na podstawie opracowań wielu autorów, danych GUS oraz badań własnych można postawić tezę, że proste działania dokonane dotychczas w restrukturyzacji rolnictwa i wsi nie powodują już rozwoju, a znaczna część rolników nie jest w stanie zrealizować dyrektyw unijnych wynikających z WPR.

Według sprawozdań GUS w posiadaniu gospodarstw zdolnych do odtwarzania potencjału produkcyjnego jest tylko 42% użytków rolnych. Natomiast rolników z pozostałych gospodarstw nie stać na optymalny poziom nakładów na produkcję. W efekcie gospodarstwa te ekonomicznie podupadają, a prowadzona produkcja zaspakaja jedynie własne potrzeby żywnościowe.

Ponieważ na obszarach wiejskich, obejmujących 93% terytorium kraju, zamieszkuje około 40% ludności, jest to bardzo ważny problem zarówno dla całości gospodarki kraju i bezpieczeństwa żywnościowego, jak również dla stanu środowiska naturalnego, nie wyłączając dziedzictwa kulturowego.

Z wyżej wymienionych powodów agroturystyka powinna być nieodzownym elementem restrukturyzacji obszarów wiejskich. Wymaga to stworzenia usług dla turysty na wysokim poziomie, których nie są w stanie zrealizować pojedyncze gospodarstwa. Powinny więc powstać wsie, a nawet całe gminy agroturystyczne.

Głównym realizatorem restrukturyzacji wsi w tym zakresie powinien być samorząd, korzystając ze wsparcia ośrodków doradztwa rolniczego, a także Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

dr Andrzej Szpakov

(Państwowy Uniwersytet Grodzieński im. Janki Kupały w Grodnie na Białorusi,
Katedra Medycyny Sportowej i Rehabilitacji)

mgr Natalia Spakova

(Państwowy Uniwersytet Grodzieński im. Janki Kupały w Grodnie na Białorusi,
Wydział Wychowania Fizycznego, Komórka ds. Nauki)

PODSTAWY EKOAGROTURYSTYKI REKREACYJNEJ NA GRODZIĘSZCZYŹNIE

Streszczenie

Turystyka rekreacyjna to jest migracja ludzi w wolnym czasie w celu odpoczynku, który jest niezbędnym do przywrócenia sił fizycznych i duchowych człowieka. Agroekoturystyka – forma wypoczynku w warunkach zbliżonych do wiejskich, znana jest od dawna jako wczasy pod gruszą. Jest to forma wypoczynku u rolnika, w funkcjonującym gospodarstwie rolnym, gdzie można mieszkać, jadać wspólne posiłki z gospodarzami, uczestniczyć w wielu pracach polowych, obserwować jak na co dzień wygląda hodowla zwierząt i produkcja roślinna. Dla wielu krajów świata ten rodzaj turystyki jest najbardziej rozpowszechniony.

W ostatnich latach nastąpił rozwój interdyscyplinarnego kierunku naukowego – rekreologia – (z łacińskiego recreatio – przewrócenie sił; logos – nauka) – nauka, rozwijająca się w obszarze geografii rekreacyjnej, ekonomicznej oraz medycznej. Rekreacja – pojęcie określające wszystkie rodzaje odpoczynku – leczenie uzdrowiskowe, turystykę i inne.

prof. dr hab. Władysław Barkov

(Państwowy Uniwersytet Grodzieński im. Janki Kupały w Grodnie na Białorusi)

mgr Natalia Barkova

(Grodzieński Państwowy Uniwersytet Rolniczy na Białorusi)

AGROTURYZM LUDZI Z OGRANICZONYMI MOŻLIWOŚCIAMI

Streszczenie

Segodnia w branży turystyki dochodzi do kardynalnej переоценки ценностей, все большую популярность набирает социальная тенденция развития общества, когда учитываются особенности, желания, настроение, мотивы поведения и т.п. каждого отдельно взятого человека (индивида). В настоящее время люди с ограниченными возможностями желают вести активный образ жизни, пользоваться всеми благами цивилизации, а также иметь возможность активно провести свое свободное время в том числе и в сельской местности. Однако, отдых в сельских усадьбах Гродненщины практически не возможен для человека с ограниченными возможностями по нескольким причинам среди которых можно назвать следующие:

- 1) нет полностью оборудованных усадеб для безопасного отдыха людей с ограниченными возможностями
- 2) нет информации о тех сельских усадьбах, которые уже могут или принимают определенные категории гостей с ограниченными возможностями
- 3) у субъектов агроэкотуризма нет первичных знаний и опыта о том, что нужно делать, с чего нужно начинать, чтобы обеспечить безбарьерную среду на территории своей усадьбы
- 3) у персонала (хозяев усадеб) нет необходимых знаний, навыков и опыта по приему людей с ограниченными возможностями.

Целью местной инициативы «Отдых в деревне без барьеров» является создание пилотной территории сельской усадьбы в Гродненском районе, которая сможет принимать туристов с ограниченными возможностями, а также трансляция приобретенного опыта (с подробным представлением всех этапов) другим субъектам, оказывающим услуги в сфере агро-экотуризма и заинтересованным в создании безбарьерной среды на своей территории.

Задачи:

- 1) оборудование территории усадьбы «На Озере» для приема гостей с ограниченными возможностями;
- 2) трансляция представителям агро-эко-туристского бизнеса приобретенного опыта по организации безбарьерной среды на территории агроэкоусадьбы.
- 3) Основная идея местной инициативы «Отдых в деревне без барьеров» соответствует стратегической цели сформулированной в «Стратегии развития экотуризма в туристской дестинации «Зеленый берег Гродно».
- 4) Основная стратегическая цель кластера – рост доходов субъектов агроэко-туризма и предприятий туристской индустрии дестинации «Зеленый берег Гродно» за счет предпринятой кооперации в рамках кластерной инициативы. ...»).

Задачи, которые будут реализованы в рамках местной инициативы «Отдых в деревне без барьеров» соответствуют задачам сформулированным в «Стратегии развития экотуризма в туристской дестинации «Зеленый берег Гродно»

В гродненском районе нет усадеб, специализирующихся на приеме гостей с ограниченными возможностями, необходимость создания подобной усадьбы уже давно назрела. Поскольку современное общество «поворачивается» к людям с ограниченными возможностями, старается сделать их жизнь более удобной. Многие субъекты агроэко-туризма, находящиеся на территории ТД «Зеленый берег Гродно» хотели бы принимать таких гостей, но не имеют ни собственного опыта, ни возможности познакомиться с чужим опытом. В связи с этим, хозяева агроусадоб поддерживают инициативу «Отдых в деревне без барьеров» и с удовольствием примут участие в ее реализации. Очень важен здесь элемент передачи своих знаний и опыта другим субъектам агро/эко туристского бизнеса.

Для людей с ограниченными возможностями появление соответствующим образом переоборудованной усадьбы позволит активно проводить свое свободное время в сельской местности.

mgr Renata Zakrzewska

(Suwalska Izba Rolniczo-Turystyczna)

mgr Elżbieta Niedziejko

(Suwalska Izba Rolniczo-Turystyczna)

BAŚNIOWY SZLAK NA SUWALSZCZYŹNIE – PRZYKŁAD PRODUKTU SIECIOWEGO

„**Suwalszczyzna kraina jak baśń**” to hasło najbardziej oddające piękno tego zakątka Polski. Każdy kto tu przybędzie, przekona się, że dawne ziemie Jaćwingów spowite są aurą tajemnicy, a krajobrazy niczym z bajki zapierają dech w piersiach. Czyste powietrze, cisza i piękna nieskażona przyroda stwarzają nie tylko doskonałe warunki do aktywnego wypoczynku i pobytów zdrowotnych. To także wymarzone miejsce na przyjazd z całą rodziną, niezależnie od pory roku.

Twórcą marki „Suwalszczyzna kraina jak baśń” jest Suwalska Izba Rolniczo-Turystyczna, która od 1991 roku pracuje na rzecz promocji regionu. W ślad za wykreowanym i wypromowanym hasłem przewodnim marki, tworzy oparte na nim innowacyjne produkty turystyczne. Przykładem jest **Baśniowy Szlak**, zainicjowany w 2013 roku, w związku z realizacją transgranicznego projektu polsko-białoruskiego „Podróż do etnobajki”. Głównymi przystankami Baśniowego Szlaku jest sieć siedmiu ciekawie zagospodarowanych miejsc wypoczynku, zabawy, rekreacji i edukacji, zwanych potocznie Wioskami Bajek, opartych na twórczości Marii Konopnickiej, legendach regionalnych i wątkach baśniowych. Każda z wiosek poświęcona jest innej tematyce. Jest to jedyny w swoim rodzaju produkt sieciowy, mający za zadanie zapewnienie ciekawych atrakcji gościom odwiedzającym Suwalszczyznę i możliwość jej bliższego poznania najmłodszym wędrowcom. Przy tworzeniu gier, animacji oraz scenariuszy zajęć w poszczególnych wioskach bazowano na potencjale przyrodniczym i kulturowym Suwalszczyzny. W ten sposób Suwalszczyzna oferuje nową formę turystyki krajoznawczej i rodzinnego wypoczynku oraz ciekawą propozycję dla grup kolonijnych i szkolnych.

Wioski Bajek rozproszone są po całym regionie – od Puszczy Augustowskiej, przez stolicę regionu – Suwałki, po Sejny i pogranicze polsko-litewskie. Każda z wiosek posiada odrębny profil tematyczny, własne postaci patronów – przewodników oraz wybraną legendę. Dla każdego z siedmiu miejsc opracowano również oddzielny pakiet gier, zabaw, animacji oraz scenariuszy zajęć z dziećmi i młodzieżą. Do całej trasy Baśniowego Szlaku przygotowano karty wędrowców ułatwiające i urozmaicające zwiedzanie. Mała Karta Wędrowca

prowadzi po terenie danej wioski, zaś Duża Karta Wędrowca służy do odwiedzenia całego szlaku i zbierania punktów oraz zdobywania nagród, a do tego jest jednocześnie kolorową pamiętką z odbytej podróży po bajkowych wioskach Suwalszczyzny.

Pierwszy obiekt na szlaku to **Wioska Wesołych Wędrowców**. Powstała w Nowej Wsi k/Suwałk w otulinie Wigierskiego Parku Narodowego, na terenie Ośrodka „Maniówka”. Koncepcja tematyczna Wioski oparta jest na utworze Marii Konopnickiej „O Janku Wędrowniczku”. Można tu znaleźć elementy nawiązujące do poszczególnych epizodów z tej opowieści: wiejskie zagrody, Stragan Pani Marcinowej, Kasiną chatę, bociany i stadko owiec. W różnych miejscach na terenie wioski rozmieszczone są fragmenty wiersza o perypetiach Janka. Dużą atrakcją Wioski Wesołych Wędrowców jest zbudowany tam młyn wiatrowy, z którego rozciągają się piękne widoki na okolicę. Obok wiatraka stoi okazały termometr zgłoszony do Księgi Rekordów Guinnessa jako największy na świecie tradycyjny przyrząd do pomiaru temperatury.

Z Wioski Wesołych Wędrowców mamy zaledwie kilka kilometrów do Suwałk, gdzie znajduje się następny punkt – **Zaufek Krasnoludków**. Mieści się on przy Muzeum słynnej suwalczanki Marii Konopnickiej, utworzonym w budynku, w którym poetka przyszła na świat i spędziła swoje dzieciństwo. W malowniczym ogrodzie, na zapleczu domu pisarki, stworzono miejsce zabaw przenoszące w czasy Marii Konopnickiej. Tutaj Król Błystek z sierotką Marysią zabiorą nas w baśniowy świat w poszukiwaniu gąsek sierotki oraz skarbu króla krasnoludków. Pokręcimy się na karuzeli stylizowanej na te z epoki M. Konopnickiej, przejrzymy się w niezwykłych lustrach, wsłuchamy się w melodie katarzyniarza, a na koniec zrobimy pamiątkowe zdjęcie na tronie królewskim.

Kolejnym przystankiem na Szlaku jest **Wioska Dwóch Mistrzów** w Puńsku – polskiej stolicy Litwinów. Dwójka mistrzów nawiązuje do podwójnej tematyki wioski, ponieważ „jeden włada literami, drugi moc ma nad dźwiękami”. Z jednej strony miejsce to poświęcone jest różnorodności językowej regionu na pograniczu Polski, Litwy i Białorusi, z drugiej zaś muzyce. Nadworny pisarz królestwa krasnoludków, Koszałek Opalek poprowadzi nas przez labirynt języków, Aleję Słów i na Polanę Rozmów, natomiast w towarzystwie świerszcza Sarabandy poznamy tańce i kulturę sąsiedzkich narodów i spróbujemy gry na wybranym instrumencie w muzycznej jurcie. Wioska Bajek w Puńsku mieści się w malowniczym miejscu na skraju miejscowości, w bezpośrednim sąsiedztwie skansenu i zajazdu oferującego specjały kuchni litewskiej.

Z Puńska blisko już do Sejn. To małe miasteczko położone niedaleko granicy z Litwą zaskakuje turystów bogatym dziedzictwem zabytkowym i ofertą kulturalną na wysokim poziomie. A tam czeka na nas **Miasteczko Sekretnych Uliczek**, w którym dowiemy się o dawnej różnorodności kulturowej Sejn, której świadectwem są dziś budynki dawnej synagogi i domu talmudycznego, a także pięknej bazyliki i dawnego klasztoru dominikanów. Patroni Wioski: Dziadek i paź króla Błystka, zaprowadzą do domów bednarza starowiera, litewskiego piekarza, polskiego szewca i żydowskiego krawca. Dla najmłodszych nie zabraknie ciekawych miejsc i urządzeń do dobrej zabawy.

Na południowym krańcu Suwalszczyzny, w sercu Puszczy Augustowskiej, kryje się **Wioska Darów Lasu** prezentująca potencjał przyrodniczy regionu. Jagodowy Król i krasnoludek Modraczek pomogą odszukać rodzinę łośi i policzyć borsuki. Przemierzając jagodową ścieżkę dotrzemy do pajęczych sieci, natrafimy także na mrówczy kopic, czyli model mrowiska w powiększonej skali.

Wioska Zapomnianych Wojów w Bakałarzewie przybliży dzieciom i rodzicom historię pradawnego, walecznego ludu Jaćwingów. Czekają tam niełatwa wędrówka, z przejściem linowym i norą złodzieja pereł. Jeśli komuś uda się dostać do grodziska jaćwieskiego, ma szansę spotkać wielkiego jaćwieskiego wodza Skomanda.

Piękno okolic Suwalskiego Parku Krajobrazowego stanowi temat wioski **W Dolinie Przygód nad Szeszupą** w Rutce Tartak. Gry i animacje odbywać się będą w tajemniczej krainie rzek i jezior, wśród bogactwa gatunków ptaków i ssaków. Młodzi i starsi zaproszeni są do przemierzenia oryginalnej ścieżki zdrowia.

Na Baśniowym Szlaku spotkamy **kolorowe wozy**: przenośny stragan, wagon podróżnika, karetę, dyliżans, czy wóz teatralny. Każda wioska posiada własny pojazd, będący wizytówką miejsca, a nawiązujący swoim wyglądem i zdobieniami do charakteru wioski. Wozy są swoistym mobilnym elementem promocyjnym Baśniowego Szlaku. Mają stanowić reklamę tego produktu sieciowego na różnego rodzaju akcjach promocyjnych i targach turystycznych.

Innowacyjność i atrakcyjna forma sieciowego produktu Baśniowego Szlaku spotkała się z uznaniem. Szlak został wyróżniony wśród produktów woj. podlaskiego w konkursie na „**Najlepszy produkt turystyczny – CERTYFIKAT Polskiej Organizacji Turystycznej**” 2013 i w 2014 roku, a Baśniowa Suwalszczyzna, wraz z siecią siedmiu Wiosek Bajek została uznana przez media turystyczne jako **Turystyczne Odkrycie 2014**. W oparciu o Baśniowy Szlak można zaplanować niebanalny, nawet wielodniowy wypoczynek rodzinny, odwiedzając każdego dnia inną część szlaku i Suwalszczyzny. Na tej bazie przygotowana została także bogata oferta pobytu grup szkolnych i wycieczek rowerowych dla miłośników dwóch kółek.

